

Lapsen hyvinvointi yhteisenä tehtävänä ja tavoitteena

Hyvät käytännöt ja laatu lapsi- ja perhepalveluiden suunnittelussa

Käsikirja Pohjanmaan maakunnalle

Ann Backman, Terhi Korpi ja Riku Niemistö (toim.)

Lapsi- ja
perhepalveluiden
muutosohjelma

HALLITUKSEN
KÄRKIHANKE

Sisällysluettelo

1.	Johdanto	5
2.	Monitoimijaisuus – mitä ja miten?	6
3.	Perhekeskusmalli	9
3.1.	Perhekeskuksen palvelut	9
3.2.	Perhekeskukset tehtävät	10
3.3.	Sähköisten palveluiden kehittäminen osana perhekeskusta	12
4.	Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena	15
4.1.	Oppilashuollon järjestäminen	15
4.2.	Koulupoissaolojen hyvät käytännöt	19
4.3.	Miten jaetaan tietoja ja pyydetään suostumuksia?	21
5.	Perus- ja erityispalvelun integraatio	27
5.1.	Lastensuojelun kokonaisuus	27
5.1.1.	Lastensuojelun tehostettu perhetyö	27
5.1.2.	Perhehoidon tukipaletti	32
5.1.3.	Monikulttuurinen perhehoito – Kulttuurin, kielen ja uskonnollisen taustan huomioiminen lasta sijoitettaessa ja perhehoidon aikana	37
5.1.4.	Sijaishuollon ohjaus ja valvonta	39
5.1.5.	Laitoshoidon laatuksiteerit	43
5.1.6.	Systeeminen yhteistoimintamalli lastensuojelussa	48
5.1.7.	Suosituksia lastensuojelun asiantuntijaryhmien ja monitoimijayhteistyön järjestelyyn	50
5.2.	E erityisen ja vaativan tason lastensuojelun kehittämisenäkökuksia	55
5.3.	Toimiva lapsi ja perhe -menetelmät	58
5.4.	Osaamis- ja tukikeskuksien vaativa palvelujen organisointi	60
5.5.	E erityispalvelut ja konsultaatiot Pohjanmaalla	64
5.6.	Viranomaisten välinen yhteistyö, kun epäillään lapsen kohdistunutta väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä	67
6.	Osallisuus – toimintakulttuurin muutoksen alku	71
6.1.	Maakunnan nuorisovaltuusto	74
6.2.	Lastensuojelun laitoshoidon nuorten kehittäjäryhmät	76
6.3.	Toimintakykymittari	78
7.	Eri toimijoiden osuus lasten ja nuorten palvelujen kehittämisessä vuonna 2017-2018	80
7.1.	”Olen aina ajatellut tekeväni lapset osallisiksi” -Prosessiverkosto foorumina ammattilaisten osallisuustaidon lisäämiseksi	80
7.1.1.	Lasten ja nuorten osallisuus	80
7.1.2.	Henkilöstön ja organisaation pätevyys lapsen asioissa	81

7.1.3.	Prosessiverkoston rakenne	82
7.1.4.	Tulos	84
7.1.5.	Loppupohdinta	88
7.2.	Yhteiskehittäminen paikallisesti, yhteistyöalueellisesti ja valtakunnallisesti	89
7.3.	Kehittämistyö yksityisen tuottajan näkökulmasta	93
7.3.1.	Lasten ja vanhempien osallisuus ja vaikuttaminen	93
7.3.2.	Erytystason palveluiden uudistaminen	98
7.3.3.	Lastensuojelun tietopohjainen kehittäminen sähköisen oppimisympäristön avulla	99
7.4.	”Lapsella on asiaa” on lasten oma erovertaisryhmä	103
7.5.	Menetelmät Palaset kohdalleen ja perhearvioinnin levittäminen ja arviointi	106
7.5.1.	Palaset kohdalleen-koulutukset ja niiden arviointi	108
7.5.2.	Perhearviointimenetelmä-koulutukset ja niiden arviointi	113
7.6.	Tietoon ja tutkimukseen perustuva lastensuojelu	116
8.	Arviointi Pohjanmaan LAPE-hankkeesta	120
8.1.	Arviointi – Systeminen lastensuojelu Pietarsaari	127
9.	Loppusanat	131
10.	Lähteet	132
11.	Liitteet	134

Kirjoittajat

Alho Sirkka, yliopistonopettaja, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Backman Ann, projektityöntekijä, LAPE Pohjanmaa.

Balk Maria, projektityöntekijä Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området – FSKC.

Elfving Mervi, palvelujohtaja, Familiar Oy.

Fagerström Jessica, projektityöntekijä, LAPE Pohjanmaa.

Huhta Mira, kuraattori, Vamia.

Kaittila Anniina, hanke-agentti, Lupaa auttaa.

Korpi Terhi, projektityöntekijä, LAPE Pohjanmaa.

Lehtola Eveliina, projektityöntekijä, Vaasan ensi- ja turvakoti.

Liimatta Miika, kehitysjohtaja, Familiar Oy.

Lindén Mika, toiminnanjohtaja, Vaasan ensi- ja turvakoti.

Moisio Harri, erityisasiantuntija, Vaasan kaupunki.

Mulju Tuula, kehittämissuunnittelija, SONet BOTNIA.

Niemistö Riku, LAPE-muutosagentti, LAPE Pohjanmaa.

Nikkanen Marko, laatujohtaja, Familiar Oy.

Peltomäki Heli, terveydenhoitaja, Vaasan kaupunki.

Stoor Torbjörn, tj, Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området – FSKC.

Svenlin Anu-Riina, yliopistonopettaja, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Kääntäjät:

Asplin Kirsi (luku 2, 5.1.7 ja 8 (osittain))

Willför Patrik, Vaasan kaupunki (luku 7.1.)

1. Johdanto

Vuoden 2017 ja 2018 on lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) ollut käynnissä Pohjanmaalla. Maakunnalliselle hankkeelle annettiin nimi Lapsi- ja perhe keskiössä. ([THL](#), [STM](#) ja [Lapsi ja perhe keskiössä](#).) Kansallisesti projektirahoitus on jakautunut hankeosuuteen ja muutosagenttitoimintamalliin. Pohjanmaalla hankeosuuden fokus on ollut erityis- ja vaativan tason, mm. lastensuojelun kehittämisessä. Muutosagentin tehtävänä on ollut edistää muutosohjelmaa ja kehittämiskokonaisuuksia: perhekeskus ja varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena sekä toimintakulttuurin muutos - osiosta.

Tässä julkaisussa on mallinnuksia ja hyvä käytäntö- kuvauksia koottuna. Niitä on kehitetty yhdessä käytännön työntekijöiden, asiakkaiden ja tutkijoiden kanssa. Julkaisun tavoitteena on tukea tulevia lasten- ja perheiden palveluiden uudelleenjärjestelyitä. Malleja voidaan käyttää kuntien kehittämistyössä ja tulevan maakunnallisen hyvinvointialueen rakentamisessa. Ajatus on, että käsikirja voi olla hyödyksi monilla sektoreilla ja avata eri toimijoiden tapaa työskennellä.

Hyvä käytäntö- kuvauksella on pysyvä rakenne (katso liite 1), ensin kuvataan toimintaympäristö, johon toiminta voidaan ottaa käyttöön, sen jälkeen kuvataan lyhyesti työmalli, sen jälkeen toimijat, rakenne, arviointi tai perustelut hyvälle käytännölle ja lopuksi suunnitelma tai esitys käyttöönotosta. Julkaisussa tulee esiin useita eri ääniä, mikä kuvastaa muutosohjelman tavoitteenasettelua; kerätä osaamista ja kokemuksia julkiselta- ja kolmannelta sektorilta sekä yksityisiltä toimijoilta. Tavoitteena on saada esiin monipuolinen palvelu, joka vastaa lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin.

Seuraava luku käsittelee yhteistä tehtävää, jota kohti kaikki työskentelevät, lasten- ja nuorten hyvinvointia. Kolmannessa luvussa käsitellään perhekeskusta palvelukokonaisuutena, jossa perustason toimijoita kootaan saman sateenvarjon alle. Neljäs luku käsittelee oppilashuoltoa ja yhteistyötä koulun toimintaympäristöstä ulospäin. Viidennessä luvussa syvennyttään yhteistyöhön perus- ja erityistason välillä, erityisesti keskittyen lastensuojeluun. Luku kuusi kuvaa kuinka lasten- ja nuorten osallisuutta on edistetty ja ehdotuksia jatkokehittämiseksi. Luvussa seitsemän osatoteuttajat nostavat esiin osuuttaan muutosohjelmassa ja kehittämisessä. Lopuksi kuvataan Pohjanmaan LAPE työn arviointi sekä tekijät jotka tulisi huomioida tulevaisuudessa.

Tämä on verkkojulkaisu ja tekstissä linkkejä muuhun materiaaliin. Liiteluettelossa (luku 11.) on linkki, josta pääsee tiedostoihin.

Käsikirja on ladattavissa [Innokylästä](#) ja [Sinun Pohjanmaasi-sivustolta](#).

2. Monitoimijaisuus – mitä ja miten?

Ann Backman

Tukitoimenpiteet lapsille, nuorille ja vanhemmille perustuvat usein eri ammattilaisten yhteistyöhön, mutta myös yhteistyöhön tuen vastaanottajien kanssa, ts. lapsien ja vanhempien kanssa. Yhteistyö perustuu siihen, että useat toimijat, monilta eri aloilta sekä lapset, nuoret ja vanhemmat sekä heidän lähiverkostonsa toimivat yhdessä kohti yhteistä päämäärää. Tämä muodostaa perustan monitoimijuuteen, missä pääperiaatteena on hyödyntää kaikkien osaamista ja asiantuntemusta, niin ammattilaisten kuin perheiden tietoja omasta tilanteestaan.

Aikaisemmin on panostettu moniammattiseen yhteistyöhön, missä asiantuntijoiden tietoja painotetaan ja asiantuntijoilla on valta määritellä ongelma ja tietoonsa perustuen määrätä tukitoimenpiteitä. Seurauksena tästä lapset, nuoret ja vanhemmat ovat joutuneet taka-alalle asiantuntemuksellaan, mikä voi johtaa siihen, että tukitoimet eivät ehkä vastaa perheen tarpeita ja perheiden omistautuminen tukitoimiin ei ole paras mahdollinen. Tämä johtaa vuorostaan turhiin ja tehottomiin tukitoimenpiteisiin.

LAPE-kehitysohjelmassa eri alojen/sektoreiden ammattilaiset (sivistys, sosiaali- ja terveydenhuolto, kolmas sektori, seurakuntia) ovat kokoontuneet keskustelemaan lasten ja perheiden palveluista. Tämän työn yhdessä osassa haastateltiin vanhempia, joiden lapsilla on erilaisia erityistarpeita (liite 2.) (leijonaemot.fi). Halusimme saada esille heidän näkemyksensä palveluverkostosta. Lyhyesti voi todeta, että tiedottaminen vanhemmille on puutteellista ja vaikka ovat ehkä osallisia palvelusuunnitelmaan, niin sitä seurataan huonosti.

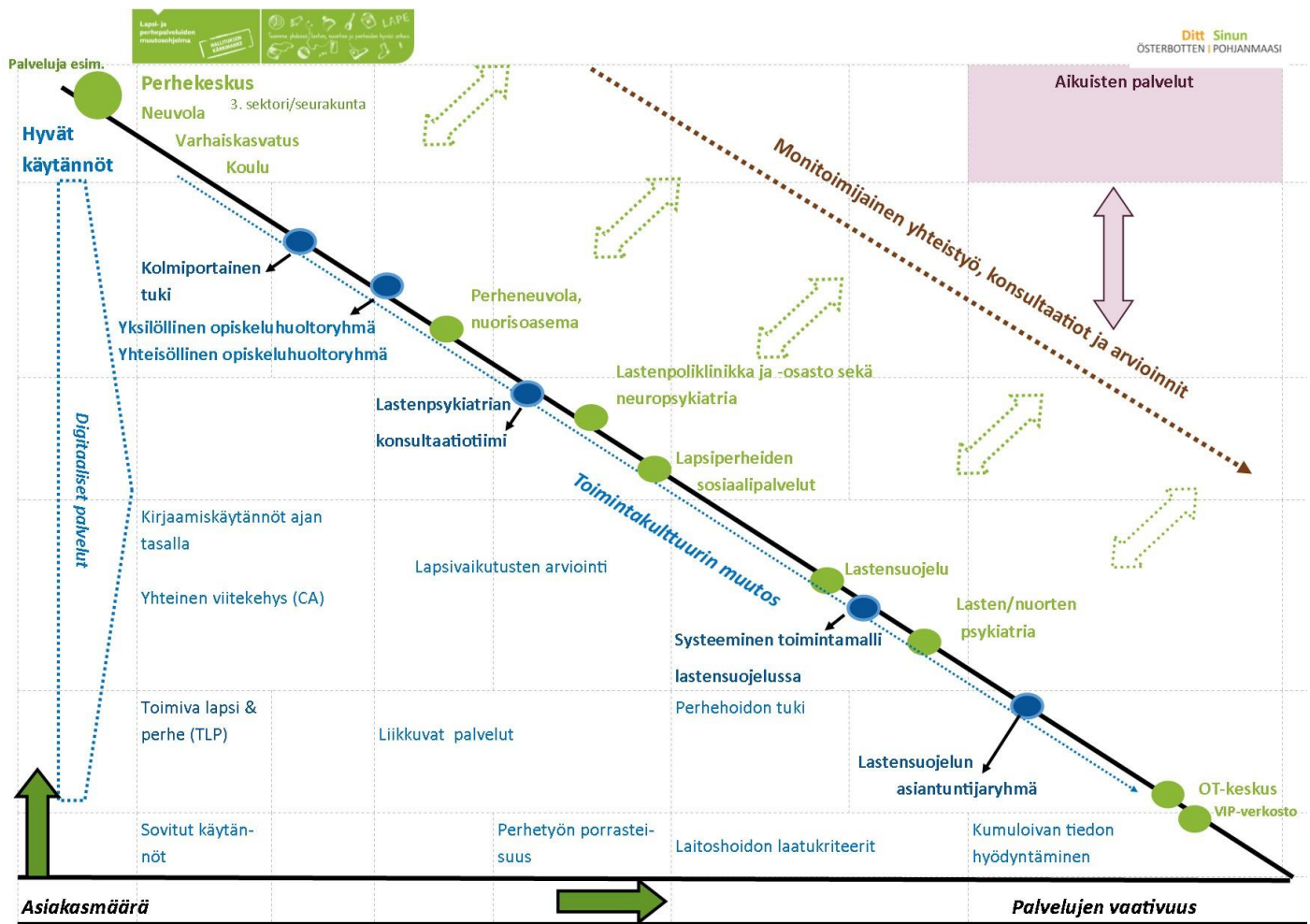
Lyhyt kuvaus lapsi- ja perhepalvelukokonaisuudesta

Kansallisessa kehitystyössä painotetaan ennaltaehkäisevää työtä ja huolenaiheisiin puuttumista varhaisessa vaiheessa. Halutaan myös päästä eroon sektorijatkuksesta, sillä kaikki sektorit työskentelevät lasten hyvinvoinnin puolesta asiantuntemuksensa avulla ja kaikkien asiantuntemusta tarvitaan, jotta työssä onnistutaan.

Tässä on myös kyse kynnysten alentamisesta niin, että voi ottaa yhteyttä muihin ammattiryhmiin. Pitää olla ymmärrystä toisaalta omaa ammattiroolia kohtaan ja toisaalta pitää olla tietoinen muista ammattirooleista sekä sopia vastuunjaosta. Ennaltaehkäisevä työ ei ole ainoastaan suositus tai hyvä käytäntö, vaan se löytyy lainsäädännöstä. Esimerkiksi lastensuojelulaissa (Finlex 417/2007) sosiaalihuolto ja muut kunnalliset palvelut veloitetaan työskentelemään lasten hyvien kasvuolosuhteiden sekä hyvän vanhemmuuden puolesta. Tämän työn tulee myös huomioida lasten ja nuorten hyvinvointia sekä korjata mahdollisia epäkohtia kasvun aikana, ts. luoda edellytyksiä hyvään lapsuuteen.

Miten voimme tehdä tätä yhteistä työtä sivistyksessä, sosiaali- ja terveydenhuollossa? Työhön tarvitaan yhteisiä sopimuksia monitoimijuudesta, joka alkaa konsultaationa/keskusteluna ja yhteistyönä sektoreiden välillä. Kuvassa 1 näkyy tämä yhteinen työ ja kuva toimii kansallisen LAPE-ohjelman kehittämän palvelun yleiskuvana ([LAPE](#)). Tämän julkaisun tulevilla luvuilla se selitetään ja sen yhteyksiä Pohjanmaan paikalliseen kehitystyöhön kuvaillaan. Hyvät käytännöt, jota painotetaan kuvassa, ovat LAPE Pohjanmaan kehittämiä muotoja, mutta myös osa kansallista kehittämistyötä.

Kuva 1. Yhteistyön palvelukokonaisuus sivistyksen, sosiaali- ja terveydenhoidon kohdatessa. (Ann Backman & Jessica Fagerström 2018.)

Vasemmalla akselilla on esimerkkejä palveluista, jotka kattavat lähes 100 % lapsista Suomessa. Siellä on toisin sanoen valtava resurssi huomata lapsia, jotka voivat huonosti, oikeilla menetelmillä, hyvällä käytännöllä ja yhteisellä perusnäkemysellä omasta työroolista.

Toisella akselilla oikealla on palveluihin kohdistuvia vaatimuksia, ts. monimuotoisuus ja monimutkaisuus kasvaa mitä enemmän siirrytään oikealle. Tämän lisäksi apua tarvitsevien lapsien määrä laskee. Henkilökunnan määrä laskee, kun palvelujen vaatimukset lisääntyvät.

Yhteistyön tukitoimia

Kun huoli lapsesta herää lasten- ja äitiysneuvolassa, varhaiskasvatuksessa tai koulussa, sitä käsitellään ensin perheen kanssa. Jos ammattilainen tarvitsee tukea työssään, on mahdollista keskustella muiden kanssa. Tämä edellyttää sitä, että ammattilaiset tietävät keneen he voivat ottaa yhteyttä missäkin asiassa ja millä tavalla. Joskus yksi keskustelu voi riittää, jotta pääsee eteenpäin työssään.

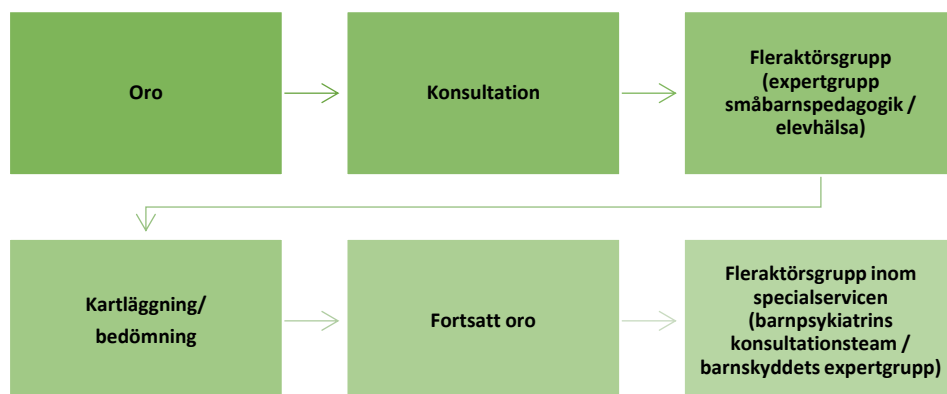
Keskustelu voi myös johtaa siihen, että asiaa täytyy käsitellä monialaisessa ryhmässä, johon voi kuulua asiantuntijaryhmiä varhaiskasvatuksen/neuvolan pienille lapsille tai oppilashuollon yksilöllinen asiantuntijaryhmä (katso kuva 2.).

Tukielementit:

- Mahdollisuus nimettömiin keskusteluihin (huolen herätessä) (katso lukuja 4.3 ja 5.5)

- Monitoimijaryhmiä (moniammattilaisia asiantuntijaryhmiä) varhaiskasvatuksessa, koulussa (oppilasterveys), lastensuojelussa (katso luku 5.1.7) ja lasten- ja nuortenpsykiatriassa

Kuva 2. Mahdollinen prosessi huolen heräämisen jälkeen.

Tukien tarve kartoitetaan perheen ja ammattilaisten kanssa, mikä tarvittaessa johtaa palvelutarpeen arviointiin. Mikäli tukitoimenpiteitä ei koeta riittäviksi ja huoli jatkuu, erityispalvelujen monialaisia ryhmiä voidaan sisällyttää työhön, riippuen tapauksen luonteesta.

Miten edetään?

Jotta saavutamme toimivan ja kaksisuuntaisen yhteistyön, meidän täytyy luoda yhteisiä vuoropuhelukanavia, me jaamme työtehtävät ja osittain osallistumme yhteisiin koulutuksiin luodaksemme yhteisen näkemyksen yhteistyön muodoista.

Työssä esim. verkkokoulutus ”Luo luottamusta – suojele lasta” voi olla avuksi. Hyvän käytännön juurruttaminen ja käyttöönotto vaatii johtajuutta, omistautumista ja strategista ajattelua. Tämä edellyttää myös sitä, että avaamme dialogeja sivistyksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon välillä. Tässä työssä voi ottaa avuksi esim. menetelmää Common approach (CA), mutta työ vaatii pitkäjänteisyyttä ja kestävyyttä (Mäkelä et. al. 2018). Tämän lisäksi tarvitaan myös alusta osittain yhteiselle dokumentoinnille, jotta kumulatiivinen tieto voidaan ottaa talteen. (Katso kuva 1 & Yksi lapsi, yksi tilannekuva -työryhmä.) Samanaikaisesti tämä on kehityssuunta, jota emme voi olla ilman, kun palvelujen painopiste siirtyy ennaltaehkäisevään työhön ja varhaiseen tukeen.

Luettavaa:

Luo Luottamusta -suojele lasta. <https://verkkokoulut.thl.fi/web/suojele-lasta>

3. Perhekeskusmalli

Riku Niemistö

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) yhtenä kansallisena kehittämiskokonaisuutena on ollut perhekeskuskehittäminen. Pohjanmaalla perhekeskuskehittäminen ei ole sisällynyt hankesuunnitelmaan ja -rahoitukseen. Kehittämiskokonaisuutta varten on kuitenkin toiminut työryhmä ja sillä on ollut kaksi alatyöryhmää, toinen lähisuhdeväkivallan tunnistamiseksi ja palvelupolun kuvaamiseksi ja toinen eroauttamisen kehittämiseksi osana perhekeskusta. Maakunnan monialaisen perhekeskustyöryhmän sekä muiden monialaisten LAPE-hankeaikana toimineiden ja käynnistyneiden ryhmien tehtäväksiannot on kuvattu toimintakortti-muodossa (liite 3.) sekä niihin kuuluneet henkilöt (liite 4.).

3.1. Perhekeskuksen palvelut

Kansallisessa lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa laadittujen [LAPE-teeseissä](#) (teesi 5.) todetaan, että lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveystalvet (sote) muodostavat maakunnassa yhteensovitettujen palvelukokonaisuuden. Palvelukokonaisuudella on yhteinen päämäärä ja sitä ohjataan yhteensovitettujen palveluiden kokonaisuutena väestön tarpeet huomioiden. Palvelukokonaisuuteen kuuluvat pysyvät yhteistyörakenteet maakuntien ja kuntien välisiä yhdyspintoja varten sekä sähköiset talvet sekä jatkuvan kehittämisen rakenteet. Perhekeskus muodostaa yhden osan tätä palvelukokonaisuutta. Oheisessa kuvassa (kuva 3.) on koottuna perhekeskuksen talvet.

Kuva 3. Perhekeskuksen talvet.

Perhekeskus on perustason palvelukokonaisuus, jossa yhdistyvät lapsiperheiden sosiaali- ja terveystalvet sekä yhteistyöverkostoon kuuluvat kuntien, järjestöjen ja seurakuntien talvet. Perhekeskus muodostaa talvet toimivan ja yhteensovitettujen kokonaisuuden. Perhekeskuksen talvet kohdalla on tärkeää sopia yhteisistä toimintakäytännöistä, kuten monialaisesta arvioinnista.

Varhaiskasvatus on osa perhekeskusta. Varhaiskasvatuksella tulee olla säännölliset tapaamiset lapsiperheiden palveluverkostoon kuuluvien muiden toimijoiden kanssa. On hyvä sopia

toimintakäytännöistä, kun lapsi tai hänen perheensä tarvitsee tukea tai hoitoa. Varhaiskasvatus voi tuottaa avoimen varhaiskasvatuksen kautta perhekeskukseen kohtaamispaikkatoimintaa.

Järjestöjen ja seurakuntien rooli perhekeskuksessa on merkittävä. Ne monipuolistavat palveluita ja tarjoavat perheiden tarpeiden mukaisia yhteisöllisiä palveluja. Järjestöjen ja seurakuntien vahvuus perhekeskustoiminnassa on vertaistuen ja vapaaehtoistoiminnan mahdollistaminen osaksi perhekeskusta. Pohjanmaalla perhekeskuksia on kuntien LAPE-ryhmien kautta kehoitettu kartoittamaan mitkä olisivat oman perhekeskuksen alueella avainkumppanit seurakuntien ja järjestöjen joukossa toteuttamaan palveluita osana perhekeskusta.

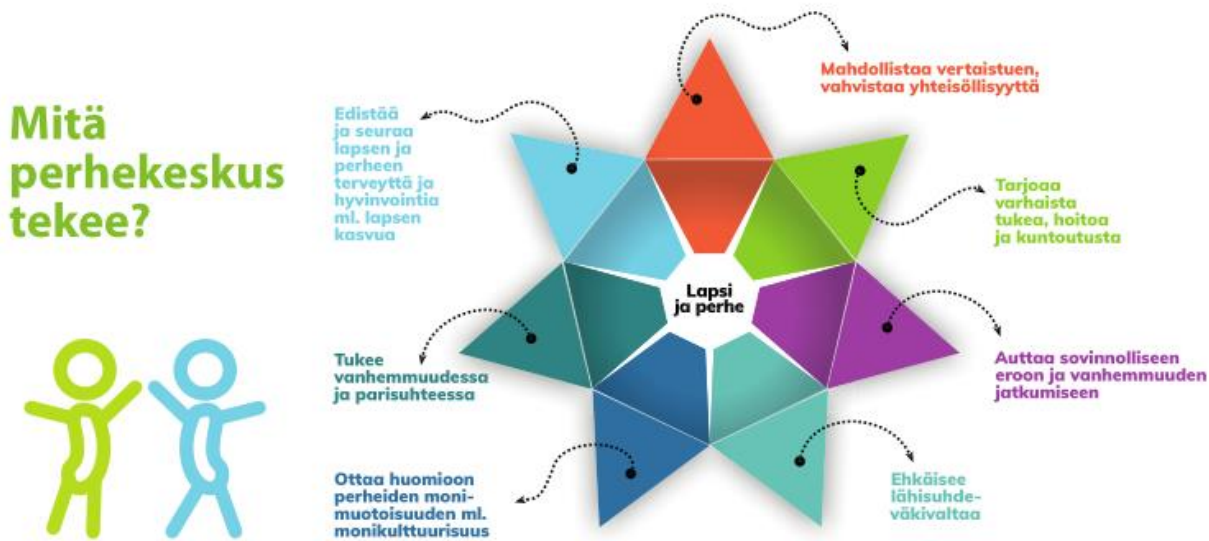
Perhekeskuksen ajatellaan toteutuvan lähipalveluna, jossa saavutettavuus nähdään sekä fyysisenä, digitaalisena että psykososiaalisena saavutettavuutena. Perhekeskuksen palveluverkostoon kuuluu myös erityistason palveluita. Erityistason palvelut tukevat ja toimivat yhdessä peruspalvelujen kanssa (integratiiviset toimintamallit), esim. erikoissairaanhoidon ja lastensuojelun konsultaatiot ja jalkautuva toiminta. Vastaavasti erityistaso voi konsultoida perustasoa.

Kuvassa erityistason palvelut ovat perhekeskuksen tukena konsultaatioiden ja jalkautuvien palveluiden kautta. Pohjanmaalla on hankeaikana kartoitettu ja kuvattu olemassa olevat konsultaatiomahdollisuudet (luku 5.5.). Sähköisen perhekeskuksen osalta sähköinen kehittäminen on edennyt kansallisesti ([Sähköinen perhekeskus 2018](#)). Sähköisen perhekeskuksen ratkaisujen on hyvä seurata kansallista kehittämistä sekä maakuntatasolla yhteistä maakuntatason sähköisten palveluiden kehittämistä. Osana hanketta yhteistyössä muutosagentin kanssa toteutettiin Pohjanmaalla sähköisten palveluiden kokeilu osana lapsiperheiden kotipalvelua ja perhetyötä (luku 3.3.). LAPE-muutosohjelman päättymisen jälkeen edelleen jatkuva sosiaalihuollon ja perhetyön porrasteisuuden mallinnus ja kehittäminen ja sen mukanaan tuomat mahdolliset muutokset esimerkiksi sosiaalihuoltolakiin tulevat osaltaan vaikuttamaan perhekeskuksen palveluihin. Niin ikään työn alla oleva lastensuojelun tiekartta tulee myös antamaan suosituksia perhekeskustason kehittämiselle.

3.2. Perhekeskukset tehtävät

Valtakunnallisesti perhekeskuksen tehtäviksi on määritelty 1. lasten- ja perheiden terveyden ja hyvinvoinnin seuranta ja edistäminen 2. vanhemmuuden ja parisuhteen tuki 3. monikulttuurisuuden ja perheiden moninaisuuden huomiointi 4. lähisuhdeväkivallan ehkäisy 5. avun tarjoaminen erotilanteessa sovinnollisuuden ja yhteisen vanhemmuuden turvaamiseksi 6. varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen tarjoaminen 6. vertaistuen mahdollistaminen ja yhteisöllisyyden varmistaminen. Perhekeskuksen tehtävät on kuvattu oheisessa kuvassa (kuva 4.).

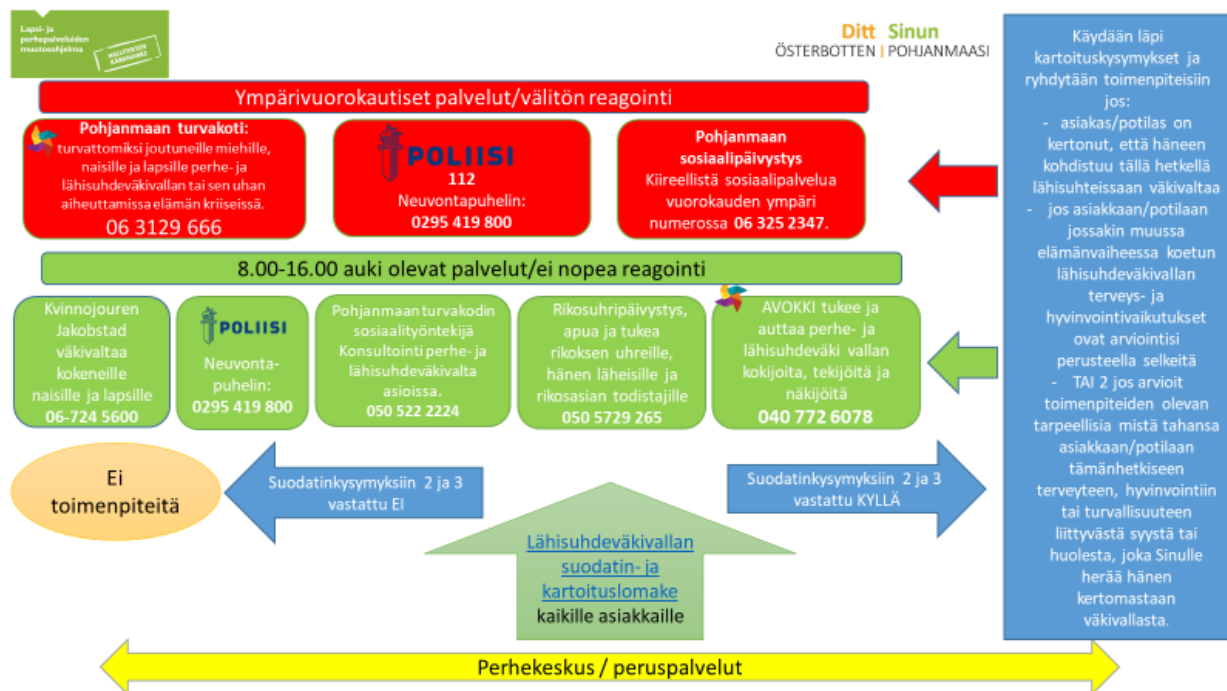
Kuva 4. Perhekeskuksen tehtävät ([PEKE logot ja kuvat](#))

Perhekeskuksen tehtäväalueita on avattu tarkemmin terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen [verkkosivuilla](#).

Perhekeskuskehittämisen osana Pohjanmaalla mallinnettiin työryhmässä lähisuhdeväkivallan tunnistamisen ja auttamisen polku peruspalveluista alkaen varhaisen tuen periaatteella (kuva 5). (Katso liite 3.)

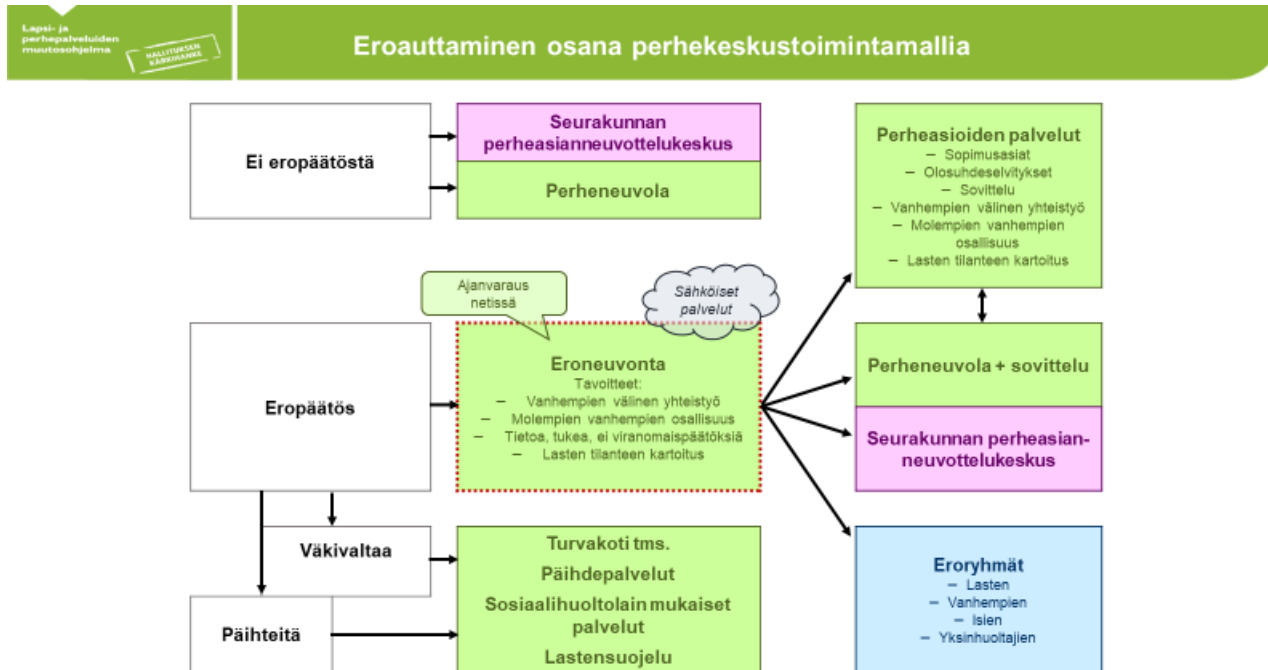
Kuva 5. Lähisuhdeväkivallan tunnistamisen ja auttamisen polku Pohjanmaalla.

Ajatuksena on, että perhekeskustasolla tai laajemmin peruspalveluissa hyödynnetään THL:n luomaa lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomaketta kaikkien asiakkaiden kanssa. Vastauksista riippuen ryhdytään toimenpiteisiin, joiden kiireellisyyttä arvioidaan tapauskohtaisesti. Asiakasta ohjataan aktiivisesti avun piiriin. Perhekeskustyöryhmässä todettiin, että esim. neuvolassa käytettävä kartoituslomake täyttää saman tehtävän, eli ei ole tarpeen käyttää juuri tätä mallissa hyödynnettävää lomaketta. Pääasia on, että lähisuhdeväkivallasta kysytään asiakkailta systemaattisesti kaikissa peruspalveluissa.

Toisena mallinnuksena laadittiin kuvaus eroauttamisesta osana perhekeskustoimintaa (kuva 6).

Kuva 6. Eroauttaminen osana perhekeskustoimintamallia Pohjanmaalla.

Mallissa ajatuksena, että eroneuvontaa olisi tarjolla perhekeskustasolla omana palveluna. Perhekeskuksen palvelut ovat lapsiperheiden vanhemmille tuttuja, joten avun hakeminen sieltä on luontevaa myös erotilanteessa. Palvelun nimi eroneuvonta antaa mahdollisuuden avun hakemiseen myös parisuhteeseen, jos eropäätöstä ei vielä ole tehty. Malli vaatii edelleen kehittelyä sen suhteen, kuka palvelua perhekeskustakontekstissa tarjoaa. Ajatuksena on, että perhekeskustasolla eroauttaminen olisi varhaisen vaiheen palveluohjauksellista ja informatiivista tukea. Sen tarkoituksena olisi antaa tietoa ja neuvoja ja ennaltaehkäistä ongelmien kärjistymistä. Jatkokehittämissä on hyvä hyödyntää esimerkiksi eron ensiapu palvelua, jota on kehitetty monilla paikkakunnilla. Myös vanhemmuussuunnitelmaa (<https://stm.fi/vanhemmuussuunnitelma>) olisi hyvä hyödyntää osana tarjottavaa palvelua. Eroneuvonta olisi erikseen tarjottava palvelu, johon voi varata ajan myös sähköisesti. Palvelua voisi tarpeesta riippuen olla tarjolla myös ilman ajanvarausta. Pohjanmaan LAPE-hankkeessa on lasten eroryhmiä toteutettu Pohjanmaan turvakodin osahankkeena. Lasten eroryhmät samoin kuin aikuisten eroryhmät ovat osa mallia (lasten eroryhmien osalta katso luku 7.4).

3.3. Sähköisten palveluiden kehittäminen osana perhekeskusta

Digitaalinen kehittäminen on osa perhekeskuksen toimintaa. Tässä kokeilussa pilotoidaan tablettitietokoneiden hyödyntämistä lapsiperheiden sosiaalipalveluiden kotiin jalkautuvassa työssä.

Kohderyhmä

Lapsiperheiden kotipalvelun ja kotoutumispalveluiden perheisiin jalkautuvat työntekijät, asiakasprosessista vastaavat työntekijät sekä asiakasperheet.

Pilotti toteutettiin Vaasan kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Pilotissa tavoitteena oli mobiililaitteiden kautta parantaa vastuutyöntekijän (sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja) sekä perheisiin asiakassuunnitelman mukaisesti jalkautuvan työntekijän (lapsiperheiden kotipalvelu) sekä asiakasperheen välistä yhteydenpitoa ja vuorovaikutusta hyödyntämällä videoyhteyttä tablettitietokoneiden kautta.

Pilotin suunnittelu aloitettiin huhtikuun loppupuolella ja itse kokeilu toteutui loka-joulukuussa.

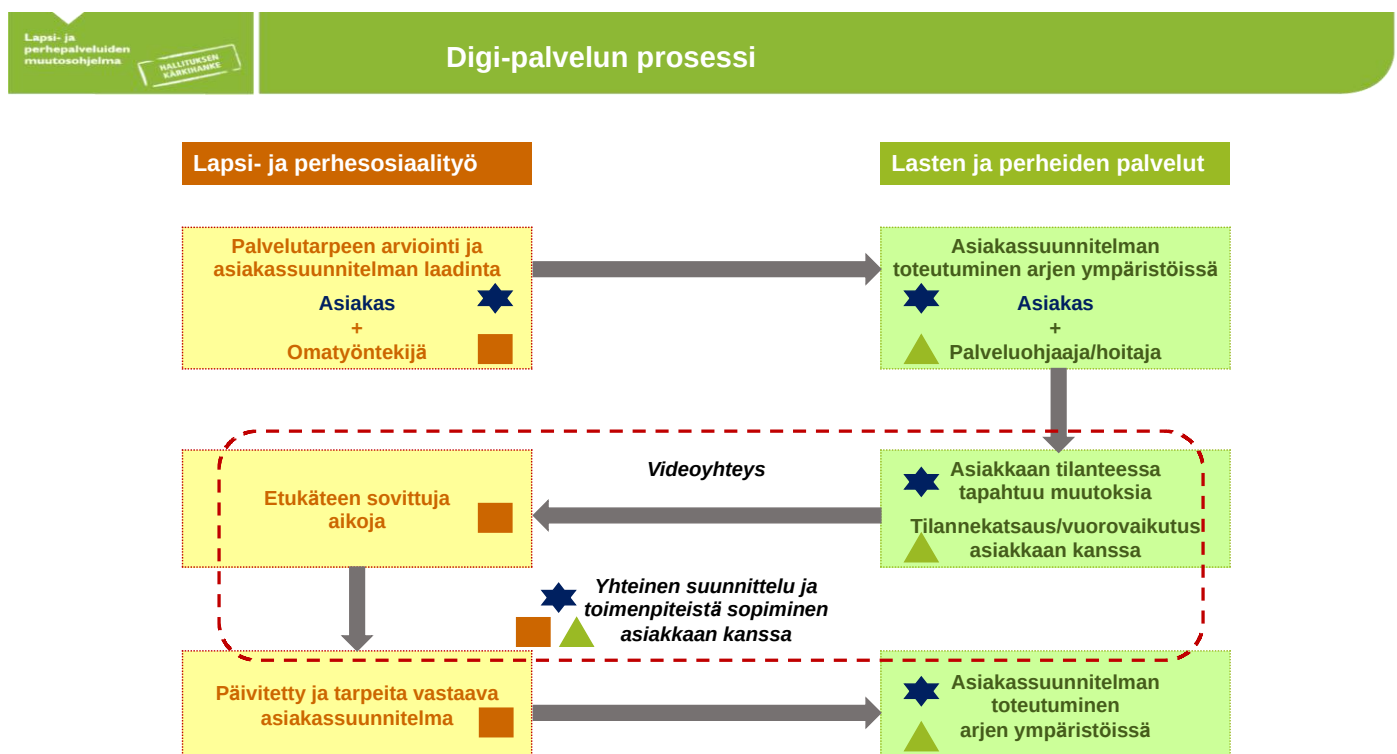
Asiakailta sekä työntekijöiltä kerättiin pilotissa palautetta webropol-lomakkeella kokeilusta. Kokeilun toteuttamiseksi hankittiin leasing- periaatteella neljä lisenssiä (pöytäkoneelle/kannettavalle) sekä neljä tablet-mallista tietokonetta.

Lyhyt kuvaus työmallista

Lapsiperheiden sosiaalityössä asiakassuunnitelmasta vastaavalla työntekijällä on usein paljon asiakkaita, jolloin vaarana on, ettei työntekijä ehdi tavata riittävästi asiakasperhettä. Asiakassuunnitelman mukaisesti perheeseen jalkautuvat kotipalvelun työntekijät tai kotoutumispalveluiden ohjaajat ovat omassa roolissaan tiiviimmässä yhteistyössä perheen kanssa.

Pilotin tarkoituksena on Alvar-kuvapuhelinpalvelua hyödyntäen tiivistää vastuutyöntekijän ja asiakasperheen yhteydenpitoa. Pilotissa vastuutyöntekijöiden päätteille asennettiin tarvittava ohjelmisto sekä jalkautuville työntekijöillä hankittiin leasing- sopimuksella tablettitietokoneita. Pilotissa jalkautuvat työntekijät ottivat sovitusti videoyhteyden kotikäynnillä yhdessä perheen kanssa vastuutyöntekijään. Tarkoituksena oli tiivistää yhteyttä perheeseen niin että lyhyen videoyhteyden aikana voidaan tämentää joitain kohtia asiakassuunnitelmasta, kysyä jotain yksittäistä asiaa ja vaihtaa kuulumisia. Työmalli on kuvattu kuvassa 7.

Kuva 7. Kuvaus työprosessista

Kuviossa sininen tähti kuvastaa asiakasta, ruskea neliö asiakkaan omatyöntekijää (vastaava työntekijä) ja vihreä kolmio asiakkaan kotiin jalkautuvaa työntekijää, perhetyöntekijää tai lapsiperheiden kotipalvelun hoitajaa.

Arviointi

Pilottia arvioidaan sekä työntekijöiden että asiakkaiden näkökulmasta tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta. Kokeilun tavoitteena ei ole korvata vastuutyöntekijän ja perheen kasvokkaisia tapaamisia vaan syventää ja täydentää niitä. Kokeilun myöhäisestä aloituksesta johtuen arviointimateriaalia ei

kertynyt pitkältä ajalta, vaan palaute on saatu käytön alkuvaiheesta. Asiakkaat saivat käyttämällään tabletilla vastata muutamaan kysymykseen koskien juuri päättynyttä videovälitteistä tapaamista.

Asiakkaan näkökulmasta (7 vastaajaa) asiointi videovälitteisesti arvioitiin positiivisesti. Vastausten perusteella koettiin, että asiat pystyttiin hoitamaan hyvin. Viisi vastaajaa seitsemästä arvioi, että tapaaminen oli ollut hyödyllinen, kaksi vastaajaa ei osannut sanoa. Kukaan ei arvioinut, että tapaaminen ei olisi ollut hyödyllinen. Teknisten asioiden toimivuus arvioitiin hyväksi, yhteyden muodostuminen oli ottanut oman aikansa yhden vastauksen perusteella, mutta oli toiminut avautumisen jälkeen hyvin. Yhden vastauksen mukaan ääni ja kuva eivät olleet kulkeneet yhdessä. Asiakkailta kysyttiin halukkuutta asiointiin videovälitteisesti myös jatkossa. Vastaajista viisi vastasi kyllä ja kaksi ei osannut sanoa.

Työntekijöiden (5 vastaajaa) mielestä videovälitteisyys toi hyvän lisän, jota voisi käyttää tulevaisuudessa enemmän, jos lisenssejä ja laitteita olisi enemmän käytössä. Asiointi koettiin luontevaksi, kunhan alkujännityksestä pääsi yli. Lisäksi koettiin, että videoasiointi on ”tätä päivää”. Yhdessä vastauksessa tuotiin esiin, että olisi hyvä sopia, että videoasioinnin kautta hoidettaisiin sovitusti vain joku tietty, rajattu asia. Yhden vastaajan kohdalla lisenssin asennus ei jostain syystä onnistunut, mistä syystä hän ei päässyt kokeilemaan käyttöä. Kaikkien videoasiointia hyödyntäneiden mukaan he voisivat myös jatkossa hyödyntää videoasiointia.

Käyttöönotto

Kokeilussa hyödynnettiin jo ikäihmisten palveluissa käytössä olevaa Alvar-palvelua. Käyttöönotto-osaamista on Vaasan kaupungin sosiaali- ja terveystoimen sähköisten palveluiden kehittämisyksikössä. Arvioinnin perusteella linjataan työtavan laajempi käyttöönotto lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Tablet-tietokoneet on hankittu leasing- periaatteella ja jäävät Vaasan kaupungin sosiaalityö- ja perhepalvelut tulosalueen kustannuksella hyödynnettäväksi jatkossakin. Työntekijöitä on kokeilukulttuurin hengessä kannustettu miettimään myös uusia käyttötapoja videovälitteiselle asioinnille osana asiakastyötä.

4. Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena

Riku Niemistö

Kehittämiskokonaisuuden valtakunnallisena tavoitteena on ollut kehittää ja tukea lasten- ja nuorten arjen kehitysympäristöjä tekemään sekä yhteisöllistä että yksilökohtaista opiskeluhoito- ja hyvinvointityötä tavoitteellisemmin ja vaikuttavammin. Pohjanmaalla on keskitytty oppilashuollon kokonaisuuden selventämiseen. Tavoitteena on ollut vahvistaa yhteisöllistä oppilashuoltotyötä sekä kehittää sen sisältöjä ja toimintatapoja. Lisäksi osio, jota käsiteltiin maakunnassa, oli yksilökohtaisen opiskeluhoitotyön kehittäminen (sisällöt ja toimintatavat).

Pohjanmaalla kehittämiskokonaisuus ei sisältänyt hankesuunnitelmaan, mutta monialainen maakunnallinen työryhmä on toiminut aktiivisesti vuoden 2018 aikana. Työryhmään on kuulunut muutosagentin lisäksi 21 jäsentä. Työryhmän jäsenet ovat edustaneet laajasti eri kouluasteita varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle jäsenet ovat olleet sekä oppilashuollon että opetusalan ammattilaisia. Lisäksi työryhmässä on ollut erikoissairaanhoidon ja sosiaalihuollon edustus. Hanketyöntekijät ovat olleet mukana työskentelyssä. Työryhmässä on mallinnettu kuva oppilashuollon kokonaisuudesta (katso erillinen hyvä- käytäntö kuvaus luku 4.1), kuvion laadinnassa on apuna toiminut aluehallintoviraston juristi Thomas Sundell. Lisäksi on koulupoissaoloihin puuttumisesta sekä tiedon jakamisesta/suostumuslomakkeista on laadittu erilliset hyvä käytäntö -kuvaukset. Työryhmässä on seurattu kansallista kehittämistä, muun muassa tutustuttu julkaisuihin oppilas- opiskelijahuoltolain toimeenpanon arvioinnista (Summanen ym. 2018) sekä perusopetuksen opiskeluhoitoryhmästä (Hietanen-Peltola ym. 2018). Syksyllä 2018 on tutustuttu muiden maakuntien varhaiskasvatus-koulu kehittämiskokonaisuuden mallinnuksiin, muun muassa LAPE-päivien esitysten ja esimerkiksi pääkaupunkiseudun LAPE-hankkeen verkkosivujen kautta.

Hankeaikana järjestettiin sivistys- ja sote-toimijoille seminaari, jossa käsiteltiin muun muassa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, lasten kulttuuria sekä käytiin läpi yhdyspintaselvitystä (Heinonen, ym. 2018.). Tämän lisäksi järjestettiin Kestävän koulutuksen kehittäjät kokonaisuus, jossa kokeilukulttuurin kautta haettiin kestävän koulutuksen sisältöjä. Koulutusohjelma toteutettiin sivistystoimen toimijoille yhteistyössä Sitran kanssa. Vuoden aikana on valmisteltu sivistys-sote yhdyspintaselvityksen mukaista johtamis-koordinaattiorakennetta (yhteistyöryhmä) sivistys-sote/kunta-maakunta yhdyspintaan. Ministereiden kuntiin ja maakuntiin lähettämän kirjeen mukaisesti on järjestetty sivistys- ja sote johdolle foorumi, jossa koordinaattiorakennetta on valmisteltu, sekä käsitelty yhdyspintaraportin suosituksia erityisesti johtamisen näkökulmasta. Kehittämiskokonaisuuden neljänteen toimenpidekokonaisuuteen (Tunnistetaan yhteisölliseen ja yksilökohtaiseen työhön liittyviä osaamistarpeita ja järjestetään koulutusta) liittyen järjestettiin koulutustilaisuus opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen henkilöstölle otsikolla ”Smidiga vägar till samarbete”, jossa yhteistyön mahdollisuuksia ja esteitä käsiteltiin muun muassa monitoimijaisen arvioinnin ja lainsäädännön näkökulmista.

4.1. Oppilashuollon järjestäminen

Yhteisöllinen ja yksilöllinen oppilashuolto

Oppilashuollon järjestäminen on ollut epätasaista maakunnassa sekä valtakunnallisesti ja koulujen välilläkin on ollut eroja. Eroja on ollut myös pääsyssä palveluiden piiriin sekä lain tulkinnassa. Oppilashuollon kirjaamista tehdään neljään eri tietojärjestelmään, mikä myös luo omat haasteensa.

Oppilashuollon järjestämiseen osallistuvat koulun pedagoginen henkilöstön, oppilashuollon henkilöstö, tuen tarpeesta riippuen eri yhteistyötahot esim. sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä aikuisten että

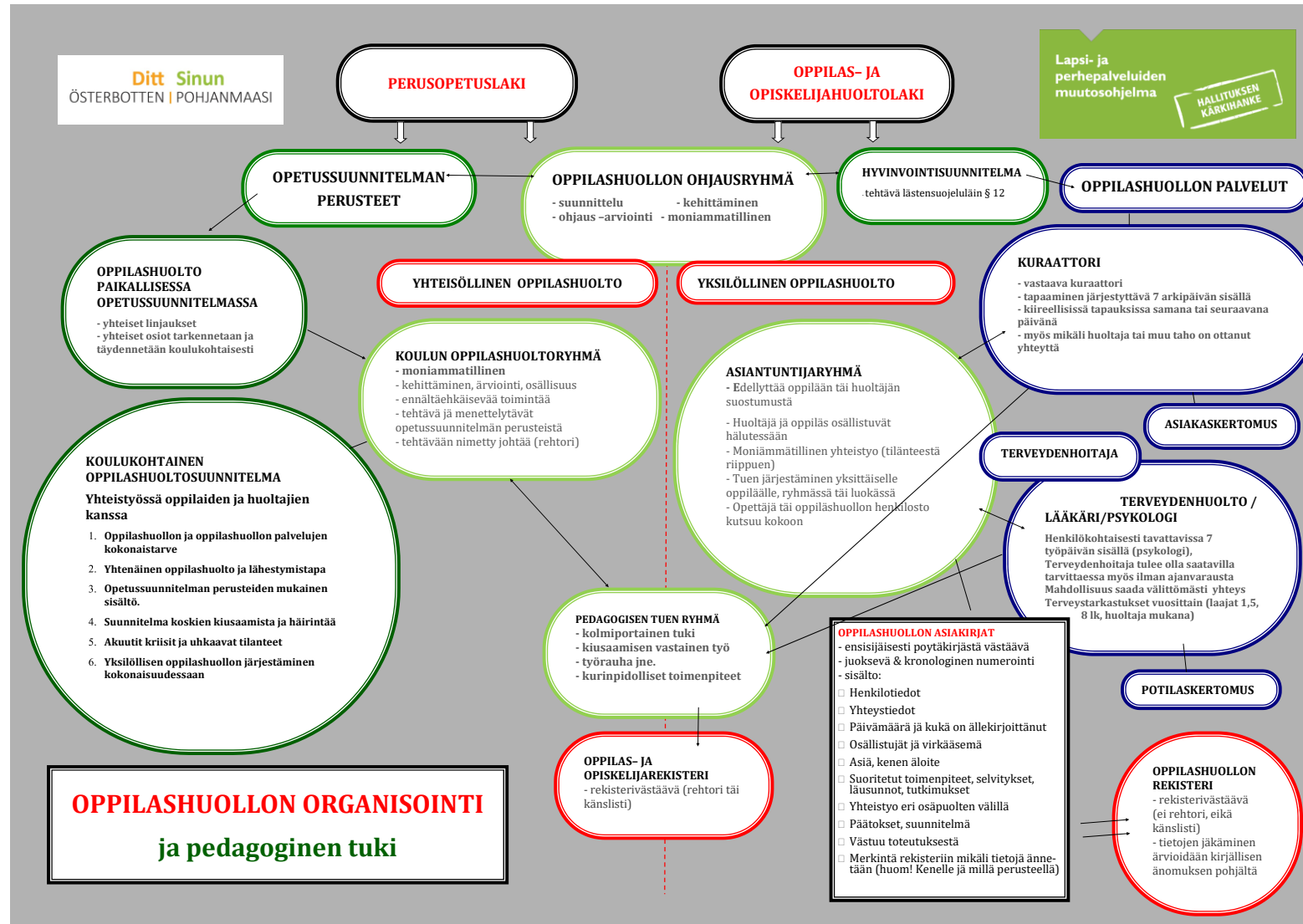
perheiden palveluissa, oppilaat ja heidän huoltajansa sekä poliittiset päättäjät. Poliittiset päättäjät hyväksyvät esimerkiksi opetussuunnitelman perusteet ja lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelman. Oppilaiden ja huoltajien osallisuus on keskiössä sekä yhteisöllisen että yksilöllisen oppilashuollon järjestämisessä. Malli on hyödynnettävissä ja sovellettavissa esiopetuksesta toiselle asteelle.

Lyhyt kuvaus työmallista

Oppilashuollon kokonaisuuden kuvaus (kuva 8. Oppilashuollon organisointi)

- Kuvaa oppilashuollon kokonaisuuden pohjautuen lainsäädäntöön
- Kuvaa oppilashuollon eri työryhmät niiden tehtävät ja vastuuhenkilöt/kokoonkutsujat
- Kuvaa koulukohtaisen oppilashuoltosuunnitelman keskeisen sisällön
- Kuvaa oppilashuollon henkilöstön sekä aikarajat vastaanotolle pääsemiseksi
- Kuvaa opiskelijahuollon kokonaisuuden rekisterit sekä niiden vastuuhenkilöt
- Määrittää oppilashuollon asiakirjojen sisältöä ja muotoa

Työryhmän työn tuloksena on laadittu myös kuvaus yhteisöllisen opiskeluhuoltoryhmän työskentelymallista. Mallin laadinnasta on hyödynnetty paikallisia malleja ja loppuvaiheessa tarkasteltu mallinnusta suhteessa kansalliseen mallinnukseen. Mallinnuksen tavoitteena on ollut ryhmässä luoda yhteistä ymmärrystä koulu- ja oppilaitoskohtaisen oppilashuoltoryhmän tehtävistä sekä yhtenäistää käytäntöjä maakunnassa.

Kuva 8. Oppilashuollon organisointi.

Yhteisöllinen opiskeluhoitoryhmän työskentelymalli

Mira Huhta ja Heli Peltomäki

Suunnittelu

- Oman koulun nykytilanteen kartoittaminen (esim. kouluviihtyvyysskyselyt, kouluterveyskysely, luokkakohdaiset kyselyt)
- Painotus ennaltaehkäisevään työhön, lähtökohtana yhteisöllisyys
- Opiskeluhoitosuunnitelman valmistelu
- Huolehditaan riittävästä resursseista suunnitelmien toteuttamiseksi
- Muiden opiskeluhoitoa koskevien koulukohtaisten suunnitelmien valmistelu ja päivittäminen (esim., kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastainen toimintamalli, päihdetoimintamalli, kriisitoimintamalli)
- Opiskeluhoitoryhmä seuraa ajan ilmiöitä ja huomioi ne suunnittelutyössä
- Erilaiset toimintamallit pohjana (esim. OK-malli, osaava käyttäytyminen, Prokoulu-malli, KiVa-koulu, Verso). Opiskeluhoitoryhmässä sovitaan mitä toimintamalleja oppilaitoksessa hyödynnetään

Toteuttaminen

- Opiskeluhoitoryhmä sopii työnjaosta ja vastuuhenkilöistä (yhteisöllisen opiskeluhoitotyön toteuttamiseen liittyen)
- Opiskeluhoitoryhmän säännölliset tapaamiset riittävän usein
- Opiskeluhoitoon liittyvistä asioista tiedottaminen
- Yhteistyö koulun ulkopuolelle, koordinointi ja linkittäminen (esim. järjestöt, sosiaali- ja terveystoimi, poliisi)
- Yhteiset toiminnalliset tapahtumat
- Vuorovaikutus ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen (ryhmädynamiikka, työrauha, tunnekasvatus)
- Terveiden edistämisen käytännöt (hyvien terveystottumusten edistäminen, mielenterveystaidot)
- Vahvuuksien ja voimavarojen tukeminen
- Varhaisen tunnistamisen ja puheeksioton taitojen vahvistaminen

Arviointi

- Opiskeluhoillon kokonaisuuden arviointi ja opiskeluhoitoryhmän toiminnan arviointi (opiskeluhoillon ohjausryhmältä ohjausta ja arviointityökalu?)
- Opiskeluhoitoryhmä asettaa tavoitteet lukuvuosittain ja niitä arvioidaan lukuvuoden kuluessa (kausittain) ja päättyessä
- Opiskeluhoitoryhmä määrittelee, mitä mittareita/välineitä arvioinnissa käytetään: esim. Kouluterveyskysely, TEA-viisari, laajojen terveystarkastusten yhteenvedot, Hyvinvointiprofiili, terveydellisten olojen valvontakierros, opiskelijoilta ja hoitajilta saatava tieto, henkilöstön näkemys, yhteistyötahojen näkemys, KiVa-tilannekartoitus
- Suunnitellaan miten em. tuloksia hyödynnetään ja miten niistä tiedotetaan

Kehittäminen

- Hyödynnetään arvioinnin pohjalta saatuja tietoja kehittämiskohteita valittaessa
- Valitaan muutama kehittämiskohde/-teema lukuvuosittain toteutettavaksi
- Raportointi ohjausryhmälle ja päättäjille
- Arvioidaan, onko riittävästi resursseja ennaltaehkäisevän työn laadukkaaseen toteuttamiseen

Arviointi ja perustelut

Riku Niemistö

Mallinnus on hyödynnettävissä eri oppilaitoksissa kokonaiskuvan saamiseksi oppilashuollosta. Kuvaa on muokattu yhteistyössä maakunnallisten toimijoiden kanssa, sekä pedagogista, oppilashuollon että muuta yhteistyötä oppilashuoltoon tekevää henkilökuntaa on ollut mukana kehittämässä. Juridista osaamista on hyödynnetty kuvion kehittämisessä. Kuvan tarkoituksena on osaltaan lisätä ymmärrystä kokonaisuudesta ja viedä painopistettä yhteisöllisen oppilashuollon suuntaan. Tavoitteena on myös määrittää yksilöllistä ja yhteisöllistä opiskeluhuoltoa ja täsmentää niitä käytännön toimijoille. Koska oppilashuollon kokonaisuus on pirstaleinen malli auttaa hahmottamaan eri toimijoiden rooleja paremmin. Mallinnuksen tarkoituksena on lisätä yhteistyötä eri toimijoiden välillä kouluyhteisön ja yksittäisen oppilaan parhaaksi.

Käyttöönotto

- Malli on valmis hyödynnettäväksi yleisesityksenä oppilashuollosta, eri kouluasteilla
- Malli ei kirjoita auki kaikkea, vaan lisäksi tarvitaan täsmennyksiä muista lähteistä ja mallinnoista
- Mallia voi käyttää ”huoneentauluna” oppilashuollon kokonaisuudesta
- Malli auttaa hahmottamaan yhteisöllisen ja yksilöllisen oppilashuollon eroja ja edistämään tuen siirtämistä varhaisempaan vaiheeseen, yhteisöllisen oppilashuollon suuntaan

4.2. Koulupoissaolojen hyvät käytännöt

Ann Backman

Varhainen puuttuminen koulupoissaoloihin¹ on yksi tapa toimia ennaltaehkäisevästi kouluissa. Koulupoissaolojen hyvät käytännöt koskevat sekä sivistystoimea että sosiaalitoimea. Poissaoloihin puuttuminen vaatii systemaattista toimintatapaa ja yhteen sovitettuja käytäntöjä koko kunnassa ja kaikissa kouluissa. Poissaoloihin puuttumiseen tulee olla yhdessä sovittu tapa toimia henkilöstön kesken, ja tästä tulee informoida myös oppilaita ja vanhempia, esim. Wilman kautta. Oppilaiden poissaolojen seuranta on opettajien vastuulla.

On tärkeä muistaa, että jos henkilökunta on huolestunut oppilaan voinnista, niin on syytä ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään sosiaalitoimistossa, vaikka poissaolotunnit eivät täyty. On myös tärkeää koko prosessin ajan pitää yllä dialogia vanhempien kanssa. Lastensuojeluilmoitus tehdään heti, jos huoli on suuri, esim. rikos- tai päihde-epäily. Arviointiprosessi on sosiaaliviranomaisen vastuulla. (Katso luku 4.3)

¹ Tuntimäärä koskee tunteja yhteensä, eli luvattomia sekä luvallisia poissaoloja.

Lyhyt kuvaus mallista

Seuraavat toimenpiteet ovat suosituksia poissaolojen suhteen

Alakoulut 30/yläkoulut 45 poissaolotuntia:

Luokanopettaja/ Aineenopettaja/ Luokanohjaaja

- on yhteydessä huoltajaan ja ilmoittaa, että oppilaan poissaolot ovat ylittäneet 30/45 tuntia (esim. Wilman kautta) ja keskustelu myös oppilaan kanssa tilanteesta
- miettii yhdessä huoltajan kanssa, vaikuttaako poissaolojen määrä oppilaan oppimiseen ja koulunkäyntiin
- toteaa, että poissaoloja olisi hyvä välttää jatkossa
- merkitsee oppilaan tuntimerkintöihin: ”Keskustelu 30/45 h”
- on tarvittaessa yhteydessä myös koulukuraattoriin (sekä sosiaalitoimistoon, jos on muita huolia)

Alakoulut 60/yläkoulut 70 poissaolotuntia:

Luokanopettaja/ Aineenopettaja/ Luokanohjaaja

- ilmoittaa huoltajalle ja kuraattorille, että oppilaan poissaolot ovat ylittäneet 60/70 tuntia
- merkitsee oppilaan tuntimerkintöihin: ”Poissaolot 60/70h”
- keskustelu oppimisen tuen tarpeesta esim. erityisopettajan kanssa.

Koulukuraattori

- keskustelee tarvittaessa oppilaan kanssa, tarvittaessa myös vanhemmat mukaan
- arvioi yhdessä luokanopettajan/-ohjaajan kanssa oppilashuollon asiantuntijaryhmän koollekutsumisen tarpeen

Alakoulut 80/yläkoulut 100 poissaolotuntia:

Luokanopettaja/ Aineenopettaja/ Luokanohjaaja /Kuraattori

- kutsuu tarvittaessa koolle oppilashuollon asiantuntijaryhmän, jonka tehtävänä on suunnitella ja järjestää tarvittavat tukitoimet oppilaan tukemiseksi
- merkitsee oppilaan tuntimerkintöihin: ”Asiantuntijaryhmä/huoltajapalaveri”
- ilmoittaa rehtorille oppilaan poissaolojen määrän
- tekee ilmoitus sosiaalisen tuen tarpeesta olevasta lapsesta sosiaalitoimistoon (sosiaalihuoltolain mukaan) tai vaihtoehtoisesti lastensuojeluilmoitus, jos on iso huoli lapsesta/nuoresta. Sosiaalityöntekijän tulee aloittaa palvelutarpeenarviointi tai lastensuojelutarpeen arviointi. Arviointiprosessi on sosiaalityöntekijän vastuulla. Arviointiprosessin aikana sosiaalityöntekijä voi kutsua koolle ydintiimikokouksen, johon kuuluu eri toimijoita. Monitoimijaisessa ydintiimissä voivat olla oppilas, huoltajia, sosiaalityöntekijä, kuraattori ja kouluterveyshoitaja tai psykologi. Ydintiimin kokoonpano vaihtelee oppilaan tilanteen ja tarpeen mukaan. Arviointiprosessin aikana voidaan järjestää yksi tai useampi kokous.

Alakoulut 120/yläkoulut 150 poissaolotuntia

Rehtori

- ilmoittaa huolta herättävän poissaolomäärän koulutoimenjohtajalle

- merkitsee oppilaan tuntimerkintöihin ”Tieto koulutoimenjohtajalle 120/150h”
- oppilaan huoltajat kutsutaan kokoukseen ja koulukäynnin jatkoa suunnitellaan sekä sen toteuttamista ja seurantaan sekä erityisientarpeet huomioidaan. Kokoukseen kutsutaan myös muita tarvittavia yhteistyökumppaneita kuten lastensuojelun sosiaalityöntekijä

Perustelut

Valtakunnallisesti panostetaan varhaiseen puuttumiseen ja toimenpiteiden toteuttamiseen lasten ja nuorten tilanteissa. Paine lastensuojeluun ja lasten/nuortenpsykiatria on suuri ja nämä toimenpiteet ovat kalliita. Useimmiten koetaan, että ongelmat ovat kasaantuneet suuriksi ennen kuin sosiaalityöntekijä saa tietoa lapsista, mikä hankaloittaa yhteistyötä ja kevyitä toimipiteitä ja tukea ei ole enää mahdollista käyttää. Hyviä käytäntöjä koulupoissaoloihin puuttumiseen ja yhteisten toimintatapojen löytymiseen helpottaa yhteistyötä eri sektoreiden välillä.

Käyttöönotto

On tärkeä, että koulun henkilökunta, oppilashuolto ja sosiaalihuolto sekä oppilaat että vanhemmat ovat tietoisia työskentelytavasta. Se antaa luvan tehdä yhteistyötä uudella tavalla ja lisää lasten ja vanhempien ymmärrys miksi toimitaan tietyllä tavalla. Se madaltaa kynnystä puuttumiseen, helpottaa yhteistyötä sekä pyrkii vähentämään lastensuojelun leimaa, jonka tarkoitus on tukea lapsia ja perheitä.

Hyvät käytännöt koulupoissaoloihin puuttumiseen vaati, että eri sektorit sitoutuvat yhteiseen työskentelyyn. Esimiehet aktiivisesti kannustavat ja tukevat henkilökuntaa sekä ottavat toiminnan osaksi kunnan strategiaa ja toimintakäytäntöjä pitkällä tähtäimellä. Tämä vaatii myös arviointia ja säännöllistä seuranta esim. oppilashuollon ohjausryhmän kautta.

Luettavaa:

Socca, Yhtenäisiä toimintamalleja yksilökohtaiseen opiskeluhooltoon.

[http://www.socca.fi/kehittaminen/lapsen_paras - yhdessa enemman - hanke/varhaiskasvatus koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena](http://www.socca.fi/kehittaminen/lapsen_paras_-_yhdedssa_enemman_-_hanke/varhaiskasvatus_koulu_ja_oppilaitos_lapsen_ja_nuoren_hyvinvoinnin_tukena)

4.3. Miten jaetaan tietoja ja pyydetään suostumuksia?

Ann Backman

Sivistystoimen -ja sosiaali- ja terveydenhuollon välillä herää usein kysymyksiä, miten esim. opettajat ja kuraattorit voivat jakaa oppilaan tietoja sosiaaliviranomaisen tai koululääkärin kanssa. Lähtökohta on oman ammattikunnan lainsäädäntö ja henkilötietolaki. Pääsääntöisesti huomioidaan lasten ja huoltajien osallisuus prosessissa.

Tämän kuvauksen lähtökohta on, miten jaetaan tietoa oman ammattikunnan ulkopuolelle. Tarkoitus on antaa hyvän käytännön raameja koskien tiedonjakoa ammattilaisten välillä. Näistä kysymyksistä on hyvä keskustella oman työyhteisön sisällä sekä myös yhteiskumppaneiden kanssa.

Näistä kysymyksistä on keskusteltu vuonna 2017-2018 mm. maakunnallinen varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos -kehittämisyhmässä. (Katso liite 3.) Ryhmässä on ollut edustusta eri sektorilta sekä perus- ja erityispalveluista. Tämän lisäksi juridiset kysymykset ovat tarkistettu aluehallintoviraston kanssa.

Tiedonjaon periaatteet

On tärkeä erottaa, milloin on kyse konsultoinnista ja milloin on kyse salassa pidettävien tietojen jakamisesta. On olennainen ero sillä, ottaako yhteyttä ja kysyy yleisiä neuvoja, verrattuna siihen, että jakaa

lasten asiat nimellä. Konsultaatiot eivät vaadi suostumusta, jos salassapidettäviä tietoja ei paljasteta (mikä on yleensä tilanne). Jos on tarvetta saada käyttöön asiantuntijuutta, on mahdollista konsultoida ilman suostumusta, vaikka on hyvä ilmoittaa oppilaalle/asiakkaalle asiasta.

Jos suostumus olla yhteydessä toiseen ammattikuntaan on saatu, on syytä huomioida, että se ei tarkoita, että on "avoin viestintäkanava" ja että voidaan jatkuvasti jakaa salassapidettäviä tietoja. Jos arviointi/tuki jatkuu ja/tai muuttuu, on syytä, pyytää uusi suostumus.

Kätevimmin tämä ratkaistaan ottamalla oppilas ja perhe mukaan esim. verkostotapaamisessa, mikä myös lisää oppilaan ja perheen osallisuutta ja sitoutumista tukitoimenpiteeseen.

Suosituksia suostumukseen

On tärkeä, että käy ilmi mihin suostutaan, eli mitkä tiedot tullaan jakamaan ja kenen kanssa sekä keitä tulee osallistumaan (esim. kokouksessa) ja heidän ammattinimikkeet.

- Yhdessä oppilaan (ja vanhempien kanssa) käydään läpi mitä käsitellään kokouksessa.
- Suostumus annetaan, kun vanhemmat ovat allekirjoittaneet lomakkeen, jos ei suostuta niin lomake jätetään allekirjoittamatta. Ei ole tarvetta erikseen todeta kyllä/ei, vaan allekirjoittamatta lomake tarkoittaa ei.
- Jos suostumusta ei saada, lomakkeita ei tarvitse säilyttää.
- Molemmilta vanhemmilta on syytä pyytää suostumus, jos kyse ei ole koulun kannalta rutiiniasista, jossa kummankin suostumusta ei tarvita.

Esimerkki

Oppilaan/vanhemman suostumus tietojen luovuttamiseen (kokouksen nimi)

Nimi _____

Henkilötunnus _____

Koulu, Luokka _____

Suostumuksen antaminen on vapaaehtoista ja oppilaalla/huoltajalla on oikeus peruuttaa suostumus ilmoittamalla siitä. (Miten?) Tietoja, joita saa luovuttaa (esim. perhetilanne, ystävyys - ja muut sosiaaliset suhteet, kiusaaminen, jännitys, hoitokontaktit)

Annan suostumukseni siihen, että seuraavat henkilöt saavat olla mukana kokouksessa/käsittelyssä.

Nimi: _____ Tehtävä /yksikkö: _____

Nimi: _____ Tehtävä /yksikkö: _____

Nimi: _____ Tehtävä /yksikkö: _____

Käsiteltävä asia: _____

Allekirjoitus: _____

Miten tiedot voidaan jakaa?

Pääsääntöisesti yritetään aina saada suostumus tai yhdessä vanhempien kanssa olla yhteydessä muiden ammattikuntien asiantuntijoihin. Suostumus kysytään aina niin konkreettisesti kuin mahdollista, jotta huoltajat/oppilas tietää minkälaista tietoa jaetaan.

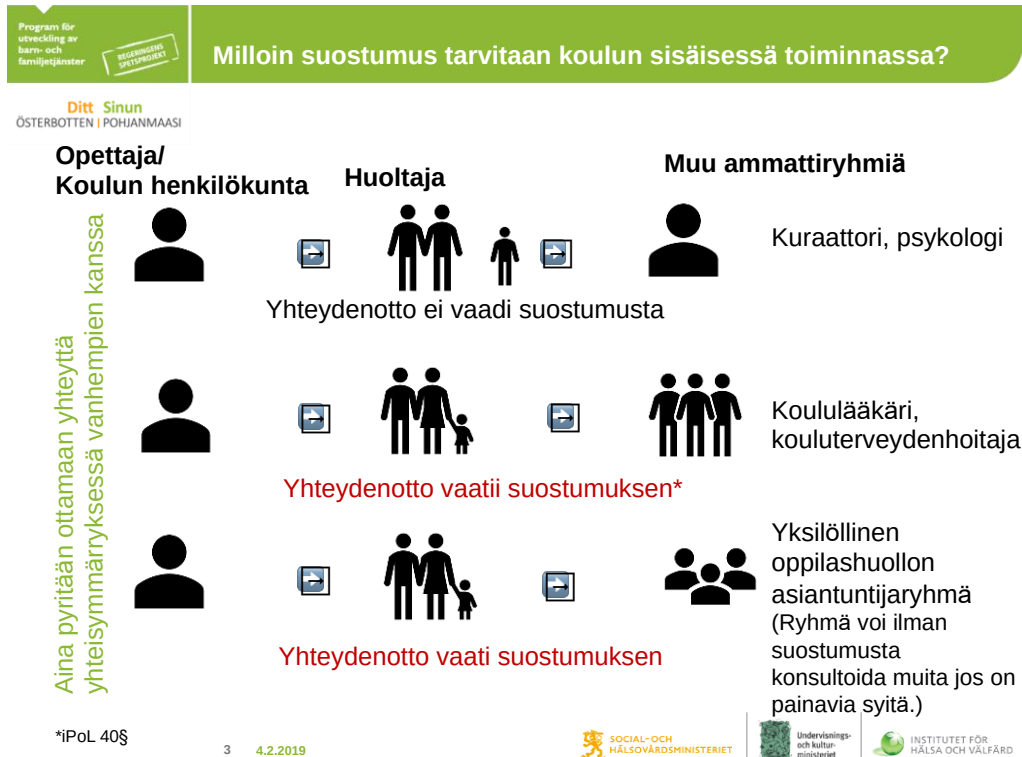
Jos suostumusta ei ole mahdollista saada on syytä huomioda, että opettajilla on velvollisuus jakaa oma huolensa kuraattorin ja psykologin kanssa (myös ilman suostumusta oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan). Koulun henkilökunta voi myös olla yhteydessä sosiaalihuoltoon, jos on huolestunut lapsesta tai aloittaakseen sosiaalisen tuen tarpeen arvioinnin koulun henkilökunta on velvollinen tekemään lastensuojeluilmoituksen, jos epäillään että lapsi voi huonosti, esim. lasten kaltoinkohtelu, väkivalta tai päihteidenkäyttö.

Yhteydenotto tai ilmoitus voidaan tehdä vanhempien kanssa mutta on mahdollista tehdä se ilman suostumusta (lastensuojelulain ja sosiaalihuoltolain mukaan), jos suostumusta ei ole mahdollista saada. Suositellaan, että vanhemmille ilmoitetaan aina, jos otetaan yhteys sosiaalitoimistoon, se on osa hyvää käytäntöä.

Miten suostumus toimii?

- Opettajat eivät saa jakaa tietoja kouluterveydenhoitajien tai koululääkäreiden kanssa ilman vanhempien suostumusta, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 16 §.
- On mahdollista jakaa tietoja opettajan, oppilashuollon ja koulun rehtorin välillä, jos se on oppilaan opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämiä välttämättömiä tietoja (Finlex perusopetuslaki 40 §)
- On mahdollista jakaa tietoja lääkärin, oppilashuollon ja koulun rehtorin välillä siinä tapauksessa, että sen **nähdään välttämättömäksi oppilaan tarkoituksenmukaisen opetuksen järjestämiseksi** (Finlex perusopetuslaki (PoL) 40§) (Kuva 9.)
 1. Eli on mahdollista jakaa tietoa oppilashuollon henkilöstön välillä, jotka konkreettisesti ovat osallisia lapsen asiassa
 2. Ja **oppilashuollosta opettajalle, rehtorille tai koulutuksen järjestäjälle**, mutta **ei päinvastoin**
- **Oman ammattikunnan sisällä (jota koskee sama lainsäädäntö) voidaan keskustella ilman suostumusta esim. opettajat keskenään (oppilasasioissa)**

Kuva 9. Suostumus tietojen jakamiseen koulun toiminnassa.

Suositukses:

- Jos opettaja ottaa yhteyttä kuraattoriin tai psykologiin tulisi huoltajaa informoida, jos oppilas ei ole nimenomaisesti kieltänyt sitä (Wilma-viesti, puhelimitse tai sähköpostitse)
- Opettaja ottaa pääsääntöisesti yhdessä oppilaan kanssa yhteyttä kuraattoriin tai psykologiin (Opettaja voi myös kehottaa oppilasta itse ottamaan yhteyttä) Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (OhL) 16§
- Oppilaalla on oikeus olla kertomatta vanhemmilleen kontaktista kuraattorin tai psykologin kanssa.
- Oppilaan tulisi olla osallisena prosessissa (informoitu/kysytty) kun asiantuntijaryhmä oppilashuollossa kutsutaan kokoon.

Kuva 10. Suostumus koulun ulkopuolelle.

Program för utveckling av barn- och familjeäpöster

Suostumus koulun ulkopuolelle

Ditt Sinun
ÖSTERBOTTEN | POHJANMAASI

Opettaja / Koulun henkilökunta **Huoltaja** **Muu ammattiryhmiä**

     Sosiaalityöntekijä / sosiaalitoimisto

Yhteydenotto (ilmoitus) ei vaadi suostumusta

Aina pyritään ottamaan yhteyttä yhteisymmärryksessä vanhempien kanssa

- Ilmoitus sosiaalitoimistoon voidaan tehdä ilman suostumusta. Esim. lastensuojeluilmoitus tai yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi (ShL 35§ / LsL 25§).**
- Pääsääntöisesti oppilaan asiat hoidetaan osana koulun toimintaa, esim. oppilashuolto. Ilman viivytystä asia tulisi ohjata sosiaalitoimistoon tai lasten- ja nuorisopsykiatriaan, jos arvioidaan lapsen tarvitsevan enemmän tukea, kuin mitä koulun resursseilla pystytään tarjoamaan.**

4 4.2.2019

Ensisijaisesti tukea ja apua tarvitsevat oppilaat huomataan oppilashuollossa ja erityisopetuksessa. Toisinaan koulun resurssit eivät riitä ja tarvitaan esim. sosiaalihuollon perhepalveluiden apua (kuva 10). Sosiaalityöntekijä käsittelee asian ja hänen vastuulla on viedä asia eteenpäin (kuva 11). Sosiaalihuollon arviointiprosessi on kuvattu liitteessä 8.

Kuva 11. Käsittely sosiaalitoimistossa.

Käyttöönotto

Tiedon siirtäminen ja yhteistyö sektorirajojen yli nähdään keskeisenä tekijänä sille, että lapset ja nuoret saavat apua ajoissa. Maakunnassa palvelupolut ovat epätasaisia ja eri sektoreiden välillä tarvitaan yhteistä näkemystä. Tässä kuvauksessa annetaan perusta työlle, jota tulee työstää eteenpäin yksittäisissä kunnissa ja suhteessa erityispalveluihin ja sairaanhoitoon. Hyvän käytännön kuvaus perustuu haasteisiin, joita eri ammattilaiset ovat nostaneet esiin käytännön työssä.

5. Perus- ja erityispalvelun integraatio

Terhi Korpi ja Ann Backman

Valtakunnallisesti erityis- ja vaativimman tason palveluiden kehittämiskokonaisuuteen sisältyi kolme osaluettua: erityistason palveluiden uudistaminen, lastensuojelun sisällöllinen uudistamistyö ja viidelle yhteistyöalueelle muodostettavien osaamis- ja tukikeskusten (OT-keskukset) valmistelu. Pohjanmaalla kehittämisen painopiste oli lastensuojelun palveluiden kehittämisessä sekä integraatio muiden peruspalveluiden toimijoiden kanssa. Luvussa avataan lastensuojelun hyviä käytäntöjä ja malleja, joita on työstetty yhdessä eri toimijoiden kanssa. Tämän lisäksi luvussa kuvataan eri toimijoiden yhteistyömalleja mm. konsultaatiokäytännöt, viranomaisten välinen yhteistyö sekä vaativien palveluiden tulevia käytäntöjä.

5.1. Lastensuojelun kokonaisuus

5.1.1. Lastensuojelun tehostettu perhetyö

Terhi Korpi

Lastensuojelun tehostettua perhetyötä tarjotaan kuntien omana palveluna osana lastensuojelun avohuollon tukitoimia. Lisäksi perhetyötä voidaan ostaa yksityisiltä palveluntuottajilta tarpeen mukaan. Perhetyötä toteutetaan pääsääntöisesti asiakasperheiden kotona suunnitellusti asiakassuunnitelmaan perustuen. Perhetyöntekijät tekevät tiivistä yhteistyötä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa, joka myös johtaa työskentelyprosessia.

Lastensuojelun tehostettu perhetyö on suunnitelmallista ja pitkäjänteistä muutostyöskentelyä perheen kanssa, jonka avulla pyritään vaikuttamaan ja parantamaan perheen toimijuutta ja selviytymistä arjessa sekä muissa haastavissa tilanteissa. Perhetyöntekijöiltä edellytetään monitahoista osaamista ja ymmärrystä perheiden kompleksisista tilanteista.

Pohjanmaan alueella perhetyötä toteutetaan hyvin eri tavoin ja tehtäväkuvin. Työn sisällöt, menetelmät ja prosessit poikkeavat paljon toisistaan. Tämän vuoksi perhetyön määritelmä ja sisällöllinen kuvaus on ollut aiheellista ja se on toiminut yhteisen keskustelun avaajana. Kunnissa tehdään sekä sosiaalihuoltolainmukaista perhetyötä (Finlex sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 18§) että lastensuojelulain mukaista tehostettua perhetyötä (Finlex lastensuojelulaki 417/2007, 36§). Kunnissa on erilaisia käytäntöjä sen suhteen tekevätkö samat perhetyöntekijät sekä SHL:n ja LS:n mukaista perhetyötä vai onko työ eriytetty eri työntekijöille. Vuonna 2019 julkaistaan (THL) kansallinen perhetyötä koskeva porrasteisuus, joka tukee perhetyön määrittelyä ja organisointia.

Lyhyt kuvaus työmallista

Lastensuojelu tehostettu perhetyö määrittyy lastensuojelulain 36 §:ssä, jossa määritellään lastensuojelun avohuollon tukitoimet lastensuojelun tarpeessa olevalle perheelle. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien tulee vastata perheen tuen tarpeita ja perustua asiakassuunnitelmaan. Lastensuojelun tehostetun perhetyön osalta haluttiin yhdessä konkreettista perhetyötä tekevien kanssa mallintaa perhetyön eri vaiheita. (Taulukko 1.) Mallinnuksen avulla pyritään selkiyttämään asiakastyöskentelyä ja yhteisiä toimintatapoja. Työmallissa on myös keskeistä työpareittain tapahtuva työskentely perheissä, joka vaatii toteutuakseen hyvän resursoinnin. Työparityöskentelyllä pystytään vastaamaan laadukkaammin koko perheen huomioimiseen sekä yksilöllisten tarpeiden näkemiseen ja niihin vastaamiseen. Lisäksi työryhmä on selkiyttänyt perhetyön intensiivisen ja kevyen työskentelyn rakennetta. Työryhmään kutsuttiin perhetyöntekijöitä Vaasan kaupungin sosiaalityön ja perhepalvelujen yksiköstä, Pietarsaaresta, Laihialta ja Kristiinankaupungista. Työryhmä kokoontui yhteensä neljä kertaa kevään ja syksyn 2018 aikana.

Taulukko 1. Perhetyön kuvaus.

Intensiivinen perhetyö	Kevyt perhetyö
Ensimmäiset 1-3 kuukautta	Intensiivisen jakson jälkeen
- Intensiivinen työskentely toteutetaan parityönä - Perhetyön käyntejä 2-3 kertaa viikossa - Sosiaalityöntekijä tapaa sovitusti perhettä yhdessä perhetyöntekijöiden kanssa	- Perhetyö voi jatkua kevennetysti alun intensiivisen vaiheen jälkeen - Perhetyön käyntejä 1-2 kertaa viikossa - Työskentely toteutetaan edelleen parityönä
Työskentelyssä huomioidaan perheen muut mahdolliset palvelutahot ja tehdään sovitusti ja suunnitelmallisesti yhteistyötä yhdessä perheen kanssa toimien	

Yhteistä työskentelymallia on kuvattu kolmivaiheisena prosessina, joka sisältää aloitusvaiheen, työskentely vaiheen ja lopetus vaiheen. Työskentelymalli on kuvattu oheisessa taulukossa (2).

Taulukko 2. Perhetyön aloitusvaihe, työskentelyvaihe ja lopetusvaihe.

Aloitus vaihe	Työskentelyvaihe	Lopetusvaihe
- Yhteinen palaveri perheen, sosiaalityöntekijän ja perhetyöntekijän kesken, jossa määritellään 1-3 tavoitetta perhetyölle. - Sosiaalityöntekijä kartoittaa perheen muut mahdolliset auttaja- ja hoitotahot ja sopii yhteisestä työskentelystä yhdessä perheen kanssa - Perheen kanssa keskusteltu, mikä on aiheuttanut lastensuojelutarpeen ja mihin muutosta ollaan hakemassa	- Perheen kanssa yhdessä laaditaan perhetyön toteuttamiseksi konkreettinen työskentelysuunnitelma, joka perustuu asiakassuunnitelmaan kirjattuihin tavoitteisiin - Työskentelysuunnitelma pitää sisällään pieniä osatavoitteita työskentelyn tueksi - Perheen kanssa kartoitetaan perheen vahvuudet sekä haasteet, joihin perhetyö kohdistuu	- Perhetyön kesto on määritelty ja tiedossa - Perhetyön jatkoa arvioidaan yhdessä perheen, sosiaalityöntekijän, perhetyöntekijän sekä mahdollisten muiden toimijoiden kesken, jotka olleet mukana perheen kanssa työskentelyssä -Työskentelyn päätös tai työskentely jatkuu - Työskentelyn tulos voi olla huostaanoton valmistelun alkaminen tai työskentely voidaan päättää ainakin toistaiseksi tilanteen muututtua paremmaksi perheessä tai perhetyö voi jatkua kevyellä tuella yhteisesti sopien

Perhetyön sisältöelementit

Perhetyön sisältöelementtien läpileikkaava perusajatus on lapsikeskeinen suojelu ja koko perheen kuntoutus, jotka on huomioitava kaikissa työskentelyn vaiheissa.

ARVIOINTI - Tilanteen ja tuen arviointi yhdessä perheen kanssa - Kuinka perhetyö toteutetaan (käynnit, kesto, sisältö) - Työskentelyn arviointi ja menetelmät	OHJAUS - Perheen voimavarojen vahvistaminen ja vuorovaikutuksen parantaminen - Perheen sosiaalinen kuntoutus - Arjen ohjaus ja palveluohjaus	KONKREETTINEN APU - Sosiaalinen oppiminen, arjen mallintaminen yhdessä tekemällä - Perheen toimijuuden vahvistaminen - Kotipalvelu
LÄHEISTEN JA VERTAISTEN TUKEA - Läheisten mukaan ottaminen mahdollisuuksien mukaan - Vertaisryhmien hyödyntäminen	HOITO - Yksilöllisiin tarpeisiin vastaava toiminta - Kuntouttava arki, rutiinit ja toimintatavat - Terapeuttista osaamista ja tietoa lapsen kehitysvaiheista ja haasteista - Erilaisia työskentelymenetelmiä käytössä, interventiot, perhearvioinnit, havainnointi	

Arviointi ja perustelu

Yhteisessä työskentelyssä on pidetty viitekehyksenä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperia 21/2017; Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa -Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Perhetyön ytimessä on lapsikeskeinen suojelu, joka tarkoittaa lapsen ja koko perheen kanssa työskentelyä (taulukko 3):

- Työskentely tukee lapsen ja perheen toimijuuden vahvistumista
- Tukee lapsen turvallisuuden tunnetta
- Varmistaa lapsen turvallisen arjen toteutumisen kotona

Taulukko 3. Lapsikeskeinen suojelu.

Lapsikeskeinen suojelu perhetyössä	Perheen kokonaisvaltainen kuntoutus
● Tuki ja kontrolli ● Tukitoimien oikea-aikaisuus ● Näytön ja tiedonkeruun lastensuojelutoimenpiteiden perusteluiksi ● Lapsen sijoitus, kun se arvioidaan olevan lapsen edun mukaista ● Perheiden tukeminen sijoituksen aikana tai lapsen palatessa sijaishuollosta ● Lapsen tarpeiden esiin tuominen ● Lapsen mahdollisuus tulla kohdatuksi, tuetuksi ja kuulluksi työskentelyssä ● Lapsen hyvinvoinnin malli (Fattore, Manson & Watson, 2009): ● Lapselle hyvinvointi on emotionaalista hyvinvointia ja hyvin toimivia ihmissuhteita, joka koostuu turvallisuudesta, toimijuudesta ja myönteisestä minäkuvasta ● Ulkoiset tekijät, jotka vaikuttavat lapsen hyvinvointiin: vapaa-aika ja harrastukset, fyysinen ympäristö, sosiaalinen ja moraalinen toimijuus, vaikeuksien käsittely, fyysinen terveys, taloudelliset resurssit ja toimeentulo	● Yksittäisten perheen jäsenten kuntoutuminen ja tarpeiden huomioiminen ● Koko perheen toimijuuden tukeminen ● Perheen jäsenten vuorovaikutussuhteiden tukeminen ● Perheen ja muiden läheisten vuorovaikutussuhteiden tukeminen ● Tavoitteiden määrittely yhdessä kuntoutujan kanssa -> kuntoutus tähtää muutokseen kuntoutujan elämäntilanteessa (työ, oppiminen, arki, sosiaalinen vuorovaikutus jne.)
Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa - Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. THL 21/2017	

Lastensuojelun tehostettu perhetyö tulisi mieltää tavoitteelliseksi muutostyöksi, jolla pyritään vaikuttamaan koko perheen kuntoutumiseen. Työskentelyn fokuksena on perheen lapsi tai lapset, jonka vuoksi lapsikeskeinen suojelu on perusajatus läpi työskentelyn. Perhetyön suunnittelussa on huomioitava mihin perheen tai perheenjäsenten elämäntilanteen osa-alueisiin työskentelyn painopiste, milloinkin asettuu. Tavoitteiden määrittely helpottaa perhetyön toteutumista, kun perhe ymmärtää mihin tulisi sitoutua ja mitä muutoksia saada aikaan.

Yhdessä laaditut työskentelysuunnitelmat vahvistavat perheen toimijuutta ja osallisuutta sekä tekee tavoitteet näkyviksi, jolloin yhteinen arviointi mahdollistuu. Tällöin voidaan yhdessä arvioida, missä ollaan onnistuttu ja menty eteenpäin perhetyön osalta ja täten vahvistaa perheen voimavaroja.

Lastensuojelun tehostetun perhetyön muut keskeiset elementit, jotka vaikuttavat lapsikeskeiseen suojeluun ja koko perheen kuntoutumiseen ovat:

- Arviointi
- Ohjaus
- Konkreettinen apu
- Läheisten, vertaisten ja yhteisöllinen tuki
- Hoito

Sisältöelementtien (jotka avattu taulukossa 3) erittelemisen ja perusteleminen mahdollistavat konkreettisen ja selkeän työskentelyraamin tehostetussa perhetyössä. Sisällön jäsentäminen luo lähtökohtia myös vaikuttavuuden kannalta keskeisten mekanismien tunnistamiselle. Lisäksi perhetyön kohteena oleva asiakasperhe saa selkeän käsityksen ja ymmärryksen siitä, mitä perhetyö sisältää ja mitä perhetyö voi heille tarjota. Myös yhteinen ymmärrys perhetyön päämäärästä muutostyöskentelynä selkiytyy ja sitä on helpompi yhdessä arvioida. Lasten ja vanhempien kanssa tulee käsitellä selkeästi, mikä perheen tilanteessa on aiheuttanut lastensuojelun tarpeen ja mistä muutoksista tai asioista tunnistetaan, ettei lastensuojelun tarvetta enää ole.

Käyttöönotto

Perhetyötä tulisi vielä selkiyttää ja kehittää eri toimijoiden väliseksi yhteiseksi työksi ja toiminnaksi. Usein asiakasperheillä on eri auttajatahoja myös muissa palveluissa, jotka tulee kartoittaa. Näin voidaan välttää päällekkäisten työskentelyprosessien kuormittavuus ja edetä kohti yhteistä toimintatapaa ja yhteistyötä. Lisäksi perheellä voi olla palvelutarpeita, joita ei ole vielä tarjottu tai kokeiltu osana yhteistä työskentelyä. Työskentelyä tukevia elementtejä voi hyödyntää lapsen luontaisista kasvuympäristöistä, kuten varhaiskasvatus, koulu ja muut sosiaali- ja terveyspalvelut. Vanhempien mahdolliset mielenterveys- ja päihdepalvelut tulisi liittää osaksi yhteistä monitoimijaista työskentelyä. Myös järjestöjen vahva osaaminen ero auttamisen ja väkivallan ehkäisyn osalta on tärkeää huomioida mahdollisena auttamistahona.

Perhetyön tueksi olisi hyvä laatia yhteinen työskentelysuunnitelma yhdessä perheen ja lasten kanssa, jossa on määritelty konkreettiset tavoitteet pohjautuen asiakassuunnitelmassa laadittuihin tavoitteisiin. Työskentelysuunnitelmien tarkoitus on pilkkoa tavoitteet pienemmiksi osatavoitteiksi ja yhdessä pohtia, kuinka ja millä keinoin tavoitteisiin päästään sekä kuinka ja koska yhdessä arvioidaan tavoitteiden toteutumista. Tavoitteiden konkretisointi yhdessä lapsen ja perheen kanssa, vahvistaa täten asiakkaan osallisuutta ja toimijuutta perhetyössä. Työskentelysuunnitelman avulla voidaan kuvata perhetyötä eri ikäisille lapsille ja vanhemmille ymmärrettävästi. Lisäksi se mahdollistaa työskentelyn yhteisen arvioimisen ja tavoitteissa edistymisen näkyväksi tekemisen.

Lastensuojelun tehostettu perhetyö on suunnitelmallista ja pitkäjänteistä muutostyötä, joka tähtää perheen toimijuuden vahvistumiseen sekä koko perheen kuntoutumiseen. Tärkeää on selkiyttää perhetyön ja kotipalvelun ero käsitteellisesti ja toiminnallisesti. Roolien selkiyttäminen auttaa jäsentämään työskentelyä ja niiden tavoitteita. Kotipalvelu voidaan nähdä perheelle tarjottavana konkreettisena apuna arjen toimintoihin, kun taas tehostettu perhetyö asemoituu perheen kanssa tehtävään muutostyöskentelyyn.

Luettavaa:

Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa : Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä.

<http://www.julkari.fi/handle/10024/134616>

5.1.2. Perhehoidon tukipaletti

Terhi Korpi

Perhehoitoa toteutetaan lastensuojelun sijaishuollossa. Perhehoito toteutetaan yhteistyössä perhehoidon henkilöstön kanssa Vaasan kaupungin lastensuojelun yksikössä vastaavan sosiaalityöntekijän sekä muiden lapsen hyvinvoinnin ja terveyden kannalta merkityksellisten toimijoiden kanssa (esim. päivähoito, koulu, terveys- ja sairaanhoitopalvelut, biologisen perheen tukitoimet).

Perhehoidossa toimii perhehoidon johtaja, perhehoidon sosiaalityöntekijä, lastenasioista vastaavat sosiaalityöntekijät, sosiaaliohjaajat ja kehityopsykologian asiantuntija.

Varmistaakseen että perhehoidossa annettu tuki on riittävää ja tarpeisiin vastaavaa sitä tulisi jatkuvasti arvioida yhdessä asiakkaiden kanssa.

Taustaa

Vaasan kaupungin sosiaalityön ja perhepalveluiden yksikössä on aloitettu vuonna 2015 perhehoidon systemaattinen kehittäminen. Tavoitteena oli luoda kattava ja jäsennetty tukipaketti toimeksiantosuhteisille perhehoitajille. Perhehoitoon muodostettiin oma tiimi, joka toimii perhehoitajien tukena sekä vastaa lyhytaikaisesta perhehoidosta. Tukipaketin mallinnusta on ohjannut kansalliset linjaukset ja mallinnukset, jotka on huomioitu kaikessa kehittämistyössä. Tiimin työntekijät ovat olleet laajasti yhteydessä Pohjanmaan eri kuntien sosiaalipalveluihin, joissa tarjottavasta tukipaketista on käyty keskusteluja. Vastaanotto muissa kunnissa on ollut positiivista ja tarkoituksena on ottaa tukipaketin malli käyttöön koko maakunnan alueella.

LAPE-hanke aloitti yhteisen työskentelyn perhehoitotiimin kanssa 9/2017, jolloin mietittiin yhteisiä kehittämistarpeita. Koska perhehoitajille suunnatun tukipaketin mallinnus oli jo valmiina, haluttiin siitä saada aikaan yhteistä arviointia, joka toteutettaisiin yhdessä perhehoitajien kanssa, joilla olisi hieman kokemusta mallin käytöstä. Arviointitilaisuutta suunniteltiin yhteisissä tapaamisissa LAPE-hanketyöntekijöiden ja perhehoitotiimin kanssa. Arviointitilaisuus järjestettiin 4.10. jolloin paikalla oli 19 perhehoitajaa sekä 20 perhehoidossa olevaa lasta sekä biologiset lapset. Lapsille oli järjestetty arvioinnin ajaksi omaa toimintaa, pelejä, askartelua, piirtämistä sekä ohjattua toimintaa liittyen ”Minun päiväni”-kuvaamiseen, jossa jokainen lapsi sai kuvata paperille, millaisista asioista heidän päivänsä koostuu ja mitä he tykkäävät tehdä.

Perhehoitajat jaettiin neljään eri ryhmään, joista jokainen kävi läpi työntekijän kanssa aina yhden arvioitavan aihealueen. Arvioinnin tulokset on esitelty omana osiona edempänä. Arvioinnin saaminen osaksi jatkuvaa kehittämistä on olennaisen tärkeää ja se antaa myös eväitä yhteiselle työn kehittämiselle. Arvioinnin kautta pystytään myös lisäämään toimijoiden osallisuutta ja tätä kautta toiminnan vaikuttavuutta ja laadukkuutta.

Lyhyt kuvaus työmallista

Perhehoidon tukipaletti on kaikille perhehoitajille tarjottava järjestelmällinen tuki. Alla on kuvattu (taulukko 4) perhehoidon tukipaketin sisältö ja sen toteuttamiseen osallistuvat toimijat:

Taulukko 4. Perhehoidon tukipaletin sisältö.

Alkutuki		Perustuki
Ensimmäinen vuosi	Toinen vuosi	Kolmannesta vuodesta eteenpäin
PRIDE-valmennus Alkutukimalli: – Kuusi tapaamista – Puhelinyhteys kerran kuussa Kaksi koulutustilaisuutta Vertaistukitapaaminen kerran vuodessa Koulutustilaisuus päivähoidolle/koululle	Sosiaalityöntekijän tuki – Yksi tapaaminen – Puhelinyhteys kaksi kertaa Sosiaaliohjaajan tuki – Kaksi tapaamista – Puhelinyhteys neljä kertaa Kehityopsykologian asiantuntijan tuki – Puhelinyhteys kerran – Konsultaatio tarpeen mukaan ICDP—Kannustava vuorovaikutus –ohjelman ryhmämuotoinen vuorovaikutustuki – Kahdeksan tapaamista	Sosiaalityöntekijän tuki – Yksi tapaaminen vuodessa – Puhelinyhteys kaksi kertaa vuodessa Sosiaaliohjaajan tuki – Kaksi tapaamista vuodessa – Puhelinyhteys neljä kertaa vuodessa Kehityopsykologian asiantuntijan tuki – Puhelinyhteys kerran vuodessa – Konsultaatio tarpeen mukaan Täydennyskoulutustilaisuus kerran vuodessa Vertaistukitapaaminen kerran vuodessa
Kohdennettu tuki Täydentää tarvittaessa alku- ja perustuen. Tilanteen arviointi edeltää useimpia kohdennetun tuen tukimuotoja. Tuki on suunnitelmallista, tavoitteellista ja järjestelmällistä.		
Kartoitus ja tuen tarpeen arviointi – Tapaamisia – Motivointityö – Suunnittelu Sosiaaliohjaajan kohdennettu tuki <i>Perhehoitajille ja syntymävanhemmille</i> – Tukea arkeen ja vanhemmuuteen, kuusi tapaamista 1,5 tuntia/kerta <i>Lapsille ja nuorille</i> – Yksilölliset tapaamiset lapsen/nuoren kanssa, kahdeksan tapaamista 1,5 tuntia/kerta	Kehityopsykologian asiantuntijan tuki <i>Perhehoitajille ja syntymävanhemmille</i> – Yksilöllinen ohjaus aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen sekä lapsen kehityksen vahvistamiseksi, kuusi tapaamista 2 tuntia/kerta <i>Lapselle/nuorelle</i> – Yksilöllinen työskentely lapsen/nuoren kanssa, kuusi tapaamista 1 tunti/kerta <i>Päivähoitoon/kouluun/iltapäivätoimintaan</i> – Ohjaus päivähoidon/opetustoimen/iltapäivätoiminnan ammattilaisille, neljä tapaamista 2 tuntia/kerta	Sosiaalityöntekijän kohdennettu tuki koko perheelle – Verkostotyöskentely koko perheen kanssa, kahdeksan tapaamista 1,5 tuntia/kerta sekä puhelinyhteys Muu tuki – Vertaistukiryhmiä lapsille, kymmenen tapaamista – Vertaistukiryhmä nuorille, neljä tapaamista – Työnohjaus (tarpeen mukaan)

Läheissijoituksissa tarjotaan seuraava tukipaletti:

Taulukko 5. Läheissijoituksen tukipaletti.

Alkutuki	Perustuki
Ensimmäinen vuosi	Toisesta vuodesta eteenpäin
Alkutukimalli: – Kuusi tapaamista – Puhelinyhteys kerran kuussa Kaksi koulutustilaisuutta Vertaistukitapaaminen kerran vuodessa Koulutustilaisuus päivähoidolle/koululle	Sosiaalityöntekijän tuki – Yksi tapaaminen vuodessa – Puhelinyhteys kaksi kertaa vuodessa Sosiaaliohjaajan tuki – Kaksi tapaamista vuodessa – Puhelinyhteys neljä kertaa vuodessa Kehityopsykologian asiantuntijan tuki – Puhelinyhteys kerran vuodessa – Konsultaatio tarpeen mukaan Täydennyskoulutustilaisuus kerran vuodessa Vertaistukitapaaminen kerran vuodessa
Kohdennettu tuki Täydentää tarvittaessa alku- ja perustuen. Tilanteen arviointi edeltää useimpia kohdennetun tuen tukimuotoja. Tuki on suunnitelmallista, tavoitteellista ja järjestelmällistä. Sama kuin toimeksiantosuhteisille perhehoitajille.	

Arviointi ja perustelu

Perhehoidon tuen toimintamallilla pyritään varmistamaan, että sosiaalityön ja muiden toimijoiden tuki perhehoitoa tarjoaville tahoille sekä sijoitetuille lapsille on riittävää ja että tuki vatsaa sijoitetun lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin. Tavoitteena on myös vahvistaa lastensuojelun perhehoidossa ja ammatillisissa perhekodeissa toteutuvaa perhehoitoa.

Vaasan kaupungin perhehoidon tukipalettia arvioitiin 10/2018 yhdessä perhehoitajien kanssa.

Arvioinnin kohteena oli seuraavat asiat:

3. PRIDE-valmennus²
4. Yhteydet perhehoitotiimiin
5. Tukea perhehoitajan tehtävään
6. Koulutusta

² *PRIDE-ennakkovalmennus on sijais- tai adoptiovanhemmuutta harkitseville tarkoitettu ryhmämuotoinen valmennus, joka sisältää yhdeksän tapaamista (27 tuntia) noin neljän-kuuden kuukauden aikana. Ryhmätapaamisten lisäksi valmentajat tapaavat osallistujia henkilökohtaisesti perhekohtaisissa tapaamisissa. Ennakkovalmennukseen sisältyy myös yksilökohtaisia tehtäviä, joissa ryhmätapaamisten sisältöjä käsitellään oman elämän näkökulmasta. Osallistujat saavat valmennuksessa PRIDE-kirjan, joka sisältää valmennustapaamisten keskeiset asiat ja lisämateriaalia tapaamisten teemoista. (Pesäpuu ry)

PRIDE = Parents' Resources for Information, Development and Education

Jokaisen asian kohdalla pyydettiin osallistujia ottamaan kantaa seuraaviin kohtiin:

- Mitä hyvää
- Mitä huonoa tai turhaa
- En osallistunut, koska...
- Tätä toivoisin lisää/muuta

Perhehoitajille tarjottava tukipaketin mukainen toimintamalli on ollut käytössä kahden vuoden ajan, joten kaikkia mallin mukaisia tukimuotoja ei vielä ole toteutettu. Perhehoitajille suunnatun tukipaketin osalta arvioinnissa nousi esiin paljon hyväksi koettuja asioita, mutta myös kohtia palvelussa, jotka vaativat vielä kehittämistä tai uudelleen pohtimista. Säännöllinen yhteinen arviointi auttaa perhehoitajille tarjottavan tukipaketin jatkuvaa kehittämistä ja tarpeisiin kohdistuvaa tukea. Lisäksi yhteinen arviointi lisää vuoropuhelua perhehoitajien ja heidän kanssa työskentelevien sosiaalihuollon työntekijöiden kesken.

Arvioinnin tulokset

PRIDE-valmennus

PRIDE-ennakkovalmennus koettiin pääasiassa hyväksi kokonaisuudeksi, joka ei kuitenkaan tee täysin valmiiksi perhehoitajaksi. Kattavat ja monipuoliset tehtävät ja sisällöt tukivat koulutusta ja antoi realistista kuvaa perhehoitajaksi ryhtyville. Myös parisuhteen koettiin vahvistuneen koulutuksen myötä. PRIDE-valmennuspaketti koettiin isoksi palaksi, joka sai välillä epäroimään omia valmiuksia tehtävään.

Arvioinnissa perhehoitajat nostivat esiin toiveitaan suhteessa koulutukseen. Koulutuksessa toivottiin käsiteltävän eri ikäisten lasten perhehoitajana toimimista sekä lakiin liittyviä kysymyksiä käytännön esimerkein. Koulutuksessa toivottiin käsiteltävän myös lapsen mahdollista palautumista biologiseen perheeseen, joka herättää menettämisen pelkoa. Lisäksi sijoitetun lapsen mahdollista ristiriitaa suhteessa biologisiin vanhempiin ja perhehoitajiin olisi hyvä käsitellä enemmän. Koulutuksen jälkeen toivottiin sosiaalitoimesta myös enemmän yhteydenottoja ja tilanteiden päivittämistä perhehoitajille, jos lasta ei oltu sijoitettu pian koulutuksen jälkeen.

Yhteydet perhehoitotiimiin

Yhteydenpito perhehoitotiimiin ja sieltä saatu tuki koettiin ensiarvoisen tärkeiksi tekijöiksi ja myös toimiviksi. Työntekijöitä saatiin hyvin kiinni puhelimitse, mutta kriisien sattuessa kaivattiin vieläkin nopeampaa reagointia ja saavutettavuutta. Perhehoitajat kokivat ajoittain vaikeiksi tilanteet, joissa sijoitettu lapsi paikalla ja olisi tärkeää käydä asioita läpi aikuisten kesken. Ratkaisuksi toivottiin henkilökohtaisia tapaamisia perhehoitajien kanssa, jossa voitaisiin myös etukäteen keskustella asioista, joita tullaan käsittelemään lapsen asiakassuunnitelmanneuvottelussa, jotta tilanne olisi lapsen kannalta hallittu eikä tuo yllätyksiä.

Arvioinnissa kehittämisen kohteeksi perhehoitajat nostivat selkeämmän ennakkoon sopimisen yhteydenpidosta ja tapaamisista. Eräänlainen vuosikello jokaiselle perhehoitajalle voisi toimia yhteydenpitoa raamittavana tekijänä. Molempien perhehoitajien; isän ja äidin huomioiminen tasaveroisina, joihin myös otetaan tasapuolisesti yhteyttä, on tärkeä huomioida työskentelyssä. Myös tukiperheenä toimijoille toivottiin enemmän tukea tehtävään.

Koulutus perhehoitajille (ensimmäisen vuoden aikana)

Kokemusta koulutuksista perhehoitajilla oli vielä varsin vähän, koska tukipaketin mukainen työskentely on vielä varsin uusi. Ensimmäisen vuoden aikana koulutuksessa käsitellään kehityksellistä traumaa, jonka perhehoitajat kokivat hyvänä ja hyödyllisenä koulutuksena. Toiveena koulutuksille esitettiin niiden keston ja tauotusten tarkastelua, ettei koulutustilaisuudet muodostu liian raskaiksi. Lisäksi perheen lapsille

toivottiin järjestettävän samanaikaisesti ohjelmaa, jolloin lastenhoidon järjestäminen ei muodostu esteeksi osallistua tilaisuuteen. Vertaistuen saaminen koettiin merkittäväksi myös koulutusten aikana, jolloin perhehoitajat saivat jakaa ajatuksiaan toistensa kanssa. Tälle toivottiin enemmän tilaa ja aikaa.

Koulutuskokonaisuuden arvioinnissa perhehoitajat nostivat esiin tärkeiksi koettuja teemoja, joihin toivottiin koulutusta. Näitä olivat erityislasten haasteet esim. keskittymisvaikeudet, tunnetaitojen koulutusta sekä leikkikursseja. Myös perhehoitajien keskinäiseen parisuhteeseen toivottiin tukea haastavassa elämäntilanteessa, kuinka luoda yhteinen kasvatusajatus. Perhehoitajat toivoivat teemaviikonloppuja, joiden aikana myös omat biologiset lapset saisivat mahdollisuuden puhua tunteistaan, kun perheessä on sijoitettu lapsi. Lisäksi kouluille ja päivähoitoon toivottiin koulutusta siitä, mitä tarkoittaa, kun perheessä on sijoitettu lapsi. Perhehoitajat toivoivat lisää tietoa oikeuksistaan sekä suhteessa lapsen biologisiin vanhempiin.

Tuki perhehoitajille

Ensimmäisen vuoden aikana tarjottu tukimalli koettiin perhehoitajien osalta erittäin tarpeelliseksi ja hyväksi. Alkutukea kaipasivat myös ne perhehoitajat, jotka ovat toimineet jo pidempään perhehoitajina. Toivomuksena esiin nostettiin selkeyttä sosiaalitoimen roolijakoon, keneen otetaan yhteyttä missäkin asiassa. Sijoittavalta sosiaalityöntekijältä toivottiin hyvää tietopakettia sijoitettavasta lapsesta, jossa tiedot lähtötilanteesta ja erityistarpeista. Näiden pohjalta voidaan räätälöidä lapselle tarvittavaa tukea, johon toivottiin myös sosiaalitoimen apua. Tuen merkitys kriisitilanteissa koettiin erittäin merkittäväksi ja silloin perhehoitajille tärkeää, että jonkun työntekijän saa kiinni. Yhteydenoton mahdollisuutta sosiaalityöntekijöihin toivottiin myös virka-ajan ulkopuolella, varsinkin silloin, kun tilanteet kriisiytyvät ja oli muuta tuen tarvetta. Sijoitettujen lasten asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden toivottiin tapaavan lapsia säännöllisesti. Yhteisten näkemysten ja linjausten tekemiseksi perhehoitajan ja sosiaalitoimen välille pidettiin tärkeänä ja niille toivottiin löytyvän enemmän aikaa.

Käyttöönotto

Keskeisiä tekijöitä perhehoidon tuen toteuttamisessa ovat:

- Riittävä ja sijaisperheiden määrää vastaava mitoitettu henkilöstö
- Henkilöstön monipuolinen osaaminen
- Työyhteisön yhteinen, lapsen oikeuksiin pohjautuva arvopohja sekä perhehoidon yhteiset tavoitteet
- Sijaisperheiden rekrytointi ja valmennus on tarkasti suunniteltu
- Sijaisperheille tarjottava tuki toteutetaan selkeän toimintamallin mukaan ja sen toteutumista seurataan ja arvioidaan
- Toimivat yhteistyöverkostot
- Kerätään järjestelmällisesti palautetta sijaisperheiltä ja sijoitetuilta lapsilta tuen tarkoituksenmukaisuudesta

Luettavaa:

Heino, Tarja & Säles, Emilia. 2017. Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito: Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. THL Työpaperi 20/2017 <http://www.julkari.fi/handle/10024/132434>

5.1.3. Monikulttuurinen perhehoito – Kulttuurin, kielen ja uskonnollisen taustan huomioiminen lasta sijoitettaessa ja perhehoidon aikana

Terhi Korpi ja Ann Backman

Tilastokeskuksen (31.12.2017) mukaan Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen maakunnissa ulkomaalaistaustaisia asui suhteellisesti hieman enemmän kuin koko maassa keskimäärin. Ulkomaalaistaustaisista yli puolet asuivat Uudellamaalla. Väestöosuuksia tarkasteltaessa etenkin Korsnäsissa (9,1%) ja Närpiössä (12,7%) ulkomaalaistaustaisten osuus oli suuri. LAPE-hankesuunnitelmassa monikulttuurinen perhehoito nostettiin yhdeksi kehitettäväksi osioksi, jota tarkasteltaisiin lastensuojelun perhehoidon yhteydessä.

Toiminta

Perhehoitajien rekrytoinnissa ja koulutuksessa on tärkeää huomioida monikulttuurisuus lähtökohta. Tätä lähdettiin tutkimaan esim. kutsumalla asiantuntijoita ja tutkijoita sekä työntekijöitä yhteen. Ensimmäinen seminaari monikulttuurisen perhehoidon osalta järjestettiin 20.2.2018. Seminaarissa oli puhujina Sirpa Yli-Rekola Pesäpuu ry:stä ja Heli Reinikainen Pelastakaa Lapset ry:stä. Molemmilla järjestöillä on pitkä kokemus monikulttuurisuudesta ja lastensuojelun kysymyksistä.

Toinen seminaari järjestettiin 3.5.2018 yhdessä Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen kanssa. Puhujana tilaisuudessa oli Linköpingin yliopistosta lehtori Sabine Gruber, joka on tutkinut monikulttuurista perhehoitoa Ruotsissa (Backman 2018). Ruotsilla on pitkä kokemus integraatiosta ja maahanmuuttaja kysymyksiin liittyvistä erityispiirteistä ja sitä haluttiin hyödyntää.

Tilaisuuksiin kutsuttiin laajasti toimijoita Pohjanmaan alueelta. Tämä hyvän käytännön kuvaus perustuu näiden tilaisuuksien pohjalta kerättyyn tietoon.

Kriittiset elementit

Monikulttuuristen perheiden rekrytoiminen on tärkeää ja siihen on luotava malli ja kanavat, joilla saadaan riittävästi perheitä osallistumaan. Etnisen taustan omaavan lapsen kohdalla on huomioitava **kulttuurisensitiivisyys**, paitsi lapsen ja hänen biologisen perheen osalta myös perhehoitajien näkökulmasta. Nyt sitä ei yleensä tehdä systemaattiset tai tietoisiksi, ja siitä ei keskustella avoimesti, esim. sosiaalityöntekijöiden kesken. On myös pohdittava sitä, onko **”tavanomainen suomalainen perhe” normineen ainoa oikea vaihtoehto monikulttuurisessa sijoituksessa**. Integroituminen yhteiskuntaan on tärkeä tavoite sijoitukselle, mutta se ei saa ohjata toimintaa liikaa. Tärkeää on myös lapsen oman kulttuurin ja uskonnon ylläpitäminen mahdollisesti saman kulttuuritaustan omaavassa perheessä (lasten oikeus). Nämä periaatteet täytyy olla punnittuna ennen sijoitusta perhehoitoon.

Haasteeksi on Suomessa muodostunut monikulttuurisen taustan omaavien perheiden rekrytointi ja jos perheitä on löytynyt, niin ne eivät ole aina täyttäneet vaadittavia kriteerejä perhehoitajiksi. Esim. Ruotsissa on olemassa yritys, joka on erikoistunut etsimään ja rekrytoimaan erilaisista kulttuuritaustoista olevia perheitä. Kunnat voivat hankkia tätä kautta perhehoitajia vastaamaan monikulttuurisuuteen. (Backman 2018.)

Perhehoitajien tukeminen, koulutus ja ymmärrys erilaisten kulttuurien ja uskontojen traditioista ja merkityksestä on tärkeää. Lisäksi hyvin merkityksellistä sijoitetulle lapselle on, että hän pääsee edelleen **osallistumaan oman kulttuurin toteuttamiseen ja uskonnollisiin yhteisöihin** sekä pitämään yhteyttä niihin läheisiin, jotka voivat tätä tukea.

Sijoitettujen lasten tukemiseen vertaisryhmätapaamiset voivat olla hyvinkin merkittäviä. Lapsen kuuleminen ja tarpeisiin vastaaminen sijoituksen aikana on turvattava. Myös perhehoitajat tarvitsevat

erityistukea ja koulutusta sekä yhteistä arviointia siitä, kuinka toteuttaa ja vastata kokonaisvaltaisesti monikulttuurisen lapsen ominaispiirteisiin. Monikulttuurista perhehoitoa toteutettaessa olisi hyvä hyödyntää erilaisia yhteistyötahoja mm. järjestöjen ja yhdistysten osaamista. Kuten muissakin perhehoidon sijoituksissa, on aina huomioitava lapsen yksilölliset tarpeet ja vastattava niihin.

Muu kehittämistyö Suomessa

Taimikko-projekti (2007-2009) kehitti maahanmuuttajataustaisten lasten tukiperhetoimintaa ja perhehoitoa. Maahanmuuttajataustaisten perheiden tavoittamiseksi ja motivoimiseksi nähtiin toimivan parhaiten tiedonantaminen kasvokkain ja omalla äidinkielellä, jonka kertoi omaan kulttuuriseen yhteisöön kuuluva henkilö. Perheet, jotka toimivat jo yhdistystoiminnassa tai vapaaehtoistyössä, voivat olla hyvä resurssi ja heiltä voi löytyä kiinnostusta tuki- ja sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen. Myös kahden kulttuurin perheet omaavat kokemusta monikulttuurisuudesta ja voivat täten vastata tarpeisiin. Osallisuuden lisääminen ja tiedonantaminen lastensuojelun avohuollon tukitoimista ja perhehoidosta maahanmuuttajaperheille on tärkeää. Esimerkiksi Ruotsissa konsultoidaan maahanmuuttajataustaisten lasten perhesijoituksissa vähemmistökulttuurien yhteisöjä sekä etsitään lapsille sijaisperhettä sukulaisten tai maahanmuuttajien omien yhteisöjen sisältä.

Pesäpuu ry toteuttaa **PRIDE-valmennusta, johon liittyy monikulttuurisen perhehoidon osio. Tämä olisi hyvä huomioida ja ottaa käyttöön perhehoitajien koulutuksessa.** PRIDE-valmennuksen yhteydessä annettavat valmiudet monikulttuuriselle perhehoidolle voi osaltaan madaltaa kynnystä ryhtyä perhehoitajaksi lapselle, joka omaa toisenlaisen kulttuurin. (Katso myös luku 5.1.2.)

Arviointi

Monikulttuurisen perhehoidon osalta on laadittu suosituksia, jotka perustuvat LAPE-hankeaikana pidettyihin seminaareihin sekä keskusteluja kentän työntekijöiden kanssa.

Monikulttuurisen perhehoidon kehittämiseen ei päästy vastaamaan toivotulla tavalla, koska toimijoita tämän kokonaisuuden kehittämiseen ei saatu koottua maakunnasta. Yksi syy oli myös siinä, että monet kentän työntekijät näkivät, että monikulttuurista perhehoitoa käytetään melko vähän. (Tilastoja ei ole ollut mahdollista saada, joten kuvausta mahdollisesta tarpeesta ei ole käytössä)

Kentältä nostettiin esiin myös se, että sijoitettavat nuoret ovat monesti niin haastavia, ettei heitä voi sijoittaa perheeseen, vaan joudutaan käyttämään laitoshoidon. Ennaltaehkäisevää työtä on haastavaa tehdä, kun on kyse traumatisoituneista ja yksin maahan tulleista nuorista. Nuoren oireet voivat syntyä ja ilmetä äkkiä ja vointi voi kääntyä huonompaan suuntaan arvaamattomasti.

Monikulttuurisen perhehoidon suhteen on edelleen jatkokehittämistarvetta. Pohjanmaan hankeen arvioinnissa nostettiin esiin toiveita, että monikulttuurista perhehoitoa voitaisiin kehittää valtakunnallisesti esim. THL:n kanssa sekä muiden maakuntien kanssa, missä asuu paljon maahanmuuttajataustaista väestöä. Näillä alueilla olisi laajempi pohja tehdä kehittämistyötä ja yhdistää tietoa.

Luettavaa:

Ilse, Niekka (2010) Maahanmuuttajataustaiset lapset ja monikulttuurisuus lastensuojelun perhehoidossa. Taimikko-projekti: Pelastakaa Lapset ry, Perhehoitoliitto ry, Pesäpuu ry ja Yhteiset Lapsemme ry. Pesäpuu ry, 2010

Backman Ann. 2018. Vad innebär ett kultursensitivt bemötande inom fostervården?

<https://www.dittosterbotten.fi/bloggar/spetsprojektbloggen/vad-innebar-ett-kultursensitivt-bemotande-inom-barnskyddet>

5.1.4. Sijaishuollon ohjaus ja valvonta

Terhi Korpi

LAPE-hankkeen aikana ollaan osallistuttu kansalliseen keskusteluun ja kehittämiseen yhteisten päämäärien löytämiseksi sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan osalta. Sijaishuoltoon perustuvat ohjauksen ja valvonnan toimintamallit pohjautuvat kansallisiin linjauksiin ja suosituksiin maakunnallisen valvonnan järjestämiseksi. Seuraavat kuvaukset sijaishuollon ohjauksesta ja valvonnasta on koottu Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) työpaperista 19/2017 Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa.

Pohjanmaan LAPE-hankkeen aikana ei sijaishuollon ohjaukseen ja valvontaan liittyen tehty pilotointia tai asetettu erillistä työryhmää. Lyhyt hankeaika asetti haasteita erillisen työryhmän perustamiselle. Sijaishuollon ohjaukseen ja valvontaan liittyen järjestettiin lokakuussa 2018 yksi työkokous, johon osallistui laitoshoidon ja perhehoidon keskeiset toimijat Vaasan sosiaalityön ja perhepalveluiden alueelta. Sijaishuollon ohjausta ja valvontaa tukevat laitoshoidon osalta laaditut yhteiset laatukriteerit, jotka tulee liittää osaksi ohjausta valvontaa.

Ohjauksen ja valvonnan keskeisenä tehtävänä on varmistaa sijaishuollon toteutuminen lain- ja asianmukaisesti. Valvonnan tehtävänä on myös turvata lapsen edun ja oikeuksien toteutuminen. Lapsikeskeisen ja lapsenoikeusperustaisen sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan mallin avulla pyritään selkiyttämään ja yhdenmukaistamaan nykyisiä toimintatapoja, eri toimijoiden rooleja ja vastuunjakoa. Mallin tavoitteena on myös vahvistaa keinoja sijoitettujen lasten ja nuorten tarpeiden kuulluksi tulemistä sijaishuollon yksiköissä ja lisätä lapsiystävällisiä oikeusturvakeinoja. Sijaishuoltopaikkojen valvonnan tulee olla säännöllistä ja tehokasta ja sen tulee mahdollistaa lasten kohtaaminen ja kuuleminen.

Sijaishuollon ohjaus

Sijaishuollon ohjauksessa korostuu ennaltaehkäisevä näkökulma. Valtakunnallisella ohjauksella tarkoitetaan sijaishuoltotoiminnan yleistä linjausta ja sääntelyä sekä toimintaa ohjaavien normien määrittelyä. Yhdenmukaisuutta tarvitaan myös sen selkiyttämiseksi, mitä osa-alueita milläkin keinoilla valvotaan ja miten kaikkia alalla toimivia palveluntuottajia kohdellaan yhdenvertaisesti. Ohjaukseen tarkoitus on antaa neuvontaa myös ennen toimiluvan hakemista tai toiminnan aloittamista. Toiminnan aikaisessa ohjauksessa korostuu toiminnan kehittäminen tai toiminnan uudelleen suuntautuminen yhteistyössä valvontavastuussa olevan viranomaisen ja sijaishuoltopaikan/palveluntuottajan kesken. Periaatteena on lastensuojelulaitoksen tukeminen tehtävässään.

Sijoitetun lapsen asioihin liittyvässä ohjauksellisessa toiminnassa korostuu lapsen asiakassuunnitelman merkitys. Asiakassuunnitelma on keskeinen sijaishuollon toteutumista ohjaava ja arvioiva asiakirja, josta ilmenee suunnitelma sijaishuollon toteutumiselle ja siten se kytkeytyy myös lapsikohtaiseen valvontaan. Asiakassuunnitelman toteutumisen seurannasta vastaa lapsen asioista sosiaalityöntekijä.

Sijaishuollon valvonta

Perhe- ja laitoshoidon valvontaan kohdistuu eri tyyppisiä valvontamenettelyjä. Ammatilliseen/luvanvaraiseen perhehoitoon ja laitoshoidon kohdistuu valvontaa usean viranomaisen taholta: AVI, Valvira, sijainti- ja sijoittajakunta, oikeuskansleri, ja eduskunnan oikeusasiamies sekä yksittäiset lasten asioista vastaavat sosiaalityöntekijät. Lisäksi valtion koulukodit toimivat THL:n ohjauksessa ja valvonnassa. Toimeksiantosuhteista perhehoitoa valvovat pääasiassa lasten asioista vastaavat sosiaalityöntekijät. Nykyisessä perhehoitolaissa on kuitenkin mahdollistettu epäkohtaepäilyyn perustuva valvonta (Perhehoitolaki 21§ ja 22§).

Ennakollinen valvonta

Taustojen, sopivuuden ja tilanteiden selvittelyä niiltä toimijoilta, jotka hakeutuvat sijaishuollon toimijoiksi (yrittäjät, perhehoitajat). Toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa ennakoon tapahtuva ohjaus ja valvonta liittyvät perhehoitajien rekrytointiin ja ennakkovalmennukseen. Luvanvaraisessa toiminnassa tulee arvioida palveluntuottajan edellytyksen laadukkaan sijaishuollon tarjoamiseen toimilupaprosessissa. Valvonnasta vastaavat AVI, Valvira ja sijaintikunta.

Suunnitelmallinen ja säännönmukainen valvonta (ulkoinen)

Valvontavastuussa olevat viranomaiset suorittavat tarkastuksia sijaishuollon yksikköön, jolloin käsitellään erityisesti viranomaismääräyksiin liittyvät valvonta-asiat ja selvitetään sijoitettujen lasten näkemykset sijaishuoltopaikasta ja sen toiminnasta. Lisäksi valvontaan sisältyy muu systemaattinen seuranta ja ohjaus. Käynnit voivat olla ennalta sovittuja tai ennalta ilmoittamattomia.

Sijaishuoltopaikan suunnitelmallinen valvonta (sisäinen)

Omavalvonta koskee sijaishuollon luvanvaraista toimintaa. Omavalvonnalla tarkoitetaan toimintayksikön oman toiminnan jatkuvaa kehittämistä, jonka perustana toimii julkisesti nähtävillä pidettävä omavalvontasuunnitelma. Omavalvonnalla pyritään luvanvaraisen sijaishuoltoyksikön oman toiminnan systemaattiseen arviointiin ja valvontaan. Myös Valvira korostaa omavalvonnan olevan aina ensisijainen sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnan muoto.

Reaktiivinen jälkikäteisvalvonta

Viranomaisvalvonta käynnistyy mahdollisen epäkohdan selvittelystä, joka on saattanut ilmetä suunnitelmallisen käynnin yhteydessä tai tilanteessa, jossa lapsi tai hänen läheisensä tuo esiin huolestuttavia asioita. Myös lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä voi ilmoittaa valvontaviranomaisille havaitsemistaan epäkohdista. Valvontaviranomaiset voivat ottaa myös oma-aloitteisesti selvitettäväksi eri tavoin esiin tulleita epäkohtia.

Suunnitelmallisesta ja reaktiivisesta valvonnasta vastaavat: AVI, Valvira, sijoittaja- ja sijaintikunta, oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies. Valvontaa tapahtuu monen viranomaisen taholta, joka aiheuttaa päällekkäisyyttä ja mahdollisesti useita valvontakäyntejä yksikköön, joissa valvonnan painopisteet ja vaatimukset kohdistuvat eri osa-alueille. Tavoitteena on ollut ohjauksen ja valvonnan yhdenmukaistaminen ja selkiyttäminen. Lisäksi toimeksiantosuhteisen perhehoidon ohjausta ja valvontaa on haluttu vahvistaa.

Suositukset ja toimenpiteet

LAPE-hankkeen aikana on seurattu kansallisia linjauksia ja suosituksia sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan järjestämiseksi tulevassa maakunnassa. Valvonnan painopiste suuntautuu lapsikohtaiseen valvontaan, jossa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli tulee korostumaan. Toimintatapa lapsikeskeinen ja lapsenoikeusperustainen. Erityishuomiota tulee kohdistaa sijoitettujen lasten ja nuorten asemaan ja heidän näkemysten selvittämiseen. Yhteydenottokanavien ja menetelmien kehittäminen vuorovaikutteisesti ja lapsiystävällisesti.

Maakunnalliset ohjaus- ja valvontayksiköt tulevat vastaamaan lapsi- ja yksikkökohtaiseen valvontaan. Maakunnalliset yksiköt tulevat hoitamaan ennakollista, toiminnan aikaista ja reaktiivista valvontaa yksityisten ja julkisten laitosten osalta. Lisäksi erityistä huomiota kiinnitettävä perhehoidon valvontaan. Sijoitetuille lapsille puolueeton yhteydenottotaho. Seuraavaan taulukkoon (6) on koottu suositukset sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan järjestämiseksi.

Taulukko 6. Suositukset sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan järjestämiseksi.

Omaavalvonnan kehittäminen	Toimeksiantosuhteinen perhehoito	Yleisiä suosituksia
- palveluiden käyttäjien osallisuus –omavalvonta tarvitsee enemmän ulkopuolista seuranta, joka liitetään osaksi uuteen sijaishuoltopaikkarekisteriin - omavalvontasuunnitelma edellytetään vain luvanvaraisessa toiminnassa - perhehoitaja velvollinen ilmoittamaan perhehoidossa tapahtuneista muutoksista - omavalvontasuunnitelmat työkaluiksi laadun varmistamiseen ja jatkuvaan kehittämiseen, lasten ja nuorten osallistuminen laatimiseen ja seurantaan	- valtakunnallinen perhehoidon toimintaohje (tulossa 2019) - perhehoitajien rekisteröinti - lisätään toiminnan säännönmukaista seuranta - maakuntiin keskitetty toimija perhehoidon valvontaan ja ohjaukseen esim. perhehoidon koordinaattori, jonka vastuulla valvonta yhteistyössä kuntien sosiaalityöntekijöiden kanssa	- seurataan systemaattisesti lapsen oikeuksien noudattamista sijaishuollossa ja tieto kootaan yhteen, jotta voidaan käyttää lapsikohtaisen sijaishuollon toteutumisen seurannan tukena - kaikki sijaishuollossa toimivat, mukaan lukien perhehoitajat, rekisteröidään yhteiseen sijaishuoltopaikkarekisteriin - määräaikaistarkastukset vähintään kaksi kertaa vuodessa laitosisiköihin ja neljä kertaa vuodessa perhehoitoon - tarkastuskäynneillä hyödynnetään enemmän kokemusasiantuntijoita ja vertaisarviointitoiminta - valvonnan dokumentaation yhtenäistäminen - kuullaan valvontakäynneillä lapsia ja henkilökuntaa
Lapsen vastuusosiaalityöntekijän roolin korostuminen valvonnassa Ohjaus- ja valvontakäynnit tulevat suuntautumaan enemmän laadullisiin tekijöihin		

Kansallisen kehittämisen tuloksena on syntynyt myös yhteiset sijaishuollon laatukriteerit (tulossa 2019), jotka on jaoteltu viiteen eri osa-alueeseen:

- Sijaishuoltomuodon- ja paikan valinta

- Lapsen tulo sijaishuoltopaikkaan
- Lapsen arki sijaishuoltopaikassa
- Sijaishuoltopaikasta pois siirtyminen ja sijaishuollon päätyminen
- Sijaishuollon suunnitelmallisuus ja dokumentointi

”Lasteri”- rekisteri (sijaishuoltoyksiköiden rekisteri)

Kansallinen ja avoin rekisteri lastensuojelulain nojalla ympärivuorokautista hoitoa lapsille, nuorille ja perheille antavista yksiköistä: ”Lasteri” -tietopohja lastensuojelun 24/7 palveluntuottajista, joka palvelee sekä asiakkaita että kaikkia vastuu- ja intressitahoja. Rekisterin esiselvityksen 1. vaihe (tarve, sisältö, käyttömahdollisuudet) on tehty THL:ssa -> 2. vaihe (tekninen toteutus ja kustannuslaskelma) toteutetaan vielä syksyllä 2018. Tavoitteena pilotointihanke yhteistyössä maakuntien kanssa vuonna 2019.

Lain edellyttämien perustietojen lisäksi rekisteri voisi sisältää tietoa esimerkiksi (avoimuusaste määriteltävä):

- tiedot vapaista paikoista
- yksikön tarjoamasta erityisosaamisesta ja toimintamahdollisuuksista, ”hakusanat” (henkilöstön koulutuskohdan täsmennys)
- palvelujen hinnat ja hinnoittelutiedot
- omistuspohja, yhteistyösopimukset ja kumppanit
- tehdyt tarkastuskäynnit
- kanteluratkaisujen tiivistelmät
- vertaisarviointimahdollisuus

Rekisterin hyödyt maakunnalle:

- Asiakasohjaus ja ”matching” helpottuu sosiaalityössä
- Kun vaadittava tieto olisi yhdenmukaisesti luokiteltu ja löydettävissä rekisteristä hintatietoineen, maakunnat voisivat hankkia palvelut tämän perusteella.
- Kilpailutus vähentää byrokratiaa ja kohtelee palveluntuottajia tasapuolisesti.
- Maakunta ja kunnat säästäisivät kustannuksissa ja työajassa.
- Vapautunutta työaikaa voidaan kohdentaa yhtäältä neuvottelukäytäntöjen kehittämiseen palveluntuottajien kanssa ja toisaalta lasten aseman ja yhteistyön vahvistamiseen perheen kanssa.
- Rekisteri tulisi maakuntien hyödyksi myös palvelujen seurannan, kehittämisen ja toiminnan johtamisen tukena.
- Etsittäessä lapsen ja perheen tarpeisiin sopivaa hoitopaikkaa, voidaan samalla saada näkyviin ne katveet ja aukot alueellisesti ja kansallisesti, joihin ei tullut rekisteristä osumia.

Rekisteri hyödyttää kaikkia valvontaviranomaisia; vastuusosiaalityöntekijää, maakuntaa ja aluehallintoviranomaisia ja Valvira (Luovaa), jotka voisivat viedä tarkastuskäynnit ja lupamerkinnot rekisteriin ja vähentää siten päällekkäistä työtä, kun he voivat tarkistaa toistensa käyntipäivämäärät rekisteristä. Lisäksi rekisteristä näkyisivät tarkastuskertomusten yhteenvedot ja kantelujen perusteella tehdyt ratkaisut.

Valvontatehtävää paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti hoitavien viranomaisten työ sovittuisi yhteen ja resursseja säästyisi toiminnan läpinäkyvyyden ja yhdenmukaistumisen myötä. Myös yksittäisen lapsen vastuusosiaalityöntekijän entisestään vastuullisemmaksi tehty työ saa tuekseen kollektiivisen apuvälineen.

Luettavaa:

Aaltonen, Teija & Hoikkala, Susanna & Kojo, Raija & Tervo, Jaana. (2017) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli: kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. THL Työpaperi 19/2017

<http://www.julkari.fi/handle/10024/132271>

Tekstissä käytetty lähteenä seuraavia lähteitä/esityksiä:

Kehittämispäällikkö Erikson Pia, THL

Tutkimusprofessori Heino Tarja, THL

Erityisasiantuntija Tervo Jaana, THL

28.3.2018 Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan yhteistyöpäivä THL

12.4.2018 Sijaishuollon ohjaus ja valvonta –yhteiskehittämispäivä, Pori

3.5.2018 Lastensuojelun kehittäjäverkosto –Sijaishuollon valvonta, THL

4.6.2018 Maakunnallistuva lastensuojelu, Kuntaliitto Hki

20.9.2018 Lastensuojelun sosiaalityön yhteistyöpäivä, THL

5.1.5. Laitoshoidon laatukriteerit

Terhi Korpi

Laitoshoidon laatukriteereitä lähdettiin Pohjanmaan LAPE-hankkeessa tarkastelemaan kahdelta eri tasolta; yleisten ja yhteisten periaatteiden kautta sekä lapsen subjektiivisen hyvinvointimallin kautta. (Wood & Selwyn, 2017). Työskentelyyn kutsuttiin lastensuojelun laitoshoidon tarjoavat palveluntuottajat Pohjanmaan alueelta. Työskentelyssä oli mukana kaikkiaan kuuden eri palveluntarjoajan edustajia. Työskentelyn perustui THL:n mallinnukseen terapeutisesta laitostusvatuksesta (Timonen-Kallio, Yliruka & Närhi, 2017). Mallinnuksessa yhdistyvät terapeutinen ja sosiaalipedagoginen orientaatio, jota esitetään jatkossa sijaishuollon käytäntöjä ohjaavaksi työskentelymalliksi. Seuraavassa lyhyt tiivistys näistä orientaatioista, jotka on kuvattu mallinnusraportissa ja toimivat osaltaan laadukkaan laitoshoidon kriteerien määrittelyssä. (Katso myös liite 9.)

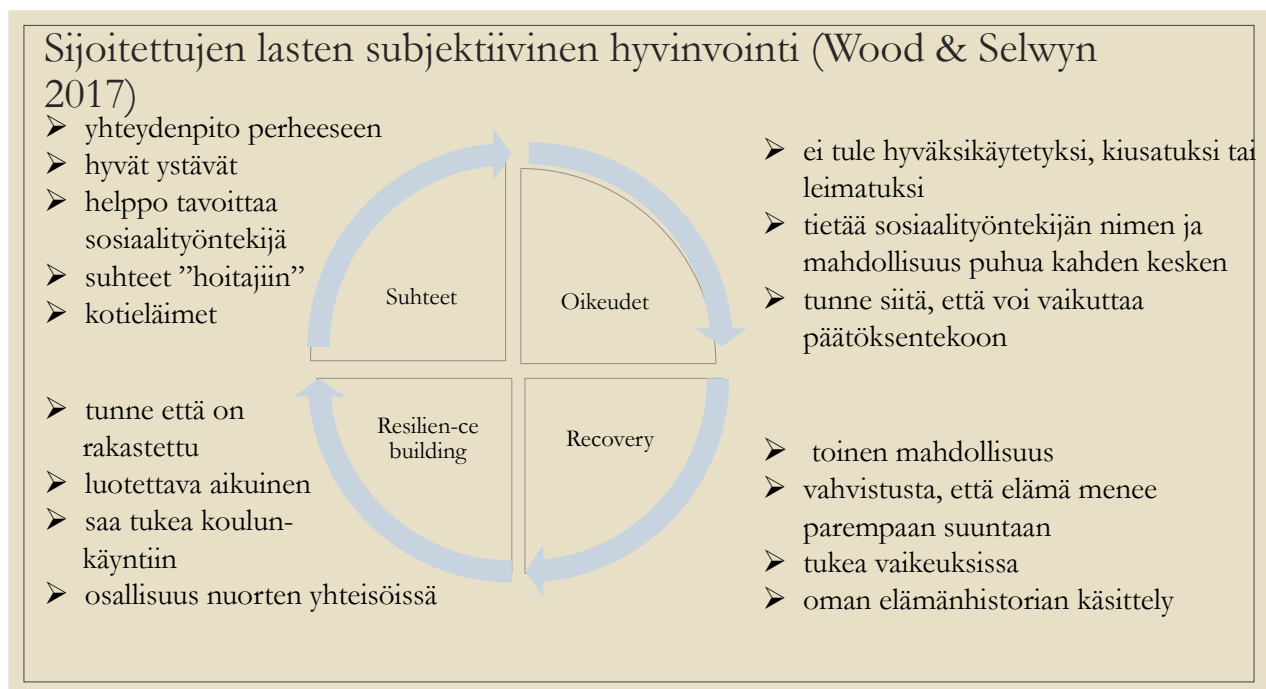
Terapeutinen orientaatio laitostyössä korostaa suunnitelmallisuutta, kasvatuksellisuutta ja kuntoutumista sijaishuollossa. Terapeuttisuuteen liittyy myös ajatus lapsen turvallisesta elinympäristöstä, joka tarjoaa tukea ja suojelua sekä mahdollistaa koulun käymisen, sosiaalisten taitojen oppimisen, kiinnittymisen yhteisöihin, palveluihin ja instituutioihin. Lisäksi yhteistyö lapsen ja hänen perheen kanssa on kiinteästi sidoksissa tähän.

Ennen sijoitusta lasten elämään liittyy usein tapahtumia, jotka voivat olla eri tavoin traumaattisia. Tämän vuoksi vaikuttavan laitostyöskentelyn lähtökohtana on terapeuttisuus, lapsen kokemuksiin vastaaminen, niiden käsittely ja muutosten aikaan saaminen, ettei nämä kokemukset vaurioita lasta pysyvästi. Terapeuttiseen orientaatioon liittyy tätä kautta vahvasti traumanäkökulma, jolloin työskentelyssä on tarjottava tukea lapselle hänen kokemustensa vastaanottamisessa ja niiden ymmärtämisen apuna ja tukena olemista.

Sosiaalipedagogisessa orientaatioissa korostetaan yhteisen arjen jakamista ja elämistä sijoitettujen lasten kanssa, mikä luo pohjaa lasten ja aikuisten suhteille, joka nähdään enemmän pedagogisena suhteena kuin kiintymyssuhteena. Sosiaalipedagogisessa orientaatioissa korostetaan arkikeskeisyyttä, yhteisen arjen

jakamista ja elämistä sijoitettujen lasten kanssa sekä näkemystä elinikäisestä kasvusta ja kehityksestä. Lisäksi muutokseen suuntautuminen, empowerment-ajattelu, yhteisöllisyyden ja suhteiden keskeinen merkitys kasvatustyössä korostuvat sosiaalipedagogisessa orientaatioissa. Tärkeää on huomioida myös laitostyhteisön kasvatuspotentiaalin käyttö ja kehittäminen lasten kasvun tukemiseen ja toimijuuden vahvistamiseen. Yhteisöllisyyden kautta voidaan edistää lapsen mahdollisuuksia oppimiseen, oman toiminnan hallintaan ryhmässä ja henkilökohtaiseen vastuuseen vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Yhteisöllisyyteen liittyy voimakkaasti myös vertaisryhmine hyödyntäminen ja sen vaikuttavuus yksilöiden kuntoutumiseen, kasvuun ja kehitykseen. (Kuva 12.)

Kuva 12. Riitta Laakson (2018) laatima tiivistys, joka pohjautuu Woodin ja Selwynin (2017) tutkimustuloksiin sijoitetun lapsen subjektiivisesta hyvinvoinnista.

Toimintayksikkö

Lastensuojelun laitoshoidon toteutetaan Pohjanmaan maakunnassa sekä julkisena toimintana että yksityisten palveluntuottajien toimesta. Lisäksi alueella toimii yksi valtion ohjauksessa ja valvonnassa toimiva koulukoti. Laitoshoidossa olevat nuoret on sijoitettu yksiköihin joko avohuollon tukitoimenpiteenä, huostaan otettuna tai kiireellisesti sijoitettuna. Laitoshoidossa olevalla nuorella on hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jonka kanssa sekä nuori että laitostyöyksikön henkilökunta tekee tiivistä yhteistyötä. Laitostyöyksikön henkilökunta toteuttaa yhdessä sovittua hoito- ja kasvatussuunnitelmaa, joka ohjaa työskentelyä. Työskentelyssä tulee huomioida sijoitetun lapsen vanhemmat sekä muut nuoren kanssa työskentelevät auttajatahot ja läheisverkostot.

Laadukkaan laitoshoidon toteutumiseksi LAPE-hankkeen aikana on työstyetty yhdessä palveluntuottajien kanssa yhteisiä laadukkaan laitoshoidon laatuksiteerejä. Laatuksiteereissä on huomioitu erityisesti nuorten osallisuus ja näkökulma. Nuorten kehittäjäryhmä on ottanut kantaa laadittuihin kriteereihin sekä nuoret ovat tehneet nostonja heille tärkeistä ja merkityksellisistä asioista sijaishuollossa. (Katso luku 6.2)

Lyhyt kuvaus työmallista

Laitoshoidon laatuksiteerien on tarkoitus tukea ja ohjata laitoshoidossa tapahtuvaa työskentelyä ja työotetta, joka perustuu terapeuttiseen laitostyökasvatuksen viitekehykseen. Laatuksiteerien tarkoituksena on

osaltaan varmistaa vaikuttavan laitoshoidon periaatteita sekä kuntoutumista yksikössä. Laatukriteerit toimivat myös osana sijaishuollon ohjausta ja valvontaa. Laatukriteerit liikkuvat kahdella eri tasolla; yleisiin laatukriteereihin ja hoidon sisältöä määritteleviin laatukriteerit.

Laitoshoidon yleiset laatukriteerit on kuvattu seuraavien elementtien kautta: yksikön rakenne, hoidon sisältö ja menetelmät, kuntoutuminen yksikössä ja hoidon vaikuttavuus. (Taulukko 7.)

Taulukko 7. Laatukriteerin elementit.

Yksikön rakenne	Hoidon sisältö ja menetelmät
- Monialainen osaaminen yksikössä (sosionomi, sairaan- ja /tai terveydenhuolto, kuntoutusohjaaja, terapeutti) - Puolet henkilöstöstä oltava sosiaalialan koulutuksen omaavia - Koulutustaso: puolet henkilöstöstä oltava AMK-tasoisia - Henkilöstön voimavarana yhteisöpedagogit, kuntoutusohjaajat - Säännöllinen työnohjaus työntekijöille tarjolla (ryhmätyönohjaus) - Yksikössä yhteiset koulutukset (ensiapukoulutus jne.) - Erilaisia menetelmäkoulutuksia ja osaamista (traumakoulutus, HFR: hallittu fyysinen rajoittaminen)	- Koulun ja laitoksen välinen yhteistyö ja koulunkäynti turvattu - Turvalliset rajat ja kasvuympäristö (vuorokausirytm, säännöt, rutiinit) - Terapeuttinen työskentely/viitekehys - Nuorten kohtaaminen, kuuleminen ja arvostaminen - Ratkaisukeskeinen työote - Kuntouttava arki - Asiakassuunnitelmien säännöllinen tarkistus - Yksikössä nuorten raporttien kirjaaminen päivittäistä ja kirjaamiseen on ohjeistus/perehdytys kuinka ja miten kirjataan - Tarjotaan nuorille mahdollisuutta tulla mukaan kirjaamaan heitä koskevia raportteja

Kuntoutuminen yksikössä	Vaikuttavuus
- Perhetyö on yksikössä osana koko perheen kuntoutusta - Toimivat konsultaatiokäytännöt psykiatrian kanssa - Nuorten viikko-ohjelmat, yhteinen tieto toiminnasta ja työskentelystä - Yhteisökokoukset/palaverit yhdessä nuorten kanssa - Yksikössä on omaohjaaja järjestelmä ja viikoittain sovitut omaohjaaja keskustelut ja tapaamiset nuorten kanssa - Nuoren kunnioittava kohtaaminen ja kuuleminen eri tilanteissa - Ohjaajien omien puhelinten käytöstä ohjeistus yksiköissä - Nuorten vanhemmille on tarjolla vertaisryhmiä	- Sijaishuollon työn laadun mittaaminen ja palautteen kerääminen; sisäisesti ja ulkoisesti (koulutuksen liittyvä ->jatko-opintoihin pääsy, päihteiden käytön väheneminen, käyttäytymisen muutokset jne.) - Systemaattisesti kerättyä tietoa hoidon vaikuttavuudesta välitetään nuorille, vanhemmille ja sosiaalityöntekijöille koko hoidon ajan (toimintakykymittarit) - Nuorten osallisena erilaisten kyselylomakkeiden laatimisessa - Palautelomakkeiden kerääminen hoidon päätyttyä - Asiakaskokemusten kerääminen - Omavalvontasuunnitelman päivittäminen - Kokemusasiantuntijoiden käyttäminen (entiset nuoret vertaisena ja palautteen antajana ja kehittäjänä)

Laitoshoidon sisällöllisten laatukriteerien määrittelyä on ohjannut lapsen subjektiivisen hyvinvoinnin ulottuvuudet; suhteet muihin ihmisiin, lapsen oikeudet, vaikeuksista selviytyminen ja toipuminen yksikössä. (Taulukko 8.)

Taulukko 8. Laitoshoidon sisällölliset laatukriteerit.

Suhteet	Oikeudet
- Asiakassuunnitelmassa sovitut tapaamiset, puhelin- ja netti-yhteys läheisiin ja ystäviin - Perhe mukana sijoitusprosessissa (perheen voimavarat, haasteet ja kehitystarpeet) - Perheen ja nuoren asiantuntijuuden korostaminen - Mahdollistetaan nuorten ystävien tapaamiset ja kontaktointi somen kautta - Mahdollistetaan ja tuetaan nuoren yhteydenottoa sosiaalityöntekijään - Omaohjaaja työskentely - Arvostava kohtaaminen - Voimaannuttava ja osallistava työote - Ohjaajat käyvät nuoren kanssa oma- ja minäkuvaharjoituksia - Nuoret saavat toisilta nuorilta vertaistukea - Nuoren vahvuuksia nostetaan esiin ja unohdetaan ongelmakeskeinen ajattelu	- Kiusaamista ei hyväksytä yksikössä ja sen esiin tullessa siihen puututaan välittömästi - Nuoret tietävät, kuka on oma sosiaalityöntekijän ja voivat tavata sovitusti ja aina tarpeen mukaan sekä tilannekohtaisesti - Nuorten ehdotuksia yksikön yhteiseksi toiminnaksi kuullaan ja nuoria osallistetaan toimintaan mukaan sekä kehittämiseen - Nuoren kanssa järjestetään tutustumiskäynti yksikköön ennen sijoitusta - Nuoret tietävät oikeudet, mitkä heille kuuluvat sijaishuollossa sekä heillä on tiedossa yhteydenottokanavat eri sijaishuoltoa valvoviin toimijoihin

Vaikeuksista selviytyminen	Toipuminen
- Yksikössä välittyy kodinomaisuus, yksilöllisyys, yhteisöllisyys ja toiminnallisuus - Omaohjaajatyöskentely tukee toimivaa vuorovaikutusta - Perheiden kanssa tehdään yhteistyötä - Nuori saa erilaisen tekemisen kautta positiivisia kokemuksia - Turvalliset rajat, välittävät aikuiset, turvallinen ja iänmukainen kasvuympäristö - Yksilöllinen ja arvostava kohtaaminen jokaisen nuoren kanssa - Koulunkäynnin tukeminen (kouluun pääseminen, läksyjen teossa auttaminen jne), - Vahva yhteistyö koulun/opettajan kanssa, koulunkäynnin yksilöllistäminen - Nuoren ikätason mukainen kuuleminen, yhteinen tekeminen	- Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö, keskustelut, kuunteleminen, vanhemmuuden tukeminen, kannustaminen, yhteiset tapaamiset - Nuoren kanssa työskentely erilaisin menetelmin; aikajana, alkuhaastattelu, Umbrella-työkirja, erilaiset kyselyt mm. liittyen päihdekäyttäytymiseen, - Säännöllisiä omaohjaajakeskusteluja, käytetään voimavarakortteja, elämänjanaan ja sukupuuta työvälineinä sekä kartoitetaan verkostoa ja tehdään säännöllistä perhetyötä nuoren perheeseen. - Yhteistyö psykiatrian kanssa sekä muiden toimijoiden kanssa - Kannustava ja positiivinen vuorovaikutus - Suunnitelmallinen itsenäistymistaitojen harjoittelu, tukiasumista, tukikäyntejä, taloudellisten asioiden ja arkielämän taitojen harjoittelu

Arviointi tai perustelu

Laitoshoidolle oli tarkoituksenmukaista laatia yhteiset, asiakaslähtöiset ja vaikuttavat tekijät, jotka määrittävät sijaishuollon keskeisiä periaatteita, vaikuttavuutta ja osallisuutta. Lisäksi työskentelyssä oli tarpeellista tarkastella lastensuojelun terapeuttisen laitostkasvatuksen orientaatiota. LAPE-työryhmän työskentelyn tuloksena on yhteiset sijaishuollon laitoshoidon laatukriteerit, joiden on tarkoitus ohjata työskentelyä yksiköissä. Työskentely toteutettiin ryhmämuotoisesti kuudella eri tapaamiskerralla. Lisäksi työskentelyyn liittyi kaksi kirjallista välitehtävää, joiden tarkoituksena oli syventää työskentelyä. Yhteisen työskentelyn arviointi suoritettiin kirjallisesti, joka lähetettiin sähköpostilla.

Sijaishuollossa asuvien nuorten osallisuus työskentelyyn oli merkittävä. Nuorten kehittäjäryhmien kautta haluttiin vahvistaa nuorten vaikuttamismahdollisuutta ja kuulluksi tulemistä. Nuoret saivat tuoda esiin omia näkemyksiään hyvästä sijaishuollosta ja siihen liittyvistä tekijöistä. Nuorten kautta saatu tieto ja ymmärrys laitoshoidosta on arvokasta ja siksi tärkeää huomioida kaikessa laitoshoidon kehittämisessä. (Katso luku 6.2.) Pysyvät rakenteet nuorten osallisuudelle kehittämisessä on tärkeä huomioida yksiköissä. Hankkeen aikana kokeiltiin kahdessa yksikössä ”ideaboxia”, jonka tarkoituksena oli madaltaa nuorten kynnystä ottaa esiin asioita, jotka kokivat tärkeiksi ja toivoivat mahdollisesti muutosta sekä lisätä yhteisöllisyyttä, kun asioita käsitellään yhdessä. Palaute kokeilusta oli hyvin positiivinen sekä nuorten että ohjaajien taholta.

Käyttöönotto

Laitoshoidon laatukriteereissä on tärkeää huomioida sijoitettujen lasten ja nuorten oikeudet sekä osallisuuden merkitys omissa asioissa. Terapeuttinen ja toiminnallinen viitekehys korostuu merkittävästi laadukkaassa laitoshoidossa ja toimii vaikuttavana tekijänä. Laatukriteereiden osalta voidaan nostaa kolme keskeistä tekijää, jotka on syytä huomioida jokaisessa toimintayksikössä. Nämä ovat: ohjaajien/omaohjaajien toimenkuva, laitousyksikön ja eri toimijoiden yhteistyön varmistaminen sekä menetelmät/mittarit, joilla arvioidaan yhteisesti nuoren kuntoutumista yksikössä.

Omaohjaajajärjestelmä on yksi keskeisimmistä tekijöistä vaikuttavan laitoshoidon toteutumisessa. Ohjaajien merkitys korostui etenkin nuorten puheissa. Omaohjaajien toimenkuva on hyvä kuvata jokaisessa laitousyksikössä, koska toimiva ja vuorovaikutuksellinen suhde omaohjaajan ja nuoren välillä on yksi merkittävimpiä tekijöitä laitoshoidossa. Nuorten turvallisuuden tunne laitoksessa muodostuu pitkälti ohjaajien toimista, ennakoitavuudesta sekä hyvästä vuorovaikutuksen suhteesta, jossa ohjaaja kuuntelee, keskustelee ja huomioi nuoren kunnioittavasti.

Laitoshoito ei riitä aina yksinään tuomaan kaikkia tarvittavia tukitoimia nuorille. Hyvä ja toimiva yhteistyö eri toimijoiden kanssa on yksi laadukkaassa laitoshoidon kriteereistä. Selkeä yhteistyö koulun, psykiatrian ja terveydenhuollon kanssa on oltava toimivaa ja selkeästi järjestetty, jotta voidaan taata nuorille mahdollisimman tasavertainen ja laadukas hoito laitousyksikössä riippumatta siitä, missä yksikössä nuori asuu. Tarvittavat palvelut ja niiden järjestäminen on hyvä kuvata osana jokaisen yksikön toimintaa. Laitoshoitoa tarjoavilla palveluntuottajilla on erilaisia tapoja järjestää tarvittavat tukitoimet nuorelle ja nämä on hyvä olla kuvattuna selkeästi jokaisessa yksikössä. Myös sijoitettujen lasten vanhempien huomioiminen ja mukaan ottaminen yhteisessä työskentelyssä on merkittävää. Vanhemmille suunnatut vertaisryhmät (Voikukia-vertaisryhmä) ovat yksi tapa tarjota vanhemmille mahdollisuutta käsitellä tilannetta.

Kolmantena laadullisena kriteerinä voidaan nostaa erilaiset seurantamenetelmät siitä, kuinka nuoren tilannetta arvioidaan laitoshoidon aikana. Arviointikeskustelut, mittaristot, palautteet, lomakkeet, kyselyt jne. ovat oleellinen osa laadukasta laitoshoidon seurantaa. Jokaisessa yksikössä olisi oltava seurantaan/arviointiin tarkoitettu mittaristo, jolla hoidon vaikuttavuutta ja nuoren edistymistä haastavissa asioissa voidaan yhteisesti arvioida. Tärkeää on huomioida, että myös nuori itse on mukana näissä

arvioinneissa. Myös nuoren läheisverkoston huomioiminen ja arviointiin mukaan ottaminen on tärkeää. Arviointi antaa reflektiivisen lähestymistavan työskentelyyn ja työn fokuksista voidaan tarkastella yhteisesti. Yksiköissä on tärkeää olla kuvattuna nämä arviointiin ja palautteisiin suunnatut menetelmät ja sisällöt.

Luettavaa:

Eronen, Tuija & Laakso, Riitta (2016) Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Työpaperi 46/2016 THL

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131499/URN_ISBN_978-952-302-780-0.pdf?sequence=1

Närhi, Pekka & Timonen-Kallio, Eeva & Yliruka, Laura (2017) Lastensuojelun terapeutin laitospäiväkirjan mallinnus. Työpaperi 23/2017 THL

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-866-1>

Wood, Marsha & Selwyn, Julie (2017) Looked after children and young people's views on what matters on their subjective well-being. Adoption and fostering 1: 41, 20-34

<https://www.voikukkia.fi/>

5.1.6. Systeeminen yhteistoimintamalli lastensuojelussa

Ann Backman

Kansallisesti ja paikallisesti on nostettu esiin lastensuojelun suuri työmäärä ja henkilöstön suuri vaihtuvuus. Yhtenä vastauksena on esitetty systeemistä yhteistyömallia lastensuojeluun, joka on saanut tukea sosiaali- ja terveysministeriöstä, ja THL tukee tätä työskentelyä syksystä 2018 ja vuoden 2019/2020 ajan. Yhteistyömallin levittäminen on yksi painopisteistä Aulikki Kananojan tiekartassa, joka koskee lastensuojelun laatua ja tavoitteita valtakunnallisissa reformissa. Tavoitteena on, että lastensuojelutyö orientoituu kohti tiimi-ajattelua, jossa on systeemisiä menetelmiä kuten perheterapeuttinen elementti.

Lyhyt kuvaus työmallista

Tavoitteena on luoda kuntiin lastensuojelutiimit, jotka koostuvat lastensuojelun sosiaalityöntekijästä, psykologista, perheterapeutista, perheneuvolan työntekijöistä, sihteeristä ja lastensuojelun perhetyöntekijästä. Lastensuojelutiimi voidaan koota oman kunnan henkilöstöstä tai sopimuksella naapurikunnasta, eri organisaatiosta tai seurakunnasta.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (THL) kouluttaa kouluttajapareja, jotka kouluttavat tiimejä kunnissa.

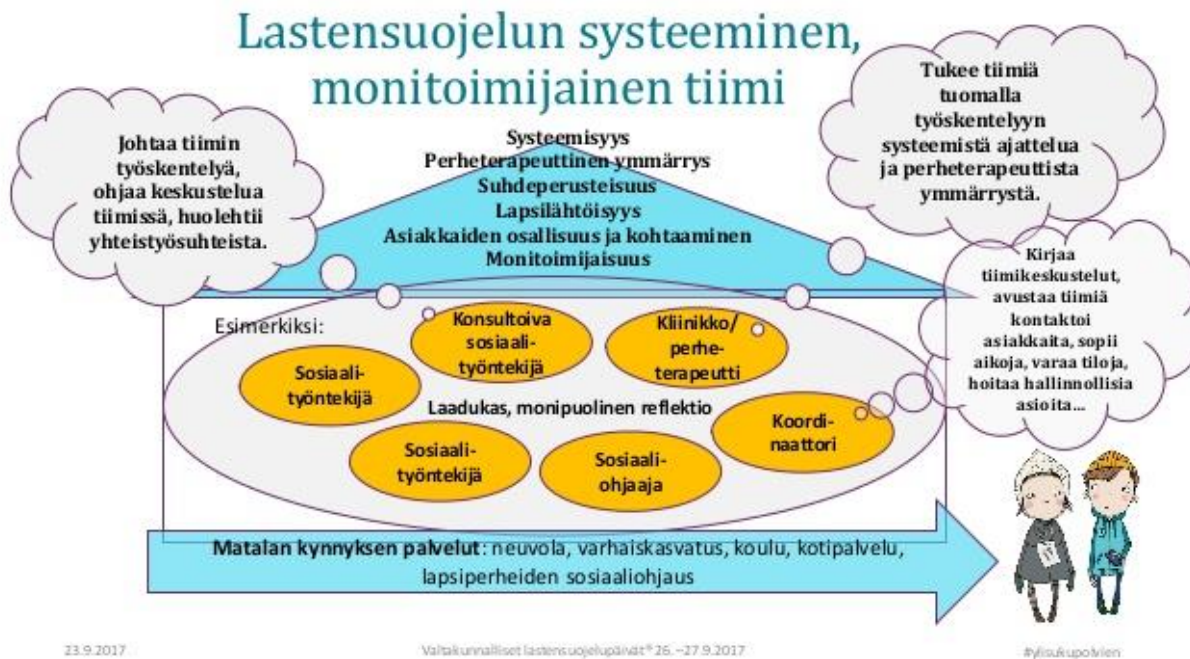
Kouluttajaparit koostuvat sosiaalityöntekijän osaamisesta ja systeemisestä lisäkoulutuksesta esim. perheterapeutista.

Mallin uudet elementit

- Systeemisten hypoteesien muotoilu – tavoitteena on tunnistaa erilaisia perhesysteemejä ja tietää niiden vaikutus perheenjäseniin esim. säännöt ja käsitykset, jotka pitää perheen yhdessä
- Ylisukupovisten ongelmien tutkiminen – tavoitteena on tunnistaa kuinka tämä vaikuttaa perheeseen ja ihmissuhteisiin
- Ongelmien muotoilu siten, että asiakkaan antama kuva tilanteestaan tehdään näkyväksi (osallisuus) (Pia Eriksson, Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, 24.1.2018)

Kuva 13. Esimerkki siitä kuinka tiimit rakennetaan.

3

Perheiden kanssa työskentelyssä sosiaalityöntekijä ottaa huomioon erityisesti lasten näkökulman ja toinen sosiaalityöntekijä keskittyy vanhempiin ja vanhempien tukemiseen. (Kuva 13.)

Lastensuojelun uudelleenjärjestely vaatii johdon tukea mm. asiakasmäärien alentamista per lastensuojelun sosiaalityöntekijä sekä panostetaan ennaltaehkäiseviin toimiin ja hyvin organisoituihin palveluihin sosiaalihuoltolain mukaan.

Odotetut vaikutukset:

- Lastensuojelumalli, jossa lapsi ja perhe huomioidaan kokonaisuutena
- Henkilökunnan työnohjaus
- Systemiseen yhteistoimintaan koulutettu henkilökunta
- Lastensuojelusosiaalityöntekijöiden kuormittavuuden väheneminen
- Selkeämpi työnjako
- Jatkuvuus asiakkaille (lapset ja nuoret)
- Tukea henkilökunnalle, joka lisää työssä viihtymistä
- Henkilöstön vaihtuvuuden väheneminen
- Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden lisääntyminen, joka johtaa sitoutumisen annettuun tukeen
- Fokus on perheiden muutostyöskentelyssä, jossa asiakas ja ympäristö ovat vuorovaikutuksessa

Käyttöönotto

Toimintamallia on pilotoitu Pietarsaaren seudulla ja mallia tullaan levittämään Pohjanmaan kuntiin. Alustavat kansalliset tulokset osoittavat, että käyttöönotossa on haasteita. Tarvitaan mm. tilaa

kehittämistyötä ja aktiivista tukea toimintamallin mukaiseen uudelleenjärjestelyyn. Tästä huolimatta malli saa tukea sosiaalityöntekijöiltä. (Katso luku 8.1.)

Luettavaa:

Lastensuojelun systeminen toimintamalli. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-LAPE-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut/lastensuojelun-kehittaminen/lastensuojelun-systeminen-toimintamalli>

Pohjanmaan maakunnan suunnitelma systemisen toimintamallin toteuttamiseksi ja käyttöönottamiseksi lastensuojelutyössä https://vaasankaupunki-my.sharepoint.com/:f/g/personal/riku_niemisto_vaasa_fi/ErX2bN--ChJPiSeT0T9QBLsBHA8RE18Occllwyl6bhkp2w?e=NYg9hE

5.1.7. Suosituksia lastensuojelun asiantuntijaryhmien ja monitoimijayhteistyön järjestelyyn

Ann Backman

Lastensuojelutyö on monivivahteista ja vaatii yhteistyötä sektorirajojen yli. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä tulee olla käytettävissä eri asiantuntijamuotoja tueksi suunnittelussa ja työn toimeenpanemisessa (Lastensuojelun laatukriteerit 2014). Suosituksien tarkoituksena on toisaalta kuvailla maakunnan nykyistä tukea ja toisaalta antaa mallia siitä, miten asiantuntijoiden muodostus voi kehittyä monitoimijuuden puitteissa.

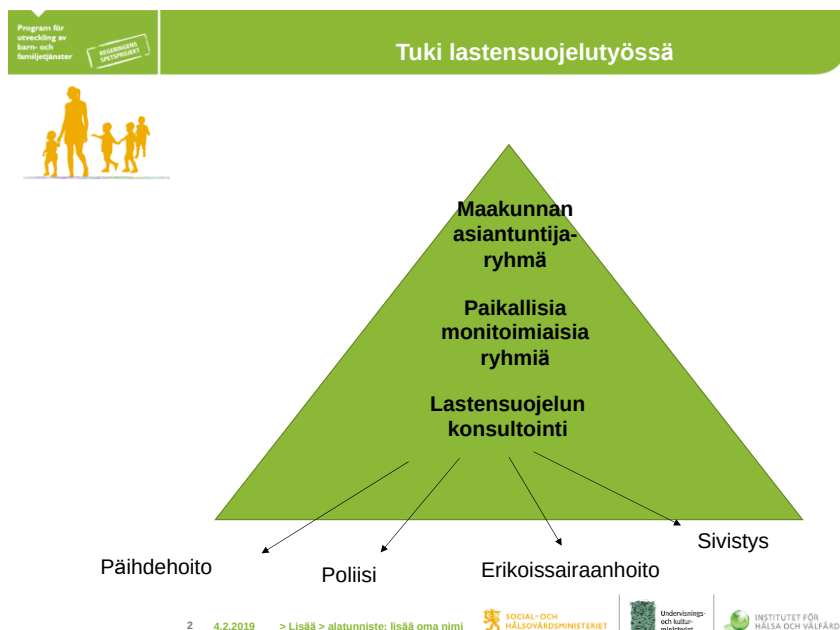
Lastensuojelun asiantuntijaryhmien tarkoituksena on, että sosiaalityöntekijöillä, jotka vastaavat lapsen asioista, on käytössään asiantuntemusta lapsen kasvusta ja kehityksestä, terveydenhoidosta, juridista asiantuntemusta sekä muuta asiantuntemusta, jota tarvitaan lastensuojelutyössä (Lastensuojelulaki 14 §).

Pohjanmaan sosiaalipäivystys vastaa eri asiantuntijoita kattavasta asiantuntijaryhmästä (maakunnan asiantuntijaryhmä), joka täyttää vaatimukset lastensuojelulaissa (14 §). Kaikilla kunnilla Pohjanmaalla on mahdollisuus konsultoida asiantuntijaryhmää.

Lisäksi kunnilla ja naapurikunnilla on mahdollisuus järjestää omia ryhmiä tukemaan lastensuojelutyötä.

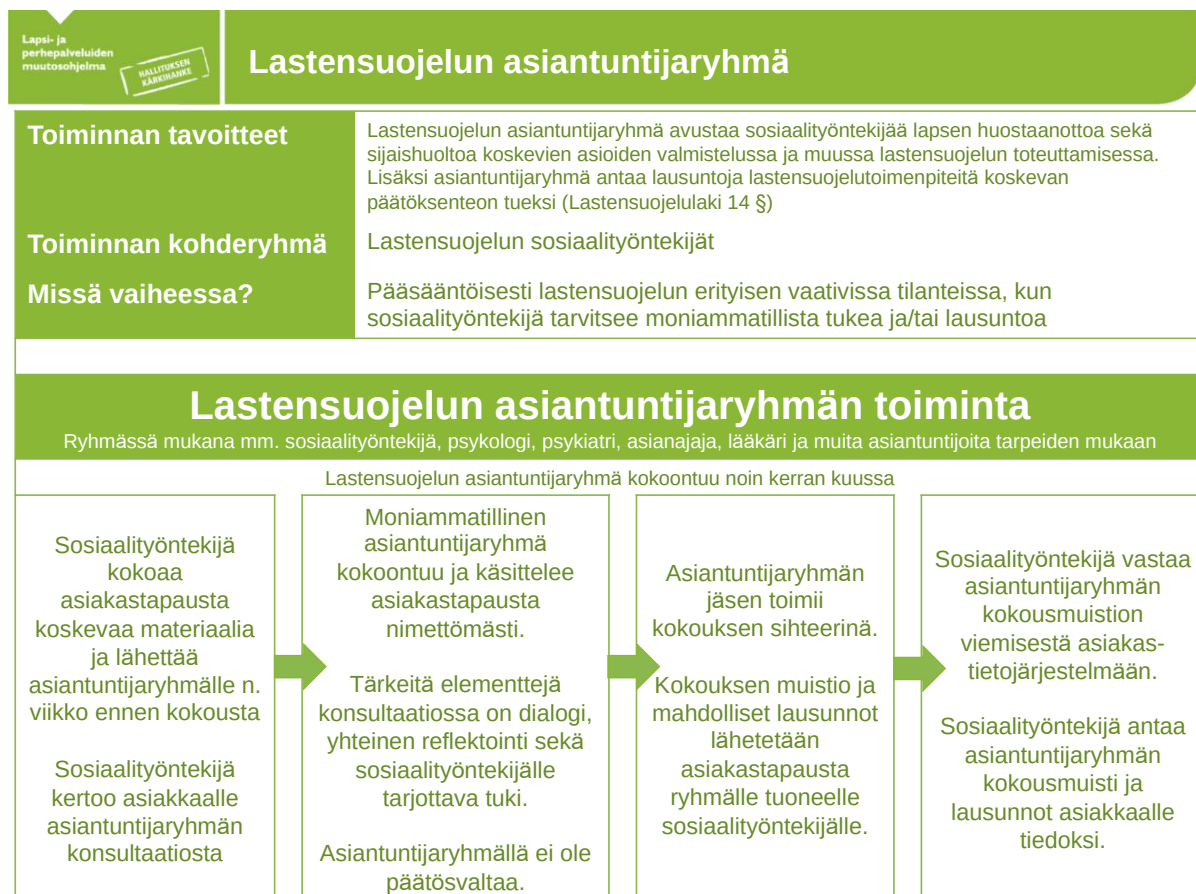
Kunnat voivat järjestää paikallisia/alueellisia ryhmiä, joissa on monta tekijää työskentelemässä lapsen kanssa (lastensuojelun monitoimijaryhmä). (Tulensalo 2016 & Lastensuojelun asiantuntija-apu ja asiantuntijaryhmä) Katso kuva 14. Lisätukea työhön tuovat konsultaatiomahdollisuudet esim. erityissairaanhoidon, päihdehuollon, poliisin tai sivistyksen henkilökunnan kanssa (esim. erityisopettajia, psykologeja, terveydenhoitajia).

Kuva 14. Tuki lastensuojelutyössä.

Alla olevassa kuvassa (kuva 15) on prosessi ammatteja kattavassa asiantuntijaryhmässä, jonka Pohjanmaan sosiaalipäivystys järjestää. Kunnallisten monitoimijaryhmien lisäksi lastensuojelutyöntekijöillä on mahdollisuus käyttää sosiaalipäivystyksen palveluja, mm. puhelinkonsultaatiota. Puhelinkonsultaatio tehdään päivystysnumerossa (puh. 06 325 2347). Konsultaatiot tehdään aina nimettömästi.

Kuva 15. Lastensuojelun asiantuntijaryhmä.

Monitoimijaryhmien puitteet

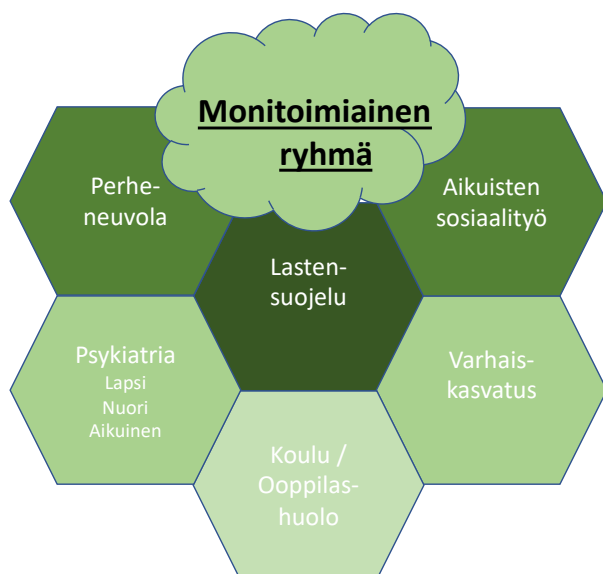
Perusperiaatteet:

- lastensuojelun sosiaalityöntekijä on ryhmän esittelijä
- ryhmällä ei ole päätösvaltaa (vaan se kuuluu sosiaalityöntekijälle, joka vastaa lapsen asioista)
- jäsenet kartoittavat oman ammattiryhmän mahdollisuuksia antaa lapselle tukea
- asiantuntijaryhmän rooli ja tehtävä ovat selvästi määriteltyjä
- ryhmällä on konsultoiva tehtävä lastensuojelussa

Monitoimijaryhmän kokouspuitteet/tapaamispuitteet:

- asiakkaalle ilmoitetaan etukäteen, jos kokous järjestetään
- suostumusta kysytään, kun asiaa käsitellään henkilötiedoin (konsultaatioita voi tehdä nimettömänä)
- asiakkaalle annetaan mahdollisuus osallistua kokoukseen
- ryhmän asiantuntijat vaihtuvat tapauksesta toiseen
- ainoastaan henkilöt, jotka suoraan työskentelevät tai tulevat työskentelemään tapauksessa, ovat läsnä kokouksen aikana (mikäli henkilötietoja annetaan)
- jos useita tapauksia käsitellään samassa kokouksessa, asiantuntijat/ryhmän jäsenet voidaan kutsua jälkikäteen, tarpeista riippuen
- silloin tulee antaa koko kokoukselle aikapuitteet
- asiantuntijat/ryhmän jäsenet voivat kieltäytyä osallistumasta ryhmään, esim. esteellisyyden takia
- ryhmässä sovitaan:
 - toimintatavasta/kokousrakenteesta, miten halutaan työskennellä?
 - työnjaosta (kokousten kutsuja, puheenjohtaja ja sihteeri valitaan)
 - kokousajoista, milloin kokous alkaa ja päättyy?
 - aikataulusta, kuinka usein kokouksia pidetään?
 - toiminnan arvioinnista, onko tämä toimiva konsepti, joka palvelee tarkoitustaan?
 - kokousasiakirjojen/muistiinpanojen arkistoinnista, missä dokumentointia säästetään?
 - ryhmän jäsenet varaavat yhden kokousajan joka kuukausi (kuva 16)
- ainoastaan ne asiantuntijat, joita tapauksen käsittelyyn tarvitaan, kutsutaan kokoukseen
- muut asiantuntijat voivat käyttää käyttämätöntä kokousaikaa muuhun, esim. dokumentointiin
- kokousten kutsuja vastaa siitä, että asiantuntijat viimeistään viikkoa ennen saavat tietää kutsutaanko heidät kokoukseen vai ei
- kokouskutsussa on luonnos kokouksen pääkysymyksistä
- mikäli asiakas on päättänyt olla osallistumatta, annetaan yhteenveto kokouksesta asiakkaalle

Kuva 16. Ammattiryhmät monitoimijaisessa ryhmässä.

Arviointi

Toimintaa tulee arvioida esim. kerran vuodessa, jotta voidaan ottaa kantaa siihen, täyttääkö ryhmä tehtävänsä vai tarvitaanko muutoksia toimintaan.

Esimerkkejä arviointikysymyksistä:

Kyselylomake/kysymyksiä asiakkaille kokouksien jälkeen

- Miten kokous koettiin?
- Toiminta kokonaisuudessaan arvioidaan ryhmän jäsenien toimesta 1-2 kertaa vuodessa
- Täyttääkö ryhmä tehtävänsä?
- Onko lastensuojelutyössä tukea?
- Miten perheet kokevat kokoukset?
- Onko kokouksien järjestely toimiva?

Esimerkkejä käyttöönnotosta

Yhdessä sivistys-, sosiaali- ja terveystoimen henkilökunnan kanssa luotiin Maalahdessa monitoimijaisen ryhmien puitteet. Kunnassa oli tarvetta luoda yhteisnäkemyksiä, osittain toisten työkentästä ja osittain toimintatavoista eri lakien mukaan: sosiaalihuoltolaki, lastensuojelulaki ja oppilashuoltolaki.

Työskentelyssä LAPE-projektityöntekijä tapasi oppilashuollon ja sosiaalitoimiston henkilökuntaa.

Tapaamisissa käytiin keskustelua toiminnan strukturoimiseksi. Yhteinen tapaaminen järjestettiin syksyllä 2018 henkilökuntalle, missä monitoimijaisen toimintavan puitteet ja periaatteet esiteltiin ja keskusteltiin. Toimintatapa otettiin käyttöön sen jälkeen. Tämän lisäksi järjestettiin seminaari kaikille sivistyksen, sosiaali- ja terveystoimessa työskenteleville. Teema oli "Smidiga vägar till samarbete" ja kaikki Pohjanmaan kunnat kutsuttiin mukaan.

Yleisesti voidaan todeta, että Pohjanmaalla on henkilökuntapula sekä lastensuojelussa että esim. lasten- ja nuortenpsykiatriassa, mutta myös osin oppilashuollossa. Keskustelussa maakunnan eteläosan sosiaalijohdon kanssa nousivat esiin erityisesti nämä haasteet.

LAPE Pohjanmaan hankehenkilökunta kokosi henkilökunnan, joka työskentelee maakunnan eteläosassa; Kristiinankaupungissa, Närpiössä, Kaskisissa, Korsnäsissä ja Maalahdessa sekä kuntayhtymän K5:n psykososiaalisen yksikön keskustelemaan yhdessä tästä tilanteesta. Alueella toimii kuntaliittymä K5, joka tarjoaa esim. psykososiaalista palvelua kunnille, kuten psykiatrisia sairaanhoitajia, psykologia ja psykiatria (konsultaation kautta).

Toimintakorttia (liite 5) käytettiin tukena työssä, missä ajankohtainen tilanne ja resurssit tulivat esille. Esille tulevat haasteet olivat pitkät välimatkat hoitoon, hoidon järjestäminen ulkomaalaistaustaisille lapsille ja nuorille, lapsia ja nuoria lähetetään eteenpäin, kukaan ei ota vastuuta asiakkaasta, käytännön työstä puuttui työvälineitä esim. perhetyössä, puutteellinen viestintä yhteisissä asiakastapauksissa, lisääntynyt määrä lastensuojeluilmoituksia puutteellinen tuki henkilökunnan työhön. Tuli myös esille, että mm. tilanne ja yhteys sairaanhoitopiirin lasten- ja nuortenpsykiatria koettiin erityisen vaikeana.

Tarkoituksena oli kutsua sairaanhoitopiirin nuortenpsykiatrian henkilökunta mukaan yhteisiin keskusteluihin, koska puute ja yhteys sinne koettiin vaikeimpana kuntien näkökulmasta. Saman-aikaisesti keväällä 2018 aloitettiin uudelleenjärjestely psykiatriassa, missä ajatuksena on kehittää uusia palveluketjuja. Yhteistyöaloite katsottiin tervetulleeksi psykiatrian puolelta, ts. alan tarpeet voitiin yhdistää alkavaan kehitystyöhön.

Käytännössä tuli esille, että me helposti joudumme keskusteluihin haasteista ja että käytännössä on vaikeaa saada aikaan muutoksia ja uusia työmenetelmiä. Psykiatrian kehitystyö on pitkäjänteistä ja lyhyen hankkeen aikana ei ollut edellytyksiä tehdä konkreettisia pilotointeja tai yrityksiä, joten kehitystyö lastensuojelun ja nuortenpsykiatrian välillä pysähtyi.

Työmenetelmä

Kunnat tekivät yhdessä kuntayhtymä K5:n kanssa uuden tilannearvion ja päättivät edetä työssä omalla alueellaan, koska tilanne koettiin kiireelliseksi. Kehitettiin ja testattiin uutta työmuotoa, joka perustuu monitoimijuuteen ja yhteistyöhön kuntarajojen yli. Luotiin monitoimijaryhmä, johon kuului lastensuojelusosiaalityöntekijä, päihdehuollon koordinaattori/perheterapeutti (K5), lastentiimin psykologi (K5) ja lastenpsykiatri etätyötehtävässä (ostopalvelu K5:n kautta). Tarpeen vaatiessa konsultoidaan muita. (Krooks, 2018.)

Tavoitteena oli, että ryhmä kokoontuu kerran kuukaudessa ja keskustelee haasteellisiksi koetuista tapauksista, missä tarvitaan eri ammattilaisten osaamista. Tarkoituksena on luoda kokonaiskuva eri ammattien tietojen avulla. Tapaukset hahmotetaan fläp-taululle, jotta ne saadaan havainnollisiksi. Tarkoituksena on tarttua ongelmiin varhaisessa vaiheessa, kehittää tukea ja ohjausta sosiaalityöntekijöille, sekä yhteiskuva lapsesta ja perheen tilanteesta. Lisäksi tarkoituksena on, että asiakkaita ei pompotella edestakaisin, löytää oikeita toimintamuotoja ja lisätä toimenpiteiden tehokkuutta. Monitoimijaryhmän kokouksen jälkeen oman kunnan toimijat kokoontuvat yhteen perheen kanssa ja keskustelevat tilanteesta ja toimenpiteistä tehdäkseen yhteisen tilannearvion. (Krooks 2018, Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma & Yksi lapsi, yksi tilannekuva -työryhmä.)

Jo lyhyen ajan kuluttua monitoimijaryhmäkäsité koetaan toimivana, missä perheille voidaan antaa tukea nopeammin sekä yhteinen suunnitelma, tavoitteita ja tilannearvio muodostuvat ja työntekijöiden jaksaminen parantuu työtoiminnan osien kautta, jotka sisältyvät prosessiin. (Krooks 2018, Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma & Yksi lapsi, yksi tilannekuva -työryhmä.)

Tässä uudessa työtavassa, joka käynnistettiin Pohjanmaan maakunnan eteläosassa, yhdistellään monitoimijatyötä ja digitaalisia keinoja (lastenpsykiatriin etäkonsultaatioita), jotta paikataan paikallisia puutteita. Monitoimijaryhmän tarkoituksena on loppupäässä vähentää sijoituksia ja lisäksi laajentaa tukea kodeissa, esim. panostamalla perhetyöhön ja tulevaisuudessa ottamalla systeeminen toimintamalli käyttöön lastensuojelussa. Tavoitteena on, että työmenetelmät luovat edellytyksiä kulkeakseen lasten ja

perheiden mukana, missä heidän voimavaroja yhdessä lähiverkoston kanssa hyödynnetään yhtenäisenä kokonaisuutena.

Päätelmä

On tärkeää luoda rakenteita lastensuojelun henkilökunnan tueksi. Tässä luvussa sen muotoja on esitelty konsultaatioista, monitoimijaryhmistä ja asiantuntijaryhmistä. Monitoimijaryhmät voivat toimia paikallisesti tukena kunnan sosiaalityöntekijöille lastensuojelutyössä ja olla joustava ja nopea tapa saada asiantuntijatukea. Tulevaisuudessa tavoitteena on, että myös perheet, lapset ja lähiverkosto voivat saada vielä aktiivisemman roolin monitoimijayhteistyössä.

Tämä työ tulee jatkumaan ja kehittymään kansallisesti mm. Common Approach -mallin kautta ja luomalla kansallisen alustan työn dokumentointia varten, kun mukana on monta toimijaa.

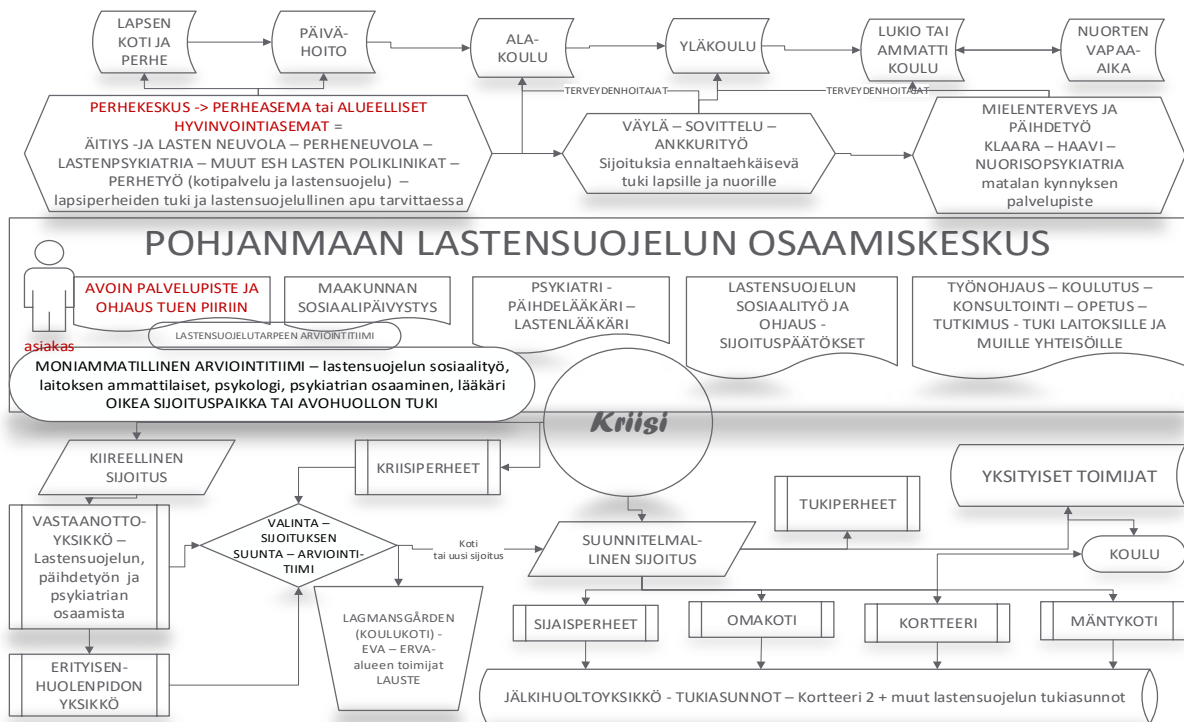
5.2. Erityisen ja vaativan tason lastensuojelun kehittämisenäkökulmia

Harri Moisio

Vaasan kaupungin erityisasiantutija Harri Moisio (2018) on omassa selvitystyössään tutkinut ja pohtinut laajasti Pohjanmaan näkökulmasta palvelujen järjestämistä, palvelupolkujen yhdistämistä sekä monitoimijaista työskentelyä. Työskentelyn tuloksena on hahmoteltu kokonaiskuva palvelujärjestelmästä sekä erityisesti lastensuojelun osaamiskeskuksen rakenteista ja sisällöistä. Moisio kuvaamat palvelut liittyvät osaltaan LAPE-hankkeessa kehitettyihin sisältöihin ja ovat siksi luonteva osa lapsi- ja perhepalveluiden käsikirjaa.

Kuvassa 17. on mallinnettu koko palvelujärjestelmä ennaltaehkäisevistä ja peruspaleluista aina erityis- ja vaativimmantason palveluihin. Ennaltaehkäisevissä- ja peruspalveluissa keskeisiä toimijoita ovat varhaiskasvatuksen henkilöstö, koulukuraattori, koulupsykologi, nuorisotyö, seurojen harrastustoiminta sekä kolmannen sektorin toimijat. Näitä tukee perusterveydenhuollon palvelut (perhesuunnittelu, äitiysneuvola, lasten neuvola, lapsiperheiden kotipalvelu, sosiaalihuoltolainmukainen perhetyö jne.). Oleellista on, että lapsen kasvun ja kehityksen sekä koko perheen tueksi olisi käytössä yksi yhtenäinen menetelmä (indikaattori), joka seuraa lasta ja perhettä lastenneuvolasta varhaiskasvatukseen ja kouluterveyteen. Tällainen yhtenäinen menetelmä voi olla esim. ”Lapset puheeksi” toimintamalli. (Katso luku 5.3.)

Kuva 17. Ehdotus lasten- ja perheiden palveluiden kokonaisuudesta.

Erityis- ja vaativimman tason palvelut helpommin saataville

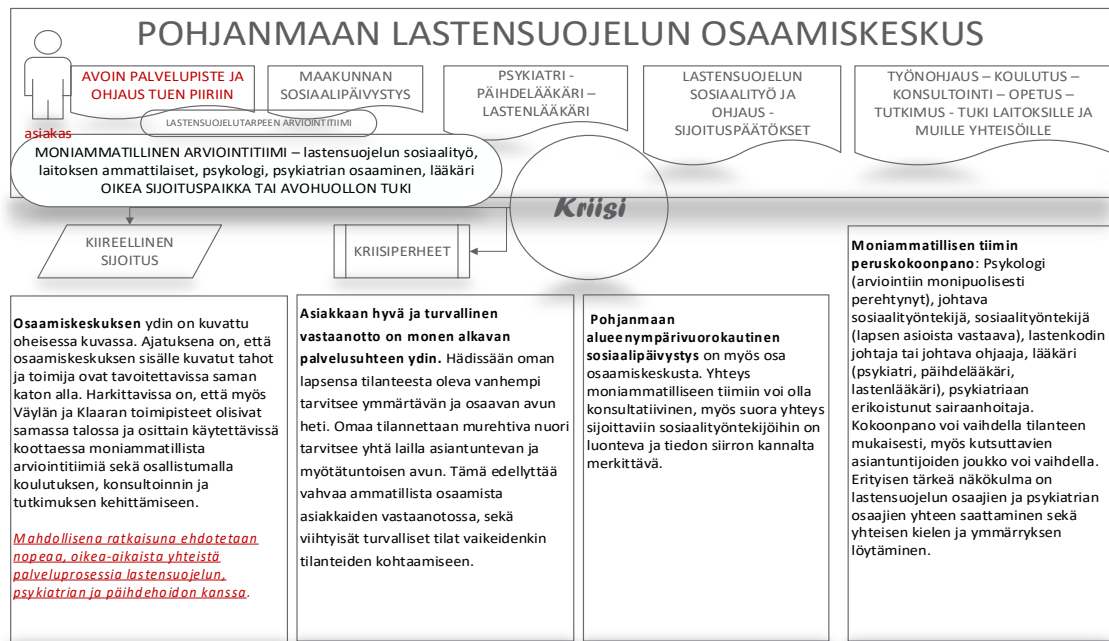
Erityis- ja vaativimman tason palvelut sovitetaan yhteen siten, että vaikeissa elämäntilanteissa elävät lapset ja nuoret saavat parhaan mahdollisen avun ja palvelut. Yksittäisen lapsen ja hänen perheensä kohdalla tämä voi tarkoittaa esimerkiksi erikoissairaanhoidon, lastensuojelun, perhekeskuksen ja varhaiskasvatuksen tai perusopetuksen tiivistä yhteistyötä.

Erityistason tarjoamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut toteutetaan mahdollisimman usein lähellä perheen peruspalveluja tai lapsen tai nuoren lähiyhteisöissä, kuten varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksissa.

Pohjanmaan maakuntaan tarvitaan lastensuojelun osaamiskeskus, joka pystyy vastaamaan koko alueen lastensuojelun erityiskysymyksiin, palveluprosesseihin ja toiminnan kehittämiseen (kuva 18).

Osaamiskeskukseen nivoutuu monitoimijainen työskentely, joka takaa monitahoisen palveluiden saannin yhdestä paikasta.

Kuva 18. Pohjanmaan lastensuojelun osaamiskeskuksen rakenne.

Lastensuojelu uudistuu

Lastensuojelu uudistuu laajasti ihmissuhteita vahvistavaksi ja ihmissuhteiden jatkuvuutta turvaavaksi. Lastensuojelutyössä korostuvat monitoimijainen yhteistyö ja perheterapeuttinen osaaminen - oikeusturvaa unohtamatta.

Lastensuojelussa mahdollistetaan tiivis, kohtaava työskentely lasten ja perheiden kanssa sekä huolehditaan lasten ja nuorten mahdollisuuksista vaikuttaa ja tulla kuulluksi omissa asioissaan.

Jatkotoimenpiteitä:

- Perheiden ja pienten lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten kokoaminen yhteen ja toimintojen yhteensovittaminen => **perhekeskus** -> hyvinvointiasemat
- Kouluikäisten lasten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten liittäminen yhteen => **perhetyön moniammatillinen tiimityö**
- Ongelmiin joutuneiden lasten ja nuorten auttajatahojen yhteistyön tiivistäminen – osa on maakunnallista toimintaa (Sovittelu) tai laajempaa (Ankkuritoiminta) joka on poliisipiirin mukainen, lisäksi oma Väylän toiminta.
- Nuoria koskevan mielenterveys- ja päihdetyön yhdistäminen
- Lastensuojelun laitostyön ja nuorisopsykiatrian osastotoiminnan yhteistyön tiivistäminen ja toimintojen osittainen yhdistäminen
- Jälkihuollon kehittäminen mm. asumiskokeiluja lisäämällä
- Lastensuojelun moniammatillisen osaamiskeskuksen rakentaminen osaksi kehittyvää arviointitoimintaa

5.3. Toimiva lapsi ja perhe -menetelmät

Jessica Fagerström

Toimiva lapsi ja perhe (TLP) soveltuu sosiaali- ja terveyshuoltoon, sivistystoimeen, kirkon alalle, vankeinhoitoon. Menetelmät sopivat toimintaan, jossa kohdataan/hoidetaan sairastavia tai oireilevia aikuisia, joilla on lapsia sekä toimintaan, jossa kohdataan lapsia.

Menetelmien käyttö edellyttää ammattilaiselta sosiaali- tai terveydenhuollon, kasvatus- tai kirkon alan tai vankeinhoidon perustutkintoa tai muuta soveltuvaa koulutusta ja sen lisäksi menetelmäkoulutusta. Eri sektoreiden systemaattinen käyttöönotto mallista mahdollistaa, että menetelmät käytetään lasten ja perheiden palveluohjauksessa ja palvelutarpeen arvioinnissa.

Lyhyt kuvaus työmallista

Lapset puheeksi on strukturoitu tapa ottaa asiat puheeksi, jos on herännyt huoli lapsen tilanteesta.

TLP kokonaisuuteen kuuluu kolme eri menetelmää (taulukko 9):

1. Lapset puheeksi –keskustelu
2. Lapset puheeksi –neuvonpito
3. Lapset puheeksi –perheinterventio

Taulukko 9. Kuvaus menetelmien tavoitteet ja sisällöt.

	Lapset puheeksi – keskustelu	Lapset puheeksi – neuvonpito	Lapset puheeksi – perheinterventio
Tavoite	Tukea lasten kehitystä erityisesti silloin, kun lapsen elämäntilanteeseen liittyy vaikeuksia Tunnistaa lapsen hyvinvoinnin kannalta keskeiset tekijät ja pohtia kuinka niitä voidaan tarvittaessa tukea	Saada aikaan perheen ja lapsen arjessa sellaisia konkreettisia tekoja, jotka tukevat lapsen pärjäämistä Vahvistaa lasta suojaavia tekijöitä lapsen ja perheen sosiaalisen verkoston avulla	Auttaa vanhempia auttamaan lapsiaan Vähentää lapsen oireilua ja sillä tukea lapsen selviytymistä jatkossa
Sisältö	Käsitellään lapsen kuulumisia sekä vanhemman huolia lapsesta sekä perheestä Lapset puheeksi -keskusteluun tarvitaan 1–2 tapaamiskertaa	Verkostotyötä perheen ja heidän sosiaalisen verkostoon kuuluvien henkilöiden kanssa Valmisteleva tapaaminen, varsinainen neuvonpito, neuvonpidon seuranta	Avataan keskustelua vanhemman sairaudesta tai muista ongelmista Työskentely tapahtuu 7–8 käynnin puitteissa (n. 45 min/käynti)

Menetelmien käyttöönotto edellyttää koulutusta, ml. menetelmien toteutumista asiakastyössä:

	Lapset puheeksi –keskustelu ja neuvonpito	Lapset puheeksi –perheinterventio
Pätevyys	Antaa pätevyyden itsenäisesti toteuttaa Lapset puheeksi –menetelmää Sisältää perheen kanssa käytävän LP-keskustelun ja tarvittaessa LP-neuvonpidon	Antaa pätevyyden toteuttaa itsenäisesti LP –menetelmää ja TLP –perheinterventiota
Edellyttää	3 koulutuspäivää (1 koulutuspäivä = 3 + 3 h) 2 Lapset puheeksi –työskentelyä, joista ainakin toisen on pidettävä sisällään neuvonpito	Yhteensä 12 koulutuspäivää 3 TLP –perheinterventiota + 2 LP –menetelmää

Koulutussisällöt ja – kriteerit määritellään Suomen Mielenterveysseurassa ja ainoastaan Mielenterveysseuran hyväksymät kouluttajat voivat kirjoittaa koulutettavilleen menetelmätodistuksia.

Arviointi tai perustelu

Yhdessä sovittujen menetelmien käyttö turvaa palvelujen yhdenvertaisuutta ja laatua kotikunnasta tai toimintayksiköstä riippumatta. Menetelmät edistävät myös varhaista puuttumista tarjoamalla ammattilaisille strukturoitua työvälinettä.

TLP-menetelmät ovat osa Kasvun tuen menetelmiä. Kasvun tuki on avoin tietolähde, jonka avulla levitetään tietoa ja ymmärrystä vaikuttaviksi todetuista menetelmistä. Kaikki Kasvun tuki -tietolähteessä arvioidut menetelmät täyttävät seuraavat kriteerit:

- Eettinen arvopohja
- Kohderyhmänä ovat perheet, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia
- Teoreettinen viitekehys pohjautuu ajankohtaiseen tutkimustietoon
- Selkeästi määritelty, Suomesta saatavilla oleva koulutus

Kasvun tuen arvioinnin mukaan Toimiva lapsi & perhe –[menetelmien tutkimusnäytön aste on kohtalainen](#).

Käyttöönotto

Lapset puheeksi –menetelmän koulutusta on saanut ainakin runsaat 150 työntekijää Pohjanmaalla (syksy 2018), mutta sen käyttö ei ole systemaattista eikä sitä seurata. [Kouluttajakouluttajia](#) on muutamia. Perhekeskuksen tehtäväalueisiin liittyen on Pohjanmaalla hankkeena järjestetty kaksi tilaisuutta toimiva lapsi- ja perhe menetelmistä. Ensimmäisessä tilaisuudessa esiteltiin Suomen mielenterveysseuran ja Kasvun tuen taholta lyhyesti myös muita perhekeskuskontekstissa hyödynnettäviä työmenetelmiä. Toisessa tilaisuudessa esiteltiin tarkemmin itse menetelmää ja sen kansallista kehittymistä. Tavoitteena oli myös rekrytoida mahdollisia osallistujia kouluttajakoulutukseen. Kouluttajakoulutukseen ei valitettavasti kuitenkaan löytynyt riittävästi kiinnostuneita.

Menetelmä ei ole kattavasti käytössä koko maakunnassa ja on tarvetta uusista koulutettavista.

Onnistuakseen toiminnan juurruttamisessa tarvitaan muun muassa:

- Toiminta on osa organisaation strategiaa
- Johdon hyväksyntä ja tuki
- Sovitut käytännöt ja sitoutuminen - menetelmien käyttö kuuluu työhön

- Menetelmäkoulutettuja ja kouluttajakouluttajia on oltava omassa organisaatiossa
- Riittävän isoja ryhmiä koulutettuja työpaikalla
- Sovitut käytännöt menetelmien käytön kirjaamisesta, seurannasta ja vaikuttavuudesta

5.4. Osaamis- ja tukikeskuksen vaativa palvelujen organisointi

Anniina Kaittila

Kaikkein vaativinta erityisosaamista edellyttäviä palveluja tarvitsee vain pieni osa lapsista, nuorista ja heidän perheistään, mutta nämä palvelut muodostavat suuren osan palvelujen tuottamisen kokonaiskustannuksista. Lastensuojelun, erikoissairaanhoidon ja koulujen erityisopetuksen tarpeen voimakas kasvu 1990-luvulta alkaen sekä perhesurmat ja niiden nostama huoli tiedonkulun puutteellisuuksista ja epäselvyyksistä eri toimijoiden vastuiden suhteen ovat olleet sysäyksenä osaamis- ja tukikeskusten (myöhemmin OT-keskukset) kehittämistyölle.

On todettu että, tällä hetkellä vaativimpien sosiaali-, terveys- ja sivistyspalveluiden saatavuudessa on suuret alueelliset erot ja palvelut ovat hajautuneet monelle eri sektorille. Osa näitä palveluja tarvitsevista lapsista, nuorista ja heidän perheistään jää nykyisin kokonaan vaille tarvitsemaansa apua tai hoitoa. Viidelle yliopistosairaalapaikkakunnalle perustettavilla OT-keskuksilla pyritään varmistamaan monialainen tutkimusperustainen apu näille asiakkaille, joiden ongelmat ovat suurimpia ja kompleksisimpia. Kyse voi olla myös siitä, että ilmiö on uusi, eikä palvelujärjestelmässämme ole vielä riittävästi tietoa ja osaamista ko. ilmiöön liittyen.

OT-keskusalueet on muodostettu maakuntien yhteistyöalueiden mukaisesti (entiset erva- eli erityisvastuualueet). Länsirannikon OT-keskusalueeseen kuuluvat Pohjanmaan, Satakunnan ja Varsinais-Suomen maakunnat. Alueet ovat monessa suhteessa hyvin erilaisia ja OT-keskusten isona haasteena onkin turvata vaativamman tason palveluiden ulottuminen tasapuolisesti kaikkien maakuntien asukkaiden ja työntekijöiden käyttöön.

OT-keskussuunnittelua on vuosien 2017 ja 2018 aikana tehty länsirannikon OT-keskusalueella johtoryhmässä, alatyöryhmissä sekä kansallisesti OT-rukkasessa. Kaikissa työryhmissä on mukana edustajia kaikista kolmesta maakunnasta. Lisäksi kaikissa kolmessa maakunnassa on käyty maakunnallisia keskusteluja OT-valmistelun konkretisoimiseksi. (Katso liite 3.)

Maakunnallisen valmistelutyön rinnalla on koko ajan kulkenut valtakunnallinen OT-rukkanen, jossa on ollut edustus kaikilta OT-alueilta, perusterveydenhuollosta, erikoissairaanhoidosta, Sosiaali- ja terveysministeriöstä, Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselta, järjestöistä, sosiaalihuollosta sekä sivistystoimesta. OT-rukkasen loppuraporttiin kirjataan ne valtakunnalliset yleiset linjaukset OT-keskusten rakenteesta, rahoituksesta, johtamisesta ja toiminnasta, joiden puitteissa yhteistyöalueet muodostavat omat OT-keskuksensa.

Osaamis- ja tukikeskuksen tehtävät

Osaamis- ja tukikeskuksen tehtävät jaetaan 1) asiakastyöhön ja 2) kehittämis-, koulutus- ja tutkimustoimintaan. Keskusten tehtävä on siten toimia sekä palvelujen tuottajana että niiden kehittäjänä. OT-keskus palvelee sekä asiakkaita, että perus- ja erityistason työntekijöitä. Se pyrkii etsimään vastauksia niihin ongelmiin/palvelutarpeisiin, joihin ei olemassa olevalla palvelujärjestelmällä pystytä vastaamaan. OT-keskus pyrkii ottamaan haltuun uusia tilanteita ja ilmiöitä luomalla toimintamalleja yhdistäen eri alojen erityisosaamista ja uusinta tutkimustietoa sekä vahvistamaan tutkimusperustaista osaamista. Tavoitteena on myös hakea ratkaisuja koordinaation puuttumiseen, työn epätahtisuuteen ja tehtävien tiukkaan rajaamiseen.

Asiakastyö

Osaamis- ja tukikeskus tuottaa itse vaativia palveluja pienelle ryhmälle asiakkaita, joiden hoito edellyttää kaikkein vaativinta erityisosaamista. OT-keskuksen asiakastyötä tehdään sellaisissa erityisen vaativissa asiakastilanteissa, joissa tarvitaan monialaista osaamista sekä tuen ja hoidon yhteensovittamista. OT-keskuksessa tehtävä asiakastyö voidaan jakaa ympärivuorokautiseen tukeen (yhdistelmäyksikön palvelut) sekä avopalvelujen tukeen (muu OT-keskuksessa tehtävä asiakastyö). OT-keskuksen avopalvelujen osalta asiakastyöstä suurin osa on perus- ja erityistason työntekijöiden konsultaatiota painottuen erityistason työntekijöille tarjottavaan tukeen. Hoito- ja päätöksentekovastuu säilyy pääsääntöisesti erityis- ja perustason palveluissa. Suuri osa konsultaatiosta toteutetaan puhelimitse tai sähköisten välineiden, kuten videoneuvottelujen avulla. Tarvittaessa asiakkaan asiaa voidaan käsitellä teemaan erikoistuneessa OT-osaamistiimissä. OT-tason erityisasiantuntijat voivat myös jalkautua asiakastapaamisiin joko osallistumalla verkostokokoukseen tai toimimaan perus- tai erityistason työntekijän työparina. Konsultoivan työn tavoitteena on tuoda erityisosaamista perus ja erityistason tueksi harvinaisen vaativiin tilanteisiin. Samalla pyritään myös lisäämään ja laajentamaan perus- ja erityistason omaa osaamista. Lähtökohtaisesti tuki tuodaan siis lapsen kehitysympäristöön ja lapsen ja perheen kanssa työskentelevien ammattilaisten luokse.

Asiakasryhmät

Länsirannikon osaamis- ja tukikeskuksen asiakastyöhön liittyvät palvelut kohdentuvat erityisesti seuraaviin asiakasryhmiin:

- Vaikeasti traumatisoituneet ja väkivallan uhkaa kokevat lapset ja nuoret
- Nuoret, joilla on kehityksen vakava vaarantuminen ja hoidon sekä sijaishuollon tarve
- Perheet, joissa on erittäin vaativa erotilanne
- Perheet, joissa erityisen vaativia haasteita vanhemmuudessa
- Vammaiset lapset tai nuoret, joilla on erityisen vaikeita neuropsykiatrisia tai käyttäytymisongelmia
- Lapset ja perheet, joilla on vaativia monimuotoisuuteen liittyviä haasteita (esim. radikalisoituminen)
- Lapset, nuoret ja perheet, joilla on kokonaistilanne huomioiden OT-tason palvelujen tarve

On syytä huomioida, että OT-keskuksen periaatteena on reagoida nopeasti, mielellään jopa ennakoivasti uusiin ja muuttuviin ilmiöihin. Näin ollen OT-keskukseen määritellyt asiat eivät ole ehdottomia ja pysyviä, vaan oleellista on, että asiakkaaksi pääsee ja tukea saa aina silloin, kun perus- ja erityistasolla ei riitä osaaminen asian hoitamiseen.

OT-keskus tulee asiakastyön osalta tekemään yhteistyötä VIP-verkoston (vaativa erityinen tuki) kanssa. Tilanteissa, joissa lapsen ja perheen auttamiseksi ja tilanteen arvioimiseksi tarvitaan vaativan tason tukea OT-keskuksesta (sosiaali- ja terveydenhuollon alan toimijoilta), voidaan VIP-verkostosta tehdä konsultaatiopyyntö OT-keskukseen. Lähtökohta kuitenkin on, että vaativaa erityistä tukea tarvitsevien lasten tuki ja arviointi järjestetään maakunnissa perhekeskus- ja erityistason toimintana.

Tutkimus ja kehittäminen

OT:n rooli liittyy sen varmistamiseen, että 1) tutkimusyksiköt saavat tietoa lapsi- ja perhepalvelujen kentän tutkimustarpeista ja 2) tutkittu tieto leviää käytännön työhön. Tällä hetkellä palvelujärjestelmän keskeisimpiä haasteita ovat osaamisen ja palvelujen pirstaleisuus. OT-keskuksen tehtävänä on tukea palvelujen kehittämistä sekä niissä toimivien ihmisten kouluttautumista. OT-keskuksen toimintana tuotetaan vaikuttavuustietoa, laatuksiteoreja ja yhtenäisiä toimintamalleja. OT-keskuksen keskeinen

tehtävä on kehittää ja levittää tutkimustietoon perustuvia kuntoutus ja palvelumalleja yhdessä tutkimuslaitosten ja korkeakoulujen kanssa. OT-keskus on mukana varmistamassa, että kehittämishankkeiden tuotokset jalkautuvat käytäntöön ja kehittämistyön vaikuttavuutta tutkitaan.

OT-keskus kerää tietoa ja seuraa maakunnallisia erityistarpeista koskien esimerkiksi väestön rakennetta, sairastavuutta ja palveluiden resursseja. OT-keskuksen toimintatapa on tältä osin verkostoituva, jotta yhteistyö maakuntiin toimii ja niissä oleviin tarpeisiin pystytään vastaamaan. OT-keskus tekee tiivistä yhteistyötä tutkimusverkostojen (yliopistot, ammattikorkeakoulut, Kela, kansallisen tason tutkimusyksiköt) kanssa. Keskuksen rooli itsenäisenä tutkimustiedon tuottajana ja rahoituksen hakijana tullee olemaan vähäinen, mutta keskus voi olla mukana tutkimusten osatoteuttajana. OT-keskus kutsuu mukaan kehittämistoimintaan asiantuntijoita kaikista yhteistyöalueen korkeakouluista ja osallistuu tarpeen mukaan tutkimushakkeisiin.

OT-keskuksen kehittämis- ja tutkimusyhteistyö painottuu vaativan tason palveluihin ja uusiin haastaviin ilmiöihin. Työ painottuu erityisesti sellaisiin kokonaisuuksiin, joiden kehittämisessä ja tutkimuksessa tarvitaan moniammatillista osaamista. OT-keskuksen toiminta perustuu ohjelmalliseen kehittämiseen ja toiminnan painopisteet kirjataan OT-keskuksen strategiaan. Erityisiä painopisteitä ovat länsirannikon OT:n tehtäväksi keskittämisasiasetuksessa nimetyt teemat. OT-keskus järjestää koulutusta, kehittämis- ja tutkimustoimintaa erityisesti näihin osa-alueisiin liittyen. Länsirannikon OT-keskuksen painopisteet (kerätään verkosto näiden kysymysten ympärille) vuosina 2019 ja 2020 ovat lasten kaltoinkohtelu sekä nuoret, joilla on tarve monialaiselle, erityisesti sijaishuoltoa ja psykiatriaa yhdistävälle tuelle (sovittu länsirannikon OT-keskuksen johtoryhmässä 8/2018).

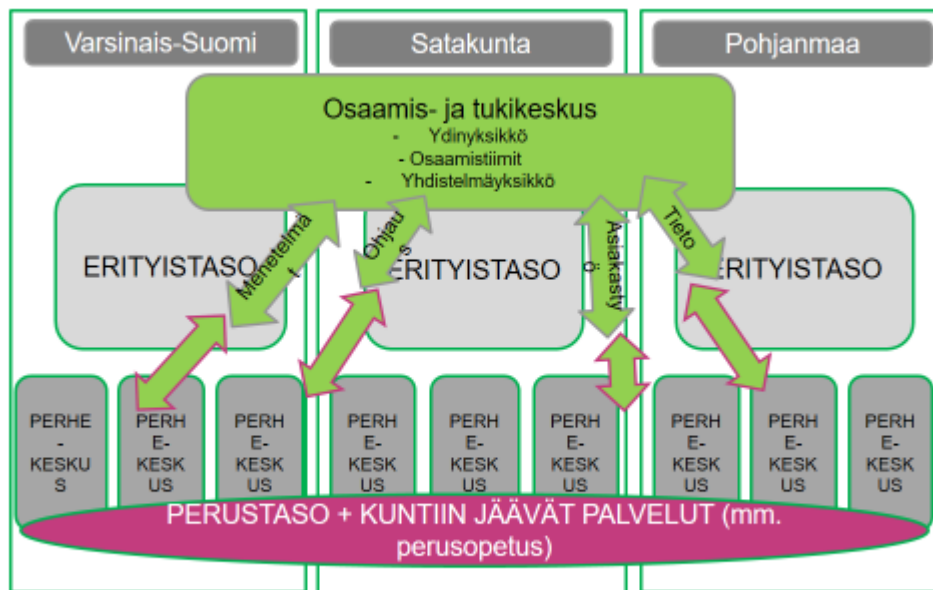
Painopisteiden mukaisesti kootaan verkosto (esimerkiksi lasten kaltoinkohtelu) tutkijoista, kehittäjistä ja klinikoista. Nimetyllä kokoonpanolla voidaan muun muassa kehittää toimintamalleja, joihin kytketään tutkimus, järjestää yhteiskehittämispäiviä tai koulutusta sekä toteuttaa monitieteisiä tutkimusseminaareja. Tärkeää on, että sähköisen viestinnän ja yhteisten tilaisuuksien avulla jaetaan yhteistyöalueelle ja muihin OT-keskuksiin tietoa kehittämis- ja tutkimustyöstä.

OT-keskus järjestää vuosittain yhteistyössä tutkimus- ja opetusyksiköiden kanssa tiettyihin kysymyksiin liittyviä yhteiskehittämis/koulutuspäiviä (esimerkiksi vaativa sijaishuolto, lasten kaltoinkohtelu). Näiden päivien tarkoituksena on pitää huolta siitä, että alueen ammattilaisilla on tietoa keskeisimmistä meneillään olevista tutkimus- ja kehittämishankkeista, maakunnissa tapahtuvasta kehittämistyöstä sekä mahdollistaa OT-alueen ammattilaisten keskinäinen keskustelu. Päivien aikana kerätään systemaattisesti palautetta siitä, millaisia tutkimus- ja kehittämistarpeita asiakkaiden hyvinvointiin ja palveluihin liittyy. OT-keskus tukee maakuntien yhteisen kehittämisen ja pilotoinnin käytäntöjä. Maakuntien välinen verkostoyhteistyö esimerkiksi lastensuojelun kysymyksissä mahdollistaa yhteisen kehittämisen esimerkiksi toimintamalleissa ja työprosesseissa. Lastensuojelun TKI-toimintaa (tutkimus, kehittäminen ja innovaatio) varten tarvitaan verkostoa ylläpitävä rakenne, jota on lähdetty kehittämään nimellä Lastensuojelun huippuyksikkö. Huippuyksikkö tulee suurelta osalta vastaamaan OT-keskuksen TKI-toiminnan vastuisiin monialaisen lastensuojelun osalta.

Rakenne ja toimintamallit

OT-keskuksen toiminnan perustana ovat verkostoyhteistyö ja OT-yksiköt. Keskuksen palveluiden tulee hyödyttää tasapuolisesti koko OT-aluetta. OT-keskuksen toimintoihin kuuluvat ydinyksikkö, yhdistelmäyksiköt ja osaamistiimit (kuva 19.)

Kuva 19. OT-keskuksen toiminnot.

4.12.2017

Ydinyksikkö vastaa OT-toiminnan koordinaatiosta ja osasta asiakastyötä. Ydinyksikkö sijoittuu Varsinais-Suomeen. Ydinyksikössä työskentelee terveydenhuollon asiantuntijoita, sosiaalihuollon ammattilaisia, koordinaattori sekä lapsioikeuteen erikoistunut juristi. Yksikössä työskentelevät asiantuntijat johtavat osaamistiimejä ja jokaiseen osaamistiimiin kuuluu vähintään yksi ydinyksikön työntekijä. Ydinyksikön työntekijät muodostavat myös yleisen osaamistiimin, jota täydennetään tarpeen mukaan muilla asiantuntijoilla. Ydinyksikkö huolehtii, että OT-keskuksen asiantuntijaverkostossa on riittävä resursointi ja se vastaa yhdessä maakunnan liikelaitoksen kanssa OT-verkostoon kuuluvien asiantuntijoiden valinnasta. Ydinyksikön tehtävä on tukea ja vahvistaa tutkimuksen ja käytännön välistä yhteistyötä muun muassa ylläpitämällä temaattisia verkostoja, järjestämällä yhteiskehittämispäiviä. Ydinyksikkö vastaa uusien toimintamallien ja työprosessien kehittämisestä tilanteisiin, joissa nykyjärjestelmä ei vastaa asiakkaiden palvelutarpeisiin. Ydinyksikön tehtävänä on kyseisissä tilanteissa koota yhteen kokonaisuuden kehittämisen kannalta olennaiset tahot ja vastata työskentelyn etenemisestä

Yhdistelmäyksikön palvelut on tarkoitettu asiakasryhmälle, joka palvelutarpeidensa erityisyyden ja kompleksisuuden vuoksi tarvitsevat tukea, jossa osaamista ja kuntoutuksen toimintamalleja kytetään joustavasti integroimaan osaksi yksilöllistä palveluprosessia. Yhdistelmäyksikön palvelua tarvitsevilla lapsilla on vakavia mielenterveys- ja päihdeongelmia, rikollisuutta ja vakavaa epäsosiaalista käyttäytymistä, joiden seurauksena heidän hoitonsa on niin vaativaa, ettei sitä kyetä nykyisen palvelujärjestelmässä tarjolla olevien palveluiden avulla tarkoituksenmukaisesti järjestämään. Asiakasryhmän palvelutarpeiden erityisyydestä ja kompleksisuudesta johtuen tarvitaan palvelua, jossa osaamista ja kuntoutuksen toimintamalleja kytetään joustavasti integroimaan osaksi yksilöllistä palveluprosessia.

Yhdistelmäyksikön toimintoihin kuuluvat ympärivuorokautinen kuntoutus ja tuki, avopalveluna tarjottava tuki ja konsultaatio alueen lastensuojelulaitoksiin, perheen kanssa tehtävä työ ja jälkityöskentely kotiin tai sijaishuoltopaikkaan. Kuntoutustyön toimintamallit perustuvat yhteiseen terapeutukseen viitekehykseen. Kuntoutustyön viitekehyksellä ja siitä johdetuilla interventioilla on oltava vankka tutkimuksellinen perusta. Tämä edellyttää toimivia yhteistyörakenteita tutkimus- ja kehittämisorganisaatioihin. Yksikkö toimii OT-alueen vaativan sijaishuollon resurssikeskuksena, jossa linkittyvät tutkimustieto, asiakkuusajattelu,

kuntoutuskäytäntöjä kehittävä asiakastyö sekä lapsi- ja perhepalveluiden palveluiden laajempi kehittäminen. Ympäri vuorokautinen kuntoutus on suunnattu erityisesti yli 12-vuotiaille lapsille ja avopalveluna tarkoitettu tuki myös tätä nuorimmille. Yhdistelmäyksikkö tulee olla jokaisessa OT-alueen maakunnassa ja ne tulee kytkeä koulukotiverkostoon.

Osaamistiimit toteuttavat OT-keskuksen konsultaatio- ja jalkautuvan tuen (pl. nuoret, joilla sijaishuollon asiakkuus, palvelu yhdistelmäyksiköstä). Osaamistiimejä on tarkoitus tulla ainakin seuraaviin kokonaisuuksiin lähisuhdeväkivalta, vaativat erotilanteet, vaativat vammaispalvelut, vaativat monimuotoisuuskysymykset ja yleinen osaamistiimi. Tarve OT-keskuksen asiakastyölle rajoittuu yksittäisiin tapauksiin. Muut, vaativatkin asiakastilanteet hoidetaan maakunnan erityistasolla. Osaamistiimit ovat tiettyjen erityiskysymysten ympärille muodostettuja konsultaation, jalkautuvan tuen ja kehittämisen tiimejä. Osa osaamistiimeistä on pysyviä, toisinaan tiimi muodostetaan konsultaatiopyynnön ympärille asiakastarpeen perusteella. Tiimit ovat verkostorakenteisia ja niiden jäsenet ovat tiimin käytettävissä oman perustyönsä ohella ”kaksoisroolityöntekijöinä”.

OT-keskuksen asiantuntijoita on tiettyjen yksittäisten asioiden yhteydessä mahdollista konsultoida joustavasti puhelimitse. Kokonaisvaltaisemman asiakkaan tilanteeseen liittyvän konsultoinnin työntekijä voi tehdä, kun siihen on päädytty asiakkaan monialaisessa tiimissä perus- tai erityistasolla.

Konsultaatiopyyntö tehdään täyttämällä konsultaatiopyyntölomake ja lähettämälle se ydinyksikön koordinaattorille, joka kokoaa tarvittavan tiimin. Lomakkeen yhteydessä kootaan yhteenveto lapsen/perheen tilanteesta. Kriteeristö toimii työmenetelmänä yksittäiselle työntekijälle. Kriteeristön avulla voi arvioida oman asiakkaan tilannetta ja palvelupolkua sekä tarvittavia toimia.

Konsultaatiopyyntölomakkeeseen liittyy myös ohjeistava muistilista siitä, mitä perustasolla pitää olla jo selvitelty, mitä tulee olla yhteistyössä mukana. Asiakas voi pääsääntöisesti osallistua konsultaatiopyynnön laatimiseen.

Konsultaatio voi tapahtua jalkautuvana konsultaationa (OT-työntekijät mukaan asiakastapaamiseen), video/puhelinvälitteisenä konsultaationa, paperikonsultaationa tai verkostotapaamisena, jossa asiakkaat ovat mukana. Konsultaatiopyynnön ja konsultaation dokumentoinnista asiakastietojärjestelmään vastaa pyynnön tehnyt työntekijä. Osaamistiimiltä on mahdollista pyytää myös suositus, toimintaohje tai lausunto. Työparityöskentely on lyhytaikaista tukea ja sen avulla saadaan lapsen tiimiin paras mahdollinen osaaminen. Työparityöskentelyn avulla myös muiden tiimin jäsenten osaaminen lisääntyy.

5.5. Erityispalvelut ja konsultaatiot Pohjanmaalla

Jessica Fagerström

Maakunnassa on tärkeä luoda toimivia palveluketjuja ja varmistaa, että erityispalvelut tukevat peruspalvelut sekä että ne ovat lapsi- ja perhelähtöisiä. Pohjanmaan LAPE-hankkeessa on tehty katsaus maakunnan erityispalveluista sekä kuvaus nykyisistä konsultaatiokäytännöistä. (Katso taulukko 10.)

Esimerkkejä erityis- ja vaativan tason palveluista:

Imetyspoliklinikka (ml. 24/7 imetystukipuhelin)

Lastenpoliklinikka

Lastenosasto

- Vastasyntyneiden tehovalvonta
- Lastenosasto (0 – 16 v.)

Lastenneurologian yksikkö

Lastenpsykiatrian poliklinikka (0 – 12 v.)

- Pikkulapsipsykiatria (0 – 3 v.)
- Konsultaatiotiimi (5 – 12 v.)
- Lasten oikeuspsykiatrian työryhmä

Lastenpsykiatrian osasto

Nuorisopsykiatrian poliklinikka

Nuorisopsykiatrian osasto

Lastensuojelu

Sosiaalipäivystys

Lastensuojelun asiantuntijaryhmä

Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä (vammaispalvelujen asiakkuus)

- Henkilökohtaista apua (Laihia, Etelä-Pohjanmaa)
- Psykososiaalinen kriisityö
- Asiantuntijatyö
- Päiväaikainen toiminta
- Lastensuojelu
- Asumispalvelut
- Laitoshoido

Kårkulla samkommun (klientenskap inom handikappservicen)

- Rådgivning
- Stödjande verksamhet
- Boendeverksamhet
- Verksamhet som främjar delaktighet och sysselsättning
- Poliisi

Taulukko 10.

Palvelu	Konsultaatiotoiminta	Koska on syytä konsultoida?
Imetyspoliklinikka	Poliklinikalle voi hakeutua vierihoito-osastolta, lastenosastolta, neuvolan kautta tai kotoa varaamalla ajan imetystukipuhelimesta. Imetystukipuhelin palvelee numerossa 044 323 2072 vuorokauden ympäri	
Lastenpoliklinikka ja -osasto	Erikoissairaanhoidon konsultoidaan joko puhelimitse tai sähköisesti	Jos lapsen/nuoren hoito vaatii lääketieteellistä konsultaatiota ja mahdollisesti hoitoa.
Lastenneurologia	Erikoissairaanhoidon konsultoidaan joko puhelimitse tai sähköisesti 0-16 v. lapset ja nuoret	Jos epäillään neurologista sairautta tai vammaa Jos lapsella/nuorella esiintyvät samanaikaisesti laaja-alaisia kehityksen ja oppimisen ongelmia.
Lastenpsykiatria	Erikoissairaanhoidon konsultoidaan joko puhelimitse tai sähköisesti 0 – 12 vuotiaat lapset Konsultaatiotiimi (5-12 v lapsille) Yhteydenottoon tarvitaan huoltajien lupa, jos lapsen nimi tulee esiin. Puhelinyhteyden jälkeen voidaan järjestää 1-5 tapaamista tarpeen mukaan kotona, koulussa tai päiväkodissa.	Jos on syytä epäillä vaikeaa käytöshäiriötä/ahdistuneisuutta/masennustilaa tai lapsen/nuoren psykososiaalinen kasvuympäristö on epävaka • psyykkisiä oireita (esim. mielialan lasku, itsetuntovaikeudet) • lapsen/ nuorten ja vanhemman välisiä vuorovaikutusongelmia • ongelmat painottuvat käyttäytymisen häiriöihin
Nuorisopsykiatria	Erikoissairaanhoidon konsultoidaan joko puhelimitse tai sähköisesti 13 – 17 vuotiaat nuoret	
Sosiaalipäivystys	Sosiaalipäivystystä voi konsultoida puhelimitse, kuntien sosiaalityöntekijät voivat pyytää eri tilanteisiin neuvoja.	Jos lastensuojelun asiakkaan tilanne vaatii vankkaa lastensuojelun kokemusta.
Lastensuojelun asiantuntijaryhmä	Asiantuntijaryhmän konsultaatiotoiminta on Pohjanmaan kunnille tarjolla oleva palvelu. Asiantuntijaryhmä kokoontuu kuukausittain ja tiedot kokousten ajankohdista lähetetään kunnille vuoden alussa. Ryhmässä käsitellään asiakastapauksia kuntien sosiaalityöntekijöiden pyynnön perusteella. Asiakastapauksia käsitellään nimettömästi.	Asiantuntijaryhmän jäsenenä ovat sosiaalityöntekijä, psykologi, psykiatri, juristi, lääkäri ja tarpeiden mukaan muita asiantuntijoita. Toiminnan tarkoitus on tarjota moniammatillista asiantuntemusta, tukea ja mahdollisesti myös lausuntoja kuntien sosiaalityöntekijöille haastavissa lastensuojelun tilanteissa.

Nykyisten käytäntöjen arviointi sekä kehittämistarpeet

Konsultaatiokäytännöt käytiin läpi erityis- ja vaativan tason ryhmässä. Alle on koostettu arviointitulokset:

- Sosiaalihuollossa säännöllinen tarve juridisille konsultaatioille
- Konsultaatiokäytännöt tulisi olla kuvattuna ja kaikkien käytettävissä ja ne tulisi säännöllisesti ”markkinoida”
 - Henkilöstövaihdot ja vastaavat ei tulisi vaikuttaa siihen, missä määrin konsultoidaan muita palveluja

- Jos halutaan vähentää erityispalvelujen käyttöä, perustason palvelujen kynnys konsultoida on oltava mahdollisimman matala
 - Ensisijaisesti ja varhaisen vaiheen konsultaatiot ovat osa työkäytäntöjä ja toimintakulttuuria
- On kehitettävä tarkoituksenmukaisia ja helppokäyttöisiä konsultaatioiden muotoja ja välineitä sekä henkilöstölle että asiakkaille
 - Digitaaliset välineet
 - Mahdollisuus etäkonsultaatioihin
 - Mahdollisuus asiakkaille ottaa yhteyttä 24/7, esim. chat-palvelu, ”pyydä apua”-nappi ym. on kehitettävä

5.6. Viranomaisten välinen yhteistyö, kun epäillä lapsen kohdistunutta väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä

Terhi Korpi

LASTA-mallin kuvaus

LASTA-toimintamalli on viranomaisten monialainen yhteistyömalli, jossa varmistetaan viranomaisten välinen tiedon jakaminen ja monialainen yhteistyö tilanteissa, joissa epäillä lapsen joutuneen pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. LASTA-mallia kehitettiin Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin alueella 2014–2016. Kehittämistyössä oli mukana poliisi, syyttäjä, lastensuojelun asiantuntija, somaattinen lääkäri, psykiatri, psykologi ja juristi. Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri palkkasi hankkeen ajaksi työryhmän lisäksi perheterapeutin ja kaksi erikoissosiaalityöntekijää (LASTA-työntekijä/koordinaattori), sihteerin ja asiantuntijalääkärin. Tavoitteena oli luoda valtakunnallinen yhteistyömalli poliisille, syyttäjälaitokselle, lastensuojelulle sekä somaattiselle ja psykiatriselle sairaanhoidolle tilanteissa, joissa epäillä, että lapsi on joutunut pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Alla on kuvattu lyhyesti LASTA-mallin periaatteet perustuen Jukka Mäkelän ja Minna Sinkkosen toimittamaan raporttiin (2/2017).

LASTA-mallissa on kaksi vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa kerätään olennaista tietoa esitutinnan ja lastensuojelun selvittämisen tueksi. Toisessa vaiheessa viranomaiset kokoontuvat yhteen arvioimaan lapsen tilannetta. LASTA-mallin ydin muodostuu tiedon jakamisen ja monialaisen yhteistyön lisäksi viranomaisprosessien koordinoinnista ja viranomaisten välisestä konsultaatiosta. Lapsen ja hänen perheeseensä liittyviä olennaisia taustatietoja kerätään esitutinnan, lapsen haastateltavuuden, väkivallan vakavuuden, somaattisten tutkimusten tarpeellisuuden, lapsen suojaamisen ja avun näkökulmasta sitä varten suunnitellulle lomakkeelle. Taustatietolomake koostuu rikosepäilyn perustiedoista sekä terveydenhuollon ja lastensuojelun osioista.

Taustatietojen keräämiseksi poliisi lähettää jokaisesta lapseen kohdistuneesta pahoinpitely- tai seksuaalirikosepäilytapauksesta konsultaatiopyynnön mallissa toimivalle LASTA-työntekijälle, joka kerää lapsen tiedot erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon potilastietojärjestelmästä. Lapsen ja perheeseen liittyvät sosiaalihuollon ja lastensuojelun tiedot LASTA-työntekijä kerää soittamalla sosiaalipäivystykseen tai lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. LASTA-työntekijä voi konsultoida lääkäriä somaattisten tutkimusten tarpeellisuudesta ja tutkimusten kiireellisyydestä tai tapauksen lähettämistä virka-apupyynnönä lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikköön. Täytetty taustatietolomake lähetetään poliisille ja pyynnöstä lastensuojelun tarvetta arvioivalle sosiaalityöntekijälle. Taustatietolomake on osa poliisin esitutkimusmateriaalia.

Monialainen yhteistyökokous kokoaa viranomaiset kerran viikossa käsittelemään lapsen kokonaistilannetta eri näkökulmista. Poliisi ratkaisee, mitkä tapaukset tuodaan monialaiseen yhteistyökokoukseen käyttäen tukena taustatietolomakkeen tietoa. Poliisi voi myös päättää lähettää tapauksen virka-apupyyntönä lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikköön tai jatkaa esiselvitystä ja -tutkintaa ilman strukturoitua viranomaisyhteistyötä. Poliisi voi esimerkiksi rajoittaa tutkinnan yhteistyössä syyttäjän kanssa, jolloin taustatietolomake toimii tämän päätöksen kannalta tukevana asiakirjana. Kokoukseen osallistuvat tutkinnasta vastaava poliisi ja/tai tutkinnanjohtaja ja syyttäjä sekä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, jotka saavat konsultatiivista apua monialaiselta asiantuntijajoukolta. Tämä konsultatiivinen apu on LASTA-mallin keskeinen tapa vahvistaa lapsen etua. Koska lainmukaiset toimijat ovat sosiaalitoimi ja poliisi/syyttäjä, kaikki mahdollinen apu heille merkitsee lapsen tilanteen parempaa huomioon ottamista. (Mäkelä, Jukka & Sinkkonen, Minna (toim.) Raportti THL 2/2017)

Pohjanmaan toimintamallin kuvaus

Vaasassa järjestettiin 2.5.2018 seminaari LASTA-yhteistyömalliin liittyen. Seminaarissa oli puhujina Varsinais-Suomen LASTA-mallin työntekijöitä mm. tutkimuskoordinaattori, oikeuspsykiatrisen yksikön ylilääkäri ja Lupa Auttaa- hankkeen hankeagentti. Pohjanmaan LAPE-hankkeen aikana oli suunnitelmassa vielä jatko kehittää LASTA-yhteistyömallia Pohjanmaan maakunnan alueella tapahtuvaksi yhteiseksi toimintamalliksi. Vaasan sairaanhoitopiirin alueella toimii lasten oikeuspsykiatrisen työryhmä, joka tekee, poliisien virka-apupyyntöjen perusteella, tutkimuksia ja lausuntoja koskien lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn epäilyjä. Työryhmään kuuluu lääkäri, kaksi psykologia, kaksi perhehaastattelijaa ja sihteeri. Vaasan työryhmä toimii Turun lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian tutkimusyksikön sateenvarjo yksikkönä.

Seminaarin yhteydessä käytettiin työpajatyöskentelyä kuvaamaan viranomaisten välisen yhteistyön tilannetta Pohjanmaalla sekä millaisia kehitystarpeita nähtiin vielä olevan. Lisäksi pohdittiin sosiaalityön roolia ja mahdollisuutta tukea lasta ja perhettä prosessin aikana. Työpajatyöskentelyn tuloksena ilmeni, että **Pohjanmaan alueella kaivattaisiin yhtenäisempää mallia toimia ja eri toimijoiden roolien selkiyttämistä**. Viranomaisten koettiin tekevän jo nyt hyvää yhteistyötä, mutta pitkät etäisyydet alueella eriarvoistaa prosesseja sekä työntekijöiden että perheiden kannalta. Varsinaisen LASTA-mallin mukaisesti ei toimita. Lisäksi ilmeni, että päällekkäistä työtä tehdään jonkin verran. Seminaarin jälkeen kutsuttiin jatkotyöskentelyyn pienempi työryhmä, joka kokoontui 3.10.2018. Työryhmässä oli edustus sosiaalitoimesta, poliisista, lasten oikeuspsykiatrian työryhmän jäseniä sekä Vaasan keskussairaalan lastenosaston lääkäri ja hoitaja.

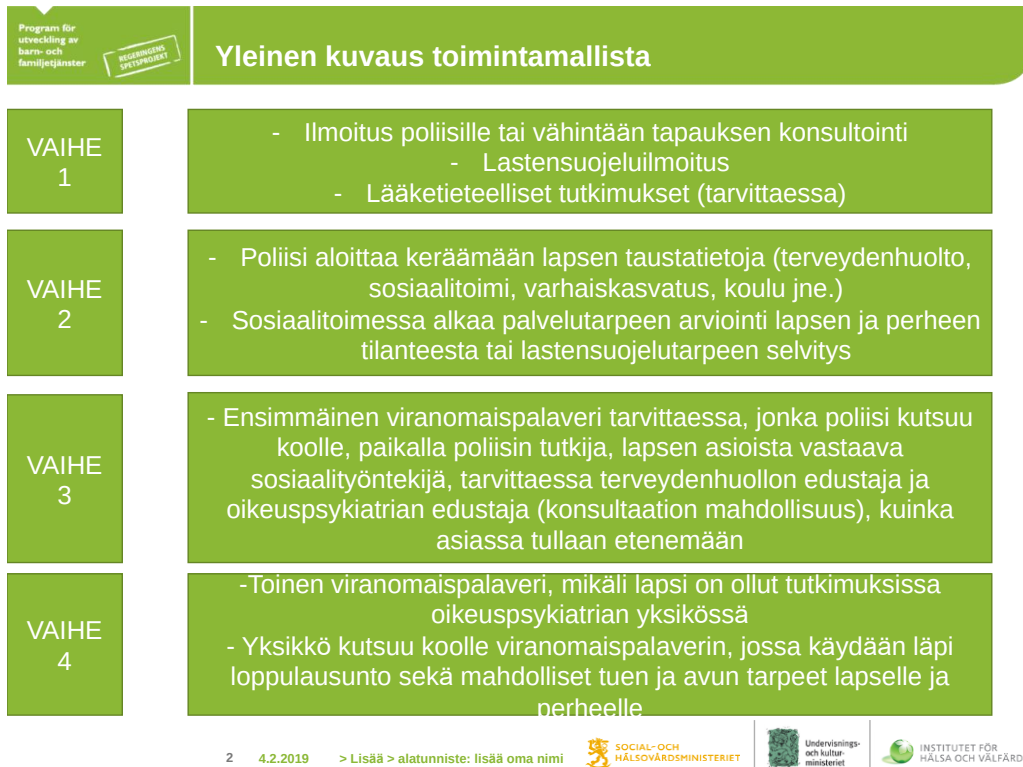
Työryhmässä esiteltiin LASTA-toimintamallin mukainen toiminta ja käytiin keskustelua mallin toteutumisesta Pohjanmaalla. Työryhmään osallistujat toivat esiin, että Pohjanmaan alueella tulee suhteellisen harvoin ilmi lapsiin kohdistunutta väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä. Tutkimuskoorinaattoria ei nähty tarpeelliseksi vaan prosessi haluttiin säilyttää poliisin johtamana, jolloin poliisi aloittaa keräämään tarvittavaa tietoa. Myöskään viikoittaisiin seulapalavereihin ei nähty aihetta, vaan ne voidaan järjestää harvemmallalla syklillä. Työryhmä ehdotti, että viranomaispalaveri tulotaisiin järjestämään viimeistään lasten oikeuspsykiatristen tutkimusten valmistuttua, mutta tarvittaessa voidaan yhteistyöpalaveri koota myös aiemmassa vaiheessa (koolle kutsuja ja osallistujat kuvattu kuvissa 20 ja 21). Viranomaisten prosessit ovat selkeät jokaisen toimijan osalta, mutta viranomaisten välisen yhteistyöpalavereiden lisääminen nähtiin tärkeänä, varsinkin lapselle ja perheelle suunnattavien apu- ja tukitoimien kannalta koko prosessin aikana.

Työryhmän esiin nostamat toimenpiteet:

- Jokaisen kunnan sosiaalitoimessa oltava yhteystietolista viranomaisista (poliisi), jota voi konsultoida, jos epäillään lapsen joutuneen pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi

- Nimetyt yhteyshenkilö(t), jotka hoitavat prosessia sekä poliisissa että kunnan sosiaalityössä
- Poliisi johtaa rikostutkintaa ja kerää tarvittavat taustatiedot lapsesta
- Viranomaisten välinen yhteistyöpalaveri järjestetään viimeistään, kun lasten oikeuspsykiatrina yksikkö on saanut loppulausunnon valmiiksi (3kk) tai poliisi on saanut tutkinnan suoritettua

Kuva 20. Pohjanmaan toimintamalli

Lisäksi työryhmä halusi korostaa sosiaalityön merkitystä lapseen kohdistuneen pahoinpitely ja seksuaalirikosepäilyn tutkinnan prosesseissa. Sosiaalityön tulee tarjota tukea ja apua lapselle ja perheelle koko prosessin aikana, huolimatta siitä, mikä on tutkinnan lopputulos. Hyvä yhteistyö viranomaisten kesken ja tiedonkulun turvaaminen on merkittävin tekijä kokonaisvaltaisen tuen ja avun järjestämisessä. Suosittelevaa on myös, että lapsia ja perheitä tuetaan sosiaalityön keinoin prosessin jälkeenkin, koska koko prosessi voi olla perheille traumaattinen kokemus lopputuloksesta huolimatta.

Kuva 21. Sosiaalityön ja poliisin välinen yhteistyö

Program för utveckling av barn- och familjetjänster HÄLSÖMÄSSIG SÄTSPROJEKT Sosiaalityön ja poliisin välinen yhteistyö		
	Poliisi	Lastensuojelun sosiaalityö
Vaihe 1	- Poliisille aina ilmoitus lapsen pahoinpitely tai seksuaalisesta hyväksikäyttö epäilystä	- Sosiaalityöntekijä konsultoi aina poliisia tapauksesta - Akuuteissa tilanteissa lapsen kuljetuksen järjestäminen tutkimuksiin
Vaihe 2	- Tutkinta käynnistyy, poliisi kerää taustatiedot lapsesta (terveydenhuolto, neuvola, varhaiskasvatus, koulu jne.)	- Palvelutarpeen arviointi tai lastensuojelutarpeen selvitys - Sosiaalityön ensisijainen tehtävä on suojella lasta
Vaihe 3	- Virka-apupyynnöt somaattisiin tutkimuksiin, mikäli ei ole jo tehty sekä tarvittaessa lasten- ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikköön	- Varmistettava lapsen ja perheen apu ja tuki, mitä voidaan tehdä/tarjota tutkinnan ollessa käynnissä
Vaihe 4	- Viranomaispalaveri lapsen asioissa, jossa paikalla poliisi, (syyttäjä), lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, terveydenhuollon edustaja, tarvittaessa oikeuspsykiatria yksikkö -> loppulausunnon suositukset	- Viranomaispalaveri lapsen asioissa, jossa paikalla poliisi, (syyttäjä), lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, terveydenhuollon edustaja, tarvittaessa oikeuspsykiatria yksikkö -> loppulausunnon suositukset
Vaihe 5	- Tapahtumasta seuraa syyttämättäjäättämisspäättös tai oikeusprosessi	- Sosiaalityö huolehtii mahdollisen tuen ja avun jatkon lapselle ja perheelle

Ditt Sinun
ÖSTERBOTTEN | POHJANMAASI

Sosiaalityön rooli on merkittävä monialaisessa yhteistyömallissa, jossa epäillään lapseen kohdistunutta väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä. Sosiaalityön tehtävä on turvata lapsen etu ja suojella lasta. Yhteistyö ja tiedonkulku viranomaisten välillä koko prosessin ajan on tärkeää, koska näin voidaan varmistaa tarvittavat auttamis- ja tukitoimet lapselle ja koko perheelle. Kuva 21 avaa enemmän poliisin ja lastensuojelun sosiaalityön välistä yhteistyötä.

Luettavaa:

Mäkelä, Jukka & Sinkkonen, Minna (toim.) (2017). LASTA-hanke Kokemuksia viranomaisten yhteistyön ja tietojenvaihdon koordinoinnista lapseen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilytilanteissa. THL, Raportti 2/2017

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134582/URN_ISBN_978-952-302-850-0.pdf?sequence=1

Puustinen-Korhonen Aila, erityisasiantuntija, Kuntaliitto. Maakunnallistuva lastensuojelu -10saraportti: Lapsen pahoinpitely- ja seksuaalirikosepäilyjen selvittäminen ja siihen liittyvät terveydenhuollon tutkimukset. Lastensuojelun kuntakysely 2017.

<https://www.kuntaliitto.fi/file/13397/download?token=BU2yZApn>

6. Osallisuus – toimintakulttuurin muutoksen alku

Riku Niemistö ja Ann Backman

Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPE) kehitystyössä on ollut tavoitteena, että lapsia, nuoria ja perheitä sisällytetään työn suunnitteluun, tekemiseen ja arviointiin.

Toinen tärkeä osa LAPE-kehitystyössä on, että henkilökunta myös tuntee itsensä osalliseksi palvelun muodostamisessa, ts. että kehitystyö tehdään johdon, tekijöiden ja käyttäjien yhteisymmärryksessä. LAPE-hankkeen aikana saatavaa osallisuusosaamista voidaan myös käyttää tukena tulevassa SOTE-uudistuksessa ja näiden palvelujen muodostamisessa.

LAPE-kehittämishjelmassa on vuosina 2017-2018 kehitetty ja nostettu esille lasten oikeuksia ja oikeutta osallisuuteen mm. lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin kautta.

Tässä luvussa nostetaan esille eri toimintoja, jotka ovat yrittäneet luoda osallisuuden rakennetta, lisätä osaamista osallisuudesta sekä sisällyttää lapsia ja perheitä kehitystyöhön. (Katso myös luku 7.1.)

Toimintakulttuurin muutos kehittämiskokonaisuus ei sisällynyt Pohjanmaan hankesuunnitelmaan, mutta kehittämiskokonaisuutta on maakunnassa edistetty järjestämällä lasten oikeuksien ja lapsivaikutusten arvioinnin seminaari. Lapsivaikutusten arviointia on pidetty esillä kuntien LAPE-ryhmien tapaamisissa ja kannustettu viemää asiaa eteenpäin kuntien toimintakulttuuriin. Kunnissa on esitelty muun muassa laadittua LAVA: lapsivaikutusten arviointi julkaisua (LAVA: Lapsivaikutusten arviointi, 2018.).

Lapsivaikutusten arvioinnin käyttöönotossa on hyvä kartoittaa nykytilanne, mitkä tekijät edistävät ja estävät sen käyttöönottoa. Esimerkiksi onko lapsivaikutusten arvioinnin ohjeistettu ja onko määritelty miten lava on osa eri toimijoiden työtä? Kansallisessa mallinnuksessa lapsivaikutusten arviointia on kuvattu prosessina:

1. Luo perusta lapsivaikutusten arvioinnille
2. Tunnista milloin lapsivaikutusten arviointia tarvitaan
3. Määrittele arvioinnin laajuus ja menetelmät
4. Osallista lapset ja muut osalliset arvioinnin tekoon
5. Kokoa ja analysoi kaikki tieto
6. Tunnista ennakkotiedon perusteella lapsiryhmät, joihin kohdistuu negatiivisia vaikutuksia
7. Punnitse hyödyt ja haitat
8. Dokumentoi
9. Esittele arvioinnin tulokset päätöksentekijöille ja päätöksen tekeminen
10. Tiedota päätöksestä
11. Seuraa millaisia vaikutuksia päätöksellä / toiminnalla on lapsiin

Lisäksi Pohjanmaalla on otettu esiin lapsiystävällisen maakunnan ja kunnan ajattelua muun muassa maakuntastrategian valmistelun yhteydessä. Lapsibudjetointia on esitelty maakunnan sote- ja sivistysjohdon seminaarissa.

Mitä osallisuus on?

Osallisuutta ei synny ilman tietoista työtä ja panostamista, ei kun on kyse osallisuudesta johonkin toimintaan eikä osallisuudesta kehitystyöhön. Yksi osallisuuden haasteista on, että käsitteen tulkinta ja ymmärrys on laaja ja vaihtelee työyhteyden ja asiakasryhmän mukaan. Vaikutusmahdollisuudet vaihtelevat

myös riippuen työyhteystyöstä ja käyttäjän suhteesta palveluun. (Katso kuva 22.) Esimerkiksi sijoitetulla lapsella laitoksessa on toisenlainen tila vaikuttaa, kun lapsella vapaaehtoisessa ryhmätoiminnassa. Tämä on asia, joka tulisi ottaa osallisuusnäkökulmasta huomioon.

Kuva 22. Asiakkaan vaikuttamismahdollisuudet erityyppisessä.

Osallisuus edellyttää sitä, että vastuuta otetaan niistä tuloksista, joita käyttäjät tuottavat, ts. että heidän palautteensa otetaan huomioon ja se voi johtaa muutokseen. Tämä edellyttää sitä, että palvelujen tai kehitettävän toiminnan muutostila on tarpeeksi suuri, jotta käyttäjillä voi olla aito vaikutusvalta palvelun muodostamisessa.

Mitä tapahtuu, kun me kuuntelemme lasta?

- Osallisuudesta täytyy neuvotella jokaisessa tilanteessa ja edellyttää sitä, että lapset saavat kokemuksen ajatusten vaihdosta, yhteisestä ymmärryksestä ja luottamuksesta.
- Lapset voivat vain vastaanottaa päätöksen, mutta he eivät voi olla vastuussa päätöksestä tai ennakoida päätöksen seurauksia. Aikuiset kantavat vastuun.
- Lapset ovat alisteisessa asemassa ja tarvitsevat lisätukea puhuakseen.
- Kun lapsi kokee tulleen kuulluksi prosessissaan:
 - lapsi on yhteistyöhaluisempi
 - tarpeet tulevat enemmän tyydyttyiksi
 - lapsen on helpompi hyväksyä oman tahdon vastaisia päätöksiä
 - lapsen itsetunto kasvaa
 - lapsi vahvistuu, kun sen mielipiteitä on otettu huomioon

Yhteenveto:

- Osallisuus on tapaaminen
- Syntyy dialogissa
- Lapset ja nuoret haluavat olla osallisia, lähtökohdastaan riippumatta
- Joskus haasteena on löytää ”oikea” tapa sisällyttää lapsia ja nuoria
- Osallisuus merkitsee myös valtasuhteen siirtymistä valmius uudelleenarvioida/uudistaa omaa lähtötapaa/työtapaa
- Vaatii, että voi kuunnella lasta ja nuorta

Osallisuus prosessina

Suhteessa käyttäjiin osallisuus voidaan jakaa kahteen ulottuvuuteen:

1. osallisuus omaan prosessiin (esim. asiakassuunnitelmiin tai ryhmätoimintaan)
2. osallisuus palvelun kehitykseen

Tämän lisäksi myös ammattilaisten osallisuusosaamista pitää vahvistaa. Seuraavissa kappaleissa kuvaillaan näitä prosesseja.

Toimintamuotojen yhteenveto

Osallisuus palvelun kehitykseen

On kokeiltu seuraavasti:

- Kokemusasiantuntijat ovat mukana kehittämässä integratiivisia palveluja moniammatillisissa työryhmissä ja ohjausryhmässä.
- Sijaishuollon laatuksikriteerejä kehitetään yhdessä lasten ja nuorten kanssa, missä sijaishuollon osallisuusasiantuntijaryhmä on kokeiltu ja arvioitu. (katso luku 6.2)
- Järjestettiin kysely, jotta selvitettäisiin lasten, nuorten ja perheiden kokemuksia heille suunnatuista palveluista Pohjanmaalla, sekä myös heidän ehdotuksia palveluiden parantamiseksi. Tulokset toimitetaan eteenpäin kunnallisille LAPE-ryhmille ja käsitellään SOTE-valmistelussa.
- Lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä on annettu ehdotus, jonka mukaan maakuntien tulee perustaa nuorisovaltuusto. Ajatuksena on, että ryhmä toimii neuvonantajana maakunnan jatkuvissa SOTE-valmisteluissa. (Katso luku 6.1)

Osallisuus omaan prosessiin

Yksi osa osallisuussuunnitelmassa on kerätä järjestelmällisesti vastauksia ja palautetta lapsilta, ts. kuinka hyvin onnistutaan kuuntelemaan lapsia esim. kun laaditaan asiakassuunnitelmia tai palvelusuunnitelmia.

On toteutettu seuraavasti:

- Vaasan ensi- ja turvakoti on pilotoinut, arvioinut ja juurruttanut tukiryhmiä lapsille, joiden vanhemmat läpikäyvät avioeroa Pohjanmaalla (Katso luku 7.4).
- Mahdollisuus sähköiseen arviointiin laitoshuoltoon sijoitettujen lapsien omasta osallisuudesta (Katso luku 6.3 ja 7.3.)

Osallisuuden tukirakenteet

Osallisuuden toteuttamiseksi ammattilaiset tarvitsevat konkreettista tukea ja menetelmiä sisällyttääkseen käyttäjiä toimintaansa. Osallisuus on monimutkainen prosessi, jos haluaa saavuttaa korkean osallisuusasteen. Osallisuudella on taipumus jäädä hienoiksi ihanteiksi, mutta käytännössä aito osallisuus ei toteudu, missä käyttäjät tuntevat, että he aidosti ovat olleet osallisia, vaan ammattilaisten näkemys ohjaa työtä todellisuudessa. Usein osallisuus jää myös siihen, että käyttäjää neuvotaan ja kerrotaan tulokset, mutta hän ei ole osallisena päätöksenteossa tai saa tehdä aloitteita.

Korkea osallisuusaste edellyttää ymmärrystä siitä, että ammattilaisen ja käyttäjän (lasten, nuorten ja vanhempien) suhde ei lähtökohtaisesti ole tasa-arvoinen ja että ammattilaisella on sekä mahdollisuus että vastuu tasoittaa tätä vallan epätasapainoa. Tehdäkseen näin ammattilaisen tulee arvostaa ja hyväksyä toisen osaamista, mutta myös menetelmiä, jotka antavat osan vallasta käyttäjille. Jotta ammattilaiset voivat omaksua osallisuuden periaatteita ja käsitteitä, tarvitaan tietoa, tukea, rohkeutta ja menetelmiä.

Osallisuusosaaminen on vahvistunut mm. prosessiverkoston kautta, joka järjestettiin lastensuojelun ja kehitysvammahuollon sosiaalityöntekijöille (Katso luku 7.1.) Työssä käytettiin mm. osallisuusindikaattoria, Shierin³ mallia, mitattaessa lasten osallisuuden tasoa. Arvioinnissa tulee esille, että osallisuusosaaminen on lisääntynyt osallistujien keskuudessa.

Shierin mallin -osallisuusindikaattoria lasten osallisuuden järjestötason mittaamiseen on myös kokeiltu ja arvioitu useissa harjoittelututkimuksissa ja pro gradu -tutkielmissa yhteistyössä Helsingin yliopiston kanssa. Ammattilaiset kokevat, että menetelmä toimii hyvin ja sen levitys voisi olla osana palvelun laadunvarmennusta tulevaisuudessa.

Toinen tapa vahvistaa lasten ja vanhempien osallisuutta palveluihin on lisätä osaamista ”Lapset puheeksi”-menetelmässä, joka on osa Toimiva lapsi- ja perhe menetelmäkokonaisuutta. (Katso luku 5.3.) Menetelmässä on vahva tietoon ja näyttöön perustuva pohja. Tavoitteena on, että sivistyksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon johto ottaa kantaa sen systemaattiseen levitykseen vuonna 2019.

6.1. Maakunnan nuorisovaltuusto

Riku Niemistö

Kunnallisista nuorisovaltuustoista säädetään kuntalain 26§:ssä. Siinä todetaan, että nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi kunnanhallituksen on asetettava nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä. Tämän lisäksi nuorten osallistumisesta, vaikuttamisesta ja kuulemisesta säädetään nuorisolain 24§:ssä. SOTE-järjestämislakiesityksen 26§:ssä esitetään, että nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi maakuntahallituksen on asetettava maakunnan nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä. Edelleen esitetään, että vaikuttamistoimielimen jäsenet tulee valita kunnissa toimivien vastaavien elinten jäsenistä siten, että kustakin vaikuttamistoimielimestä valitaan vähintään yksi edustaja.

Pohjanmaan nuorisovaltuustoa on rakennettu yhteistyössä kuntien nuorisovaltuustojen kanssa, kuntien nuorisosihteerit ovat toimineet yhteyshenkilöinä. Muutosagentin apuna on toiminut nuorisosihteereistä ja Pohjanmaan liiton edustajasta koostunut työryhmä. Prosessi käynnistyi elokuussa 2017. Kaikki maakunnan 14 kunnallista nuorisovaltuustoa ovat osallistuneet maakunnan nuorisovaltuuston rakentamiseen vuorovaikutteisissa prosessissa, johon on kuulunut etukäteistehtävät sekä kaksi yhteistä foorumia. Foorumeihin on kutsuttu 2 nuorta jokaisesta nuorisovaltuustosta sekä nuorisotyöntekijä.

Lyhyt kuvaus työmallista

Vaihe 1 etukäteistehtävä kuntien nuorisovaltuustoille

- Mikä on nuorten kannalta parasta sinun kunnassasi?
- Mikä on nuorten osalta mättää kunnassasi?
- Mitkä maakuntaan siirtyvät palvelut toimivat hyvin / mitkä huonosti oman näkemyksenne perusteella omassa kunnassanne
 - Listaus maakunnan palveluista sote + muut: valitaan 3 tärkeintä hyvin toimivaa ja 3 tärkeintä mitä pitää parantaa
 - Mikä hyvin toimivissa on hyvin?
 - Miten huonosti toimivia tulisi kehittää?

³ http://www.handikappforbunden.se/PageFiles/58622/Shiers_delaktighetsmodell.pdf

- Minkä oman nuorisovaltuuston hyvän käytänteen haluaisi ottaa maakunnan nuorisovaltuuston käytännöksi?
- Mikä on mielestänne maakunnallisen nuorisovaltuuston yläikäraja?
- Perustettava maakunnan nuorisovaltuusto on mielestämme a) tarpeellinen b) ei tarpeellinen – perustele vastauksesi?
- Terveisenne maakunnan valmistelijoille?

Vaihe 2 Yhteinen foorumi 10.4.18 Nuorten viestin kokoaminen

- Esiteltiin kunnallisten nuorisovaltuustojen etukäteistehtävien yhteenveto
- Kuultiin mikä maakunnan nuorisovaltuusto on, mitkä ovat sen tehtävät, miten se muodostetaan?
- Koostettiin nuorten viesti maakunta- ja sote valmisteluun
- Muutosagentti esitteli nuorten viestin väliaikaisen valmistelutoimielimen sekä sote-valmisteluryhmän kokouksessa.

Vaihe 3. Etukäteistehtävä kuntien nuorisovaltuustoille

- Mikä on mielestänne maakunnan nuorisovaltuustolle sopiva jäsenmäärä?
- Miten maakunnan nuorisovaltuusto tulisi koota?
 - Valitaan yksi jäsen jokaisesta kunnallisesta nuorisovaltuustosta (maakuntalain vähimmäisvaatimus)?
 - Valitaan jäsenet jollain muulla periaatteella, millä?
- Kuinka usein maakunnallisen nuorisovaltuuston tulisi mielestänne kokoontua? Mikä olisi sopiva vuosittainen kokousmäärä?
- Maakunnallisen nuorisovaltuuston toimikausi voisi olla yhdestä neljään vuotta. Mikä on teidän ehdotuksenne? 1,2,3 vai 4 vuotta?
- Millä paikkakunnilla maakunnan nuorisovaltuuston kokoukset tulisi mielestänne järjestää? Huomioikaa vastauksessanne ehdottamanne kokousten vuotuinen määrä ja etäisyys kokouspaikkakunnalle maakunnan eri osista. Tulisiko kokous järjestää mielestänne samaan aikaan maakuntavaltuuston kokousten kanssa esim. kuljetusten helpottamiseksi?
- Maksetaanko kunnassasi kokouspalkkio nuorisovaltuuston kokouksesta? Mikä on kokouspalkkion suuruus/kokous? Tulisiko maakunnan nuorisovaltuustossa maksaa kokouspalkkio?

Vaihe 4. Yhteinen foorumi 23.10 Periaatteista sopiminen ennakkotehtävien pohjalta.

Tilaisuudessa kuultiin myös Uudenmaan nuorisovaltuuston puheenjohtajan sekä valtakunnallisen maakuntien nuorisovaltuustohankkeen terveiset pilottimaakunnista. Ennakkotehtävien pohjalta oli osaan kysymyksistä hyvin samansuuntaiset vastaukset. Foorumissa työstettiin yhteistä näkemystä kysymyksen ”Miten maakunnallinen nuorisovaltuusto tulisi koota?”

Sovitut periaatteet

- Ikäraja kunnallisen nuorisovaltuuston mukaisesti (ikärajat vaihtelevat kunnittain), kukin valitsee omien periaatteidensa mukaan
- Toimikausi vuotta
- Vuosittainen kokousmäärä 2-4 kertaa vuodessa / tarpeen mukaan useammin

- Millä paikkakunnilla? Keskeinen paikkakunta, Vaasa, voi vaihdella, jos samanaikaisesti maakuntavaltuuston kanssa
- Kokouspalkkio? 41€ keskimäärin kunnissa. Ehdottomasti tulee maksaa!
- Vaasasta valitaan 4 edustajaa, Pietarsaaresta ja Mustasaaresta 3 edustajaa ja muista kunnista 2 edustajaa (varaedustajat ei henkilökohtaiset samoin: 4, 3, tai 2 riippuen edustajien määrästä), kokonaismäärä 32 edustajaa

Arviointi tai perustelu

Nuorisovaltuuston periaatteista on sovittu vuorovaikutteisessa prosessissa, jossa jokainen kunta on ollut mukana. Prosessin myötä kunnalliset nuorisovaltuustot toimivat nyt jokaisessa kunnassa. Yhteisissä foorumeissa maakunnan kuntien nuorisovaltuustojen edustajat verkostoituneet toistensa kanssa ovat valmistelleet maakunnan nuorisovaltuustoa yhdessä. Maakunnallisessa nuorisovaltuustojen kehittämishankkeessa on laadittu toimintasääntöpohja, jota voidaan hyödyntää.

Käyttöönotto

- Sovitut periaatteet ovat hyödynnettävissä toimintasääntöä laadittaessa
- Sovittava vastuuhenkilöstä
- Sovittava toimintasäännön laadinnasta sekä siitä miten maakunnan nuorisovaltuusto yhteistyössä kuntien nuorisovaltuustojen kanssa ensimmäisen kerran muodostetaan
- Sovittava maakunnan nuorisovaltuuston aloituksesta ja toiminnasta, sen osallisuudesta sote-maku valmistelussa, eri ryhmissä ja maakuntastrategia, palvelustrategia, palvelulupaus laadinnassa
- Sovittava millainen rooli ja toimivalta maakunnan nuorisovaltuustolla on osana päätöksentekoa
- Sovittava maakunnan nuorisovaltuuston määrärahasta

Luettavaa:

Youtube Beredning av ungdomsfullmäktige i Österbotten – Nuorisovaltuuston valmistelu Pohjanmaalla

<https://www.youtube.com/watch?v=zBpDomuSjuQ>

Maakunnallisten nuorisovaltuustojen perustamis- ja kehittämishanke <http://www.nuva.fi/maakuntanuvat/>

Opas maakunnan nuorisovaltuuston toimintaan

<https://alueuudistus.fi/documents/1477425/4064731/Opas+maakunnan+nuorisovaltuuston+toimintaan+040418.pdf/7f0c84a8-a5ed-4f5f-b8e8-36132a1d88a7/Opas+maakunnan+nuorisovaltuuston+toimintaan+040418.pdf.pdf>

6.2. Lastensuojelun laitoshoidon nuorten kehittäjäryhmät

Terhi Korpi

Lastensuojelun sijaishuollon laatukriteerien laatimisen yhteydessä haluttiin osallistaa ja kuulla sijoitettujen nuorten ajatuksia ja ehdotuksia koskien laitoshoidon kehittämistä. Kehittämisen ja osallistumisen tarkoituksena oli tarjota nuorille paikka, jossa he voivat kertoa näkemyksiään toimivasta ja hyvästä laitoshoidosta. Myös kriittisille mielipiteille oli tilaa ja niiden noustua esiin pyrittiin miettimään, miten asia voisi olla toisin tai mitä muutosta asia vaatisi parantuakseen.

Tammi-helmikuun 2018 aikana hanketyöntekijä kävi neljässä eri laitoshoidon sijaishuollonyksikössä kertomassa nuorille kehittämisestä sekä kutsumassa mukaan kehittäjäryhmiin. Tapaamisissa keskusteltiin nuorten kanssa heidän vaikuttamismahdollisuuksistaan ja ajatuksistaan laitoshoidossa asumisesta.

Tapaamisiin osallistui kaikkiaan 16 nuorta ja keskustelut osoittivat, että nuorilla on paljon hyviä ajatuksia ja mielipiteitä siitä, mitkä asiat toimivat ja mitkä vaatisivat uudenlaista tarkastelua tai muutosta.

Keväällä 2018 toteutettiin ryhmämuotoinen nuorten kehittäjäryhmä, joka kokoontui kaikkiaan kolme eri kertaa (15.5., 22.5. ja 14.6.). Jokaisella tapaamisella oli oma teema, jota käsiteltiin yhdessä nuorten kanssa joko keskustellen tai tehtävien kautta (kuva 23). Teemat olivat seuraavat:

1. Palvelut ja tuki ennen sijaishuoltoon siirtymistä/nuorisokotiin muuttoa
2. Nuorisokodissa asuminen
3. Sijaishuollon jälkeen/jälkihuolto

Kuva 23. Keskusteluteemat nuorten kanssa.

Teema		Työskentelyn aiheina
1.	Ennen sijaishuoltoon/ nuorisokotiin tuloa	▪ Minkälaista apua ja tukea sinä ja perheesi olette saaneet ennen nuorisokotiin tuloa? ▪ Mitä hyvää? ▪ Mitä huonoa? ▪ Mitä jäin kaipaamaan? ▪ Kuinka minua ja perhettäni on kuultu lastensuojeluasiassa? ▪ Millainen on hyvä sosiaalityöntekijä? ▪ Kehitysehdotuksia sille, kuinka nuorta pitäisi kuulla sinä aikana, kun sijoitusta mietitään
2.	Nuorisokodissa asuminen	▪ Tiedätkö mitkä ovat oikeutesi lastensuojelun asiakkaana ▪ Tiedätkö kuka ja ketkä valvovat nuorisokodin toimintaa ▪ mitkä ovat hyvän sijaishuollon kriteerit? ▪ Kuinka voit vaikuttaa asioihin nuorisokodissa? ▪ Mistä asioista voitaisiin mielestäsi luopua? ▪ Kuinka koko perhe huomioidaan työskentelyssä? ▪ Mikä on parasta nuorisokodissa, jossa asut?
3.	Mitä sijaishuollon/ nuorisokodin jälkeen?	▪ Mitä odotat tulevaisuudelta, nuorisokodin jälkeen? ▪ Tiedätkö riittävästi jälkihuollon palveluista? ▪ Tiedätkö millaisiin asioihin olet oikeutettu jälkihuollossa? ▪ Pelottaako/mikä mietityttää tulevassa itsenäisessä elämässä? ▪ Millaista apua ja tukea toivot saavasi? ▪ Mitä asioita pidät tärkeänä, jotta saavutat parhaan mahdollisen elämän?

Nuorille kerrottiin, että he itse saavat päättää ja rajata, kuinka paljon haluavat puhua omista asioista ja kokemuksista. Nuorten anonymiteettiä kunnioitettiin eikä vastauksia yksilöity vaan ne esitettään yhteenvetona kaikista. Nuoria osallistui työskentelyyn kaikkiaan viisi (5). Ryhmän koko vaihteli jokaisella tapaamiskerralla. Palkkioksi osallistumisesta nuoret saivat lahjakortit päivittäistavarakauppaan toiveidensa mukaan.

Elo-syyskuun 2018 aikana toteutettiin nuorten kehittäjäryhmä pienimuotoisemmin. Työskentelyyn osallistui kaksi erillistä sijaishuollon yksikköä, joissa hanketyöntekijä kävi tapaamassa nuoria. Nuorten ryhmä oli kertaluontoinen ja ensimmäisessä yksikössä käsiteltiin ensimmäiseen teemaan liittyneitä asioita. Työskentelyyn osallistui neljä (4) nuorta ja toteutus tapahtui yhteisesti keskustellen. Toisessa yksikössä käsiteltiin teeman kaksi aiheita ja nuoria oli paikalla kolme (3). Myös tämä työskentely tapahtui yhteisesti keskustellen. Näiden työskentelyn tulokset liitettiin kevään tuloksiin ja näin saatiin yhtenäinen koonti nuorten kehittäjäryhmältä.

Nuoret osallistuivat työskentelyyn hyvinkin aktiivisesti ja toivat esiin kokemuksiaan lastensuojelusta ja sijaishuollosta. Vaikutti siltä, että ulkopuolisille työntekijöille saattoi olla helpompi kertoa epäkohdista ja mitkä asiat vaatisivat muutosta. Paljon löytyi myös hyviä asioita, jotka koettiin laitoshoidossa toimivaksi.

Nuorten pääasiallinen viesti kuitenkin oli, ettei mikään kuitenkaan muutu, vaikka näistä asioista puhutaan. Tämän vuoksi osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet nuorille yksiköissä ovat tärkeitä. Yhdessä keskustelu ja pohtiminen, miksi toimimme näin kuin toimimme ja minkä vuoksi tietyt säännöt yksikössä on, vaatii jatkuvaa reflektiota yhdessä ohjaajien ja nuorten kanssa. Nuorten ehdottamat muutokset voisi ottaa kokeiluun yhteisesti laadituin säännöin ja reunaehdoin. Nuoret saivat ottaa kantaa myös laitoshoidon laatukriteereihin, joita on työstetty laitoshoidon palveluntuottajien kanssa. Nuorten ajatuksia ja heille merkityksellisiä asioita on sisällytetty näihin laadittuihin laatukriteereihin.

Työskentelyn tuloksena otettiin kahdessa eri yksikössä käyttöön nuorille tarkoitettu ”Ideaboksi”, jonka tarkoituksena oli saada nuoret antamaan palautetta ja kehittämisehdotuksia oman yksikkönsä toimintaan. ”Ideaboxin” ajatuksena oli myös madaltaa nuorten kynnystä osallistua ja ottaa kantaa. ”Ideaboxina” toimi lukollinen postilaatikko, jonne nuoret saivat kirjoittaa lapuille nimettömästi mielessään olevia asioita. Nuorten kirjoittamat laput käytäisiin läpi kerran viikossa yhteisessä palaverissa, joissa asioista tulisi käydä yhteistä keskustelua. Kokeilu kesti kuukauden ja tämän jälkeen kerättiin kirjallista palautetta sekä nuorilta että ohjaajilta. ”Ideaboksi” oli otettu käyttöön melko heikosti. Nuorilta oli tullut vain yksittäisiä lappuja/ehdotuksia. Saadun palautteen perusteella ”ideaboksiin” suhtauduttiin kuitenkin positiivisesti sekä ohjaajien että nuorten taholta. Sen koettiin olevan hyvä kanava saada aikaan keskustelua yhteisistä asioista. Kokeilu-aika saattoi olla hieman lyhyt ”ideabokille”, jotta sen käyttö olisi luontevaa ja osa viikoittaista toimintaa. Yksiköt voivat halutessaan ottaa käyttöön nämä ”ideaboksit” ja tätä kautta osaksi osallisuuden rakennetta.

Nuorten osallisuus laitoshoidon kehittämisessä ja siihen liittyvissä kysymyksissä on ollut hyvin arvokasta ja se on tuonut lisää konkreettista sisältöä kehittämisen tueksi. Sijaishuollossa olevat nuoret ovat oman asiansa asiantuntijoita ja heidän kokemuksiinsa ja ajatuksiinsa ei voida sivuuttaa kehittämisessä. Työskentelyssä nousi vahvasti esiin nuorten omaohjaajien sekä yksikössä olevien ohjaajien merkitys. Ohjaajat ovat nuorille hyvin merkityksellisiä ja nuoret listasivat hyvän ohjaajan ominaisuuksia; kuuntelee nuoria, puhuu ja keskustelee nuorten kanssa, kohtelee kunnioittavasti ja asiallisesti, on läsnä ja tekee nuorten kanssa yhdessä erilaisia toiminnallisia asioita. Näissä nuorten viesteissä korostuu selkeästi vuorovaikutussuhteissa tapahtuva työskentely, mikä on tärkeää lastensuojelun sijaishuollossa. Jokaisen aikuisen, joka työskentelee nuorten kanssa sijaishuollon yksikössä, tulee omata näitä laadukkaan ja hyvän ohjaajan ominaisuuksia, jotka nuoret ovat määritelleet. (Katso liite 6.)

6.3. Toimintakykymittari

Mervi Elfving

Toimintayksikkö

Familiar Oy / lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidon yksiköt.

Toimintakykymittari on otettu käyttöön kaikissa Familiarin yksiköissä ja laajennettu uusien yksiköiden käytäntöihin.

Yksiköiden työryhmien kanssa on läpikäyty mittarin tarkoitus ja käyttö koulutus- ja työryhmäpäivissä.

Lyhyt kuvaus työmallista

Lapset ja nuoret ovat oman elämänsä parhaita asiantuntijoita kuten heidän läheisensä ja vanhempansakin omassa asiassaan. Haluamme kuulla heidän mielipiteitään omasta tilanteestaan ja miten heidän mielestä asiat ovat sijoituksen aikana edenneet.

Asiakastietojärjestelmä Nappulaan on kehitetty toimintakykymittari, jolla nuoret voivat arvioida omaa etenemistään kohti sijoituksen tavoitteita. Arvio tehdään yhdessä ohjaajan kanssa ja molemmat antavat edistymiselle oman arvionsa ja yhdessä keskustelemalla pääsemme muokkaamaan tavoitteita seuraavalle

ajanjaksolle. Sama tieto välittyy myös vanhemmille ja sosiaalityöntekijöille kuukausiraporttien kautta, johon toimintakykymittarin tuloste liitetään.

Vanhempien arvio edistymisestä ja tavoitteiden asettelussa on tärkeä ja nykyisen keskustelun tueksi olemme ottamassa mittaria käyttöön myös heille.

Mittari sisältää 27 asiakkaan tilanteeseen liittyvää kysymystä väittämiseen viidestä eri osa-alueesta, jotka ovat vuorovaikutus, oppiminen ja koulu, itsestä huolehtiminen, käytös ja psyykkinen vointi

Toimintakykymittari on ollut käytössä Familarin yksiköissä jo kolme vuotta ja sen käyttöä on kehitetty koko ajan. Kysymyksiä on muokattu paremmin vastaamaan yksiköistä noussutta tarvetta. Kysymykset on pyritty muotoilemaan kaikkiin yksiköihin sopiviksi, vaikka yksiköiden asiakasprofiilit ja käytännöt ovat hyvinkin erilaisia.

Toimintakykymittarin käyttö toteutetaan lapsen ja omaohjaajan tapaamisilla, jotka toteutuvat lastensuojeluyksiköiden arjessa muutenkin. erillistä resurssia toimintaan ei siis tarvita. Työväline on luotu asiakastietojärjestelmään, jonka muun kehityksen yhteydessä myös toimintakykymittarin kehitystarpeet, kuten vanhemmille ja läheisille luotavan mittarin tekeminen, huomioidaan.

Toimintakykymittari on otettu osaksi asiakkaan hoitoprosessin tarkastelua ja se on määritelty tehtäväksi minimissään kolmen kuukauden välein. Yksiköt ovat myös voineet käyttää mittaria useammin riippuen sijoituksen pituudesta (kiireellinen huostaanotto) tai yksikön perustehtävästä (arviointiyksikkö). Toimintakykymittarin tulokset ohjaavat samalla syklillä tehtävän hoito- ja kasvatussuunnitelman painopistealueita. Näin asiakas pääsee osaksi myös sen laadintaa ja pystyy paremmin sitoutumaan sen tavoitteisiin.

Arviointi

Toimintakykymittari on otettu hyvin vastaan yksiköissä ja omaohjaajat ovat kokeneet sen helpottavan tavoitteen asettelua etenkin pitkissä sijoituksissa, joissa muutosten huomaaminen on joskus haastavaa. Toimintakykymittarin avulla tavoitteet pystytään pilkkomaan pienemmiksi paloiksi ja saamaan näin onnistumisen kokemuksia niin asiakkaalle kuin ohjaajalle / työryhmälle.

Vaikuttavuuden arviointi lastensuojelussa on ollut ja on kehityksen alla useassa eri palvelumallissa. Olemme halunneet nostaa esiin lasten oman äänen omassa asiassaan ja toimintakykymittarista ei ainakaan tässä vaiheessa tehdä koostetta yksikkö tai yhtiötasolle. Tätä arvioitaessa olisi prosessille määritettävä tarkastelupisteet, esim. kaksi viikkoa sijoituksen alusta, 6 kk kuluttua ja vuoden kuluttua, jotta voisimme tarkastella kehitystä edellä mainituilla tasoilla. Lisäksi tulokseen vaikuttaa ratkaisevasti lasten tilanne ja vaihtuvuus, joten arvosanan tarkasteleminen on harhaanjohtavaa ja arvioinnin pitäisikin juuri tästä johtuen keskittyä kehityksen ja arvosanan muutoksen tarkasteluun.

Toimintakykymittari tullaan käyttämään jatkossa kaikissa yksiköissä hoitoa suuntaavana työvälineenä ja sen käyttö on yksi kehityksessä olevan laatuindeksin, jossa tarkastellaan laatua kokonaisuudessaan lastensuojelun laatukriteerien pohjalta, indikaattoreista.

7. Eri toimijoiden osuus lasten ja nuorten palvelujen kehittämisessä vuonna 2017-2018

Kehittämishjelman aikana eri toimijat julkiselta-, yksityiseltä- ja kolmannelta sektorilta sekä korkeakoulut ovat tehneet yhteistyötä. Tässä kappaleessa hankeconsortion jäsenet kertovat toiminnastaan osana kehittämistyötä Pohjanmaalla. Työpanoksen kattavuus ja työn sisältö ovat vaihdelleet consortion jäsenten välillä. Hankeconsortioon ovat kuuluneet seuraavat jäsenet:

- Vaasan ensi- ja turvakoti
- Familiar
- Suomen mielenterveysseura
- Jyväskylän yliopiston Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
- Sosiaalialan osaamiskeskukset SONet BOTNIA ja FSKC

7.1. ”Olen aina ajatellut tekeväni lapset osallisiksi” -Prosessiverkosto foorumina ammattilaisten osallisuustaidon lisäämiseksi

Maria Balk

Kansallisessa ohjelmassa lapsi- ja perhepalveluiden kehittämiseksi (LAPE) korostetaan, että tulevaisuuden palvelut yhä enemmän pohjautuvat lasten ja perheiden tarpeisiin ja että osallisuusnäkökulma on fokuksessa (SHM projektisuunnitelma 2016, 6). Syys- ja kevätlukukaudet 2017-2018 Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området (FSKC) on yhteistyössä LAPE Pohjanmaan kanssa aloittanut osallisuusverkoston lastensuojelun ja vammaispalveluiden ammattilaisille. Valtiotieteiden maisteri ja LAPE-projektityöntekijä Maria Balk on toiminut verkoston koordinaattorina ja fasilitaattorina.

Ammattilaisille prosessisuunnatun verkostotyön tavoitteena on ollut kehittää kattavaa osallisuustaitoa, jota voisi levittää muille henkilöstöryhmässä perus- ja erityistasoilla, jotta työ käytännössä perustuisi käyttäjän näkökulmaan. Prosessisuunnatuissa verkostotapaamisissa tavoite on ollut antaa ammattilaisille mahdollisuus pohtia, mitä osallisuus on työskennellä lasten kanssa, lisätä tietoutta omista näkökulmista ja menettelytavoista sekä antaa tietoutta, mitä tarvitaan jotta pystyy tukemaan ja toteuttamaan osallisuutta käytännössä.

7.1.1. Lasten ja nuorten osallisuus

Lapsuuden tutkimus on 1990-luvulta lähtien ottanut uuden käänteen ja lapset nähdään nykyään yhä enenevästi aktiivisina ja omatoimisin osallistujina, joka pohjautuu YK:n sopimukseen lasten oikeuksista, 12.1. artiklan mukaisesti (Ponnert, 2007). Lasten ja nuorten osallisuus selvitetään myös useassa kansallisessa laissa, mm. sosiaalihuoltolaissa 1301/2014 § 4-6, Lastensuojelulaissa 417/2007 § 5, laissa kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 3a luk. 42 § sekä laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 2 luk. § 4-10.

Lasten ja nuorten osallisuus tarkoittaa, että aikuiset tukevat lapsia ja nuoria ilmaisemaan itseänsä ja katsovat, että heidän mielipiteensä ovat merkittävät. Lapsilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa menettelyihin ja asioihin, jotka koskevat heitä itseään, ilman että heidän pitää ottaa vastuuta kaikista tehdyistä päätöksistä. On osoittautunut, että lasten ja nuorten mahdollisuus olla osallisina omien asioiden käsittelyssä on tärkeää oman identiteettikehityksen vuoksi ja on lisäksi positiivinen tekijä lapsen turvallisuudentunteen ja hyvinvoinnin suhteen. Lapset, joille annetaan osallisuuden mahdollisuus ovat motivoituneempia jokapäiväisissä tilanteissa ja he kokevat voivansa paremmin kontrolloida elämäänsä.

Lapsen osallisuus suunnittelu- ja päätösprosessissa voi myös vaikuttaa siihen, että lapsi ymmärtää tarpeensa ja toiveensa paremmalla tavalla ja samalla lapsi kehittyy kommunikoinnissa, priorisoinnissa ja omien tarpeidensa perustelussa. On tosin tavallista, että vammainen lapsi tai nuori, kuten pieni lapsi yleensä (alle 3 vuotias) helposti mielletään suorituksen kohteena selvityksissä ja muissa teksteissä. (Sosiaalihuolto, 2014c ja THL, 2016.)

Vanhempien osallistamisen kautta voimme myös kasvattaa lasten osallistamista. Vanhemmilla on tärkeä vanhemmuustehtävä puhua lapsen kanssa mm. tämän vammaisuudesta ja kertoa, mitä tulee tapahtumaan käydessä useassa tukitoimessa. Toinen vanhempien tärkeä tehtävä on katsoa, että lapsi tulee puheeksi eri asiayhteyksissä. Tässä on kyse lapsen mahdollisuudesta hankkia kokemusta mielipiteensä ilmaisemisesta alusta lähtien ja kautta kasvuiän kaikissa lapsen tapaamisissa aikuisten kanssa, jotka antavat tukea ja panostavat lapsen asioihin ja näiden turvaamiseen. (Stenhammar, Rinnan, Nydahl, 2010, 42)

Hyvönen ja Alexanderson (2014, 32-33) esittävät, että lasten ja nuorten osallisuus voi näkyä yksilö-, ryhmä- ja rakennetasolla. Yksilötaso tarkoittaa, että lapsella on vaikutusvaltaa omassa asiassaan, eli lapsi saa sanoa sanottavansa, lasta kuunnellaan ja lapsi vastaanotetaan kunnioittavasti ja saa olla osallisena päätöksessä. Kollektiivinen tai välillinen asiakasvaikutus merkitsee, että asiakasryhmillä on mahdollisuus vaikuttaa esimerkiksi osallistumalla paneeleihin tai vastaamalla kyselyihin koskien mielipiteitä toiminnasta, kohtaamisesta sekä tarjotusta avusta. Menetelmä tätä varten on esim. [BIKVA](#), jonka Hanne Kathrine Krogstrup kuvailee (2004). Lasten ja nuorten vaikutusta voi myös olla rakenne- tai järjestelmätasolla, jossa heille annetaan mahdollisuus vaikuttaa järjestämiseen, lainsäädäntöön tai huolenpitoon. Tämä voi esimerkiksi koskea käyttäjäneuvostoa tai potilaslautakuntia, joita on olemassa terveyden- ja sairaanhoidossa, päihdehuollossa ja psykiatriassa. Hyvä esimerkki on Västernorrlandin malli, jota on työstetty ja jota kokeillaan Ruotsin Västernorrlandissa. Mallissa sosiaalipalvelut organisaationa, ml. poliittinen taso, systemaattisesti tulee huomioida lasten äänet perustana toiminnankehitykselle (Hyvönen ja Alexanderson, 2014, 72-78). Myös lastenoikeuskomitea havainnollistaa tärkeyden kuulla vammaisia lapsia kaikissa heitä koskevissa asioissa. Vammaisten lasten tulisi olla edustettuina eri yhteiskunnallisissa foorumeissa, joissa he voisivat ilmaista mielipiteensä ja osallistua päätöksentekoon (Pollari, 2017).

7.1.2. Henkilöstön ja organisaation pätevyys lapsen asioissa

Lisätäkseen lasten ja nuorten osallisuutta tulee Stenhammar ym. (2010, 44-46) mukaan olla lapsipätevä henkilöstö, joka ymmärtää osallisuuden tarkoituksen ja jolla on korkea luottamus lapsen kyvykkyyteen. Työn tulee perustua ammattilaisten yhteiseen asenteeseen ja näkemykseen, miten lapset ja vanhemmat ovat osallisina ja hyvin valmistautuneina ennen kuin he tapaavat henkilöstöä ja tulevat mukaan toimintaan.

Verkostotyön perustana on toiminut teoreettinen malli, joka tunnetaan Harry Shierin osallisuusmallina. (Katso taulukko 11.) Mallissa on viisi osallistamistasoa ja malli havainnollistaa sekä lapsen mahdollisuuden olla osallisena tapaamisessa ammattilaisten kanssa että periaatteita, miten lasten ja nuorten osallisuutta voidaan vahvistaa organisaatiotasolla. Yksittäiset avustajat ja organisaatiot voivat olla eri tasoilla osallisina osallistamisprosessissa. Tasot selkeytetään kolmen osallistumisvaiheen kautta, nämä voidaan tunnistaa avauksina, mahdollisuuksina ja velvoitteina. Avauksilla katsotaan, että ammattilainen myönteisesti työskentelee tavalla, jossa lapsi kutsutaan osallistuvaksi tikkaiden eri tasoille. Tällä katsotaan, että ammattilaisten teot ja asenteet saada lapsi osalliseksi saavat merkityksen. Tähän vaikuttaa ammattilaisen tahto, omat arvot, kyky kuunnella, lapsen kohtaaminen sekä ammattilaisen näkemys lapsesta ja lapsuudesta. Ammattilaisella tulee olla tietoutta vaihtoehtoisista kommunikaatiomenetelmistä, mutta tämän tulee myös pystyä näkemään, mitkä kommunikaatiomenetelmät toimivat missä tilanteessa. Kontaktin saamiseen ja suhteen rakentamiseen menee aikaa, ja nämä ovat edellytyksiä, että lapsi uskaltaisi kertoa ja toimia aktiivisesti. Millaiset mahdollisuudet ammattilaisella käytännössä on tehdä lapsista osallisia, riippuu paitsi omista asenteista ja kyvystä keskustella lasten kanssa, on se myös organisatorinen kysymys. Ammattilaisella tulee olla selkeä tuki vastaavilta esimiehiltä ja politikoilta, jotta voisivat

vahventaa lasten mahdollisuuksia vaikuttaa tilanteeseensa. Johdon antamat edellytykset päättävät pitkälti henkilöstön mahdollisuudet kehittää lasten osallisuutta toiminnassa. Mahdollisuudet voivat koskea, miten organisaatio osoittaa panostustansa asialle antamalla tilaa työajan muodossa kehittää uusia työskentelytapoja, innostaa ideoihin, tarjota henkilöstökoulutusta, taloudellisia resursseja luodakseen mukavia tiloja ja ostaa materiaalia, antaa tukea, joilla on selkeät tavoitteet, toiminnanohjauksen ja poliittisten päätösten kautta sekä antamalla tukea päätösten toteuttamiseen. Velvoitteita koskien osallisuutta on periaatteessa jo lainsäädännössä ja lapsisopimuksessa, mutta organisaation tulee myös luoda paikallisia edellytyksiä osallistamiselle ja esimerkiksi muodostaa konkreettisia ja hyvin juurtuneita toimintaohjeita organisaation päättämiä päätöksiä varten. Organisaatiolla ja henkilöstöllä on siten velvollisuus työskennellä tavalla, joka mahdollistaa lasten osallisuuden tietyllä tasolla. (Hyvönen & Alexanderson, 2014, 55 ja Stenhammar, Rinnan, Nydahl, 2010, 44-46).

Taulukko 11. Shierin osallisuusmalli (2001, Hyvönen ja Alexanderson 2014, 35).

Program för utveckling av barn- och familjetjänster REGERINGENS SPETSPROJEKT Polkuja osallisuuteen (Shiers modell för delaktighet (2001) teoksessa Hyvönen & Alexandersson 2014)			
	Valmiudet	Mahdollistaminen	Velvoittaminen
Taso 5	Oletko aikuisena valmis jakamaan valtaa lasten kanssa?	Onko teillä toimintatapoja, jotka sallivat lasten ja aikuisten vallan ja vastuun jakamisen päätöksenteossa?	Kuuluuko toimintaperiaatteisiin, että lapset ja aikuiset jakavat vallan ja vastuun päätöksenteossa?
Taso 4	Oletko valmis ottamaan lapset mukaan päätösten tekemisen prosessiin?	Onko teillä toimintatapoja, jotka mahdollistavat lasten mukanaolon päätöstentekoprosesseissa?	Onko teillä toimintaperiaatteena lasten osallistuminen päätöstentekoprosesseihin?
Taso 3	Oletko valmis ottamaan lasten näkemykset huomioon?	Mahdollaako päätöksentekotapannei lasten mielipiteiden ja näkemysten huomioimisen?	Tuleeko toimintaperiaatteidenne mukaan lasten näkemyksille antaa arvo päätöksenteossa?
Taso 2	Oletko valmis tukemaan lasta ilmaisemaan mielipiteensä ja näkemyksiään?	Onko sinulla käytössäsi toimintatapoja, jotka tukevat lasten näkemysten ilmaisemisen?	Onko teillä toimintaperiaatteena, että lasten mielipiteiden ilmaisua tuetaan?
Taso 1	Aloita tästä: Oletko valmis kuuntelemaan lasta?	Toimitko tavalla, joka mahdollistaa lasten kuuntelemisen?	Kuuluuko toimintaperiaatteisiin lasten kuunteleminen?

7.1.3. Prosessiverkoston rakenne

Lähtökohta aloitetulle verkostotyölle LAPEn puitteissa on ollut lisätä ammattilaisten pätevyyttä koskien lasten ja nuorten osallisuutta sekä lisätä lasten ja nuorten osallisuutta yksilötasolla. Verkostotyö ja mahdollisuus syventää tietojään osallisuudesta yhdessä työtoverien kanssa voidaan nähdä ammattilaisten metodina työskennellä oman ymmärryksen kanssa siitä, miten lasten ja nuorten osallisuutta voidaan ymmärtää ja soveltaa käytännössä. Innoitus verkostotyöhön on haettu ruotsalaisesta BUD-kehämallista, joka on muodostunut Allmänna barnhusetin kehityshankkeessa ”Barns och ungas delaktighet inom den sociala barnvården” (Hyvönen ja Alexanderson, 2014, 56).

Valmistelu

Verkostovalmistelut aloitettiin syyskuussa 2017 prosessiverkoston toimintasuunnitelman ja teoreettisen syventymisen myötä. Keskusteluja on myös käyty Pesäpuu ry:n kehitysjohtajan Sari-Anne Paason, VamO-projektin Marjo Romakkaniemen ja Heli Ronimuksen, Allmänna barnhuset i Sverige säätiön professori Ilse Julkusen ja Åsa Lundströmin sekä Ann-Marie Stenhammarin ja draamapedagogi Lotta Oran kanssa. Syksyn aikana Maria Balk soitti johtaville sosiaalityöntekijöille ja perusturvajohtajille Pohjanmaan kunnissa. Lokakuun lopulla lähetettiin ilmoittautumistietoja sähköpostitse johtaville sosiaalityöntekijöille ja eri yksiköille. Verkostosta oli tietoa myös FSKC:n kotisivuilla, FSKC:n tiedostuslehdessä ja LAPE Pohjanmaan tiedotuslehdessä.

Prosessiverkoston osallistujat

Verkostoon osallistui yhteensä yhdeksän ammattilaista neljästä eri kunnasta. Ensimmäiseen tapaamiseen joulukuussa ilmoittautui viisi sosiaalityöntekijää ja seuraavaan tapaamiseen tammikuussa neljä lisää, joista kolme oli sosiaalityöntekijää ja yksi sosiaaliohjaaja. Kolme verkosto-osallistujista työskentelivät lastensuojelussa ja kuusi vammaispalveluissa. Yhden osallistujan piti lopettaa prosessi liiallisen työkuormituksen vuoksi. Yksi työntekijöistä, Mikaela Klemets, on sosiaalityöntekijän opinnoissaan tehnyt kokemustutkimuksensa verkostosta ja jatkanut samalla teemalla pro gradu tutkimuksessaan. Osallistujien verkostotyön alkaessa esittämien toiveiden mukaan he toivoivat saavansa lisää ajankohtaista tietoa, lisää tietoutta osallisuudesta, sekä vihjeitä käytännön työkaluista ja metodeista, joita he voisivat soveltaa käytännössä ja mahdollisesti myös kehittää jotain omaa materiaalia. Monet toivoivat myös, että verkosto mahdollistaisi keskustelun, jossa he saisivat keskustella työstään käytännössä ja myös toimisi projektiajan jälkeen foorumina, jossa käsiteltäisiin lasten osallisuutta Pohjanmaalla.

Verkostotapaamisten teemat ja sisältö

Verkostoprosessi aloitettiin joulukuussa 2017 ja on koostunut kolmesta kokopäivätapaamisesta Vaasassa ja yhdestä puolipäivätapaamisesta Oravaisissa. Verkostoprosessi päätettiin toukokuussa 2018 avoimen lopetusseminaarin yhteydessä Vaasassa, johon tuli noin 30 osallistujaa.

Verkostotapaamisten tärkeä lähtökohta oli koko ajan kuvastaa teoreettisia näkökulmia osallistujien aikaisempaan tietoon ja omiin kokemuksiin. Verkostotapaamiset ovat perustuneet teoriantuottoihin, käytännön harjoituksiin, esim. legon rakentamiseen, tunnekortteihin, roolipeleihin ja pohtivaan keskusteluun. Käytännön harjoitusten ajatuksena on ollut antaa osallistujille mahdollisuus lisätä tietoutta omista ajatuksista, näkökulmista ja asenteista eri näkökulmista samalla kun he ovat saaneet kokeilla sellaisia metodeja, joita myöhemmin pystyivät käyttämään omassa työssään. Kolmannessa ja neljännessä tapaamisessa keskiössä on ollut, miten osallistujat konkreettisemmin voisivat lisätä lasten ja nuorten osallisuutta omassa käytännössään. Kolmannessa tapaamisessa oli vierailemassa mm. Heli Ronimus, joka kertoi VamO-projektista ja niistä konkreettisista metodeista, joita hän on käyttänyt ryhmissä, joissa lapsilla on alentunut älyllinen toiminta. Kolmannen ja neljännen tapaamisen välillä osallistujilla oli tehtävänä pohtia, miten he itse voivat vaikuttaa asiakastapaamista ja enemmän tietoisesti lisätä lasten ja nuorten osallisuutta omissa käytännöissään. Neljänteen tapaamiseen pyydettiin osallistujia kuvaamaan yhtä tai useampaa kriittistä tapahtumaa, eli tilanteita, jotka jotenkin ovat olleet hyödyllisiä osallistamisnäkökulmasta ja he saivat myös pohtia millaisia ajatuksia ja tunteita tapahtumat herättivät. Kriittisten tapahtumien metodi on systemaattinen tapa kerätä ja koodata ihmisten tekemisiä tapahtumien kuvauksiksi. Täten voidaan myös selvittää ajatuksia, esityksiä ja nyrkkisääntöjä, jotka ohjaavat ihmisten ajatustapoja ja tekemisiä (Savaya, Gardner ja Stange, 2001, Brookfield 1990, 177-178). Kouluttaja ja selvitysmies Ann-Marie Stenhammar oli kutsuttu lopetusseminariin luennoimaan lasten osallisuudesta ja siitä osallisuustyöstä, jota hän on tehnyt Ruotsissa. Seminaarin aikana esiteltiin myös prosessiverkosto.

Seminaarin markkinoinnissa käytettiin paitsi aiemmin mainittuja kanavia myös Facebook markkinointia. Verkostosta julkaistiin artikkeli myös Talentialehdessä 3/2018.

Tapaaminen 1: Lapsen osallisuus – mitä se on?

Pohdintaa mitä lapsen osallisuus sisältää omassa harjoituksessa legorakentamisen avulla. Luento osallisuudesta sekä muutosagentti Riku Niemistön käynti. Niemistö luennoi SOTE-muutoksesta.

Kotitehtävä 1: Miten lapsi on kokenut tapaamisen? /Elokuvan lapsi

Tapaaminen 2: Keskustelussa lapsen kanssa

Keskustelua koskien lapsinäkökulmaa arviointiharjoituksen ja roolipelin kautta. Teoreettinen luento ja keskustelu erilaisista konkreettisista menettelytavoista, jotka voivat lisätä osallisuutta.

Kotitehtävä 2: Suunnitelma, miten ammattilainen tahtoo lisätä lapsen osallisuutta omassa työssään.

Tapaaminen 3: Osallisuus omassa harjoittelussa

Ann Backman luennoi osallisuuden ulottuvuuksista. Heli Ronimus kertoi VamO-projektista ja menetelmistä, joita hän on käyttänyt lapsiryhmissä, joissa lapsilla on toimintarajoitteita. Osallistujia pyydettiin esittelemään, miten he ovat ajatelleet satsata enemmän osallisuuteen omassa harjoituksessaan tulevan kuukauden ajan.

Kotitehtävä 3: Oman suunnitelman toteuttaminen omaan harjoitukseen.

Tapaaminen 4: Lasten ja nuorten osallisuus – kriittiset tapahtumat.

Osallistujien pohdintaa, miten osallisuus näkyy omissa työtilanteissa.

Tapaaminen 5: Osalliset lapset ja nuoret – visio vai todellisuus?

Kaikille avoin seminaari. Vieraskouluttaja ja selvitysmies Ann-Marie Stenhammar Ruotsista.

Arviointimenetelmät

Verkoston alkaessa osallistujia pyydettiin kirjoittamaan odotuksensa ja toiveensa osallistamisverkoston suhteen. Verkostotyö arvioitiin lopussa arviointilomakkeen avulla, jonka kahdeksan osallistujaa palautti sekä ryhmäkeskustelun avulla, johon neljä osallistujaa osallistui. Seminaarista kerättiin palautetta arviointilomakkeen kautta.

7.1.4. Tulokset

Tärkeät lähtökohdat verkostotyössä olivat, että osallistujat saavat laajentaa henkistä osallistamistaitoaan, mutta myös, että osallistujilla verkostoaikana olisi mahdollisuus lisätä lasten ja nuorten osallistamista käytännön työssään sekä sellaisissa yhteyksissä, joissa he itse osittain voivat vaikuttaa. Uuden työmenetelmän käyttöönotto pienemmässä mittakaavassa ajatelleen osallistamista he pystyivät saamaan konkreettisemmän kokemuksen siitä, mikä toimii ja mikä tuntuu vaikealta yksilötasolla.

Osallistujien kokeilu omassa työympäristössä

Yksi osallistuja valitsi verkostoaikana antaa nuorelle henkilölle useampia lyhyitä käyntejä yhden pitkän sijaan. Hän huomasi, että sekä hän että nuori henkilö olivat tuttavallisempia toisilleen jo toisena kertana, jolloin he tapasivat. Hän alkoi nähdä nuorta uudella tavalla ja huomasi, että myös nuorella oli oma prosessinsa. Kriittisiä tapahtumia läpikäydessä neljännellä verkostokerralla hän esitti seuraavat pohdinnat:

”Aloin pohtia tätä prosessia vain kun kirjoitin tätä. Olin ajatellut, että voisimme ottaa pari tapaamista, ja huomasin, että tästä tuli prosessi nuorelle ja että tästä kehittyi asioita. Näin, että tämä oli prosessi

itsenäistymiseen. Tämä prosessi on minulle ollut juuri tätä, että pohdin tehdessäni ja sillä tavalla on hyvä olla tällainen alusta, sillä jos ei istahda ja pohdi, niin sitä ei tee, vaan sitä vaan tulee jatkettua. Vaikka itse näkee, että paljon on jonossa ja aikaa ei ole... Tämän tulisi olla pakollista, tässähän kuitenkin käytetään itseänsä työkaluna."

(Osallistuja 1, kriittiset tapahtumat)

Useimmat osallistajat huomauttavat, että heillä on ollut osallistaminen enemmän ajatuksissa ja että he myös ovat pyrkineet esittämään lapselle kysymyksiä tai aina pyrkineet tapaamaan lasta. Osa osallistujista ovat ottaneet huomioon, että tapaamisen alussa muodostetaan turvallinen ja luottavainen kontakti lapseen keskustelemalla kotieläimestä tai tehdä jotain, joka kiinnostaa lasta, esim. pelata peliä tai käyttää tunnekorttia. Jotkut osallistujista kokevat myös, että "Min utredning" on ollut suureksi avuksi. Tämä on työvihko, jonka sosiaalityöntekijä lapsi- ja nuorisoyksikössä Upplands-Bro kunnassa on kehittänyt, lisätäkseen lasten osallistamista sosiaalipalvelujen tapaamisten yhteydessä. Tapaamisen aikana sosiaalityöntekijä käy yhdessä lapsen kanssa läpi miten sosiaalityöntekijä työskentelee, miksi tapaamisia on, kuka lapsi on, mistä lapsi tykkää ja missä lapsi on hyvä jne. Osallistajat kokivat, että ilmapiiri tapaamisessa oli rennompaa ja että työvihon avulla oli helpompaa pysyä lasten tasolla. He kokivat onnistuvansa tilanteen kartoittamisessa hieman kattavammin ja tuntui myös merkittävämmältä tehdä päätöksiä, kun he olivat tavanneet lapset. Jotkut muut osallistajat keräsivät leikkikalulaatikkoon, jota he myös jatkossa pitävät mukanaan tavatessaan lapsia ja nuoria. Leikkikalulaatikossa on esimerkiksi legoja, eläimiä ja autoja. Pari henkilöä oli myös hankkinut värikyniä ja kuvia, joita lapsi voi värittää. Yksi osallistuja oli istunut lattialla leikkien autoleikkiä pienen autistisen pojan kanssa, joka lääkärien mukaan ei ota katsekontaktia. Vanhemmat olivat hyvin yllättyneitä, kun poika oli ottanut katsekontaktin sosiaalityöntekijään.

"Leikkikalut työkaluina on antanut minulle laajempaa tietoutta siitä, miten kohtaan lapsen. Vaikka luulin, että tiesin sen aiemmin, oli lisäharjoitus tosi hyvää."

(Osallistuja 2, kyselyvastaus)

Nuoren henkilön tapaamisessa yksi osallistuja oli käyttänyt eri väitelappuja. Nuoren piti valita väitteitä, jotka parhaiten kuvasivat hänen elämänsä. Toinen osallistuja oli myös käyttänyt kuvia tukihenkilötoiminnassa selvittääkseen henkilön kiinnostuksia ja vahvuuksia. Nämä kuvat olivat olleet suureksi avuksi, kun henkilön oma kuva-apuväline ei toiminut kyseisenä päivänä. Pari osallistujaa on myös hankkinut nojatuoleja ja sijoitelleet kaikkea lapsiystävällistä materiaalia, jota he ovat löytäneet sosiaalitoimistosta tapaamishuoneeseen.

Silmät avaava prosessi

"Olen mielestäni aina tehnyt lapset osallisiksi, mutta kun aloimme keskustelemaan verkostossa, huomasin, että vielä on paljon kehitettävää."

(Osallistuja 3, kyselyvastaus)

Kaikki osallistajat kokevat, että he verkostoprosessin aikana ovat saaneet uutta tietoa lapsen ja nuoren osallisuudesta. Monet osallistajat nostavat myös esille, että he verkostoprosessin aikana ovat saaneet laajempaa ymmärrystä, että osallisuus on moniulotteisempi ja että on kyse asennemuutoksesta ja tietoudesta omien menettelytapojen suhteen. Monet huomauttavat, että verkostoprosessi on ollut silmät avaava ja että he nykyään kokevat itsensä olevan vastaanottavaisempia ja että heillä on osallisuus ajatuksissaan eri tavalla kuin ennen. Lopetusseminaari Vaasassa sai kouluarvosanan yhdeksän ja palaute osoittaa, että seminaariosallistajat kokivat saavansa uusia näkökulmia, inspiraatiota, laajempaa tietoisuutta, konkreettisia vihjeitä ja ideoita miten voidaan lisätä lasten osallistamista ruohonjuuritasolla eri menetelmien, materiaalien ja nettisivujen avulla.

Verkosto-osallistujille tuntuu ajatus osallistamisesta ja hyvälle kohtelulle itsestään selvyydelle, mutta käytännössä tämä ei ole niin helppoa. Useat osallistajat ovat huomanneet, että he tähän mennessä paljolti ovat tehneet työtä vanhempien kanssa, ja ettei lapset ole olleet niin osallisia. Osallistajat mainitsevat myös, että tuntuu vaikeammalta saada yhteyttä lapsen kanssa, mikäli tämä on pieni, ei ole omaa kieltä tai jos keskustelu ainoastaan käsittelee lapsen erityiskiinnostuksia esim. autismikirjodiagnoosin vuoksi. He kokevat, että ammattilaisen puolelta usein helposti esitetään johdattelevia kysymyksiä, jos lapsi ei halua sanoa mitään. Esiintyy myös keskusteluita, miten tärkeää on rakentaa suhdetta lapseen, oppia tuntemaan lapsi lapsen tasolla ja tavata lasta eri ympäristöissä, esim. käydä päiväkodissa. Kun on olemassa stressiä ja ajanpuutetta, ammattilainen helposti käyttää aiempia rakenteita ja menetelmiä, jotka tilanteessa tuntuvat helpoimmilta. Ammattilainen lähtee helposti liikkeelle asiakassuunnitelman kysymyksistä ja keskittyy siihen, miten sen tehokkaimmin saisi täytettyä. Olisi tärkeää, että ammattilainen kykenee kokeilemaan muita vaihtoehtoja oppiakseen tuntemaan lasta, sen tarpeita ja vahvuuksia. Osallistajat toivovat voivansa lähteä siitä, että kaikki haluavat ensiksi olla ihmisiä hetken verran ja että he haluavat olla avoimia ajattellessaan olemassa olevaa aikaa ja resursseja.

"Lasten osallistaminen on hyvin tärkeää. Ajattelen, ettei vammaishuollossa ole otettu lasta huomioon näin kattavasti. Olen tullut tietoiseksi, että työ on vasta alkanut ja että on pitkä matka kulkea ennen kuin lapset täysmääräisesti on tehty osallisiksi. Mielestäni on kyse resursseista voida tavata lasta monta kertaa, mutta on paljon mitä voimme tehdä yksittäisinä sosiaalityöntekijöinä, kuten hankkia kuvia, leluja, paperia, kyniä jne."

(Osallistuja 4, kriittiset tapahtumat)

Osallistajat kokevat, että he verkostoprosessin aikana ovat saaneet paljon vihjeitä materiaalista ja konkreettisista työkaluista, joita he voivat soveltaa omassa käytännössään. Heli Ronimuksen luennosta pidettiin paljon ja osallistajat toivovat saavansa tietää enemmän siitä työkalupakista, jota VamO-projekti parhaillaan valmistaa. Monet sosiaalityöntekijät korostavat, että työpaikoillansa on jo jotain materiaalia, mutta tavallisesti materiaalit ovat levällään, eikä materiaalin käyttöön ole aikaa paneutua. On myös tottumattomuutta ja epävarmuutta toiminnallisten metodien käytössä. Osa menetelmistä, esim. tunnekortit ovat kuitenkin enemmän tuttuja. Osallistajat toteavat, että tämä on uusi tapa ajatella ja että pientä pelkoa on olemassa siitä, miten muut, esim. vanhemmat, ottavat tämän vastaan.

Tämä on vasta alkua

"Kuten tämä muutostyö on prosessi, on kaikki muutos prosessi myös asiakkaalle. Prosessi tuo mukanaan toistoa, joka tapahtuu yli ajan."

(Osallistuja 1, kriittiset tapahtumat)

Osallistajat ovat huomanneet, että osallistamisprosessi vie aikaa ja vaatii, että ammattilainen koko ajan harjoittelee ja soveltaa tietojaan yhdessä asiakkaan kanssa. Jotkut osallistajat kirjoittavat, että he tulevat jatkamaan käytännön vihjeiden soveltamista asiakkaiden kanssa ja myös pyrkivät vakiinnuttamaan ajatustapaa työtiimeissä. Samalla on olemassa suuri tarve oppia enemmän ja toive yhä enenevästi voida pohtia miten osallisuutta voidaan lisätä tietyissä kohderyhmissä kuten esim. pienten lasten tai ilman yhteistä kieltä olevien henkilöiden suhteen. On myös olemassa toive enemmän soveltavasta materiaalista vammaispalveluissa, ettei kaikkien tarvitse keksiä kaikkea uudelleen ja alusta, esim. tietoja ja palvelusuunnitelmia molemmilla kielillä.

"Minun on hankittava lisää tietoa ja pohdittava syvällisemmin. Lapsinäkökulmaa pitää nostaa esiin. Vaikka työskentelee lastensuojelussa, sen voi unohtaa joskus ja samalla kiintyä liikaa vanhempien ongelmiin... Kurssin antama tietous on tuonut mukanaan halun ja toiveen oppia enemmän."

(Osallistuja 5, kyselyvastaus)

Verkoston alussa esille tulleiden toiveiden mukaan ja verkoston lopullisessa arvioinnissa on suurta tarvetta ja kiinnostusta, että sosiaalityöntekijöillä myös tulevaisuudessa olisi mahdollisuus ja tilaa keskustella näistä kysymyksistä. Yksi osallistuja kirjoittaa, että hänellä olisi ollut hyötyä siitä, että koulutus olisi jatkunut pitemmän aikaa, esimerkiksi vielä syvällisemmin, jotta osallisuutta saataisiin implementoitua toimintaan ja esteitä lasten osallistamiseen saataisiin purettua. Useat osallistajat toivovat, että prosessi jatkuisi esimerkiksi seurantatapaamisen tai skypeohjauksen muodossa.

"Yritän soveltaa oppimaani, mutta on hieman vaikeaa, kun työskentelemme eri tavoin samalla osastolla. On vaikeaa selittää osallistamisen tärkeyttä niille, jotka eivät osallistunut verkostoon."

(Osallistuja 6, kyselyvastaus)

Osallistajat esittävät pelon, ettei osallistamistyö pääse sellaiseen kattavuuteen, jota he haluaisivat työhön vaikuttavien rakenteiden vuoksi; korkea työmäärä, resurssipula sekä ohjauksen puuttuva tuki. On myös ajatuksia riskistä, että tämä priorisoidaan pois töissä, koska on myös olemassa muita tärkeitä näkökulmia, joita tulee ottaa huomioon.

Prosessiverkoston vahvuudet ja heikkoudet

"On niin arvokasta saada kehittyä ryhmässä prosessin ajan."

(Osallistuja 1, kyselyvastaus)

Verkostotyö on lähestulkoon seurannut syyskuussa 2017 laadittua suunnitelmaa. Osallistajat ovat tapaamisten aikana olleet innostuneita ja erityisesti arvostaneet ryhmäkeskusteluita ja mahdollisuuksia kuulla muiden osallistujien menetelmistä ja ajatuksista. (Katso taulukko 12.) Monet nostavat esille pysähtymisen ja yhdessä pohtimisen merkitystä muiden ammattilaisten keskuudessa, koska tälle on hyvin vähän aikaa arjessa. Osallistajat ovat osallistuneet ja suorittaneet kotitehtäviä samanaikaisesti oman työnsä kanssa. Suurimmassa osassa tapauksista heillä on ollut suuri työmäärä ja stressaava työtilanne, mikä välillä on johtanut siihen, että tulee yllättäviä poissaoloja ja että osa kotitehtävistä on tekemättä. Tämä voi vaikuttaa ryhmädynamiikkaan, etenkin, jos osallistajat eivät tunne toisiaan niin hyvin. Yksi osallistujista esittääkin, että yhteishenki hieman kärsi kun ihmisiä "tuli ja meni" ryhmässä. Osallistuja myös korostaa, että voisi ehkä olla hyvä olla hieman "ankarampi" poissaolon suhteen, samalla kun on vaikea tietää, mikäli silloin saataisiin osallistujia.

Osallistajat ovat arvostaneet, että he ovat saaneet lisätaitoja konkreettisista työvälineistä samalla kun on esiintynyt tiettyä turhautuneisuutta siitä, miten heillä olisi mahdollisuuksia ja aikaa kokeilla jotain uutta.

"Ajatuksia herättävä päivä osallistamisesta. Heräsi sekä uutta inspiraatiota että innostusta, mutta myös turhautumista."

(Osallistuja 7, kyselyvastaus)

Kuten eri työkalut sopivat vaihtelevan hyvin asiakastapaamisissa, esiintyy myös joitain näkökulmia koskien harjoituksia ja tehtäviä, joita käytettiin prosessiverkostossa. Yksi henkilö koki, että oli helpompaa pohtia osallistamista legoharjoitusten avulla, kun taas toinen ei ollut niinkään innostunut roolipeleistä. Ajanpuutteesta huolimatta osa koki, että kotitehtävät olivat hyvänä tukena juurruttaessa osallistamista omassa työssä. Esimerkiksi joitain verkostoteemoja olisi voinut yhdistää ja täten olisi ollut pienempi määrä tapaamisia.

Verkosto on suoritettu suhteellisen ripeällä aikataululla ja on olemassa joitain näkökulmia, joita voisi käydä läpi ja kehittää. Tässä verkostotyössä keskityttiin suurilta osin ammattilaisten osallistamistaitojen laajentamiseen, mikä tarkoittaa, että lasten ja nuorten äänet pääasiallisesti ovat kuuluneet tapaamisissa ammattilaisten kanssa. Mikäli vastaavaa verkostoprosessia toistetaan voisi olla asiallista myös tehdä arviointi siitä, miten lapset ja perheet ovat kokeneet palvelun ja missä määrin he ovat kokeneet olevansa

osallisina. Toinen vaihtoehto voisi olla, että sekä ammattilaiset että lapset tai nuoret olisivat samassa verkostotapaamisessa, jotta he yhdessä voisivat pohtia samankaltaisuuksista ja erilaisuuksista toistensa näkökulmissa, tavoitteena lisätä molemminpuolista ymmärrystä.

Suurimmassa osassa tapauksista oli vain yksi henkilö kustakin tiimistä, joka osallistui verkostoon, ja osa osallistujista tunsivat itsensä aika yksinäisiksi prosessissa. Vaikka he saivat inspiraatiota tapaamisessa, asioiden sisäistäminen oli vaikeampaa, kun he palasivat työpaikoille. Monet toivovat, että he saisivat käydä läpi vastaavan prosessin oman tiiminsä ja esimiehensä kanssa, koska vastaavan koulutuksen osallistujana voi tuntea olevansa eri vaiheessa prosessia, kuin muut työtiimiläiset. Osallistujat toivovat myös, että he saavat enemmän tottumusta työskennellä vaihtoehtoisin menetelmin lasten kanssa ja korostavat mahdollisuutta voida pohtia vaihtoehtoisista menetelmistä omassa tiimissään. Tässä yhteydessä yhteistyö kuntien kuntoutusohjaajien kanssa voisi olla merkittävässä roolissa. Myös Hyvönen ja Alexanderson (2014, 59-60) huomauttavat, että työpaikalla juurruttamisella on tärkeää, jottei ainoastaan osallistujat kehitä näkökulmaansa, työmetodejaan ja kiinnostusta lasten ja nuorten osallistamisen suhteen. Työkumppanit ja esimiehet pitää saada mukaan keskusteluihin, koska kiinnostuneet ja tukevat esimiehet ja päätöksentekijät ovat tärkeitä, jotta uusia ideoita ja työtapoja saadaan vietyä läpi organisaatiossa. Hankesuunnitelmaan mukaan olimme avoimeen seminaariin toivoneet myös osallistujia johtavien sosiaalityöntekijöiden ja päätöksentekijöiden joukosta, jotta yhdessä voisimme keskustella osallistamisen näkökulmista tulevaisuuden työssä ja organisaatiossa. Seminaariosallistujien joukossa ei ollut yhtään edustajaa näistä ammattiryhmistä, mikä voi johtua ajanpuutteesta tai ettei tätä seminaaria jostain syystä nähty olevan foorumina ammattilaisille johtavassa positiossa.

Osallistamisverkosto Pohjanmaalla 12/2017 – 5/2018.

Taulukko 12. Keskimääräiset arvosanat erillisille tapaamisille.

Tapaamisen teema	Osallistujia/ tapaaminen	Arvosana
1. Mitä on osallisuus?	5	4
2. Keskustelussa lapsen kanssa	6	4,2
3. Osallistaminen omassa harjoituksessa	8	5
4. Kriittiset tapahtumat	5	4,2
5. Seminaari: Osalliset lapset ja nuoret	4	4,8

7.1.5. Loppupohdinta

Verkostotyö on osoittanut, että ammattilaisilla on hyvät aikeet ja toivomus tehdä lapsista yhä osallisempia. Heillä on jo aiemmasta ollut tiettyä teoreettista tietoutta osallistamisesta ja hyvästä kohtaamisesta, mutta kokevat näiden olevan vaikeita käytännössä. Verkostossa osallistujilla on ollut mahdollisuus pysähtyä ja pohtia omaa käytäntöään ja keskipisteessä on ollut osallistujan motivaatio ja henkinen innostus voida lisätä lapsen osallistamista omassa työssään. Monet sosiaalityöntekijät kokevat, että heillä ajatuksissaan on ollut enemmän osallistamista ja vastaanottavuutta koko prosessin ajan. He ovat myös saaneet katsahduksen tiettyihin metodeihin ja itse ottaneet askelia kokeillakseen uusia työtapoja ja huomanneet, että nämä ovat antaneet heille toisen näkökulman asiakassuhteessa. Shierin mallia voi jatkossa myös toimia henkisenä ohjaajana, jotta ammattilaiset asiakastapaamisissaan jatkuvasti esittävät itselleen Shierin kysymyksiä ”Työskentelenkö sellaisella tavalla, joka mahdollistaa, että tämä lapsi tuntee, että häntä on kuunneltu?”,

”Onko minulla käytössäni erilaisia aktiviteetteja ja metodeja, jotka tukevat tätä lasta sanomaan mielipiteensä?”

Tämä prosessi on samalla antanut osallistujille käsityksen siitä, että vielä on olemassa sellaista, jota voisi muuttaa omassa organisaatiossa, ennen kuin lasten ja nuorten osallistaminen on suositustasolla, eli tasolla kolme Shierin mallissa. Stressi, resurssien puute, olemattomat rakenteet osallistavalle työlle sekä puutteellinen tuki johdosta ja päätöksentekijöiltä vaikuttavat mahdollisuuksia lisätyyn ja toteutettuun osallistamiseen. Jotta päästäisiin osallistamiskulttuuriin, joka antaa leimansa rakenteille tulee joidenkin perusedellytysten täytyä. Tämä koskee lisättyä tietoutta ja pohdintaa tavanomaisiin ajatus- ja työtapoihin, selkeämpiä rakenteita ja käyttäjän, ammattilaisen, johdon ja päätöksentekijöiden yhteispeliin. Myös Uggerhøj huomauttaa, että käyttäjien kokemukset kuultaisiin paremmin, mikäli sosiaalisen työn työkalut muutettaisiin ihmisystävällisemmäksi, niin että pohdinnat suhteista, osallistamisesta, asenteista, sitoumuksesta, mahdista ja syrjäytymisestä käytäisiin sekä käyttäjien kanssa että organisaation sisällä ja näistä tulisi osa työntekoa.

Osallistamistyö on täten moniulotteinen ja jatkuva prosessi, jota ohjaa vuorovaikutus lapsen, vanhempien, ammattilaisten, johdon ja päätöksentekijöiden välillä. Paitsi tietous erilaisista työvälineistä ja metodeista on vähintään yhtä tärkeää, että ammattilainen on avoin ja kuuntelee asiakkaan tarpeita, uskaltaa kokeilla jotakin uutta ja että hänellä on kärsivällisyyttä harjoitella ja soveltaa asiakkaan kanssa. Jotta työ yhdessä ihmisten kanssa olisi hyvää laatua, tulee ammattilaisilla olla mahdollisuus aina välillä pysähtyä ja pohtia, mitä he tekevät omassa työnharjoittamisessa. Vastaava prosessityö ryhmässä, hyvin juurrutetut rakenteet osallistamiseksi ja hyvä kohtelu olisivat täten perusedellytyksiä jokaisessa organisaatiossa, joka tarjoaa palveluita lapsille, nuorille ja perheille.

Luettavaa:

VamO-hanke: <https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/VamO-hanke>

Legobygge och rollspel som metod för visualisering av idéer och tankar m.m.:
<http://www.servicedesigntools.org/tools/46>

Min utredning: <http://www.upplands-bro.se/stod--omsorg/barn-ungdom-och-familj/barn-och-ungdomar/min-utredning.html>

Talentia-lehti (3/2018) Processnätverk diskuterar barns delaktighet. <https://www.talentia-lehti.fi/processnatverk-diskuterar-barns-delaktighet/>

7.2. Yhteiskehittäminen paikallisesti, yhteistyöalueellisesti ja valtakunnallisesti

Tuula Mulju

SONet BOTNIA:n tehtävät Pohjanmaan LAPE-hankkeessa 2017-2018 ovat liittyneet seuraaviin kokonaisuuksiin:

- kehittämisen tukeminen, ohjaus ja arviointi
- osaamis- ja tukikeskukset
- tietopohjainen lastensuojelun kehittäminen.

Kehittämisen tukeminen, ohjaus ja arviointi

Hankkeen alkuvaiheessa 1-9/2017 aikana SONet BOTNIA:n kehittämissuunnittelija on toiminut Pohjanmaan LAPE-hankkeen yhteyshenkilönä alueella ja valtakunnallisesti, tiedottanut LAPE-hankkeen asioista toimijaverkostolle ja toiminut kokousten koollekutsujana. Näin siksi, että hankkeen työntekijät aloittivat työssään vasta syksyllä. Tämä on ollut luontevaa, koska Vaasan kaupunki ja SONet BOTNIA olivat

yhteistyössä koostaneet LAPE- hankesuunnitelman ja sosiaalialan osaamiskeskuksen aluetuntemus on ollut hyödyksi toimijaverkostolle tiedottamisessa. Hankkeen käynnistymiseen sisältyivät myös hankkeen hallinnoijan, Vaasan kaupungin, kanssa yhteistyössä käydyt hankesuunnitelmaan liittyvät neuvottelut hankkeen rahoittajan STM:n sekä THL:n kanssa sekä samoin alkuvaiheen koordinointiin liittyvät tehtävät ja neuvottelut Pohjanmaan LAPE-kumppaneiden ja hanke-konsortion jäsenten kanssa. Hankkeen käynnistymisen tukemiseen on sisältynyt hankkeen työntekijöiden toimenkuvien ja toimintasuunnitelman tarkentamista sekä hankehenkilöstön perehdyttäminen hankeverkostoon ja -konsortioon.

SONet BOTNIA on osallistunut hankkeen ohjausryhmätyöskentelyyn ja tiedottanut siellä hankekonsortion jäsenenä omaan hankeosuuteensa liittyvistä asioista. LAPE- hankkeen valtakunnallisiin ja paikallisiin tilaisuuksiin osallistuminen on tukenut syventymistä aiheisiin niiden parissa työskentelemiseksi. LAPE- hankkeiden käynnistyessä SONet BOTNIA:n kolmen maakunnan lastensuojeluverkoston tapaamisessa Keski-Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan LAPE-hankkeet esittelivät tulevaa toimintaansa vertaistapaamisen hengessä.

Pohjanmaan LAPE-hankkeen paikallisen arvioinnin toteuttivat Det finlandssvenska kompetenscentret ja SONet BOTNIA yhdessä. Tämä dialoginen arviointi keskittyi hankkeen hyvien ja toimivien käytäntöjen esiin tuomiseen ja juurruttamiseen hankkeen päätyttyä. SONet BOTNIA on alueellisena kehittämistoimijana vienyt eteenpäin hankkeen suunnitelmallista juurruttamista maakunnan hankkeen toimijoiden ja kuntien keskuudessa. Hankkeen arvioinnista tarkemmin omassa luvussaan. (Luku 8.)

Osaamis- ja tukikeskukset

Vaativan tason palveluissa on valtakunnallisessa yhteistyössä valmisteltu yhteistyöalueille yhteensä viittä osaamis- ja tukikeskusta (OT-keskus). Pohjanmaa kuuluu Länsi-Suomen/Turun yliopistollisen keskussairaalan yhteistyöalueeseen, jossa ovat mukana Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Pohjanmaan maakunnat. OT-keskuksiin on tarkoitus koota lasten, nuorten ja perheiden vaativan tason osaamista edellyttävät palvelut siten, että lasten ja perheiden tarpeisiin pystytään vastaamaan tällaisissa kysymyksissä nykyistä joustavammin ja paremmin. OT-keskustoimintaan kuuluu sen aihepiiriin liittyvää tutkimusta. (Katso luku 5.4.)

Pohjanmaalla on koettu tarvetta esimerkiksi konsultaatioon, tukeen ja verkostotapaamisiin erityisesti hankalimmissa huoltajuuskiistoissa sekä erityis- ja vaativan tason sijaishuollon palveluita tarvitsevien lasten ja nuorten osalta. Odotuksena Länsi-Suomen osaamis- ja tukikeskuksen toimintaan on yhteistyörakenne, joka ulottuu maakuntatasolla Pohjanmaalle ja huomioi myös ruotsinkieliset palvelutarpeet.

Osaamis- ja tukikeskuksen suunnitteluun ja sen etenemisen seuraamiseksi Pohjanmaalle koottiin ns. maakunnallinen OT-työryhmä vastinpariksi koko Länsi-Suomen alueen työskentelyyn. Pohjanmaalla koordinoijina ovat olleet LAPE-muutosagentti ja SONet BOTNIA. Työryhmän tehtävänä on ollut perehtyä OT-keskusten toimintaan ja seurata OT-asioiden valtakunnallista ja Länsi-Suomen valmistelua niitä kommentoiden, keskustellen ja esittäen tarpeita Pohjanmaan näkökulmasta (esim. erityislastenkotimalli).

Pohjanmaan OT-työryhmä on kokoontunut 4-5 kertaa ja se on välittänyt OT-valmistelusta tietoa Pohjanmaan LAPE-ohjausryhmään ja alueelle. OT-ryhmän puheenjohtajana toimi lapsi- ja perhesosiaalityön johtaja Jussi Björninen, joka on myös Länsi-Suomen OT-ryhmän jäsen, ja sihteerinä kehittämissuunnittelija Tuula Mulju SONet BOTNIAsta. Työryhmän jäseninä ovat olleet: Jussi Björninen (pj) lapsi- ja perhesosiaalityön johtaja Vaasa, Tuula Mulju SONet BOTNIA (siht.). (Katso liite 4. LAPE-ryhmien jäsenet.)

Tarkempi kuvaus Länsi-Suomen osaamis- ja tukikeskustoiminnan valmistelusta ja sisällöstä on kokonaisuudessaan raportoitu muualla tässä raportissa. (Luku 5.4.)

Lastensuojelun tietopohjainen kehittäminen

Lastensuojelun tietopohjainen kehittäminen on sisältänyt SONet BOTNIAn osalta seuraavia toimintoja:

Pohjanmaan korkeakoulujen informointi ja perehdyttäminen LAPE-hankkeeseen. Yhteistyö-mahdollisuuksien konkretisointi esim. mahdollisuus osallistua yhteiskehittämispäiviin ja toteuttaa hankkeeseen liittyviä selvityksiä.

Pohjanmaan lasten, nuorten ja perheiden palveluiden suunnittelutyötä on tuettu indikaattoritiedon ja kokemustiedon avulla. Hankkeen käynnistyessä toimijoille esiteltiin SOTKANetin tietoihin perustuva Pohjanmaan tilannekatsaus LAPE-palveluista. LAPE-hankkeen ohjausryhmä ja hanketoimijat saivat sen avulla käsityksen maakunnan lasten, nuorten ja perheiden palveluiden puutteista ja vahvuuksista suhteessa tarpeisiin. Lisäksi kokemustiedon keräämiseksi suunniteltiin palvelukysely Pohjanmaan lasten, nuorten ja perheiden kokemuksista siitä, miten he kokevat palvelunsa tällä hetkellä. Kyselyn suunnittelivat LAPE-muutosagentti ja SONet BOTNIAn yhdessä LAPE-hankkeen työntekijöiden kanssa. Tämän elektronisen palvelukyselyn toteuttivat korkeakouluista Åbo Akademin sosiaalitieteet, ammattikorkeakoulun Novian FoU-toiminta ja Vaasan yliopiston sosiaali- ja terveyshallintotiede. Kyselyn raportti valmistuu vuoden 2018-2019 taitteessa.

Länsi- Suomen lastensuojelun huippuyksikön valmisteluun osallistuminen 6/2018 alkaen ja välittäjänä toimiminen Turussa tapahtuvaan valmisteluun Pohjanmaan korkeakoulujen ja hankeconsortiomme osalta.

Asiakslähtöinen tieto lastensuojelun vaikuttavuudesta

Pienen työryhmän voimin hahmotimme keinoja lastensuojelun asiakkailta saatavan tiedon keräämiseen lastensuojelun vaikuttavuudesta. Tilannekatsauksen avulla saatiin tietoa hankekumppaneiden erilaisista jo käytössä olevista tiedonkeruumenetelmistä – miten, miksi ja mitä tietoa kerätään ja miten sitä käytetään hyödyksi lastensuojelun toiminnassa. Asiakkaan arviointi kertoo yleensä asiakkaan omasta tilanteesta ja sen kehittymisestä tai hänen saamastaan palvelusta (esim. asiakaskysely). Tiedon määrätietoinen kokoaminen ja käyttö suunnittelussa ja johtamisessa on kuitenkin vähäistä. Näyttää siltä, että koottua tietoa tarkastellaan enemmänkin yksilön lastensuojelu/palvelutarpeen arviointia varten tai asiakaspalautteen tavoin kuin vaikuttavuuden näkökulmasta. On hyvä kiinnittää huomiota siihen, ettei lapsi tai nuori joudu tekemään erilaisia arviointeja liian usein ja eri paikoissa, vaan harkitusti ja tarkoituksenmukaisesti.

Familiarin sijaishuollon yksiköissä käytettävä lapsilähtöinen arviointi oli hyvä esimerkki kattavasta prosessista, johon liittyi palautekeskustelu nuorten ja yksikön työntekijöiden kanssa ulottu-en johtamiseen saakka. Sijaishuollon toimijat ja palveluntuottajat käyttävät vastaavia arviointeja, kukin erilaista, ja sijaishuollon laadun kannalta voisikin olla hyvä yhtenäistää näitä arviointimalleja.

Asiakslähtöisessä vaikuttavuuden arvioinnissa voitaisiin työryhmän mielestä jatkossa pilotoida lastensuojelun laatukriteerien pohjalta tehtyjä hyvin selkeitä kysymyksiä (esim. onko sinun omalla sosiaalityöntekijälläsi sinulle riittävästi aikaa). Myös osallisuuden kokemusta olisi hyvä seurata. Toisen näkökulman tarjoavat uudet lastensuojelun mittaamiseen tehdyt monipuolisesti tietoa kokoavat mittarit esim. Kuntaliiton laatima vaikuttavuustyökalu Arvoa, jota voidaan käyttää asiakasperheen toimintakykyyn vaikuttavien riskitekijöiden ja voimavarojen arvioinnissa.

Työryhmään ovat osallistuneet Marko Nikkanen laatupäällikkö Familiar, Jussi Björninen lapsi- ja perhesosiaalityön johtaja Vaasa, Tiina Böling, johtava sosiaalityöntekijä Vaasa, Eira Tikkanen, erityisasiantuntija Suomen mielenterveysseura, Ann Backman ja Terhi Korpi LAPE- hanke Pohjan-maa, Riku Niemistö LAPE-muutosagentti sekä koollekutsujana Tuula Mulju kehittämissuunnittelija SONet BOTNIA

Yhteiskehittämö-rakenteen pilotointi

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) on yhteistyössä sosiaalialan osaamiskeskusten kanssa vahvistanut valtakunnallisen ja alueellisen tason yhteistyötä lastensuojelun kehittämiseksi.

Yhteiskehittämispäivät/lastensuojelun yhteiskehittämön pilotointi perustui kuuteen lastensuojelun prosessiin, joista THL on tehnyt mallinnuksen ja hyödyntänyt siinä sekä tutkimuskatsauksia että lastensuojelun työntekijöistä koottuja työryhmiä. Mallinnusvaiheella aloitetun työn avulla lastensuojelussa tavoitellaan jatkossa kansallisesti yhteneväisiä ja tietoon perustuvia käytäntöjä, toimintatapoja ja osaamista. Lastensuojelua pyritään myöskin kehittämään enemmän moniammatillisen ja suhdeperustaisen sosiaalityön suuntaan. Yhteiskehittämispäivillä lastensuojelun työntekijät, esimiehet ja muut ammattilaiset, tutkijat ja kokemusasiantuntijat ovat käsitelleet yhtä lastensuojelun mallinnusta sitä yhdessä LAPE-hankkeidensa kanssa täydentäen. Kehittäminen ymmärretään yhteiskehittämöissä dialogiseksi, yhteiseksi toiminnaksi, jossa paras lopputulos saavutetaan näitä kaikkia em. näkökulmia kuullen. Yhteiskehittämispäivät ovat samanaikaisesti tiedotus-, kehittämis- ja verkostoitumisfoorumeita. Edellä mainitut kuusi mallinnusta ovat:

- Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi <http://www.julkari.fi/handle/10024/131363>
- Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia: Keskeisiä periaatteita ja reunaehdoja.
- Lapsikeskeinen suojeleminen ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa: Kohti monitoimijaisista, yhteistä perhetyötä.
- Lastensuojelun terapeuttisen laitospalveluksen mallinnus.
- Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito: Kohti perhehoidon laadun vahvistamista.
- Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli: kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. (ks. näissä linkit [THL:n verkkosivuille](#)).

Sosiaalialan osaamiskeskukset ovat yhteistyössä maakuntien LAPE-hankkeiden kanssa vastanneet yhteiskehittämispäivien suunnittelusta. Puolentoista vuoden aikana on toteutettu 17 yhteiskehittämispäivä ja loppuhuipennuksena toteutuvat valtakunnalliset kaksipäiväiset yhteiskehittämispäivät lastensuojelun avohuollosta ja sijaishuollosta. SONet BOTNIAn on osallistunut neljän yhteiskehittämispäivän toteutukseen: perhehoito/Seinäjoki, systeemisen lastensuojelu ruotsinkielisenä Helsinki/Vaasa yhdessä Det finlandssvenska kompetenscenterin kanssa, monitoimijainen yhteistyö Turku/Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ja valtakunnalliset sijaishuollon yhteiskehittämispäivät Espoossa SOCCAn, SOCOMin ja SONet BOTNIAn alueiden LAPE-hankkeiden kanssa. Yhteiskehittämöiden ja LAPE-hankkeiden toteuttamisen edetessä on nähtävissä, että maakunnissa on koettu tarvetta erityisesti monitoimijaisen arvioinnin käsittelyyn ja mallien löytämiseen. Ruotsinkielistä mallinnusmateriaalia ei ollut saatavilla ja siitä olisi hyötyä lastensuojelun kehittämiseen yhteiskehittämispäiväkäyttöä laajemminkin.

Pilotoinnin pohjalta on tavoitteena luoda jatkossa kansallisesti koordinoitu tutkimus- ja kehittämisrakenne, jonka toimintafilosofiana on dialoginen yhteistoiminta em. keskeisten osallistujien, toimijoiden ja tahojen kesken. Rakenne vahvistaisi tämän pitkäjänteisen ja systemaattisen toiminnan avulla sosiaalihuollon ja lastensuojelun tietoperustaa, palveluiden tutkimusperusteista kehittämistä sekä erityis- ja vaativan tason osaamista. Toiminta-ajatuksena on työskennellä suunnitelmallisesti 4 vuoden toimintasyklillä. Nyt jatkoonsuunnitteilla oleva toimintamalli on kolmitasoinen ja siinä on a) kansallisen tason, b) yhteistoiminta-alueen (OT-keskustaso) ja c) maakunnan tason toimijoilla (mm. sosiaalialan osaamiskeskukset) omat, toisiinsa kytkeytyvät tehtävät ja vastualueet. Jatko-suunnitelmaa THL ja sosiaalialan osaamiskeskukset ovat valmistelleet syksyllä 2018. Valmistelussa on hyödynnetty yhteiskehittämöistä kerättyä palautetta.

7.3. Kehittämistyö yksityisen tuottajan näkökulmasta

Mervi Elfving, Marko Nikkanen ja Miika Liimatta

Hankkeen tavoitteet

Familiar Oy asetti lapsi- ja perhepalveluiden hankkeen tavoitteiksi seuraavat osa-alueet:

1. Lasten ja vanhempien osallisuus ja vaikuttaminen
2. Lastensuojelun sijaishuollon ja perhehoidon tiedollinen kehittäminen
3. Erityistason palveluiden uudistaminen, erityisesti ot –keskus näkökulma
4. Lastensuojelun tietopohjainen kehittäminen sähköisen oppimisympäristön avulla

Käsittelimme loppuraportissamme alkutilannetta ja tavoitteita, prosessin etenemistä, arviointia sekä lopputuloksia tavoitteittain.

7.3.1. Lasten ja vanhempien osallisuus ja vaikuttaminen

Alkutilanne ja tavoitteet

Lastensuojelussa asiakkaan äänen kuulumiselle ja kehittämiselle heidän kanssaan on annettu viime vuosina entistä suurempi painoarvo, joka kehityksenä on tervetullutta lastensuojelunkenttään. Nuorten kehittäjäryhmiä on myös perustettu aktiivisesti ympäri Suomea. Familiarilla ei ollut ennen hanketta toimivia lasten kehittäjäryhmiä; palautejärjestelmiä lapsille, sosiaalityöntekijöille ja vanhemmille oli käytössä vuositasolla toteutettaen, mutta niiden hyödyntäminen ei ollut niin tehokasta kuin toivottiin. Hankkeen tavoitteiksi tämän osa- alueen osalta asetettiinkin nuorten oman kehittäjäryhmän perustaminen laitospalveluiden osalta, Familiarin sisäisen palautejärjestelmän luominen ja lasten sekä hänen läheistensä palautteenannon tehostaminen.

Toiminta

Familiariin on luotu hankkeen aikana kolme alueellista kehittäjäryhmää, jotka toimivat Keski-Uudellamaalla, Pirkanmaalla ja Pohjanmaalla. Lisäksi yksiköistä on osallistuttu muiden kehittäjäryhmien tapaamisiin esimerkiksi Oulussa. Lapsille ja nuorille on näin tarjottu mahdollisuus vaikuttaa oman hoitonsa järjestämiseen. Lasten ja nuorten kehittäjäryhmän ehdotuksia on käyty läpi esimerkiksi kevään 2018 esimiespäivillä. Ryhmät ovat tuottaneet materiaalia koskien esimerkiksi lastensuojeluyksikön hyvän ohjaajan tunnusmerkkejä sekä hyvää arkea. Valtakunnallisen kehittäjäryhmän käynnistäminen on vielä kesken. Ohjaajat ovat löytäneet ja alueellisista kehittäjäryhmistä todennäköisesti löytyy myös kiinnostuneita nuoria toimintaan. Aikataulu on siirtynyt vuoden 2019 ensimmäiselle kvartaalille. Kehittäjäryhmälle on jo mietitty myös organisaatiosta tulevaa tehtävää uuden laatumittarin/laatuindeksin laatulupausten ja mittaristojen kehittämiseen ja kommentointiin.

Suoran, selainpohjaisen palautekanavan luominen lapsille ja heidän läheisilleen on kesken. Osa palautteista on tullut Mehiläinen konsernin palautekanavan kautta ja sieltä tiedotettu palautteen kohteena oleville yksiköille. Koska palautteet usein tulevat suoraan yksiköihin puhelimitse ja kasvokkain, on palautteen keräämiselle luotu uusi alusta toiminnanohjausjärjestelmä Faminettiin. Myös laatuauditointien yhteydessä ovat auditointijat kiinnittäneet huomiota palautteiden keräämiseen. Etenkin kiittävän ja positiivisen palautteen kerääminen jää usein huomiotta. Palautteet käsitellään kuukausittain yksikön työryhmäpalaverissa kuukausiseurannan yhteydessä.

Lasten palautteiden osalta tehostimme kehitystoimenpiteiden seuranta; kyselyiden jälkeen yksiköille annettiin tehtäväksi käydä kyselyjen tulokset lasten kanssa läpi, ohjata lapsia valitsemaan tavoitteet ja suunnitella yhdessä tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittavat toimenpiteet. Hankkeen aikana on päädytty

siihen, että tulemme kehittämään lasten palautteiden keräämiseksi työkalun, joka toimii jatkuvan prosessin periaatteella ja siihen voivat osallistua myös vanhemmat lasten lisäksi. Tämän laatujärjestelmän sisältö on tällä hetkellä kehitteillä johtoryhmässä, mutta siihen tullaan keräämään myös lasten näkemykset sisältöjen kehittämiseksi.

Familiarissa osallisuutta tukee myös toimintakykymittari, joka on ollut meillä toiminnassa jo aiemmin. Hankkeen osalta olemme päätyneet laajentamaan toimintakykymittarin käyttöä siten, että myös vanhemmat osallistuvat mittarin käyttöön, lapsen lisäksi. Tämä sovellus on hankkeen aikana suunniteltu, toteutettu ja testattu. Käyttöönotto tulee olemaan vuoden 2019 alkupuolella. Toimintakykymittarista olemme myös koonneet hyvä käytänne liitteen. (Luku 6.3.)

Arviointi

Osallisuuden kehittämisen osalta päädyimme arvioimaan kehittäjäryhmän toimintaa, koska niihin on ollut alueellisesti innostuneisuutta ja alueita tulee ensi vuonna vielä lisää. Arviointia toteutimme teettämällä kyselyn pisimpään kehittäjäryhmässä toimineille nuorille (n7), (kokemus 1- 2 vuotta). Kyselyn tavoitteena oli kerätä tietoa ryhmän toimivista elementeistä ja nuoren toivomuksista ryhmän järjestelyjen ja vetämisen suhteen, jotta aloittavat uudet ryhmät voivat hyödyntää näitä tuloksia suunnitellessaan toimintaa. Nykyisten nuorten kanssa kysymykset käytiin läpi keskustellen, (n4), ja lähteneiden nuorten osalta pyysimme palautteita puhelimien välityksellä, (n3), kaikki nuoret siis vastasivat kyselyyn.

Kysymykset olivat seuraavat:

1. Miten pitkä on sopivan mittainen kehittäjäryhmän tapaaminen?
2. Voiko tapaamistila olla laitoksen tila, vai onko parempi, jos se on joku uusi/ulkopuolinen tila? Perustele valintasi lyhyesti.
3. Tarvitseeko nuorella olla jotain taitoja/ominaisuuksia, että tällaiseen ryhmään voi osallistua?
4. Voiko ryhmän vetäjä olla tuttu aikuinen vai pitäisikö olla joku ulkopuolinen vetäjä? Perustele valintasi lyhyesti.
5. Tarvitseeko ryhmän vetäjällä olla jotain taitoja/ominaisuuksia, jotta ryhmää voi vetää?
6. Mihin asioihin olet voinut ryhmän toiminnan kautta vaikuttaa?
7. Mikä on parasta ryhmän toiminnassa, pitäisikö jotain tehdä enemmän?
8. Pitäisikö ryhmän toiminnasta mielestäsi poistaa jotain tai onko ryhmän toiminnasta seurannut joskus jotain huonoa?

Tapaamisten kestosta nuoret olivat melkein yhtä mieltä siitä, että kokouspohjaisen tapaamisen on hyvä olla riittävän lyhyt ja napakka, kestoltaan 30 min-60 min. Pääsääntöisesti nuoret toivoivat myös, että kokoontumiset tapahtuvat säännöllisesti. Mikäli tapaamisen aikana tehdään myös muuta kuin pelkästään kokousmaisesti käsitellään asioita kesto voi hyvin olla pidempikin, mutta tämä nähtiin poikkeuksena ja toimivana tapana, kun se tiedetään etukäteen.

Tapaamispaikassa ja sen toimivuudessa nousi esille kaikilla nuorilla hyvin samankaltaisia asioita. Ehdottoman tärkeänä nähtiin se, että tapaamiset eivät tapahdu omassa yksikössä. Tapaamispaikan rauhallisuus lisää luottamuksellisuutta ja sitä, että asioista saadaan keskustella rauhassa. Toisaalta on mukavaa käydä myös jossain muualla ja pitää kokousta joskus ihan kokonaan laitoksen ulkopuolellakin. Lähtökohtaisesti palautteessa korostui rauhallisen tilan merkitys ja se, että kokouspaikkaa ajoittain vaihtamalla toiminta on nuorille mielekkäämpää.

Palautteessaan nuoret totesivat, että nuorten neuvostossa oman yksikön muita nuoria edustavan nuoren ei välttämättä tarvitse omata mitään erityisiä taitoja, mutta jokainen arvioi, että perus sosiaaliset taidot helpottavat tehtävää. Esille nousi myös näkemyksiä siitä, että nuoren on hyvä omata mielipiteitä, osata

keskustella, omata keskittymiskykyä, olla avoin ja kantaa vastuunsa toimia muiden nuorten edustajana. Ryhmän vetäjän osalta nuorilta nousi pääasiallisena toiveena se, että vetäjänä toimisi tuttu aikuinen. Tätä perusteltiin sillä, että tutulle aikuiselle on helpompi puhua ja nähtiin hyvänä, että tuttu aikuinen myös tuntee nuoret, joten kommunikointi on puolin ja toisin helpompaa. Toisaalta esille nousi myös se, että ulkopuolinen vetäjä ei ole este, koska uusiin ihmisiin on sijoituksen aikana joutunut muutoinkin tutustumaan. Ryhmän vetäjältä toivottiin taitoa tiivistää ja kirjoittaa ylös se, mitä nuoret sanovat. Lisäksi vetäjän täytyy tietää mistä puhuu, eli omata kokemusta lastensuojelusta. Myös kyky vetää tapaamisia ja siihen osallistuvaa ryhmää nähtiin tärkeäksi. Samoin se, että vetäjällä pitää olla taitoa puhua hyvin monenlaisista asioista, olla ymmärtäväinen ja omata kyky samaistua nuoriin.

Asiat, joihin nuoret kokivat voineensa vaikuttaa nuorten neuvostossa, olivat yksiköiden säännöt, yksiköiden toiminta ja käytänteet, sekä yleisesti yksikön sisäiset asiat. Se, mikä on ollut toiminnassa parasta vaihteli kullakin vastaajista – yksi koki tärkeäksi, että on päässyt avautumaan tutussa ryhmässä, toinen koki tärkeäksi sen, että on päässyt ideoimaan uusia juttuja, yhdelle tärkeää on ollut nuorten mielipiteiden esille nostaminen, muutama koki tärkeäksi yhteiset tekemiset ja sen, että on jotain mielekästä tekemistä ylipäätään.

Lopuksi kaikki nuoret totesivat palautteessaan, ettei ryhmän toiminnasta ole aiheutunut mitään ikävää tai kielteistä. Kokemus oli, että ryhmä on toiminut hyvin sellaisena kuin se meillä on toteutettu. Yksi palautteen antajista myös totesi, ettei toimintaa saa lopettaa.

Lopputulokset

Kaiken kaikkiaan osallisuuden kehittäminen on edennyt hankkeen aikana merkittävästi. Kehittäjäryhmiä on aloittanut useita ja lisää aloittavia ryhmiä on suunnitelmassa ensi vuodelle, ainakin valtakunnallinen ryhmä ja Pohjois- Pohjanmaan ryhmä, nykyisten kolmen ryhmän lisäksi. Laadun mittaamista ollaan kehittämässä uuteen järjestelmään ja vanhempia ottamassa mukaan niin laadun arviointiin, kuin oman lapsen toimintakyvyn arviointiin. Osallisuuden jatkuva kehittäminen jatkuu siis aktiivisena myös jatkossa.

Hankkeen aikana jäi toteutumatta Familiarin oma anonyymi palautekanava lapsille, tämä tullaan toteuttamaan ensi vuonna. Mehiläisen kautta viesti voidaan kuitenkin jo nyt laittaa anonyymisti ja nämä palautteet ohjautuvat kyllä meille, palautteita vuoden aikana on tullutkin muutamia. Osa –alueen toteutuksesta ovat vastanneet laatujohtaja Marko Nikkanen, palvelujohtaja Mervi Elfving, Familiar johtoryhmä sekä lasten kehittäjäryhmien vetäjät.

Lastensuojelun sijaishuollon ja perhehuollon tiedollinen kehittäminen

Alkutilanne ja tavoitteet

Familiar sijaishuollon ja avohuollon tiedollisen kehittämisen osa- alueen tavoitteena oli kehittää työntekijöiden erityisosaamisen kehittämistä, avohuollossa myös monikulttuurisen työn osalta.

Lisäksi tavoitteena oli Perhearviointi ja Palaset kohdalleen koulutusten hyödyntäminen Pohjanmaan alueen perhetukiyksikön, sijaishuollon, sekä avohuollon perhetyön kehittämisessä. Monikulttuurisesta perhehoidosta, kuin myös monikulttuurisesta perhekuntoutuksesta kertynyttä tietotaitoa oli tarkoitus jakaa hankkeeseen liittyvissä puheenvuoroissa tai kehittämistyöryhmissä.

Toiminta

Sijaishuollon osalta osaamisen kehittäminen painottui enemmän sähköisen koulutusjärjestelmän luomiselle, joka avataan tarkemmin viimeisen osa- alueen kohdalla. Avopuolella osallistuimme aktiivisesti hankkeen aikana pyydettyihin monikulttuurista perhehoitoa kuvaaviin puheenvuoroihin ja koulutimme kymmeniä työntekijöitä Perhearviointi ja Palaset kohdalleen –koulutuksilla. Tärkeimmäksi kehittämishankkeeksi nousi kuitenkin perheiden uusi koulutusmalli Famile –joka on nyt täysin korvannut

Pride –koulutuksen omien sijaisperheidemme koulutuksessa ja tuessa. Seuraavaksi kuvaamme lyhyesti Familen toimintaperiaatteet.

Famile- valmennus on kehitetty tarpeeseen; perhehoidon tarve on valtakunnallisesti paljon tarjontaa suurempi ja samaan aikaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä ei merkittävästi ole vähentynyt. Ryhmämuotoiset koulutukset ovat samaan aikaan tuottaneet lukuisia perhehoitajia odottamaan lapsen sijoitusta mutta jostain syystä kotia tarvitsevat lapset ja perheet eivät kohtaa. Liian monet sijoitukset päättyvät myös ennakoimatta perhehoitajan aloitteesta tai perhehoitajasta johtuvista syistä. Famile vastaa näihin tarpeisiin tarjoten perheille tehokkaan ja yksilöllisen ennakkovalmennuksen ja huolehtii perheen voimavarojen riittävydestä myös kriisien ja vaikeuksien aikana. Famile muodostaa selkärangan sijoituksen aikaiselle tuelle.

Famile- valmennus on moduulimuotoinen. Jokainen Moduuli muodostaa oman kokonaisuutensa ja ne on suunniteltu vastaamaan tiettyihin tyypillisiin, perhehoidon onnistumisen kannalta kriittisiin kysymyksiin juuri oikea-aikaisesti. Valmentajalta tämä vaatii erityistä herkkyyttä ja taitavuutta. Perheen tarpeet tulee ennakoida ja tunnistaa ja vastata niihin ajoissa. Moduulit on suunniteltu siten, että ennakotehtävät, ryhmätapaamiset, kotikäynnit ja perheen oma reflektointi tukevat toisiaan konstruktivistisella ajatuksella vanhan tiedon ja kokemuksen päälle rakentuen. Siksi onkin tärkeää, että moduulit ja niiden sisältämät teemat käydään annetussa järjestyksessä.

Famile- valmennus on strukturoitu perhehoitajan valmennuksen ja tuen kokonaisvaltainen malli, jonka käyttö vaatii käyttäjältään syvää ymmärrystä mm. lapsen kasvusta ja kehityksestä, kehityspsykologiasta, parisuhteen teemoista, vanhemmuuden tuesta sekä sijaishuollosta ja lastensuojelusta. Sen takia myös Famile- valmentajan koulutus noudattaa strukturoitua mallia. Familen käyttö menetelmänä perhehoitajien valmennuksessa edellyttää koulutuksen käymisen lisäksi koulutuspäällikön perehdytyksen ja hyväksynnän. Näin voimme varmistua koulutuksen tasalaatuisuudesta valtakunnallisesti. (Kuva 24.)

Kuva 24. Prosessin vaiheet.

Prosessin vaihe	Koulutuksen vaihe	Painopiste
Ennakkovalmennus	Haastatteluvaihe (mod1)	- lapsi perhehoidossa - identiteetin vahvistuminen
	Ennakkovalmennus (mod2)	- reflektiivisen työotteen opettaminen - käytäntöjen perehdyttäminen
		- trauma ja oma perhehistoria
Tutustumisjakso	Ennakkovalmennus (mod3)	- lapsen perhe ja viranomaisyhteistyö - varhainen vuorovaikutus - korjaava kiintymyssuhde
Sijoituksen aikainen koulutus, työnohjaus ja tuki, lomatoiminta	Prosessivalmennus 4	- lapsen trauma - lapsen perhe ja viranomaisyhteistyö - varhainen vuorovaikutus - korjaava kiintymyssuhde
	Prosessivalmennus 5	- objektisuhteet - siirtymätraumat ja sijaistraumatisoituminen - metatasot ja ilmiöt
	Prosessivalmennus 6	- tunnetransferenssi - projektiot - syyllisyys / häpeä - kiitollisuus ja huoli
Sijoituksen päättymisen		

Valmennusprosessin kehittämisen tausta:

- Lasten ja perheiden haasteet: mielenterveyden pulmat, päihteidenkäytön muuttuminen, monisukupolviset ongelmat, kriisisijoitusten lisääntyminen, odotukset vanhemmuutta ja lasten osaamista kohtaan kasvaneet
- Sosiaalityötä kohtaan asetetut odotukset; lainsäädännön muutos; lasten ja nuorten sijoittaminen ensisijaisesti perhehoitoon, sosiaalityön kiire ja taloudelliset paineet, sijoitusten purkaminen
- Sijaisvanhemmuuden haasteet: työ siirtynyt pois kotoa, kuntoutukselliset tavoitteet lisääntyneet, traumaperäiset häiriöt ja kiintymyssuhdeongelmat tulevat enemmän esille, haasteet biologisten vanhempien kanssa toimimisessa, median luomat näkemykset sijaisperhetyöstä

Onko lapsi muuttunut?

- Yhä enemmän 2. tyypin trauman eli toistuvan trauman kokeneita lapsia
- Yhä enemmän maahanmuutto –taustaisia lapsia
- Aivotutkimusperusteista tietoa siitä, että pysyvissä ihmissuhteissa traumoja hoidetaan tehokkaammin kuin muuttuvissa olosuhteissa laitoksissa
- Väite: kaikki lapset ovat hoidettavissa perhehoidossa!
- Vahvasti tuettu perhehoidon malli mahdollistaa entistä haastavammin käyttäytyvien lasten sijoittamisen perheisiin

Vahvasti tuetun perhehoidon elementtejä:

1. Terapeuttinen viitekehys:

- Sijaisperheiden valmentaminen terapeuttisessa viitekehyksessä, vahvalla sosiaalityön ja perhehoidon asiantuntemuksella ja kokemuksella: sosiaalityöntekijän, perheterapeutin ja vertaisvalmentajan dialoginen yhteistyö
- Terapeuttinen viitekehys=terapeuttinen asenne
- Perheen systeemien/struktuurien tukemisen ja vahvistamisen kautta tuetaan paitsi sijoitetun lapsen ja sijaisvanhempien välistä suhdetta, myös parisuhdetta ja sijaissisaruutta
- Vahvasti tuetulla perhehoidolla säästetään myös taloudellisia kustannuksia. Aina ei tarvita perheen ulkopuolista terapiaa, lapsi terapeuttisessa suhteessa perhehoidossa 24/7

2. Laajennettu teoreettinen näkökulma lapsen tukemiseen:

- Kiintymyssuhdeteorian lisäksi otetaan mukaan myös muita lapsen käytöstä selittäviä teoreettisia näkökulmia
- Esim. dynaaminen kehityspsykologia: mm. objektiuhdeteorian aikaisempaa vahvempi huomioiminen; lapsen jumiutuneet kehitystehtävät, transferenssin huomioiminen ja sijaisvanhemman vastatunteiden työstäminen arjessa sijoituksen aikana
- Positiivinen näkemys lapsen oireiluun: kehittyminen kriisien ja ristiriitojen kautta, jolloin kriisi ei ole irrallinen sijoitusta haittaava ja sen jatkumista uhkaava tapahtuma vaan kehityksen ja kuntoutumisen ehto

3. Valmennus kokemusperäisenä oppimisena:

- Sijaisperheiden valmentaminen vaiheittain
- Perhehoidon todellisuuden avaaminen ei ole mahdollista ennen sijoitusta

- Tulevia ja mahdollisia ongelmia ei voi työstää ennen sijoitusta
- Jokainen lapsen sijoituksessa mukana oleva (lapsi, biologinen vanhempi, perhehoitaja) on erilainen ja reagoi haastaviin tilanteisiin eri tavalla ☐ yksilöllisen tuen tarve
- Perhehoitajaksi kasvaminen ennakkovalmennuksessa omaksutun tiedon ja käytännön kokemuksen dialogina

Arviointi

Tavoitteena oli ehtiä kerätä palautekysely perheiltä ja sosiaalityöntekijöiltä joilla Pride- ja Famile –koulutus, näkemyksiä koulutusten toimivuudesta, mutta tätä ei ehditty hankkeen aikana toteuttaa. Kaikki avoin palaute sosiaalityöntekijöiltämme ja perheiltämme on kuitenkin tähän saakka ollut positiivista, erityisesti arvostetaan sitä, että koulutusta ja tukea saa kohdennetusti juuri tietyn sijoitetun lapsen pulmiin. Muutoin hankkeen osa- alueet ovat toteutuneet suunnitellusti.

Lopputulokset

Familen koulutuskonsepti on ollut merkittävä askel tehokkaampaan sijaisperheiden tukemiseen ja parempaan arviointiin, kun lapselle etsitään sopivaa perhettä. Työntekijöidemme osaamista on hyödynnetty koulutusmallin kehittämisessä ja tarve Pride –koulutuksen muutokseen on tullut kokeneilta sosiaalityöntekijöiltämme. Avopalveluissa hyödynnetään jatkossa Palaset kohdalleen ja Perhearviointi – koulutuksia, näitä voidaan nyt toteuttaa myös työparina kaupungin työntekijöiden kanssa. Osa- alueen kehittämisestä ovat vastanneet avopalveluiden johtajat Antti Joensuu ja Antti Mäkelä, perhehoidon sosiaalityöntekijät, perheterapeutit ja psykologi.

7.3.2. Erityistason palveluiden uudistaminen

Alkutilanne ja tavoitteet

Tavoitteenamme oli olla hankkeen aikana aktiivisesti mukana erityisesti ot- keskuksiin liittyvässä keskustelussa ja kehitysryhmässä Pohjanmaan osalta. Lisäksi tavoitteena oli osallistua lastensuojelun tilastoinnin ja tietopohjaisen kehittämisen, sekä siihen liittyvään tiedon käsittelyyn ja hyödyntämiseen liittyvään yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Toiminta

Olemme olleet aktiivisesti mukana niin Pohjanmaan kehittäjäryhmässä ot- keskusten kehittämiseen liittyen, lisäksi aiheesta on keskusteltu myös valtakunnallisilla LAPE –päivillä ja lastensuojelun sijaishuollon kehittämispäivillä. Lastensuojelun tietohallintaan liittyvään keskusteluun on osallistuttu Luovaan – liittyvissä kehittämispäivissä, sekä socfinderiin ja apottiin liittyvissä kehittämispäivissä.

Arviointi

OT –ryhmän osalta on pyritty tuomaan esille erityisesti yksityisten palvelujen nykyistä palvelurepertuaaria ja niiden asiakasryhmien kuvauksia, joita nykyisillä palveluilla ei kyetä hoitamaan tarkoituksenmukaisesti. Socfinderin sisältöihin ja toiminnan käytettävyyteen olemme päässeet suurimpana palveluntuottajana vaikuttamaan hyvin. Apotissa olemme olleet mukana ainoana yksityisenä palveluntuottajana ja näin päässeet tuomaan esille järjestelmän suunniteltuun käyttöönottoon liittyviä näkemyksiä yksityisen palveluntuottajan näkökulmasta. Kokonaisuudessa olemme tyytyväisiä hankkeen tämän osa- alueen toiminnan suhteen.

Lopputulokset

Pyrimme jatkossakin olemaan aktiivisia yksityisen palveluntuottajien näkemysten esille tuomisessa erilaisissa alan tietohallintoon liittyvissä kehittämishankkeissa. Luovan tuloon liittyen meillä on paljon toiveita valvonnan yhtenäistymisestä ja tähän liittyvää työtä teemme jatkuvasti tuomalla valviralle tietoon

valvonnan osa- alueita, joissa on hyvin erilaisia näkökantoja eri aluehallintovirastojen välillä. Osa- alueesta olivat vastuussa laatujohtaja Marko Nikkanen ja palvelujohtaja Mervi Elfving.

7.3.3. Lastensuojelun tietopohjainen kehittäminen sähköisen oppimisympäristön avulla

Alkutilanne ja tavoitteet

Familiarissa ei ollut lähtötilanteessa olemassa sähköistä oppimisympäristöä. Hankkeen aikana oli tarkoitus kehittää sijaishuollon työntekijöidemme osaamista luomalla verkko- oppimisympäristö, jossa työntekijät saavat alalla tarvittavaa ja vaadittavaa perustietoa, mutta myös asiakasryhmien vaatimien erikoisalojen koulutusta. Verkkopohjainen oppimisympäristö mahdollistaa nopeamman ja joustavamman tavan kouluttautua, mikä puolestaan tehostaa ammattilaisten tietotaidon nopeampaa kehittymistä ja tätä kautta lasten hoidon laatua.

Toiminta

Olemme tehneet viime- ja tämän vuoden aikana joitain videokoulutuksia Moodlessa, joiden aiheet ovat vaihdelleet tarpeen mukaisesti. Koulutukset ovat aiheeltaan koskeneet mm. päihdetyötä lastensuojelulaitoksessa, kiintymyssuhdehäiriöisen lapsen hoitoa ja kasvatusta, rajoitustoimenpiteitä, tietoturva sekä traumahäiriöitä ja vakauttamista. Koulutusten pituudet ovat vaihdelleet tunnin mittaisesta videoluennosta usean tunnin mittaiseen koulutuskokonaisuuteen, johon liittyy tentti sekä itseopiskelua. Ensi vuoden koulutusten sisällöt ovat osaksi samoja mutta edellä mainittujen lisäksi tulemme tekemään laajan koulutuskokonaisuuden mm. neuropsykiatrisesta valmennuksesta.

Verkkokoulutukset ovat olleet osalle työntekijöistä pakollisia ja osalle vapaaehtoisia riippuen siitä, mitä koulutus käsittelee ja minkälaisessa yksikössä työntekijä työskentelee. Yksikönjohtaja sekä palvelujohtaja ovat saaneet päättää omilta osiltaan yksiköidensä osallistumisesta koulutuksiin. Koulutuksilla pyritään vastaamaan myös kuntien meille puitesopimuksissa asettamaan vaatimukseen, jossa työnantajalla on kolmen-viiden päivän koulutusvelvoite jokaiselle työntekijälle.

Verkkokoulutuksista tiedotetaan työntekijöille työryhmäpalavereissa sekä sähköpostitse. Sähköpostissa ilmoitetaan aina koulutuksen sisältö, linkki koulutukseen, ohjeet koulutuksen suorittamiseen, sekä päivämäärä, johon mennessä koulutus ja siihen liittyvä mahdollinen tentti täytyy suorittaa. Jos kurssiin sisältyy tentti, niin suorituksen jälkeen osallistuja saa tulostettua itselleen todistuksen. Lisäksi jatkossa suoritusmerkintä menee suoraan hr-järjestelmään.

Arviointi

Työntekijöiltä pyydettiin palautetta koulutuksiin liittyen, jotta voimme arvioida mahdollisia muutostarpeita seuraavien sähköiselle alustalle luotavien koulutusten rakenteen ja sisällön suhteen.

Alla kysymykset, joita kysyimme kaikilta työntekijöiltämme, (sähköposti lähti noin 700 sadalle koulutuksia käyneelle työntekijälle). Vastausprosentti ei ollut kovin suuri, (n42), mutta tulleet vastaukset olivat laajoja, jopa A4 –mittaisia ja niissä oli pohdittu koulutuksia monelta eri näkökulmalta.

*Onko diojen ja puheen vaihtelu sopivaa, vai olisiko videointi mielestäsi pitänyt toteuttaa toisin - Jos olisi, niin miten? *Koulutus voi olla pitkäkin ja se voi koostua useista videoita. Nyt haluamme tietää mikä on sopiva yhden videoluennon pituus? 15min, 30min, 45min, 60min tai yli 60min? *Kuinka parantaisit teknisesti verkkokoulutuksia? *Mitkä ovat verkkokoulutusten heikkoudet, entä vahvuudet? *Miten olet saanut hyödynnettyä verkkokoulutuksia omassa työssäsi? *Mistä aiheista haluaisit koulutuksia? Muita ajatuksia?*

Saimme paljon palautetta ja tässä on lyhyt kooste palautteen tiimoilta – ohessa olennaisimmat

Koulutusten sisältö on koettu pääsääntöisesti hyväksi. Erityisen hyväksi on koettu se, että kaikkien ei tarvitse tehdä kaikkia, vaan koulutuksista päätettäessä käytetään maalaisjärkeä – tällöin kaikki saavat juurikin itselleen räätälöidyn oikeanlaisen kokonaisuuden.

Ote palautteesta: *Olen tehnyt kaikki koulutukset ja koen, että luentojen sisältö on erittäin hyvää ja on suunnattu oikealle kohderyhmälle. Monet asiat ovat tuttuja, mutta kertaus ei koskaan ole haitaksi, kenellekään. Ja uskon todellakin, että monelle, joka on lastensuojelutyössä, niin oli paljon uutta sisäistettävää. Riippuu varmaan paljon omasta koulutustaustasta miten paljon uutta luennoista oppii.*

Koulutusten tekniikkaa on kehitetty – joskin olemme itsekin olleet aika tyytyväisiä kuvauksiin ja toteutukseen. Videoinnit on toteutettu tähän mennessä kuvausfirmojen toimesta mutta jatkossa tulemme kuvaamaan videoita myös itse. Ylivoimaisesti suurimman yksimielisyyden kaikista kysytyistä kysymyksistä sai 30min videon kesto. Yli 90% vastaajista kertoi lyhyen ja napakan videon olevan pitkää videota parempi. Jatkossa pyrimme tekemään kaikki videot 20-30min mittaisiksi.

Ote palautteesta: *Verkkokoulutusten vahvuus on ollut laadukas videointi ja sujuva diojen ja videon vaihtelu. Itse oppisin kuitenkin paremmin, jos diat saisi ladattua itselle ja ne voisi sitten vaikka tulostaa ja tehdä niihin muistiinpanoja. Sopiva kesto yhdelle videolle on noin 30 minuuttia.*

Valmistautuminen katseluun koettiin myös tärkeäksi. Useassa palautteessa oli toive, että diat olisi ollut mahdollista kopioida itselle jo ennen videoiden katsomista. Lisäksi toivottiin, että niihin olisi voinut palata myöhemmin.

Ote palautteesta: *Harmi, ettei dioja saanut kopioitua esim. koneelle ennen videoiden katselua, Se olisi helpottanut ja auttanut yöllä pitämään ajatuksen vielä paremmin aiheessa kiinni. Niihin olisi voinut myös palata.*

Moni on kokenut, että keskustelu työkavereiden kanssa tukisi oppimista. Tämä tuli ilmi yli reilusti puolessa vastauksista. Monessa vastauksessa tuli esille myös se, että videoita katsottiin yöllä (yövuorossa) ja silloin niiden tempo saisi olla vähän dynaamisempi. Suurin saatu kritiikki koski sitä, että koulutuksista jäi puuttumaan vuorovaikutus ja niiden katsomiseen ei jää tarpeeksi aikaa yksikössä.

Ote palautteesta: *Heikkoutena verkkokoulutuksilla on myös se, ettei ole mahdollista käydä keskustelua koulutuksen pitäjän ja samaan aikaan koulutusta kuuntelevien kanssa.*

Verkkokurssien suorittamisaika oli muutamassa ensimmäisessä koulutuksessa liian lyhyt. Arvioimme, että kuukausi tai kaksi riittää siihen, että kaikki (n. 1100) ehtivät suorittaa kurssin ja tentin vaaditussa ajassa. Kävi kuitenkin pian ilmi, että asetetut ajat olivat liian lyhyitä ottaen huomioon ensimmäisten koulutusten pitkäkhön keston sekä siihen liittyvän vaikeahkon tentin. Nopeasti teimme päätöksen, että suoritus aika on neljästä kuuteen kuukautta. Olemme kuitenkin pyrkineet siihen, että ihmiset suorittaisivat tentit mahdollisimman nopeasti ja siksi olemmekin järjestäneet nopeille suorittajille esim. arpajaisia tms. Jatkossa meillä voi olla useita verkkokursseja yhtä aikaa auki ja niiden suorittaminen tasaiseen tahtiin on järkevää.

Ote palautteesta: *Onko minun mahdollista saada jatkoaikaa tentin palauttamiseen. En ehdi tekemään kaikkia ennen kuin aika loppuu.*

Paljon kiitosta on saanut se, että videot ovat katsottavissa milloin tahansa. Haaste tässä on se, että Moodle- ympäristönä ei toimi kaikkialla vaan olemme sidottuja Mehiläisen ympäristöön. Parasta olisi, että kurssit olisi esim. kuunneltavissa kännykällä lenkillä tai työmatkalla bluetoothin kautta autoradiosta.

Ote palautteesta: *Verkkokoulutuksessa on hyvää se, että saa katsoa videot silloin kuin itselle on hyvä aika.*

Ohessa on esimerkki keskiarvoisesta palautteesta, joka saatu kyselyn tiimoilta:

Moi Miika,

nopeasti muutama asia, jotka yleisenä palautteena:

1) Verkkoluennot ovat toimineet näppäränä tiedon lisäämisen kanavana ja tavoittaneet sisällöiltään myös hyvin ihmiset. Henkilöstö on periaatteessa ollut hyvin innoissaan koulutusten sisällöistä, etenkin Mervin materiaaleihin liittyen. Parhaimmillaan kakkukahvien toivossa, yksiköissä käydään nyt pienimuotista kisaa, että kaikki ovat saaneet suoritettua nyt auki olevia koulutuksia.

2) Etu, kun voidaan tarjota tätä kautta koulutusmahdollisuutta myös tuntityöntekijöille / paljon keikkaileville.

3) Erityisesti Mervi ja Markon luennot herättäneet paljon keskustelua. Mervin luennot ja materiaali ovat hyödyttäneet omaohjaajia omassa työssään sekä esimiehiä myös työn ohjaamisen näkökulmasta, yhdistyy konkreettisesti arjen työn haasteisiin sekä siihen, mihin suuntaan lastensuojelua ollaan tällä hetkellä kehittämässä. Markon aiheessa puolestaan näyttäytyi se, että rajoituspäätösten osalta syntyi kysymyksiä ja tarkentavia ajatuksia, joita sitten käsitelty yhdessä, koska luennoitsijalta ei voi kysyä reaaliaikaisesti. Spekulaatiota herättävä aihe ja nyt verkko-pohjaisena ei mahdollisuutta keskusteluun.

4) Todella hyvä, että todistus tulostettavissa

Kehittämisaatuksia jatko

1) Tenteistä pääsee läpi katsomatta / kuuntelematta luentoja. Voiko asettaa niin, että videot on ainakin läpi pyöritettävä, ennen kuin pääsisi tenttiin vastaamaan.

2) Hyvä luennoitsija on hyvä myös nauhoitteella.

3) Ns. koulutuskalenteri vuodeksi, jolloin aukeavat / suoritettavat verkko-opinnot olisi paremmin tiedossa. Toki, nyt pitkät suoritusajat, eli sikäli ei kiirettä.

4) Viitaten kohtaan 4, onko mahdollista avata / mahdollistaa chat-keskustelu tai muu oppimisympäristö, johon jollain viiveellä vastataan.

Lopputulokset

Sähköisellä oppimisympäristöllä on nopeutettu koulutusten toteutusta henkilökunnalle merkittävästi, lisäetuna on se, että myös pitkäaikaiset sijaiset voidaan helposti ja nopeasti kouluttaa. Mitä suurempi henkilöstömäärä on kyseessä, sitä edullisempaa sähköistä oppimisympäristöä on käyttää. Erityistä on myös se, että henkilöstön vaihtuvuus vain nostaa järjestelmän kustannustehokkuutta, ei heikennä sitä. Alkuinvestoinnit ovat kohtalaisia, yhden koulutuksen hinta muodostuu yleensä noin 3 000 – 10 000 € paikkeille, riippuen luennoitsijasta ja käytettävästä videointifirmasta. Videofirmojen kilpailuttaminen kannattaa ehdottomasti, hinnoissa on merkittäviä eroja. Jatkossa tulemme hyödyntämään sähköistä oppimisympäristöä yhä laajemmin ja edellä mainittuun arviointiin liittyen kiinnitämme huomiota erityisesti:

- Videointiyritysten kilpailuttamiseen
- Videokoulutusten laadukkuuteen
- Luennoitsijoiden asiantuntemukseen
- Mahdollisuuteen ladata diat koneelle
- Riittävään opiskeluaikaan
- Koulutusmuotojen laajentamiseen, esim. podcastit, chatit yms.
- Videoiden yms. ihanne pituuteen (20- 30 min.)

- Keskustelun aikaan saamiseen, (mikäli työryhmät katsovat osioita video kerrallaan työyhteisöpalavereissa ja jalkauttavat saadun tiedon keskustellen omaan yksikköön, tämä onnistuu, osa työryhmistä tätä jo kokeillut)

Hankkeen osa- alueesta ovat vastanneet Mehiläisen moodle –toimintaympäristön pääkäyttäjä Teija Lämsä, kehitysjohtaja Miika Liimatta, palvelujohtajat Mervi Elfving ja Marko Nikkanen ja käytetyt luennoitsijat.

7.4. ”Lapsella on asiaa” on lasten oma erovertaisryhmä

Mika Lindén ja Eveliina Lehtola

Toiminnan alkutilanne

Kansallisia hyvinvoinnin ja terveyden mittareita tarkasteltaessa voidaan todeta, että Pohjanmaan maakunnan väestö voi muuta maata paremmin. Eri tutkimusten mukaan maakunnan väestön hyvinvointiin vaikuttavat mm. hyvä työllisyys, alhainen sairastavuus ja PYLL⁴-indeksi, hyvä koulutustilanne, vahva sosiaalinen pääoma sekä korkea osallistumisaktiivisuus. Silti kuten koko Suomessa, myös Pohjanmaalla, on näkyvissä lasten ja nuorten fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen pahoinvoinnin kasvua. Perheitä rasittavat erityisesti taloudelliset huolet sekä työn ja perheen yhteensovittaminen. Myös lasten ja nuorten kokema vanhemmuuden puute on Pohjanmaalla lisääntynyt. Alueen erityisyyttä tarkasteltaessa on myös hyvä huomata, että noin 170 000 asukkaasta 50 % puhuu äidinkielenään ruotsia, 45 % suomea ja loppu 5 % muuta kuin kotimaisia kieliä. Jälkimmäinen luku kertoo, että uussuomalaisen määrä on Pohjanmaalla maamme kolmanneksi korkein Ahvenanmaan ja Uudenmaan jälkeen. (Pohjanmaan maakunnan hyvinvointistrategia 2015–2017.)

Pohjanmaan maakunnassa avioeroja oli 11,8 % vuonna 2014 25–64 vuotiaiden keskuudessa 1000 vastaavan ikäistä naimisissa olevaa kohden, kun vastaava luku koko maassa oli 18,2 %. Erojen lukumäärä on todellisuudessa kuitenkin suurempi, kun siihen otetaan mukaan myös purkautuneet avioliitot. Sopimuksia lapsen huollosta, tapaamisoikeudesta ja asumisesta tehdään koko Pohjanmaan alueella vuosittain noin 1 500 eli esimerkiksi vuonna 2015 sopimukset koskivat Pohjanmaalla 3,9 % alle 17-vuotiaista (koko maassa 4,4 %). Luvut perustuvat Sotkanetin tietoihin. Käräjäoikeuden mukaan Pohjanmaalla tulee vuosittain vireille noin 40–50 riitaista avioeroa (koko maassa 1800–2000).

Pohjanmaan LaPe-hankkeen hankesuunnitelmassa todetaan, että eroriidat ovat myös Pohjanmaalla muuttuneet entistä monimutkaisemmiksi ja vaikeammiksi, ja että kehittämistoimenpiteitä tulisi tästä syystä kohdentaa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus erityisesti lasten tukemiseen sekä lasten tarpeiden huomioimiseen erotilanteissa. Sama tarve on todettu jo aiemmin Pohjanmaan Perhekaste II hankkeessa (osa KASPERI-hanketta 2011–2013) vanhempien itsensä esiin tuomana eli että alueelle toivotaan pysyvämpää kaksikielistä eroryhmätoimintaa vanhemmille ja lapsille (Pohjanmaan Perhekaste II hankkeen loppuraportti).

Toiminta ja lopputulos

Toiminnan tavoitteena oli levittää lasten erovertaisryhmiä Pohjanmaan maakunnan alueella. Hankkeen tavoite oli, että LAPE-hankkeen päättyessä kunnissa on koulutettuja ammattilaisia, jotka järjestävät omilla paikkakunnillaan vertaisryhmiä vanhempiensa eron kokeneille lapsille. Koulutukseen osallistuneet kunnan työntekijät saivat käyttöönsä Lapsella on asiaa -manuaaliin, johon on koottu tietoa lasten erovertaisryhmän ohjaamisesta ja toimintaperiaatteista. Manuaali toimii käsikirjana ryhmämuotoisessa eroauttamistyössä vanhempien eron kokeneiden lasten kanssa.

Lasten erovertaisryhmät saivat alkunsa vuonna 2015 Vaasan ensi ja turvakotiyhdistyksen yhdessä mutta erikseen -Pohjanmaan eroauttamisen kehittämishankkeessa (2015–2017). Hankkeen aikana kysyntä ruotsinkielisille erovertaisryhmille kasvoi, samoin alle kouluikäisille kaivattiin ryhmämuotoista tukea vanhempien erotilanteessa. Projektityöntekijät Johanna Nystrand ja Sara Lammi vastasivat tarpeeseen kehittämällä hankkeelle oman eroauttamisen mallin, joka vastaa alueen tarpeeseen molemmilla kielillä.

⁴ PYLL = Potential Years of Life Lost

Lasten erovertaisryhmien avulla perheille tarjotaan tukea eron varhaisessa vaiheessa, jolloin työ on ennaltaehkäisevää. Ryhmämuotoisella tukemisella pyritään ennaltaehkäisemään perhetilanteiden vaikeutumista, rakentamalla vanhempien välistä yhteistyötä tuomalla lapsen ääni kuuluviin.

Vaasan ensi- ja turvakoti ry:n Yhdessä mutta erikseen hankkeella on ollut yhteensä 15 lasten erovertaisryhmää vuosien 2016-2018 aikana. Ryhmistä saatujen kokemusten ja palautteiden avulla on koottu ja kehitetty Lapsella on asiaa- erovertaisryhmätoimintamalli joka sisältää ryhmän ohjaamiseen tarvittavat menetelmät. Lapsella on asiaa- toimintamalli on tarkoitettu 5-10 vuotiaille lapsille, joiden vanhemmat ovat eronneet. Toimintamalli on suomeksi ja ruotsiksi.

Edellytyksenä ryhmään osallistumiseen on, että vanhemmat ovat tehneet eropäätöksen, he ovat puhuneet siitä lapsen kanssa ja uudet asumisjärjestelyt ovat selvillä. Yksinhuoltajaperheissä riittää, että lupa osallistumiseen on huoltajalta, tässä tapauksessa on kuitenkin suositeltavaa olla yhteydessä myös lapsen toiseen vanhempaan, etenkin mikäli lapsi tapaa toista vanhempaa säännöllisesti. Sisarukset voivat osallistua samaan ryhmään, mikäli vanhemmat itse eivät koe sitä esteeksi. Lapsen lojaliteettiristiriidan minimoimiseksi on tärkeää, että molemmat vanhemmat hyväksyvät lapsen osallistumisen ryhmään. Lapselle on tärkeää ryhmän alussa kertoa, että ohjaaja on ollut yhteydessä molempiin vanhempiin, jotta lapsi saa vahvistuksen siitä, että molemmat vanhemmat tietävät mitä ryhmässä tehdään, miksi lapsi osallistuu ryhmään ja lapsella on ryhmässä lupa puhua tunteistaan.

Ryhmän toiminta perustuu luottamuksellisuuteen ja ohjaajilla on vaitiolovelvollisuus. Jokaisella kerralla ryhmässä tarjotaan välipala. Ryhmäohjaajia on aina kaksi, jotta voidaan paremmin taata jokaisen lapsen yksilöllinen huomioiminen ja lapset saavat enemmän tilaa jutella aikuisen kanssa. Ryhmästä ei ole mahdollista saada dokumentteja mahdollisiin oikeusprosesseihin tai muihin huoltokistoihin. Ryhmätoiminta on lasta varten. Lapsella on asiaa-ryhmässä lapsen mielipide on tärkeä.

Lapsille suunnatussa erovertaisryhmässä lapsi saa käsitellä vanhempien eroon liittyviä kysymyksiä ja tunteita yhdessä saman ikäisten lasten kanssa. Lapsen ei tarvitse oireilla tai voida huonosti osallistuakseen ryhmään. Ryhmän perusajatuksena on ennaltaehkäisevä työnote. Ryhmässä on aina kaksi ohjaajaa ja 4-6 lasta/ryhmä. Ryhmätapaamisia on 5 ja lopuksi pidetään loppukeskustelu.

Eroa käsitellään ryhmässä leikkimisen, piirtämisen ja satujen avulla. Tavoitteena on, että lapsi oppii ymmärtämään ja käsittelemään tunteitaan. Vertaisryhmän toinen tavoite, on että lapsi voi puhua vanhempiensa erosta, eikä häpeile sitä ja pidä itseään poikkeavana sekä tuoda esiin lapsen näkökulma erosta. Ryhmässä ei oteta kantaa kenenkään eropäätökseen eikä valita puolia vanhempien välillä.

Ryhmässä lapsi huomioidaan yksilönä. Yksilölliset tarpeet otetaan huomioon jo ryhmän suunnitteluvaiheessa. On tärkeää, että jokainen lapsi tarinoineen ja kokemuksineen tulee ryhmässä kuulluksi ja nähdyksi. Vanhempien ero herättää lapsessa paljon tunteita. Ryhmässä keskitytään tunteiden tunnistamiseen ja niiden käsittelyyn. Vaikka ero on vanhempien mielestä sujunut sopuisasti voi se silti lapsesta tuntua isolta asialta. Arjessa tapahtuvat muutokset herättävät lapsessa kysymyksiä. Ryhmässä tuetaan lapsen perusturvallisuuden tunnetta käsittelemällä lapsen tunteita ja tukemalla turvallisuutta lisääviä toimintatapoja.

Lapsen kokemus vanhempien erosta ja asumismuodosta voi poiketa vanhemman omasta käsityksestä. Ryhmässä lapselle annetaan tilaa kertoa oma kokemuksensa perheentilanteesta. Lapselta kysytään aina lupa keskustella vanhempien kanssa lapsen kertomuksista. Parhaimmillaan lapsen kuulemisella voidaan vaikuttaa perheen toimintamalleihin, kuten esim. miten tukea kahden kodin lasta siirtymään toisesta kodista toiseen.

Lasten yksilölliset tarpeet otetaan huomioon jo ryhmän suunnitteluvaiheessa. Vertaisryhmässä tapahtuvan tunnetyöskentelyssä lähtökohtana on erilaisten tunteiden tunteminen ja nimeäminen. Ryhmässä kaikki tunteet ovat sallittuja, tärkeintä on oppia käsittelemään ja kohtaamaan erilaisia tunteita. Ryhmätilanteessa lapsella on myös mahdollisuus kertoa, mikä hänelle on arjessa tärkeää ja mikä tukee häntä kahden kodin

välisessä elämässä. Loppukeskustelussa lapsi saa halutessaan jakaa näitä ajatuksiaan ohjaajien tuella molemmille vanhemmilleen, jotta myös vanhemmat osaavat ottaa huomioon lapsen mielipiteet ja toiveet, jos näistä ei ole aiemmin puhuttu.

Ryhmäkertojen teemat ja menetelmät suunnitellaan ennen ryhmän alkua, mutta jos ei lapsi halua olla jossakin mukana tai haluaa tehdä jotakin muuta, suunnitellaan ryhmänkulku uudestaan. Ryhmän ensimmäisellä kerralla ohjaajat kertovat lapsille, että ryhmässä voi kertoa asioita luottamuksella ja lapsi saa itse päättää, mistä asioista puhutaan vanhempien kanssa loppukeskustelussa. Ensimmäisellä kerralla lapset päättävät itse sopivan nimen ryhmälle ja saavat esittää välipalaehdotuksia.

Tulokset ja vaikuttavuus

LAPE-hankkeen projektityöntekijä Vaasan ensi- ja turvakotiyhdistyksestä oli aktiivisesti yhteydessä Pohjanmaan maakunnan kuntien sosiaalihuoltoon saadakseen järjestettyä kuntien koulutuspäiviä. Projektityöntekijä koki tämän haastellisen vaiheena, koska yleinen vastaus hänelle oli, ettei kunnalla ollut aikaa/mahdollisuutta järjestää työntekijöille koulutuspäivää. Koulutuksia järjestettiin hankkeen aikana lopulta seuraavien kuntien työntekijöille:

- Pietarsaari (4 osallistujaa)
- Närpiö + Kaskinen (6 osallistujaa)
- Kristiinankaupunki (5 osallistujaa)
- Maalahti + Korsnäs (6 osallistujaa)
- Laihia (4 osallistujaa)

Kunnissa järjestettäviin koulutuspäiviin osallistui lopulta yhteensä 25 kuntien työntekijää. He edustivat seuraavia ammattiryhmiä:

- Sosiaaliohjaaja
- Lastentarhaopettaja
- Perhetyöntekijä
- Lastenvalvoja

Kunnat joissa on koulutuspäivän jälkeen järjestetty lasten erovertaistyhmiä ovat:

- Närpiö
- Kristiinankaupunki
- Pietarsaari
- Laihia (ryhmä suunnitteilla)

Kunnat, joissa ryhmätoimintaa on järjestetty, ovat olleet tyytyväisiä ryhmiinsä. Ryhmiä on pidetty niin suomeksi kuin ruotsiksi, ja niiden koettu auttavan perheiden ja etenkin lasten asemaa eroperheissä. Kirjat ja tehtävät ovat herättäneet paljon keskustelua. Ryhmien ohjaajat ovat pitäneet ”konseptin” selkeydestä, ja siitä, että ryhmäkerroille on ollut valmiiksi suunniteltu ja toimiva runko. Asia, joka koettiin hankalaksi, oli lapselta luvan saanti asioista puhumiselle perhetapaamiseen. Lapset olivat tuoneet esille asioita, joita ryhmän vetäjät kokivat tärkeiksi ja hyviksi aiheiksi perhetapaamisiin käsiteltäviksi, mutta lapset eivät olleet antaneet lupaansa niistä puhumiseen. Kuitenkin perhetapaamisessa nämä asiat olivat tulleet esiin ja lapset olivat joko itse ottaneet ne puheeksi tai pyytäneet ohjaajia puhumaan asiasta. Saadun palautteen mukaan vanhemmat olivat huomanneet kotona, että lapset olivat tykänneet ryhmästä ja että siitä oli lapsille hyötyä.

Sytä, miksi kunnassa ei ole koulutuksen jälkeen ryhmiä järjestetty oli monia. Kaksi koulutukseen osallistunutta työntekijää oli siirretty kunnassaan eritehtävään lastensuojelussa ja he kertoivat, ettei tämän vuoksi aikaa/mahdollisuutta ryhmän aloittamiselle ole ollut. Yhdellä koulutuksen käyneellä työntekijällä esteenä oli työsuhteen loppuminen. Kaikki edellä mainitut työntekijät mainitsivat koulutuspäivän olleen antoisa ja he olivat kokeneet, että ryhmämuotoiselle lasten erovertaisyryhmälle olisi tarvetta.

Yksi työntekijä ilmoitti syyksi, miksi ei ole kyennyt järjestämään kunnassaan lasten erovertaisyryhmää ajanpuutteen. Hänen mukaansa henkilöstötilanteen vuoksi heillä ei ollut aikaa järjestää kyseistä ryhmää. Kaksi kuntaa kertoi esteeksi osallistujien puuttumisen. He olivat kertoneet tulevasta ryhmästä suoraan perheille, sekä mainostaneet tulevaa ryhmää paikallislehdissä ja kirjoittaneet ryhmätoiminnasta artikkelin. Tämän lisäksi he olivat mainostaneet ryhmiä kunnan kotisivuilla ja sosiaalisessa mediassa ja jopa yrittäneet tavoittaa mahdollisia perheitä vanhempain yhdistysten kautta ja olleet yhteydessä kouluterveydenhuoltoon ja koulupsykologeihin. Laajasta tiedottamisesta huolimatta he eivät olleet tavoittaneet perheitä. Kyseiset kunnat ovat molemmat asukasluvultaan ja kooltaan pieniä.

Lopuksi voidaan sanoa, että onnistumisen edellytyksiä Lapsella on asiaa erovertaisyryhmätoiminnalle on mahdollisuus järjestää ryhmiä omalla työajalla ja se, että esimiehet sitoutuvat mallin toteuttamiseen. Ryhmät tarvitsevat kaksi ohjaajaa, ja tämän vuoksi toinen ohjaaja pitäisi löytyä omasta yksiköstä tai yhteistyöverkosta. Ryhmän aloitusta auttaa, että sille on oma asiakaspohja, jolle voi suositella ryhmää ja mahdollisuus ottaa suoraan yhteyttä lasten vanhempiin. Ryhmille pitää myös löytyä toimintaan soveltuvat tilat sekä mahdollisuus hankkia ryhmässä tarvittavia välineitä ja mm. välipalaa.

Kolme lyhyitä kysymyksiä jatkosta

Löytyykö esim. verkosta lasten erovertaisyryhmän toimintamalli?

Toimintamallia levitetään toistaiseksi vain koulutuksella. Koulutuksessa herää aina keskustelua osallistujien kesken ja näin vuorovaikutuksessa tapahtuva tiedon saanti auttaa selkeä motivoi koulutuksiin osallistujia. Lisäksi heidän on jatkossa helppoa kääntyä toistensa puoleen, jos tulee kysyttävää.

Kuka kouluttaa jatkossa niitä kunnan tai muun tahon työntekijöitä, jotka haluavat alkaa ohjaamaan ryhmiä?

Vaasan ensi- ja turvakodin työntekijät.

Missä kaikkialla työmallia voi toteuttaa tai ohjaajat voivat työskennellä?

Työmallia voi toteuttaa kaikissa kunnan toimintaympäristöissä, joissa työntekijät tapaavat perheitä sekä lapsia ja heidän vanhempia.

7.5. Menetelmät Palaset kohdalleen ja perhearvioinnin levittäminen ja arviointi

Susanna Rautio

Kuvaa lyhyesti tavoitteet ja tulokset

Suomen Mielenterveysseura ry. tuotti ja koordinoi LAPE-hankkeeseen Palaset kohdalleen – ja perhearviointimenetelmä-koulutukset Vaasassa keväällä ja syksyllä 2018. Palaset kohdalleen koulutukseen osallistui vuonna 2018 yhteensä 18 osallistujaa (keväällä 13 ja syksyllä 5 osallistujaa) ja Perhearviointimenetelmä koulutukseen yhteensä 32 osallistujaa (keväällä 8 ja syksyllä 24 osallistujaa.) Koulutusten avulla Pohjanmaan alueella on tavoitettu useiden eri ammattiryhmien edustajia, eli lasten, nuorten ja heidän perheidensä kanssa työskenteleviä ammattilaisia ja heidän asiakkaitaan. Koulutuksilla on ollut välillisesti vaikutusta myös asiakkaisiin, sillä niissä on työstyetty osallistujien omaa asiakastyötä

koulutusten teemojen kautta. Työntekijän ammatillinen osaaminen välittyy asiakastyöhön ja asiakkaat ovat välillisesti osallisina ja hyödynsääjinä. Palautteiden perusteella koulutukset ovat olleet hyödyllisiä, ne ovat tarjonneet ammattilaisille uusia taitoja, työkaluja ja vahvistaneet osallistujien ammatillista osaamista. Koulutuksilla on pystytty vastaamaan kysyntään. Syksyn koulutuksia kehitettiin kevään palautteen perusteella.

Koulutusten tavoitteena on ollut kehittää lasten, nuorten ja heidän perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten osaamista ja levittää näyttöön perustuvia menetelmiä työskentelyn tueksi. Koulutusten suunnittelussa ja toteutuksessa on huomioitu LAPE-hankkeen tavoitteet. Menetelmien soveltuvuutta eri asiakasryhmien kanssa työskentelyyn on käyty keskustelua. Myös esimerkiksi maahanmuuttaja-asiakkaiden kanssa työskentelyä on käsitelty koulutuksissa. Sekä Perhearviointimenetelmä että Palaset kohdalleen-koulutus perustuvat tietoon ja/tai vaikuttaviksi todettuihin tekijöihin lasten ja nuorten ja heidän perheidensä kanssa työskentelyssä. Perhearviointimenetelmä, johon toinen koulutuksista perustuu, on menetelmänä parhaillaan arvioitavana Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön, Itä:n Kasvun tuki tietolähteeseen. Kasvun tuki on yhteistyössä Suomen Mielenterveysseuran kanssa toteutettu työkalupakki, joka tarjoaa arvioitua ja luotettavaa tietoa vaikuttavista, varhaisen tuen työmenetelmistä lasten ja heidän perheidensä tukemiseksi perheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille, esimiehille ja päättäjille.

Koulutusten kautta on pyritty rakentamaan eri organisaatioissa toimivien ammattilaisten työskentelylle yhteistä teoreettista perustaa, asennetta, käsitteitä ja työkaluja työhön. Palaset kohdalleen- koulutuksessa ammattilaiset saivat työkaluja vaikeissa tilanteissa olevien nuorten ja heidän perheidensä auttamiseen. Perhearviointimenetelmä-koulutus puolestaan tarjosi konkreettisia työkaluja kaikille perheiden kanssa työskenteleville. Molempien koulutuksista kerättyjen arviointien perusteella koulutuksista on ollut hyötyä, ne ovat tarjonneet ammattilaisille uusia taitoja, työkaluja ja vahvistaneet osallistujien ammatillista osaamista. Palaset kohdalleen- koulutuksessa ammattilaiset saivat työkaluja vaikeissa tilanteissa olevien nuorten ja heidän perheidensä auttamiseen. Perhearviointimenetelmä-koulutus puolestaan tarjosi konkreettisia työkaluja kaikille perheiden kanssa työskenteleville. Molemmat koulutukset arvioitiin. Koulutusten arvioinnit avataan tarkemmin omissa luvussaan.

Toteutus. Kuvataan projektin keskeiset vaiheet ja niiden aikataulu suhteessa suunnitelmaan. Kuvaa mahdolliset poikkeamat

Hankkeen aikana toteutettiin hankesuunnitelmassa esitetyt koulutukset aikataulun mukaisesti. Vuoden aikana järjestettiin Vaasassa neljä eri koulutusryhmää. Palaset kohdalleen koulutus järjestettiin keväällä (24.–25.1., 21.–22.2., 21.3.–22.3., 25.–26.4., ja 29.–30.5.2018) ja syksyllä (22.–23.8., 19.–20.9., 3. – 4.10., 28.–29.11. ja 12.–13.12.2018), ja Perhearviointimenetelmä-koulutukset keväällä (27.3., 19.4. ja 15.5.2018) ja syksyllä (27.9., 25.10. ja 22.11.2018). Arviointiaineisto koostuu koulutuksiin osallistuneiden alku- ja loppukyselyistä ja Palaset kohdalleen koulutuksen osalta myös esimiehille suunnatusta alkukyselystä. Koulutusten arviointi toteutettiin siten, että Eira Tikkanen suunnitteli ja toteutti kevään arvioinnit ja arviointisuunnittelija Susanna Rautio suunnitteli ja toteutti alku- ja loppuarviointikyselyt syksyn ryhmille. Kyselyt laadittiin kevään kyselyjen pohjalta, niitä osin uudistaen. Osallistujilta kerättiin vastaukset paperilla, lukuun ottamatta Palaset kohdalleen kevään alkuarviointeja ja molempia esimiesten Webropol-kyselyitä. Osallistujille kerrottiin kyselyjen tarkoitus, ja se, ettei niitä käytetä muihin tarkoituksiin kuin koulutusten arviointeihin ja sitä kautta koulutusten jatkokehittämiseen.

Arviointisuunnittelija keräsi kaiken löytämänsä aineiston ja materiaalin myös kevään koulutusten arviointeihin liittyen ja yhdisti aineistot tähän raporttiin. Sekä Palaset kohdalleen että Perhearviointi koulutuksesta raportin laatijalla oli käytössään kevään osalta kaikkien kyselyjen vastaukset ja alkuarviointien koosteet. Syksyn arvioinnit ja niiden koonnit noudattelevat kevään arviointeja. Arviointimateriaalia säilytetään asianmukaisesti. Kaikki kyselylomakkeet ja vastausten sisällöt käytiin läpi systemaattisesti ja vastauksia kirjattiin koosteiksi omiin tiedostoihinsa. Vastauksia analysoitiin ja koottiin raporttiin teemoittain. Niissä kyselyissä, joissa oli numerovastausvaihtoehdot, laskettiin myös keskiarvot.

Arvioinneilla on pyritty saamaan tietoa muun muassa koulutusten tehokkuudesta ja tavoittamaan osallistujien näkemyksiä siitä, missä koulutuksissa on onnistuttu ja mitä voidaan jatkossa kehittää. Myös eriävät ja erilaiset näkökulmat on otettu huomioon.

Arviointisuunnitelman mukaan oli tarkoitus jatkaa arviointia myös fokusryhmä- ja asiakashaastatteluihin (Perhearviointimenetelmä). Perhearviointimenetelmä koulutukseen osallistuneille fokusryhmähaastattelua ei tehty, mutta arviointisuunnittelija osallistui tehostapäivään, jossa käyty keskustelu tallennettiin muistiinpanoihin. Palaset kohdalleen syksyn ryhmälle pidettiin loppuarviointi, joka ennätti tähän raporttiin. Fokusryhmähaastattelu tehtiin keväällä (29.5, 17 osallistujaa), mutta syksyn ryhmälle sitä ei ehditä järjestää. Perhearviointimenetelmä koulutuksen vastuukouluttajan kanssa sovittiin, että syksyn ryhmän kanssa ei toteuteta asiakasperhehaastatteluita, ensinnäkin aikataulusyistä ja toisekseen siitä syystä, että asiakkaat ovat esimerkiksi lastensuojelun ja psykiatrisen puolen asiakkaita (jolloin lupa-asioiden järjestämiseen ja sopivien asiakasperheiden löytymiseen liittyvät kysymykset haastavat toteutusta, erityisesti tällä aikataululla). Molemmissa koulutuksissa asiakasnäkökulma on kuitenkin vahvasti läsnä esimerkiksi harjoituksissa. Koulutuksissa työstetään omaa asiakastyötä koulutuksen teemojen kautta. Työntekijän ammatillinen kehittyminen välittyy asiakastyöhön ja asiakkaat ovat välillisesti osallisina ja hyödynsaajina.

Vastuuhenkilö ja organisaatio

Perhearviointimenetelmä-koulutuksessa kouluttajana ja vastuuhenkilönä toimi VET, psykoterapeutti Marjukka Laukkanen Suomen Mielenterveysseurasta. Palaset kohdalleen-koulutuksessa kouluttajina toimivat VTT, VE psykoterapeutti Leena Ehrling (vastuukouluttaja), MDFT- avainterapeutti Jarkko Karhunen ja MDFT-terapeutti Minna Saira. Koulutuksen arviointeihin osallistui keväällä 2018 TtM, VE psykoterapeutti Eira Tikkanen ja Marjukka Laukkanen (Perhearviointi) Suomen Mielenterveysseurasta. Syksyllä 2018 koulutuksien arvioinnit toteutti arviointisuunnittelija (YTT) Susanna Rautio Suomen Mielenterveysseuran koulutustiimistä. Koulutusten järjestelyissä yhteyshenkilönä toimi LAPE-hankkeen projektityöntekijä Terhi Korpi.

7.5.1. Palaset kohdalleen-koulutukset ja niiden arviointi

Palaset kohdalleen on ammatillinen lisäkoulutus, joka tarjoaa työkaluja vaikeissa tilanteissa olevien nuorten ja heidän perheidensä auttamiseen sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille, joilla mahdollisuus tiiviiseen työskentelyyn myös perheiden ja lähiverkostojen kanssa. Koulutuksen tavoitteena oli osallistujien ammattitaidon kehittyminen heidän omaksuessaan uusia ajattelutapoja ja toimivia työkaluja intensiiviseen, yksilö- ja perhe- ja verkostotasolla samanaikaisesti toteutuvaan työtapaan, joka jalkautuu nuoren ja hänen perheensä arkeen. Koulutuksen kesto oli 5 x 2 päivän seminaaria, joista ensimmäinen on teoriapainotteinen ja toinen työohjauksellinen. Työnohjausta tehdään jokaisen kohdalla omaan asiakasperheeseen liittyen. Lisäksi koulutuspäivien välissä osallistujat saivat tehtäväkseen luku- ja pohdintatehtäviä. Opittuja taitoja käytetään alusta asti omassa työssä (esimerkiksi asiakastapaamisten videoinnit). Osallistujat valitsevat asiakkaan, jonka kanssa harjoitellaan. Koulutuksessa perehdytään erilaisissa intensiivisissä, systeemissä ja perhekeskeisissä työmalleissa vaikuttaviksi todettuihin tekijöihin (motivointi, yhteistyösuhteen rakentaminen, vuorovaikutus, tunteiden kanssa työskentely). Koulutus järjestettiin Vaasassa ensimmäisen kerran keväällä 24.–25.1., 21.–22.2., 21.3.–22.3., 25.–26.4., ja 29.–30.5.2018 ja syksyllä 22.–23.8., 19.–20.9., 3.–4.10., 28.–29.11. ja 12.–13.12.2018. Myös esimiehet huomioitiin koulutuksesta heille suunnatulla alkukyselyillä. 20.10.2017 Vaasassa järjestettiin myös yhteinen aloitustapaaminen, jonne kutsuttiin osallistujat (kevään ryhmä) ja heidän esimiehensä. Yhteisen tapaamisen tarkoituksena oli, että koulutuksen hyödyt siirtyisivät mahdollisimman tehokkaasti työyhteisöön.

Kevään 2018 arvioinnit toteutti Eira Tikkanen Suomen Mielenterveysseurasta. Syksyn koulutuksia koordinoi Marjukka Laukkanen Mielenterveysseurasta. Arviointisuunnittelija Susanna Rautio Suomen Mielenterveysseurasta laati alkukyselyn kevään 2018 kyselyn pohjalta. Molemmissa alkukyselyssä selvitettiin muun muassa koulutukseen hakeutumisen syitä ja toiveita koulutukselle. Osallistujilta kerättiin myös loppuarvioinnit.

Palaset kohdalleen -koulutukseen Vaasassa osallistui keväällä 2018 13 ammattilaista, joista 10 vastasi alkukyselyyn. Kevään ryhmältä alkukyselyssä kysyttiin seuraavia asioita;

Ikä
Sukupuoli
Pohja/peruskoulutus
Lisäkoulutus
Työkokemus alalta
Työkokemus nykyisessä tehtävässä
Työpaikka/organisaatio
Organisaation perustehtävä
Oma työtehtävä
Miksi hakeuduit koulutukseen?
Mitä toivot saavasi koulutuksesta/miten toivot kehittyväsi? Mitä tietoja, mitä taitoja, mitä asenteita
Mistä huomaat, että ammatillinen osaamisesi on kehittynyt?
Mistä asiakkaasi huomaavat sen? Mistä asiakkaasi verkosto huomaa sen?
Mistä muut viranomaiset/yhteistyökumppanisi huomaavat sen?
Minkälaista tukea toivot esimieheltäsi ja/tai työyhteisöltäsi koulutuksen aikana? Muuta?

Alkuarvioinnissa kevään ryhmän osallistujat ilmoittivat pohjakoulutuksikseen sosionomi AMK (6), joista kahdella myös lähihoitajan tutkinto, yhdellä perheterapiakoulutus. Vastaajista yhtä lukuun ottamatta kaikki olivat naisia. Kolme vastaajaa ilmoitti omaavansa ylemmän korkeakoulututkinnon ja sosiaalityöntekijän tutkinnon. Lisäkoulutuksistaan vastaajat kirjoittivat nepsy-valmentaja, ratkes-nepsyvalmentaja, perheterapeutti, psykofyysinen psykoterapia, sosiaalityön maisteriopinnot, psykiatrinen lastensuojelutyö, lastensuojeluun erikoistuva sosiaalityön täydennyskoulutus sekä sosionomin AMK-opinnot. Vastaajien työkokemus vaihteli viidestä vuodesta yli kahteenkymmeneen vuoteen. Viisi osallistujaa työskenteli yksityisissä lastensuojelupalveluissa laitos- ja avohuollossa, yksi erikoissairaanhoidon nuorisotyössä ja kaksi kaupungin sosiaali- ja terveystoimen lapsi- ja perhesosiaalityössä. Työtehtäviä oli useita; palvelupäällikkö, perheterapeutti, perheohjaaja, tukihenkilötyö, ohjaaja, sosiaaliohjaaja ja lastensuojelun perhetyö.

Koulutettavat vastasivat hakeutuneensa koulutukseen ammatillisen kehittymisen vuoksi ja lisäkoulutuksen tarpeesta. Myös tiedon saanti, parempi motivoituminen ja yhteistyökumppaneiden löytyminen koulutuksen kautta mainittiin. Kysymykseen ammatillisesta kehittymisestä tuotti vastauksia uusien työkalujen ja välineiden toiveesta, etenkin konkreettisia työvälineitä toivottiin. Vastauksissa nousivat esiin myös uudet näkökulmat nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen, dialogi- ja kommunikointitaitojen vahvistuminen, kyky motivoida asiakasta muutokseen ja kyky nähdä työn vaikutukset yksilön, perheen ja yhteiskunnan tasolla. Joissakin vastauksissa tuli esille väsymys ja kynnisyys tällaisten kyselyjen suhteen.

Vastaajat toivoivat saavansa koulutuksesta rohkeutta ja aloitteellisuutta, taitoa nähdä nuoren elämää kokonaisuutena, sekä taitoa ottaa oikea rooli ja päästä nuoren elämän kontekstiin auttajana. Motivoiva keskustelu, taito tarttua asioihin ja puheeksi ottaminen mainittiin myös. Asenteellisia muutoksia olivat työntekijöiden myönteisyyden, innostuneisuuden ja motivoitumisen ja sitoutumisen lisääntyminen. Uusien työkalujen toivottiin antavan rohkeutta asiakastyöhön, ja tunnetta, että asiakkaita voi auttaa. Oman kehittymisen huomaa siitä, että työntekijä jaksaa paremmin ja jaksaa kokeilla uusia työtapoja, tilanteet ovat paremmin hallinnassa. Työntekijä voi luontevasti käyttää luontevasti eri tilanteisiin sopivia keinoja. Asiakkaille kehittyminen näkyy esimerkiksi kohtaamisten ja prosessien sujuvuudesta. Asiakkaille jää kokemus arvostavasta suhtautumisesta. Työyhteisölle ja esimiehelle osaamisen kehittyminen näkyy

esimeriksi toiminnan kehittämisestä ja tavoitteiden saavuttamisesta. Yhteistyö tiivistyy ja on avointa. Esimieheltä ja työyhteisöltä toivottiin aikaa koulutukseen ja työparityöskentelyn mahdollisuutta.

Syksyn 2018 Palaset kohdalleen koulutukseen Vaasassa osallistui yhteensä viisi työntekijää sosiaali- ja terveysalan työntekijää alueen yksityisistä asumispalveluista ja lähikaupungeista. (Kolme naista ja kaksi miestä). Neljä osallistujaa toimi samassa organisaatiossa. Kaikki koulutukseen osallistujat täyttivät toisen koulutuskerran yhteydessä (19.9.2018) alkukyselyn, jonka avulla saatiin osallistujien taustojen lisäksi tietoa osallistujien motiiveista ja toiveista koulutusta kohtaan. Kyselyyn saatiin kuusi vastausta, yksi osallistuja ei tämän jälkeen jatkanut koulutusta. Kysely laadittiin kevään kyselystä ja se on samankaltainen mutta tiiviimpi. Vastausten mukaan osallistujien ikäjakama oli 25–57 vuotta. Puolet osallistujista oli naisia ja puolet miehiä. Osallistujat olivat koulutustaustaltaan lähi - ja sairaanhoitajia, sosionomeja ja yhteiskuntatieteiden alan maisteri. Työtehtävikseen osallistujat nimesivät muun muassa ohjaajan, sairaan/terveydenhoitajan ja perhetyöntekijän tehtävät. Kokemusta heillä oli alaltaan muutamasta kuukaudesta pitkään, yli 20 vuoden työkokemukseen. Lisäkoulutuksia oli useita.

Kyselyjen perusteella koulutettavat hakeutuivat koulutukseen oppiakseen uusia käytännön ohjeita- ja työkaluja työhön, uusia ajattelutapoja ja kehittyäkseen ammatillisesti. Koulutettavat halusivat saada vahvistusta ja varmuutta työhön, kehittyä ammatillisesti ja oppia uutta ja saada konkreettisia työkaluja, joita hyödyntää perheiden kanssa tehtävässä työssä. Koulutukselta toivottiin uuden menetelmän oppimista ja jo opitun vahvistamista, perhelähtöisen ajattelun ja perhettä koskevan tiedon ja kokonaisvaltaisemman ymmärryksen lisääntymistä sekä konkreettisia esimerkkejä ja työvälineitä työhön. Myös lapsen äänen esiin tuomiseen toivottiin keinoja. Esimiehiltä ja työyhteisöltä koulutettavat toivoivat kiinnostusta koulutusta kohtaan, kannustusta ja tukea uusien työskentelytapojen suhteen, aikaa koulutuksessa annettaville tehtäville ja mahdollisuutta käyttää saatua työmenetelmiä. Myös tämän ryhmä toivoi työparityöskentelyn mahdollistamista ja työyhteisössä käytävää vuoropuhelua ja kokemusten jakamista.

Kevään ryhmän esimiehiltä kysyttiin Webropol- kyselyn avulla seuraavia asioita:

Montako alaistasi osallistuu ensimmäiseen Palaset kohdalleen koulutukseen?
Työkokemuksesi alalta?
Kuinka kauan olet toiminut nykyisessä tehtävässäsi?
Organisaatio, Organisaation perustehtävä
Tulevaisuuden näköalat/visio
Kehittymisen haasteet
Alaisillasi on monenlaista ammatillista osaamista, miten arvioit:
Miten heidän ammattitaitonsa olisi hyvä kehittyä?
Mitä lisäarvoa toivot Palaset kohdalleen-koulutuksen tuovan toimintaanne?
Alueellinen yhteistyö ko. asiakasryhmän kanssa:
Mikä sujuu hyvin alueellasi? Mikä ei suju? Mitä pitäisi kehittää?
Mistä huomaat, että alaistesi ammatillinen osaaminen on kehittynyt?
-Miten se näkyy suhteessa asiakkaisiin?-Miten se näkyy suhteessa työyhteisöön/esimieheen?
-Miten se näkyy suhteessa yhteistyökumppaneihin?
Miten voit/toivot voivasi tukea alaistesi työskentelyä koulutuksen aikana ja sen jälkeen? Muuta?

Kyselyyn vastasi keväällä neljä esimiestä. Myös syksyn ryhmän esimiehiltä pyydettiin Webropol-kyselyllä vastauksia. Tähän kyselyyn tuli kaksi vastausta. Kysely oli tehty muokaten kevään kyselystä. Esimiesten vastausten koonnin mukaan esimiehillä oli vaihtelevia työkokemuksia, muutamasta vuodesta yli kahteenkymmeneen vuoteen. Muun muassa Sote-integraatio mietitytti, mitä se tuo tullessaan. Tulevaisuudessa työ tulee olemaan entistä haastavaa, asiakkaiden pulmat massiivisia. Toisaalta ajateltiin myös, että sote on jo hyvällä alulla seudulla. Lapsiperheiden kanssa työskennellään moniammatillisesti, lähiverkostojen voimavaroja paremmin hyödyntäen. Systeemisen toimintamallia (Hackney) otetaan käyttöön. Työ on dialogista, läpinäkyvää, voimavarakeskeistä, ei ongelmakeskeistä. Avun saaminen perheillä varhaisessa vaiheessa on tärkeää. Henkilökuntaresurssin riittävyys oli vastaajien yhtenä huolenaiheena. Työntekijöiden olisi hyvä vielä enemmän keskittyä löytämään voimavaroja perheessä ja

lähiverkostossa ja nostaa lapsi subjektiksi. Työntekijöiden tulisi myös olla armollinen itselle. Tämän koulutuksen myötä saadaan osaamista keinoja näihin ylläkuvattuihin haasteisiin ja osaamistarpeisiin.

Koulutuksen päätteeksi kevään ryhmältä kerättiin loppuarvioinnit, joihin vastasi 13 osallistujaa. Kyselyssä kysyttiin seuraavia asioita;

1. Millä toimialalla työskentelet? Sosiaalitoimi (=7 osallistujaa)/Terveystoimi(=1)/Sivistystoimi/Järjestö/Seurakunta/Muu (=5)		
2. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Monivalintakysymykset, vastausvaihtoehdot: täysin samaa mieltä/ Jokseenkin samaa mieltä/Ei samaa eikä eri mieltä/Jokseenkin eri mieltä/Täysin eri mieltä Vastausvaihtoehdot muutettu numeromuotoon, 5-1, jolloin saatu keskiarvot) Koulutuksessa oli selkeät tavoitteet opetukselle? (Eniten vastauksia, 9 = jokseenkin samaa mieltä, ka=3,3)		
Koulutuksessa käytettävät menetelmät (luennot, harjoitukset, keskustelut, työnohjaus, kirjalliset materiaalit ym.) olivat monipuolisia ja oppimista edistäviä (Eniten vastauksia, 6=jokseenkin samaa mieltä, ka=4,23)		
Ajan käyttö oli tehokasta (Eniten vastauksia 7= jokseenkin samaa mieltä, ka=2,92)		
3. Miten arvioisit kokemusta koulutuksesta kokonaisuutena? Hyvä/Melko hyvä/Keskinkertainen/ Melko heikko/Heikko (Eniten vastauksia, 11=Jokseenkin samaa mieltä, ka=4,27)		
4. Haluatko sanoa jotain muuta koulutusten järjestelyistä?		
5. Mikä synnytti luottamusta siihen, että voit auttaa asiakkaitasi entistä paremmin?		
6. Mikä heikensi luottamusta siihen, että voit auttaa asiakkaitasi entistä paremmin?		
7. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Monivalintakysymykset, vastausvaihtoehdot: täysin samaa mieltä/Jokseenkin samaa mieltä/Ei samaa eikä eri mieltä/Jokseenkin eri mieltä/Täysin eri mieltä että Koulutus lisäsi ammatillista ymmärrystäni (Eniten vastauksia, 6=Jokseenkin samaa mieltä, ka=4,15) Koulutus antoi tukea myös muuhun työhön (Eniten vastauksia, 8=Jokseenkin samaa mieltä, ka=4,23)		
Sain koulutuksesta apua siihen, että voin työssäni entistä paremmin tukea lasten tai nuorten ja perheiden omien voimavarojen vahvistamista (Yhtä paljon vastauksia= Jokseenkin samaa mieltä ja ei samaa eikä eri mieltä, ka=3,65)		
8. Millaista tukea tarvitsisit, jotta opitun käyttö juurtuisi osaksi työtäsi?		
9. Onko Palaset kohdalleen-koulutuksesta ollut hyötyä:		
Perheiden kanssa?		Kyllä=12, ei=1
Lapsille/Nuorille?		Kyllä=12, ei=1
Itsellesi?		Kyllä=12, ei=1
Tiimillesi?		Kyllä=5, ei=6
Yhteistyölle kollegojesi kanssa?		Kyllä=8, ei=5
Toiminnalle esimiehesi kanssa?		Kyllä=5, ei=7
Yhteistyölle alueen muiden toimijoiden kanssa?	Kyllä=5, ei=7	
Maakuntasi palvelurakenteelle?		Kyllä=2, ei=11
10. Mistä koulutuksessa on ollut erityisesti hyötyä?		
11. Koulutus tukee perheiden ja monimuotoisuuden huomioimista kyllä/ei		
12. Miten ajattelet koulutuksen vaikuttavan omaan jaksamiseesi?		
13. Miten ajattelet koulutuksen vaikuttavan oman työsi hallinnan tunteeseen?		

Syksyn ryhmän loppuarviointi oli hieman erilainen kuin kevään arviointi, rakenne kuvattu alla.

Loppuarvioinnissa (28.11) pyydettiin vastaamaan alla oleviin kysymyksiin. Vastauksista on merkitty keskiarvot väittämien kohdalla. Vastaajia tässä kyselyssä oli vain kolme.

Millä toimialalla työskentelet?
Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Arvioi ja ympyröi asteikolla yhdestä viiteen mielestäsi oikea väittämä. (5= Täysin samaa mieltä, 4=Jokseenkin samaa mieltä, 3= Ei samaa eikä eri mieltä, 2= Jokseenkin eri mieltä, 1=Täysin eri mieltä)
Sain koulutukselta mitä toivoin/koulutus vastasi odotuksiani (Vastausten keskiarvo=4)
Koulutus lisäsi ammatillista ymmärrystäni (5)
Koulutus antoi tukea myös muuhun työhön (4,66)
Sain koulutuksesta apua siihen, että voin työssäni entistä paremmin tukea lasten tai nuorten ja perheiden omien voimavarojen vahvistamista (4,66)
Koulutuksella on ollut vaikutusta omaan jaksamiseen ja /tai oman työsi hallinnan tunteeseen (4)
Koulutuksessa oli oppimistani tukevat ja asiantuntevat kouluttajat (5)
Käytetyt menetelmät (luennot, harjoitukset, keskustelut, työnohjaus, kirjalliset materiaalit) olivat monipuolisia ja oppimista edistäviä (4,33)
Koulutuksesta on ollut hyötyä lapsille ja/tai nuorille(4)
Koulutuksesta on ollut hyötyä tiimilleni (4)
Koulutuksesta on ollut hyötyä toiminnalle esimieheni kanssa (3,66)
Koulutuksesta on ollut hyötyä yhteistyölle kollegojeni kanssa (3,66)
Koulutuksesta on ollut hyötyä maakuntasi palvelurakenteelle (2)
Mitkä teemoista/osioista koulutuksessa oli sinulle eniten hyötyä ja miksi?
Mitä oppimiasi taitoja / tietoja aiot hyödyntää omassa työssäsi jatkossa?
Millaista tukea tarvitsisit, jotta opitun käyttö juurtuisi osaksi työtäsi?
Miten arvioisit kokemusta koulutuksesta kokonaisuutena? (5=Erittäin hyvä, 4= melko hyvä, 3=Keskinkertainen, 2=Melko heikko, 1=Heikko) (4,33)
Haluatko antaa jotain muuta palautetta tai kommentteja koulutuksesta?

Kevään ja syksyn ryhmien loppukyselyjen vastausten perusteella Palaset kohdalleen koulutuksesta on ollut hyötyä työntekijöille sekä heidän yhteistyölle kollegojen ja alueen muiden toimijoiden kanssa. Kouluttajia pidettiin asiantuntevina ja oppimista tukevinä ja koulutus vastasi osallistujien odotuksiin. Teoriapäivät tarjosivat osallistujien mielestä paljon hyvää asiaa. Opitun juurtuminen osaksi työtä edellyttäisi, että myös toinen tai toiset työntekijät työpaikalta olisi saanut koulutuksen ja että voisi keskustella kollegojen kanssa. Siihen tarvittaisiin myös työnohjausta. Työarjen realiteetit esimerkiksi ajan käytön suhteen mietityttivät. Myös koulutukseen osallistuminen saattoi joillakin lisätä työkuormaa, etenkin, jos koulutuspaikkakunnalle oli matkaa. Kevään ryhmässä mainittiin järjestelyihin ja tekniikkaan liittyneet pulmat, ja yksi osallistuja mainitsi myös huonon sisäilman aiheuttamista terveysongelmista.

Osallistujat mainitsivat koulutuksesta erityisesti mieleen jääneiksi ja/tai teemoiksi, joista oli eniten hyötyä esimerkiksi motivoinnin ja asiakkaan oman osallisuuden korostamisen, tunnetyöskentelyn, yhteistyösuhteen merkityksen ja ymmärryksen asiakkaan muutosvaiheista ja muutoksen hakeminen. Osa vastaaja kirjoitti, että aikoo käyttää kaikkea oppimaansa mahdollisimman monipuolisesti. Teemat olivat työn arkeen kosketuksissa ja koulutuksesta sai välineitä monimuotoisuuden huomioimiseen. Kevään ryhmälle pidettiin myös fokusryhmähaastattelu koulutuksen lopussa (29.5.2018). Lisäksi koulutusten päätyttyä on pidetty loppu- ja palautekeskustelut.

Kevään ryhmän osallistujapalautteiden pohjalta käytiin myös yhteinen arviointikeskustelu kouluttajan, ryhmän työohjaajien ja arvioitsijan kanssa 19.6.2018. Ryhmähaastattelun tavoitteena oli saada tietoa koulutuksen vaikutuksista osallistujien ammatilliseen kehittymiseen ja saada näkemyksiä siihen, miten koulutusta voisi kehittää. Tämä haastattelumateriaali, samoin kuin koulutusten lopussa käytyjen loppukeskustelujen mahdolliset materiaalit eivät olleet käytettävissä tätä raporttia laatiessa. Palaset kohdalleen koulutuksesta ei ollut tarkoitus kerätä asiakashaastatteluita, koska menetelmä ei ole yhtenäinen strukturoitu menetelmä vaan koulutuksessa opitut työskentelytavat integroituvat työntekijän muuhun työskentelyyn.

7.5.2. Perhearviointimenetelmä-koulutukset ja niiden arviointi

Perhearviointia käytetään perheen toimintakyvyn, voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointiin. Perhearviointi on (strukturoidu) havainnoinnin, kuvailun ja arvioinnin malli, joka samalla on hoidollinen työtapana ja joukko työmenetelmiä, jotka auttavat perhearviointia suorittavaa työntekijää edistämään ja tukemaan perheenjäsenten keskinäistä vuorovaikutusta. Perhearviointi sopii kaikille, jotka kohtaavat työssään perheitä. Työntekijä tapaa yleensä, mikäli mahdollista, koko perheen yhdessä yhteistapaamisessa sekä perheenjäseniä erikseen tarpeen mukaan. Menetelmä on alun perin kehitetty perheille, joilla on haastavia ongelmia, mutta tavoitteena voi olla myös ongelmien ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen. Perhearviointi koostuu erilaisista menetelmistä ja työkaluista, kuten toimintamalli (ongelmien ja huolenaiheiden kartoitus, perheen arjen ja elämän tutkiminen, perhetausta), taidoista ja menetelmistä perheen vuorovaikutuksen edistämiseksi (perhetehtävät ja haastattelumallit) sekä Perhearviointilomakkeista ja Perhearviointiopista.

Menetelmä antaa konkreettisia työkaluja lastensuojelutyöhön, perheneuvola- ja perhetyöhön, lasten- ja nuorisopsykiatriaan, oppilashuoltoon, nuorisorikollisuuden parissa työskenteleville sekä ehkäisevään työhön esim. neuvoloissa sekä terapiatyön tueksi. Menetelmä on sovellettavissa omaan työhön sopivaksi. Koulutusprosessi vastaa sisällöltään viittä päivää, joista kolme on lähiopetuspäiviä, sisältäen luentoja ja toiminnallisia tehtäviä. Kahden työpäivän panos kuluu etukäteis- ja välitehtävien suorittamiseen.

Ensimmäisessä koulutuspäivässä tutustutaan Perhearviointiin käytettävään perheiden toimintamalliin ja systemaattiseen lähestymistapaan kuvata, pisteyttää ja arvioida perheiden vuorovaikutusta sekä toimintaa. Lisäksi perehdytään Perhearviointin tallentamiskaavakkeiden käyttöön. Toisessa päivässä tutustutaan Perhearviointiin käytettäviin taitoihin ja menetelmiin (kuten haastattelupohjien käyttöä ja perhetehtäviä), jotka lisäävät perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta. Kolmantena koulutuspäivänä on mahdollista reflektoida kokemuksia Perhearviointimenetelmän käytöstä ja kartuttaa omaa osaamista menetelmän suhteen. Myös kriisi- ja uusperhenäkökulmaa on mahdollista tutkia Perhearviointimenetelmän näkökulmasta ja lisätä osaamista ja ymmärrystä. Koulutuksen jälkeen osallistujilla on valmiudet ottaa menetelmä käyttöön perheiden kanssa joko sellaisenaan tai joitakin osia alueita käyttäen.

Hankkeen puitteissa koulutusta järjestettiin Vaasassa keväällä (27.3., 19.4. ja 15.5.2018) ja syksyllä (27.9., 25.10. ja 22.11.2018). Kevään ryhmään osallistui 8 ja syksyn 23 henkilöä. Pohjanmaan alueella koulutuksen on kouluttajan arvioinnin mukaan käynyt tähän mennessä useampi sata ammattilaista. Koulutuksia on järjestetty näiden LAPE-hankkeen Vaasassa järjestämien koulutusten lisäksi muun muassa Kokkolassa, Oulussa ja Ylivieskassa. Kaikkien Suomessa Perhearviointikoulutuksen on käynyt reilut 4000 alan ammattilaista ja se on melko laajasti käytössä perheiden kanssa tehtävässä työssä.

Koulutuksen alussa osallistujilta kerättiin alkukysely, jonka avulla saatiin osallistujien taustojen lisäksi tietoa osallistujien motiiveista ja toiveista koulutusta kohtaan. Kaikki kevään osallistujat (8) vastasivat alkukyselyyn, joka oli alla kuvatun syksyn kyselyn kaltainen mutta hieman laajempi pitäen sisällään myös osiot koskien ammatillista kehittymistä, millä haluttiin kartoittaa, minkälaisista osaamista koulutuksen odotettiin edistävän.

Syksyn ryhmän alkuarviointiin (27.9.2018) vastasi 24 osallistujaa. Alkuarvioinnissa kysyttiin seuraavia asioita;

Ikä
Pohja/peruskoulutus, muu koulutus(lisäkoulutus)
Nykyinen työtehtävä ja työkokemus nykyisessä tehtävässä
Työpaikka/organisaatio ja organisaation perustehtävä
Miksi hakeuduit koulutukseen? Mitä toivot saavasi koulutuksesta ja miten toivot kehittyväsi(tiedot, taidot, asenteet)?
Minkälaista tukea toivot esimieheltäsi ja/tai työyhteisöltäsi koulutuksen aikana?
Mitä muuta toiveita tai ajatuksia haluat sanoa koulutukseen liittyen?

Kevään alkukyselyn perusteella koulutukseen osallistui 8 työntekijää lähikaupungeista ja kunnista. Harmillisesti maksuton koulutukseen ei osallistunut enempää osallistujia. Ryhmään olisi mahtunut 20 osallistujaa. Kaikki kevään ryhmän vastaajat olivat naisia, iältään 23–56-vuotiaita. Työkokemus vaihteli kahdesta vuodesta 13 vuoteen. Työtehtävikseen vastaajat nimesivät palvelutarpeen arvioinnin, lastensuojelutarpeen arvioinnin, sosiaalityön, sosiaaliohjaajan, perheohjaajan ja perhetyöntekijän. Koulutustaustoihin he nimesivät lähihoitajan, sosionomin, sosiaalityöntekijän ja yhteiskuntatieteiden maisterin. Kolmella oli lisäkoulutuksia, perheinterventiokoulutus ja neuropsykiatrisen valmentajan koulutus ja alempi korkeakoulututkinto.

Syksyn alkukyselyn pohjalta osallistajat (24 vastaajaa) työskentelivät kaupungilla, lähikunnissa ja muutamassa yhdistyksessä tai yksityisillä toimijoilla ko. alueelta. Osallistujien ikäjakauma oli 26–59 vuotta, työkokemuksen vaihdellessa nykyisessä työssä muutamasta kuukaudesta pitkään, useiden vuosien kokemukseen. Osallistajat olivat kahta miestä lukuun ottamatta naisia. Työtehtävikseen osallistajat nimesivät muun muassa sosiaalityön, psykologin, sosiaaliohjaajan, avopalveluohjaajan, esimiehen ja perhetyöntekijän tehtävät. Osallistujien koulutustaustat vaihtelivat, mukana oli lähihoitajia, sosionomeja, psykiatrisia sairaanhoitajia, sosiaalityöntekijöitä tai muun yhteiskuntatieteellisen alan maisteriopintojen suorittaneita.

Kootusti molempien ryhmien alkuarvioinnin perusteella koulutettavat halusivat saada vahvistusta ja varmuutta työhönsä, kehittyä ammatillisesti ja oppia uutta ja saada konkreettisia työkaluja, joita hyödyntää perheiden kanssa tehtävässä työssä. Koulutukselta toivottiin uuden menetelmän oppimista ja jo opitun vahvistamista, perhelähtöisen ajattelun ja perhettä koskevan tiedon ja kokonaisvaltaisemman ymmärryksen lisääntymistä sekä konkreettisia esimerkkejä ja työvälineitä työhön. Myös lapsen äänen esiin tuomiseen toivottiin keinoja. Ammatillisen kehittymisen pohtiminen (kevään ryhmän kysymykset) tuotti vastauksia, joiden mukaan kehittymisen näkee itsenäisen päätöksenteosta ja negatiivisen palautteen vastaanottamisen helpottumisesta ja kyvystä kiinnittää huomiota oikeisiin asioihin. Kuunteleminen ja hetkessä läsnä olo mainittiin myös.

Ammatillinen kehittyminen näyttäytyy myös asiakkaille siten, että asiakkaat antavat hyvää palautetta, työskentely on avointa. Työntekijä on ammatillisesti varmempi. Esimiehelle, työtovereille ja yhteistyökumppaneille ammatillinen kehittyminen välittyy esimerkiksi tehostuneesta ja selkiytyneestä työtavasta, osaamisesta, tiivistyneestä yhteistyöstä ja keskustelusta verkostopalaverissa. Esimiehiltä ja työyhteisöltä koulutettavat toivoivat kiinnostusta, kannustusta ja tukea uusien työskentelytapojen suhteen, aikaa koulutuksessa annettaville tehtäville ja mahdollisuutta käyttää saatuja työmenetelmiä. Myös työparityöskentelyn mahdollistamista ja työyhteisössä käytävää vuoropuhelua ja kokemusten jakamista toivottiin. Opittujen asioiden käyttöön ottoon toivottiin myös tukea esimieheltä/työyhteisöltä.

Kevään ja syksyn ryhmien loppukyselylomakkeet olivat samankaltaiset. Syksyn kyselyyn (toteutettiin 22.11.2018) lisättiin yksi kysymys, ”Jäikö koulutuksesta jotain puuttumaan, olisitko kaivannut jotain lisää?” Kysymyksissä hyödynnettiin arviointiasteikkoa 5 (erittäin hyvä) – 1 (erittäin huono) ja sen lisäksi oli myös tilaa kommenteille. Kyselyyn saatiin keväällä 8 ja syksyllä 20 osallistujan vastaukset. Vastausten keskiarvot merkitty sulkuihin.

Tekikö koulutus tehtävänsä?
(Kevään ryhmän vastausten keskiarvo=4,38 ja syksyn ryhmän= 4,47)
Sopivatko käytetyt menetelmät koulutuksen sisältöihin ja tavoitteisiin? (Kevät=4,63, syksy= 4,47)
Kuinka tehokas kouluttaja oli auttaessasi sinua saavuttamaan tavoitteitasi? (Kevät=4,5, syksy= 4)
Miten arvioit koulutukseen liittyvää materiaalia, oliko se sopivaa? (Kevät=4,75, syksy= 4,85)
Missä määrin tämä koulutus mahdollistaa parannuksia työssäsi? (Kevät=4 syksy= 3,52)
Seuraavissa kysymyksissä avovastaukset:
Mitkä osiot olivat sinulle hyödyllisimpiä ja miksi?
Mitkä osiot olivat sinulle vähiten hyödyllisiä ja miksi?
Mitä oppimiasi taitoja/tietoja voit hyödyntää omassa työssäsi? Muita kommentteja?

Loppukyselyjen perusteella Perhearviointimenetelmä-koulutus selkeytti työnkuvaa, antoi työkaluja, ja työntekijöiden rohkeutta nostaa vaikeitakin asioita esille. Perheiden kanssa työskentelyyn se tarjosi lisäksi tukea ja keinoja koko perheen huomioimiseen. Koulutukseen oltiin pääosin hyvin tyytyväisiä. Mukana oli myös yksittäisiä heikompia arvioita; eräs vastaaja esimerkiksi pohti, että menetelmä tarvitsee paljon soveltamista, että se toimisi hänen työpaikallaan. Koulutukselta toivottiin konkretiaa ja sitä myös saatiin. Kouluttajaa vastaajat arvioivat erittäin hyväksi ja asiantuntevaksi. Menetelmä avattiin todella käytännönläheisesti. Materiaali oli hyvää ja konkreettista, oli hyvä, että sen sai itselle. Toisaalta myös ruotsinkielistä koulutusta/materiaalia toivottiin. Laaja paketti, jonka käyttäntöön viemiseen menee myös aikaa. Sähköiset materiaalit ovat tärkeitä. Perhearviointiopasta pidettiin hyvänä työvälineenä. Juurrutuskerta ja lisäpäivää toivottiin ja se tulisi osallistujien mielestä tarpeeseen.

Eniten hyötyä koettiin olevan kysymysosioista, kriisityöstä, tunteisiin ja kommunikaatioon liittyvistä osioista ja esimerkiksi ryhmätöistä oppimisen tukena. Eräs vastaaja muotoili, että koska ylisukupolvisuutta esiintyy paljon, erityisesti perhetaustaa käsittelevä osio oli hyödyllinen. Elävät esimerkit, harjoitukset ja videot olivat hyviä, ja se, että menetelmää voi käyttää monella tavalla. Vastauksissa tuotiin esiin myös se, että työmäärä ja aikapula ovat menetelmän (kokonaisvaltaisen) käyttöönoton haasteena. Uskottiin kuitenkin, että menetelmän voi ottaa käyttöön ainakin soveltuvin osin. Useita koulutuksessa opittuja taitoja ja tietoja, esimerkiksi kysymysosioita ja perhetehtäviä kuitenkin aiottiin hyödyntää omassa työssä, koko perheen huomioimisessa ja rohkeammassa puheeksi otossa. Asioita voi helpommin ottaa perheiden kanssa puheeksi. Osallistujat kertoivat myös, että opittu näkyy myös tavassa syventyä perheiden käytäviin teemoihin ja sillä on vaikutusta ajattelutapaan. Kysymykseen siitä, mitkä osiot koettiin vähiten hyödyllisiksi, ei tullut montaakaan vastausta, mutta eräs vastaaja vastasi että sellainen oli koko perheen haastattelemista koskeva osio. Yksi vastaaja kertoi kirjaamisen opetteluun ja sisäistämisen olevan vaikeaa.

Kevään 2018 koulutusryhmälle järjestettiin tehostepäivä 9.11. Vaasassa. Tehostepäivän veti vastuukouluttaja Marjukka Laukkanen. Arviointisuunnittelija Susanna Rautio kirjasi keskustelua ylös yleisellä tasolla. Puolen päivän tilaisuuteen osallistui kolme koulutuksen käynnyttä. Osallistujat pohtivat, etteivät olleet ehtineet käyttää menetelmää kuin vähän kurkata muistiinpanoja, mutta keskustelun edetessä he totesivat, että käytännössä tätä on tehty arkisessa työssä, esimerkiksi tämä perheen toimintamalli, mutta ei systemaattisesti. Lähestymistapaan koulutus on osallistujien kokemuksen mukaan vaikuttanut, mutta muutoin resurssit eivät anna myöten. Jonkin verran nuorten kanssa työskennellessä on käytetty esimerkiksi koulutuksessa opittua 1-5 asteikkoa, verrattaessa muutosta käytöksessä, ennen ja nyt.

Osallistujat pitivät kertausta ja keskeisten asioiden läpikäyntiä tärkeänä. Asioiden kertaus tuo varmuutta omaan työskentelyyn. Koulutus mahdollistaa reflektoinnin, ja sen myötä pystyi pysähtymään ja tarkastelemaan omaa työtään. Myös sillä on merkitystä, moniko työyhteisössä on käynyt koulutuksen. Jos useampi on käynyt koulutuksen ja tehdään yhteistyötä, tiedetään mistä puhutaan, jos puhutaan esimerkiksi perhetehtävästä.

Osallistujat refleктоivat oppimaansa työhön. He totesivat, että he ovat oppineet havaitsemaan sanatonta viestintää ja vuorovaikutusta. Asiakkaalle on annettava tilaa. Menetelmä toimii esiin nostamisen keinona. Se, että työskentelyn taustalla on menetelmä, antaa työhön vahvuutta. Osallistujat kertoivat, että

työskentelyssä on tunnustettu, että koko perhe tarvitsee tukea. Tarvittaisiin kuitenkin enemmän mahdollisuuksia koko perheen kanssa työskentelyyn. Myös henkilöstövaihdosten koettiin vaikuttavan työhön. Asiakkailla, kuten nuorilla on todella isoja haasteita ja hankalia pulmia, esimerkiksi huumeiden käyttöä. Paremmin pysyttäisiin auttamaan, jos palvelut olisivat yhtenäisempiä.

Lisätietoa raportissa mainitusta menetelmäarvioinnista löytyy Itlan sivuilta; <http://www.kasvuntuki.fi/fi/> ja <http://www.kasvuntuki.fi/fi/kasvun-tuki-kasikirja/>

7.6. Tietoon ja tutkimukseen perustuva lastensuojelu

Anu-Riina Svenlin ja Sirkka Alho

Toiminnan alkutilanne, toiminta ja lopputulos

Työpajojen suunnittelun tueksi kerättiin pohjatietoa LAPE-hankkeen ohjausryhmässä ja yhteistyössä projektityöntekijöiden ja SONET Botnian kehittämissuunnittelijan kanssa. Työpajatyöskentely päätettiin toteuttaa sijaishuollon toimijoiden kanssa. Toisessa vaiheessa työpajatyöskentelyä tarjottiin lastensuojelun avohuollon toimijoille, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian työntekijöille.

Hankkeen aikana on toteutettu 5 työpajaa ja kaksi seminaaria (taulukko 13.), joissa yhdistyi koulutus ja työpajatyöskentely. Lisäksi Anu-Riina Svenlin osallistui Perhehoidon yhteiskehittämispäivään Seinäjoella 31.10.2017, jossa aiheena oli tutkimuskatsaus siihen, kuinka huolehdimme perhehoitajista? Anu-Riina Svenlin on myös osallistunut SONET Botnian kokoon kutsumaan LAPE-hankkeen asiakasvaikutusten ja asiakaspalautteen keräämistä koskevaan työskentelyyn. Sirkka Alho on osallistunut toisena puheenjohtajana LAPE-hankkeen valtakunnalliseen kehittäjäverkostoon, joka suunnittelee lastensuojelun avohuollon palveluiden jatkokoulutusta ja koulutuksen sisältöjä. Näitä kehittämisideoita on jalkautettu myös luentojen ja työpajatyöskentelyn aikana Pohjanmaan LAPE-hankkeessa. Sirkka Alho on myös koulutettu valtakunnallisessa THL:n koulutuksessa systeemisen lastensuojelun kouluttajaksi (2018).

Sijaishuollossa toteutettua työpajatyöskentelyä esiteltiin Lastensuojelun huippuyksikköseminaarissa Turussa 28.11 yhtenä esimerkkinä siitä, millaista käytännön ja tutkimuksen välinen dialogi voi olla.

Taulukko 13. Hankkeen aikana toteutetut työpajat ja seminaarit.

Työpaja/seminaari	Ajankohta	Osallistujamäärä
Kohti tutkimukseen perustuvaa lastensuojelua	6.2.2018	8
Lapsen osallisuus ja ylisukupolvisuus	24.4.2018	7
Monikulttuurinen perhehoito dosentti, Sabine Gruber Linköping universitet	3.5.2018	9
Vanhempien kanssa työskentely sijaishuollossa	20.8.2018	6
Systeemisen toimintamallin yhteistyöpäivä	11.9.2018	26
Systeemisen toimintamallin työpaja	15.11.2018	17

Sijaishuollon työpajoissa osallistujat ovat saaneet tietoa ajankohtaisista sijaishuoltoa koskevista tutkimuksista. Tutkimuksissa esiin nousseita havaintoja on reflektoitu aktiivisesti työpajojen aikana ja niitä on peilattu myös omien yksiköiden toimintaan ja toimintakäytäntöihin.

Voidaan todeta, että työpajatyypinen työskentely on hyvä malli tutkimustiedon jalkauttamiseen käytännön työhön. Osallistujat voivat yhtä aikaa ottaa etäisyyttä omaan toimintaan, reflektoida uutta ja vanhaa tietoa sekä pohtia sen soveltamista omassa työssä ja sen resonanssia omiin kokemuksiin. Työpajatyöskentelyssä on mahdollista saavuttaa sekä sitä tietoa, mitä kentällä on tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, että viedä kentälle tutkimuksen tuottamaa uutta tietoa. Oleellisena pidämme sitä, että tutkimuksessa syntyvä tieto palautuu jossain muodossa käytäntöön.

Tulokset ja vaikuttavuus:

Tavoitteena oli vahvistaa tutkimuksen ja käytännön välistä dialogia osana Pohjanmaan LAPE-hanketta. Tämä on toteutunut TIPS-mallin (tietoon perustuva sosiaalityö) pilotoimisella sijaishuollon toimijoille. Tätä kautta on vahvistettu ja tuettu käytännön työn tutkimusperustaisuutta ja pohdittu, miten tutkimustietoa voidaan hyödyntää osana käytännön työtä, uusien ilmiöiden tunnistamisessa ja interventioiden suunnittelussa. Toisin sanoen osallistujille on tarjottu välineitä ja kokemuksia tutkimustiedon soveltamiseen ja jakamiseen käytännön työssä.

Osallistujat pitivät työpajatyöskentelyyn osallistumista myönteisenä kokemuksena ja kokonaisuutta toimivana. Työpajoissa esitellyt tutkimukset olivat osallistujien mielestä hyviä ja niiden ympärillä käydyt keskustelut olivat tärkeitä. Osallistujat kokivat, että tutkimusten teemojen kautta mieleen palautui monia käytännön tilanteita ja kokemuksia, jotka saivat uusia merkityksiä. Omaan työarkeaan pystyttiin työpajoissa tarkastelemaan etäämmältä.

Sijaishuollon työpajatyöskentelyyn osallistujat totesivat, että työpaikalla tieto leviää useimmiten suullisesti työntekijältä työntekijälle. Esimerkkinä mainittiin se, että sijoitettavan lapsen tulisi saada olla perheen nuorin lapsi. Toisena esimerkkinä mainittiin se, että lasten ja biologisten vanhempien tapaamisväli on joka

kolmas viikko. Työpajatyöskentelyn aikana osallistuja alkoi pohtia, mihin tieto/käytäntö perustuu: ”Voisi olla hyvä tietää lisää siitä, miksi on näin”. Tutkimustiedon nähtiin voivan vahvistavan esimerkiksi palaveritilanteessa toimintaa tai päätöstä: ”Jos voisi sanoa, että tämä on todettu tutkimuksessa, eikä perustu vain siihen, mitä vanhempi kollega sanoi.”

Käytännön toimijoiden pääsy tutkimustiedon äärelle, joko niitä lukien tai esimerkiksi tutkijoiden kanssa keskustelu, on työpajatyöskentelyn kokemuksen perusteella haastavaa, koska sille ei ole luontevaa paikkaa työskentelyn rakenteissa. Kyse on työyhteisön tasoisesta asiasta, ei vain yksittäisen työntekijän halusta.

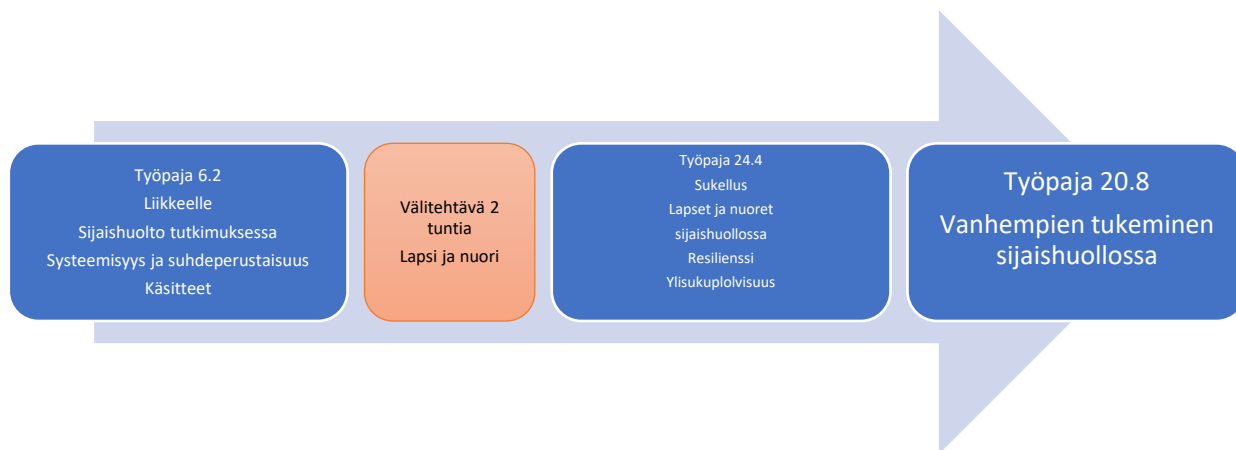
Osallistujat esittivät ehdotuksia siitä, missä ja millaisessa muodossa tutkimustietoa voisi olla saatavilla. Esimerkiksi Lastensuojelun käsikirjassa voisi olla paikka, jossa on saatavilla ajankohtaista tutkimustietoa. Myös säännölliset esimerkiksi 2-4 vuodessa järjestettävät tutkimukselliset foorumit, joissa olisi paikalla tutkijoita ja työntekijöitä voisi olla hyvä vaihtoehto, jotta yhteys käytännön ja tutkimuksen välillä voi vahvistua. Tiedon haun tarve liittyy osallistujien kokemusten perusteella yleensä tilanteisiin, jossa vastaan tulee uusi ilmiö.

Työpajojen toteutus

Ensimmäisessä työpajassa oli Sirkka Alhon alustus ”Monitoimijaisuus, systeemisyys ja suhdeperustaisuus lastensuojelun peruspilareina” ja Anu-Riina Svenlinin alustus sijaishuollon tutkimuksesta. Päivän lopuksi osallistujat saivat valita yhden lapsen osallisuuteen sijaishuollossa liittyvän tutkimuksen tai artikkelin, jonka he lukevat ennen seuraavaa työpajaa. Kaksi osallistujaa oli käytännön haasteista huolimatta lukenut tutkimuksia. Toisessa työpajassa käytiin keskustelua myös siitä, millaisia ajatuksia ne olivat herättäneet. Tutkimuksen lukeminen näyttäytyi positiivisena kokemuksena.

Seuraavassa kuviossa on esitetty työpajatyöskentelyn kaari ja sisällöt.

Kuva 25. Prosessin kulku.

Käytännön toimijoiden pääsy tutkimustiedon äärelle ja mahdollisuus käyttää aikaa lukemiseen oli osallistujien kokemuksen mukaan mahdotonta: ”Tutkimustietoa ei tule hyödynnettyä, koska siitä ei ole tullut käytäntöä työpaikalla”. Tästä syystä sovimme, että seuraava työpaja rakentuu osallistujia kiinnostavan ilmiön ympärille, jollaiseksi määrittyi ylisukupolvisuus. Toinen ja kolmas työpaja rakentuivat ensisijaisesti työpajan vetäjien tuoman tiedon ympärille.

Työpajassa kaksi sekä resilienssin että ylisukupolvisuuden tutkimuksesta ja käsitteestä käydyt keskustelut olivat reflektiivisiä ja herättivät monipuolista keskustelua siitä, miten ne näyttäytyvät käytännön työssä. Työpajan vetäjän näkökulmasta osallistujilla oli selkeästi tarve puhua työn tekemisestä, käytännöistä, haasteista ja myös keskinäisestä yhteistyöstä. Työpajoissa keskustelu tapahtui tutkimuksiin peilaten. Kahden viimeisen työpajan aihe tuli aikaisempien työpajojen kautta palautteena opiskelijoilta. Erityisesti haastavat ja kompleksiset perhetilanteet sekä sukupolvien väliset suhteet olivat pohdintojen aiheena myös muissa työpajoissa.

Osanhankkeen toteutus jakautui selkeästi suunnittelu, -toteutus- ja arviointivaiheeseen. Toteutusvaihetta jouduttiin kahden viimeisen työpajan osalta muuttamaan, mutta kaikki kolme työpajaa toteutuivat lopulta suunnitelman mukaan. Viimeisessä työpajassa käytiin myös arviointikeskustelu koskien koko prosessia. Arviointikeskustelun tuloksia on hyödynnetty myös loppuraportissa.

Koulutuspäivät

Koulutuspäivien osalta osahankkeessa on vastattu niihin tiedollisiin tarpeisiin, joita päähankkeen toimijat olivat etukäteen tunnistanee. Eryteisesti kysymys monikulttuurisesta perhehoidosta oli tällainen. Teemasta järjestettiin seminaari, jossa oli puhujana ruotsalainen tutkija Sabine Gruber ja osallistujina perhehoidon sosiaalityöntekijöitä, psykologi ja lastensuojelun esimiehiä.

Alueella on suunnitteilla systeemisen lastensuojelun koulutuskokonaisuus vuoden 2019 aikana. Työn tueksi järjestettiin yhteistyöpäivä (11.9.2018), jossa aihepiiriä lähestyttiin sekä teoreettisen tiedon että kokemustiedon kautta. Muiden alueiden ja kaupunkien kokemukset systeemisen mallin käyttöön otosta lastensuojelussa herättivät vilkasta keskustelua. Yhteistyöpäivän toinen osuus toteutettiin työpajatyöskentelynä, jossa osallistujat jaettiin moniammatillisesti heterogeenisiin työryhmiin. Ryhmissä pohdittiin SWOT-analyysia hyödyntäen mitä vahvuuksia, mahdollisuuksia, heikkouksia ja uhkia osallistujat näkivät systeemisessä lastensuojelussa sekä työntekijöiden että rakenteiden osalta. Työpajojen tulokset koottiin lopuksi yhteen ja niiden pohjalta käytiin yhteinen purkukeskustelu. Tehty koonti on Pohjanmaan LAPE-toimijoiden käytettävissä. Päivän lopuksi Sirkka Alho ja projektityöntekijä Ann Backman kävivät dialogia aiheesta: ”Mitä kuulumme ja mitä viemme mukamme” ja koulutukseen osallistujat saivat myös tilaisuuden kommentoida kuulemaansa.

Viimeisen tilaisuuden ”Systeemisen toimintamallin työpaja” (15.11.2018) aiheena olivat systeemisen lastensuojelun moniammatilliset tiimit, niiden organisoituminen, organisoitumiset ehdot sekä toimijoiden eri roolit. Systeemisen tiimin toimintaa tarkasteltiin päivän toisessa osuudessa koulutettavien kanssa, jotka keräsivät pienemmissä työpajoissa ajatuksia ”hyvien ajatusten talosta”, ”mitä hyvää on olemassa -talossa” ja ”uhkaavien asioiden talossa” työmallin mukaisesti. Pedagogisesti työmalli tulee teoreettisesti lähelle Problem Based Learning-orientaatiota, jossa opiskelijat itse tuottavat kysymykset ja ratkovat esille tulleita ongelmia aihepiiriin mukaisesti teorian tiedon avulla. Kouluttajat toimivat tällöin valmentajina ja mentoreina opiskelijoille. Työpaja tarjosi osallistujille monipuolista tietoa systeemisen lastensuojelun toimintaperiaatteista ja mahdollisuuden pohtia, miten systeemisyyden voisi toteutua omassa työssä. Osallistujilla on hyvät lähtökohdat osallistua mahdolliseen systeemiseen mallin koulutukseen Pohjanmaalla LAPE-hankkeen jälkeen.

Lopuksi

Tutkimuksen ja käytännön välisen dialogin hyödyt ovat myös vastavuoroisia. Sosiaalityön tutkijoina näemme tutkimuksen mielekkyyden olevan vahvasti yhteydessä sosiaalityön ammatillisiin käytäntöihin. Näin ollen tutkimustuloksilla on merkitystä erityisesti silloin, kun ne välittyvät ammatillisille. Kun tutkija asettuu vuoropuheluun kentän toimijoiden kanssa, sosiaalityöntekijät tai asiakkaat voivat myös esittää omia tulkintojaan, kyseenalaistaa tai jopa kiistää tutkijan tuloksia. Dialogissa on myös mahdollista nostaa esille kysymyksiä, jotka ilman tutkimusta jäisivät piiloon. Sosiaalityö soveltavana tieteenalana vaatii tutkimuksen ja käytännön vuoropuhelua. (Enroos & Mäntysaari 2018.)

8. Arviointi Pohjanmaan LAPE-hankkeesta

Veronica Salovaara ja Tuula Mulju

Menettelytapa arvioinnissa

Arviointi tehtiin vuoropuhelun arviointimenetelmällä (Eriksson & Arnkil, 2006). Vuoropuhelun arviointimenetelmä sopii hyvin arviointitilanteissa, missä useita toimijoita on mukana ja työn arvioinnissa, joka sisältää yhteistyötä ja kehitystyötä. Vuoropuhelun arviointimallin keskeisiä periaatteita ovat, että osallistujat tulevat kuulluiksi ja saavat kertoa kokemuksistaan ja että saadaan esiin niin monta erilaista näkökulmaa kuin mahdollista. Koska kaikki puhuvat omasta näkökulmastaan ja omasta työroolistaan, koko osallistujien omistama asiantuntemus saadaan näkyviin. Arviointitilaisuudessa kuunteleminen erotetaan puhumisesta, siis puhujaa ei saa keskeyttää, vaan kaikki osallistujat saavat vastata kysymykseen omasta näkökulmastaan ja omasta työroolistaan katsoen. Kaikki osallistujat saavat vuorotellen saman kysymyksen, ja keskeiset kohdat kirjoitetaan ylös niin sanotusti kuin mahdollista. Arvioinnin tekee työpari, missä toinen henkilö esittää kysymykset ja tekee keskustelusta yhteenvedon ja toinen henkilö kirjoittaa ylös kaikkein tärkeimmät asiat ja seuraa aikaa. Jokaisen kysymyksen lopussa keskustelusta tehdään yhteenveto ja silloin annetaan vielä tilaa korjaaviin näkökulmiin. Ensimmäisen arviointitilaisuuden vastaukset analysoitiin nostamalla esille tunnusomaisia ajatuksia, mutta myös eroavuuksia. Esille tulneiden ajatusten perusteella tarkennettiin kysymyksiä seuraavaa arviointitilaisuutta varten. Toisen arviointitilaisuuden osallistujat saivat katsoa ensimmäisiä analyysituloksia ja he saivat mahdollisuuden hyväksyä tai vastustaa sekä harkita asiaa ja kertoa omia ajatuksia näistä väitteistä. Osallistujat saivat lukea raportin ennen kuin se julkaistiin. Kutsuja arviointiin sekä muistutuksia lähetettiin Pohjanmaan LAPE-ohjaajaryhmälle. Ensimmäiseen arviointitilaisuuteen osallistui 12 henkilöä ja toiseen arviointitilaisuuteen 9 henkilöä sekä arvioijat Tuula Mulju ja Veronica Salovaara.

Ensimmäisen arviointitilaisuuden kysymykset

1. Minkälaisia edistysaskelia ja mitä uutta hyvää käytäntöä Pohjanmaalla on levitetty LAPE:n kautta?
2. Minkälaista toimintatapaa voisi siirtää tulevaisuuden maakuntiin?
3. Miten voisi vakiinnuttaa ja juurruttaa edistysaskelia ja uutta hyvää käytäntöä Pohjanmaalla?
 - Mitä sinä voit tehdä juurruttaaksesi hyvää käytäntöä?
 - Millaista tukea sinä tarvitset juurruttaaksesi hyvää käytäntöä ja keneltä?
 - Pohjanmaan LAPE-hankkeen odotukset, haasteet ja vahvuudet
 - Odottamattomat myönteiset kokemukset

Toisen arviointitilaisuuden kysymykset

1. LAPE-hanke päättyi. Mitä odotat tapahtuvan asiassa nyt tämän jälkeen?
2. Onko mielestäsi joitain haasteita sen toteuttamisessa, mitä odotat tapahtuvan?
3. Tärkeitä asioita hyvien käytäntöjen juurruttamiseksi ovat yhteistyö ja johdon tuki, esim. monialainen yhteistyö sekä yhteistyö järjestöjen, kuntien, erikoissairaanhoidon kesken
4. Mitä ajattelette tästä? Miten hyvät käytännöt saadaan oman työn tai työyhteisön toimintatavaksi?

Tärkeä kohta arvioinnissa oli jos ja kuinka uusi hyvä käytäntö voidaan siirtää ja yhdistää tulevaan maakuntauudistukseen. Monilla arvioinnin osallistujilla on aikaisempaa kokemusta hanketoiminnasta, joka on johtanut hyviin tuloksiin, mutta missä hyvä käytäntö vähän ajan kuluttua on 'valunut hiekkaan'. Arvioinnissa keskityimme siksi myös siihen, mitkä osat ovat tärkeitä, jotta hyvä käytäntö juurtuisi onnistuneesti, sen tärkeän kysymyksen lisäksi, mitä malleja osallistujien mielestä voisi siirtää uuteen maakuntaan.

Toisessa arviointitilaisuudessa kysyttiin millaisia odotuksia osallistujilla on oman työn muutosten suhteen LAPE-hankkeen loputtua, sekä näihin muutoksiin liittyviä haasteita ja uhkakuvia. Koska yhteistyö ja esimiehen/johdon tuki näyttäytyivät tärkeinä osina hyvän käytännön sisäistämisessä ensimmäisessä arviointitilaisuudessa, keskusteltiin miten toimivaa yhteistyötä saadaan juurrutettua sekä miten esimies/johto voi tukea hyvän käytännön sisäistämistä ja toimintakulttuurin muutosta.

Tulokset

Edistysaskeleet

Monet LAPE-hankkeen osatavoitteista sisälsivät osallistujien mielestä tärkeitä malleja ja hyvää käytäntöä, joita voisi siirtää uuteen maakuntaan. Pohjanmaan LAPE-toiminta on koettu sekä antoisana että hyödyllisenä, sekä yksilöllisessä työssä että maakunnan hyvän käytännön kehittämisessä ja toteuttamisessa. Osallistujien mielestä seuraavat asiat ovat esimerkkejä hyvästä käytännöstä: yhteistyö, yhteiset foorumit ja että eri toimijat, esim. koulu ja eri järjestöjä, ovat mukana yhteistyössä. Näkyy miten paljon resursseja lapsen ympärillä on. LAPE-hankkeessa on tehty yhteistä kehitystä eri työryhmissä ja maakunnallisissa foorumeissa, on käyty yhteisiä keskusteluja ja suunnittelukokouksia. On huomattu, että työskennellään samaa tavoitetta kohti eri näkökulmista, esim. nuorten osallisuudessa, OT-keskuksien kehityksessä, monitoimijuudessa ja perhetyön porrasteisuudessa. Tämä on yhdistänyt osallistujia ja tuloksena on huomattu kuinka monta ihmistä työskentelee samojen asioiden ympärillä. Tavoite perustaa yhtenäinen OT-keskus kannustaa yhteistyöhön. OT-keskuksien kautta muodostuu hyvä tietokanta, mutta kuinka tämä toimii käytännössä on vaikea ennustaa.

Kehitysehdotuksia ja juurruttaminen:

- Lastensuojelun kehitystyössä Korsnäsissä, Kaskisissa, Kristiinankaupungissa ja Närpiössä on huomioitu monitoimijuutta, mikä katsotaan tarkoituksenmukaisena.
- Ehdotetaan enemmän tukea systeemisen toimintamallin sisäistämiseksi lastensuojelussa.
- Osallisuusverkoston pitäisi työskennellä järjestelmällisesti, esim. sillä tavalla, että koko työryhmä koulutetaan samanaikaisesti ja esimieskin.
- Oppilasterveyden malli koulusta poissaolojen ennaltaehkäisemiseksi on ollut tärkeä ja on tullut toivomuksia siitä, että se leviäisi.
- Lapset puheeksi -menetelmä on toimiva hyvän käytännön malli.
- LAPE-työssä, joka sisältää tukea eron tapahtuessa, tukea lapselle, on monta hyvää kokemusta, joita voisi ottaa talteen.
- Toimintamalleja väkivallan ehkäisemiseksi ja eroavien perheiden lasten tukemiseksi pitää kehittää.
- Toinen kehitysehdotus oli isyysneuvolan kehittäminen.
- Raportissa Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma – Ett barn, en gemensam plan on hyvä malli. Osallistujat nostavat esille tätä tapana työskennellä eteenpäin.

Maakuntatyössä painotetaan yhteistä näkemystä, mikä nostettiin esille myönteisenä seurauksena Pohjanmaan LAPE-työstä. Pohjanmaalla kokeiltujen hankkeiden ja mallien ohella, nostettiin esille

yhteistyötä eri toimijoiden välillä, esim. monitoimijuutta, monialaista tiimityötä, kokemusasiantuntijoiden hyödyntämistä, yhteistyötä järjestöjen ja kuntien välillä sekä resurssikeskustelua, positiivisina LAPE-työn seurauksina. Järjestöjen käyttöä resurssina on myös esimerkki hyvästä käytännöstä. Voi nähdä uusia rakenteita, joita alkaa muodostua maakunnassa ja Länsi-Suomessa, mikä nostetaan esille myönteisenä kokemuksena (esim. OT-keskukset) ja on alettu rakentaa uusia foorumeita. Pohjanmaalla nähdään uusia yhteistyökuvioita Länsi-Suomen kanssa. Myös yhteistyö Etelä- ja Keski-Pohjanmaan kanssa on tärkeä.

Haasteita ja edellytyksiä hyvän käytännön juurruttamisessa

LAPE-hanke on myös ollut haasteellinen. Hyvän käytännön sisäistäminen on haasteellista, vaikeaa ja hidasta, jos on erimielisyyttä siitä, mitä sisäistetään ja otetaan käyttöön, koska jokapäiväisessä työssä ei ole ylimääräistä aikaa. Tämä vaatii paljon yhteistyötä ja neuvotteluja. Seuraavaksi keskustellaan osallistujien näkemyksestä siitä, millaisia resursseja tarvitaan, jotta hyvä käytäntö saadaan sisäistettyä Pohjanmaan LAPE-hankkeen kokemuksen perusteella. Ensisijaisesti tarvitaan järjestelmällistä ja suunniteltua työtä yhdessä kohti sisäistämistä. Tämä avoin vuoropuhelu sektorirajojen yli täytyy saada jatkumaan kunnissa ja siten sillä on mahdollisuus vaikuttaa konkreettiseen toimintaan.

Hyvän käytännön sisäistäminen toimintakulttuuriin: ”päätös tulee osaksi jokapäiväistä työtä, sen täytyy tulla osaksi työkuvausta”

Hyvän käytännön sisäistäminen on pitkä prosessi, joka vaatii aikaa ja resursseja. Arviointikeskusteluissa tuli esille, että hyvän käytännön sisäistäminen vie aikaa. Puoli vuotta ei riitä, vaan pitää varata tarpeeksi aikaa uusien esille tulleiden ideoiden ja toimintatapojen juurruttamiseksi.

Huoli siitä, että hyvää käytäntöä ei hyödynnetä, nostettiin esille tärkeänä asiana monien osallistujien toimesta. Koska hyvä käytäntö on ollut osana hankkeissa, on vaarana, että tavallisia hankkeiden yhteydessä ilmeneviä haasteita muodostuu; hanke unohtuu, hyvä käytäntö unohtuu, koska 1) hanke päättyy ja 2) henkilökunta vaihtuu. Osallistajat kertovat aiemmista hankkeista, joita on käynnistetty ja päätetty, mutta missä hyvä käytäntö on valunut hiekkaan, koska hyvän käytännön sisäistäminen ja juurruttaminen eivät ole onnistuneet. Tämän lisäksi henkilökunnan vaihto on suuri sosiaalialalla, esim. sosiaalityöntekijät vaihtavat usein työpaikkaa. Tämä johtaa siihen, että omaksuttu tieto ja työstetty hyvä käytäntö myös häviää. Tästä syystä uudet työtavat ja uusi hyvä käytäntö pitäisi saada juurrutettua ja sisäistettyä järjestelmään ja toimintakulttuuriin, jotta hyvä käytäntö ei ole riippuvainen vain osasta henkilökuntaa. Mikäli hyvä käytäntö sisäistetään toimintakulttuuriin, mahdollisuus kasvaa, että se myös sisäistetään jokapäiväisessä työssä: 'jotta päätös tulee osaksi jokapäiväistä työtä, sen täytyy tulla osaksi työkuvausta'

Johtaminen, ohjaaminen ja muutosten johtaminen: ”Johtamista tarvitaan”

Jotta hyvän käytännön sisäistäminen onnistuu, tarvitaan esimiehen tukea. Vaikka osallistajat väittävät, että oma asenne työtapaa kohtaan on isossa roolissa kehitystyössä, esimiehellä on tärkeä rooli hyvän käytännön sisäistämässä, jotta hyvä käytäntö tulee osaksi työkuvausta ja toimintakulttuuria. Johtavassa asemassa olevilla henkilöillä on tärkeä rooli hyvän käytännön sisäistämässä. Esimiehen tulee toimia hyvänä esikuvana. Johtavassa asemassa olevat päättävät missä asiassa edetään ja miten siinä edetään. Esimiehellä on myös tärkeä tehtävä jatkuvasti tukea ja muistuttaa miten tehdään asioita ja kuvailla hyviä toimintatapoja. Johdon tukea tarvitaan. Jos johtoryhmä ei sitoudu, niin on vaikeaa juurruttaa ja ottaa käyttöön hyvää käytäntöä. On tärkeää, että myös johdon keskiporrasta tuetaan prosessissa, esimerkiksi tukifoorumin ja systeemisen lastensuojelumallin juurruttamiskoulutuksen kautta.

Johtorakennetta ja muutosten johtamista tarvitaan, jotta nämä uudistukset voidaan toteuttaa koko maakunnassa – ja tässä myös tiedonanto ja kommunikointi ovat tärkeitä asioita. Alueilla, missä kunnat ovat osallisia ja kunnanjohtajat toimivat työnantajina, kunnan johtoportaan tulee osallistua keskusteluun ja toimintaan. Painotettiin, että jatkossa Pohjanmaa tarvitsee yhteisen järjestyksen toiminnassaan,

jonkinlaisen rakenteen, ”kokoavan tahon”, jonka johtamisessa on suunniteltuja painopisteitä ja priorisointia. Tämä järjestävä taho tai toimija on esim. verkosto, johon kuuluu johtoryhmä. Järjestävän toimijan tulisi jatkossa hoitaa hyviä käytäntöjä, uusien työmenetelmien koulutusta ja tukea sen käyttöönottoa ja ohjausta. Tämä yksikkö hoitaisi vuorovaikutusta tutkimuksen ja käytännön työn välillä ja kehittäisi menetelmän, jotta vaikutukset asiakkaan näkökulmasta saadaan arvioitua.

Foorumit ja yhteistyö: ”Yksin ei ole vahva”

Myönteinen vaikutus LAPE:sta on ollut yhteistyö monien toimijoiden, kuntien ja järjestöjen välillä. Jotta LAPE-työn yhteydessä kehitetty hyvä käytäntö sisäistetään onnistuneesti, tarvitaan yhteistyö-foorumeita ja yhteisiä keskusteluja. Järjestöt tulee nähdä resurssina ja niitä pitäisi ottaa mukaan kehitystyöhön. Yhteiskehittäminen on ollut tärkeä osa LAPE-ohjelmaa: monet osallistujat ovat yhtä mieltä siitä, että yhteistyö ja yhteiskehittäminen ovat avanneet mahdollisuuksia ja antaneet tietoa hyvästä käytännöstä. Yhteistyö on antanut uusia näkökulmia ja uutta tietoa. Esimerkiksi eräs arvioinnin osallistuja kuvailee asiaa seuraavasti: saa nähdä kuinka paljon resursseja lapsen ympärillä on, se ei ole ennen ollut niin näkyvissä. Useat osallistujat ovat nähneet voiman, jonka hyvä yhteistyö tuo mukanaan; yksin ei ole vahva, vaan hyvä yhteistyö eri toimijoiden kanssa ja sektorirajojen yli on perusta uuden, hyvän käytännön ja tiedon kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi. Jatkossa järjestöjen tulisi osallistua enemmän ja Stea-rahoitusta voisi käyttää enemmän yhteistyössä. Tarvitaan myös kuvaus Länsi-Suomen lastensuojelutoiminnasta ja yhteistyöstä Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Pohjanmaan maakuntien kanssa. Myös rahoitusta pitäisi huomioida. Tämä olisi tärkeää suuremman yhtenäisyyden saavuttamiseksi ja toiminnan jatkuvuuden takaamiseksi.

Kontaktialoja sekä sektoreita ylittävää työtä: ”Koulu kuuluu tähän juttuun”

LAPE-työn myötä on muodostunut myös odottamattomia myönteisiä kokemuksia; nähdä kuinka monta eri toimijaa työskentelee samojen asioiden parissa ja kuinka paljon resursseja yhden lapsen ympärillä on. Tässä on samanaikaisesti syntynyt tiedonvaihtoon liittyviä haasteita; mitkä tiedot ovat annettavissa ja mitkä ovat salassa pidettäviä.

Uuden suunnitteilla olevan maakuntauudistuksen myötä osallistujat esittivät huolta siitä, että koulun asioita käsittelevä vastuualue jää kunnalle ja sosiaali- ja terveydenhuolto siirtyy maakunnalle. On oivallettu, että myös koulu kuuluu tähän kehitystyöhön; koulu kuuluu tähän juttuun. Lapsen ympärillä on monta toimijaa ja resursseja, mutta miten tämä yhteistyö toimii ja miten salassa pidettäviä tietoja käsitellään, kun osa resursseista siirrettäisiin uuteen maakuntaan ja koulu jäisi kunnalle, on herättänyt ajatuksia.

Kokemusasiantuntijoiden tärkeä rooli: ”me ei kehitetä yhtään mitään ilman asiakasta”

Pohjanmaan LAPE-hankkeessa käyttäjä on ollut aktiivinen osa kehitystyötä ja kokemusasiantuntijoiden roolia ja merkitystä painotettiin arvioinnissa. Monet osallistujat painottavat kokemusasiantuntijoiden roolia ja käyttäjänäkökulmaa ja osallistujat toivovat tämän kokemuksen myös sisäistettävän käytäntöön; me ei kehitetä yhtään mitään ilman asiakasta. Onnistunutta kehitystyötä varten tarvitaan kaikki näkökulmat; myös kokemusasiantuntijoiden ja käyttäjien/asiakkaiden, sekä vanhempien ja lasten osallisuus on tärkeä. Nyt on onnistuttu lasten ja nuorten kanssa sijaishoidossa ja eronneissa perheissä ja jatkossa tarvitaan myös monipuolisia kokemusasiantuntijoita.

Alueellisia haasteita ja kehitystarpeita

Pohjanmaalla on alueellisia haasteita; maakunta on maantieteellisesti laaja ja välimatkat ovat pitkät, mikä aiheuttaa haasteita. Myös kaksikielisyyteen liittyy haasteita, joita on tärkeä pitää muistissa. Molempien kielten, suomen ja ruotsin, tulee näkyä, mikä on tärkeää erityisesti kaksikielisissä kunnissa.

Lisäksi monikielisyyttä ja haasteita maahanmuuttajataustaisissa perheissä nostettiin esille; on olemassa tarvetta tukea perheitä, joilla on maahanmuuttajatausta. Koska maahanmuuttajataustaisten perheiden osuus on kasvanut Pohjanmaalla, tulee olla tarpeeksi resursseja kielenopetukseen, kommunikointiin

Wilman kautta, mutta myös tukea perheille, jotka ovat kokeneet traumaattisia tapahtumia. Koulut, joissa on maahanmuuttajataustaisia oppilaita, kokevat haasteellisina tilanteita, missä vanhemmilla esim. on puutteita luku- ja kirjoitustaidossa, puhuvat jotakin toista kieltä tai perheessä on traumaattisia kokemuksia. Kommunikaatio Wilman kautta voi olla vaikeaa. Siksi tarvitaan enemmän kehitystyötä maahanmuuttajataustaisissa perheissä. Tukea tarvitaan erityisesti lasten kieltenopetukseen, jotta he oppivat paikallisen kielen eivätkä jää ulkopuolelle.

Koska Länsi-Suomen yhteistyöalue maantieteellisesti on laaja, on tärkeää, että esim. OT-keskuksen kaksikielinen yksikkö olisi Pohjanmaalla. Nyt näyttää siltä, että sellaiset yksiköt sijoitetaan ehkä enimmäkseen Etelä-Suomeen.

On myös ilmestynyt uusia kehitystarpeita; esim. digitaalipalvelut ja mobiilipalvelut (jalkautuvat).

Erityisiä haasteita sosiaalialalla: ”sosiaalityöntekijät eivät ehdi huutaa”

Työmarkkinoilla, missä henkilökunta usein vaihtaa työpaikkaa, kuten sosiaalialalla, on tärkeää, että hyvä käytäntö ja hyvin toimivat työtavat muodostuvat osaksi työkuvaa ja toimintakulttuuria. Jos hyvä käytäntö ja uusi työtapa eivät ole juurrutettuja työrakenteeseen tai toimintakulttuuriin, nämä häviävät kun työntekijä vaihtaa työpaikkaa. Hyvän käytännön sisäistämiseksi toimintakulttuuriin vaaditaan esimiehen tai johdon tahtoa ja tukea.

Sosiaalialalla koetaan usein arkipäivän työtaakan olevan korkea, mutta tässä ei ole kyse asenneongelmista. Vaikka haluaisi osallistua esimerkiksi koulutukseen kartuttaakseen osaamistaan, konkreettista työtä pitää usein asettaa etusijalle. Esim. jos sosiaalityöntekijä saa äkillisen lastensuojelu-tapauksen, sosiaalityöntekijän täytyy asettaa konkreettisen työnsä etusijalle sen sijaan, että osallistuisi koulutukseen sinä päivänä. Osallistujat huomauttavat siitä, että korkeimmin huutava saa läpi uusia toimintatapoja, mutta sosiaalityöntekijät eivät ehdi huutaa.

Arvioinnissa painotettiin sitä, että palvelun laadun parantamiseksi vuoropuhelu on tärkeä, kun on yhteisiä asiakkaita; useita toimijoita eri sektoreista osallistuu ja heillä on yhteisnäkemykset lapsesta. Yhteiskehitystä voi jatkossa tehdä eri teemojen kautta, selventämällä yhteistyötä ja kehitystä hoitoketjujen kautta sekä miten lapsia ja perheitä opastetaan eteenpäin. Yhteiskehitys päihdehoidon, psykiatrian ja lastensuojelun välillä on tärkeää. Lisäksi mainittiin perhetyön prosessikuvaus, pitää huomioida teini-ikäisten sijoituksia ja jälkihoidon haasteet. Ajatellaan ja toivotaan, että tämä voisi vaikuttaa näiden palvelujen laatuun. Tarvitaan tilastoja sekä kustannusten ja keskustelufoorumien seuranta. Keskusteluihin pitäisi liittää budjettikohta; kuinka suuri vaikutus esimerkiksi systeemillä lastensuojelumallilla olisi tai ennaltaehkäisevällä työllä. Panos voi olla pieni, mutta vaikutus suuri. Kartoituksiin on panostettu paljon aikaa, mutta tarvittaisiin enemmän yhteistyötä ja ajatusten vaihtoa.

Muita teemoja sekä oivalluksia

Konkreettisesti LAPE-työstä on huomattu, että esimiehillä on ollut suurempi työtaakka, he ovat olleet poissaolevia työpaikalta, kun he ovat osallistuneet erilaisiin LAPE:en liittyviin kokouksiin.

Eräs osallistuja mainitsi myös turhautuneisuuden hankkeen alussa; suunnitelmassa luki, että kokeiltaisiin uusia malleja, mutta ei päästy edemmäs kuin keskusteluun, siis pilotointia ei tapahtunut. Keskusteltiin siitä, mikä voisi olla hyvää käytäntöä, mutta ei ehditty kokeilla sitä käytännössä.

Varhaiskasvatuksen laissa on puutteita, kun ajatellaan lapsen tukea. Luonnoksessa on uusia ja muutettuja päätöksiä tietosuojasta, vaitiolovelvollisuudesta, hallinnosta, valvonnasta ja oikeudensuojasta. Lisäksi ehdotuksessa on muutettuja pykäläiä yksityispalvelujen tuottamisesta, miten omaa toimintaa valvotaan myös kunnan sisällä sekä miten vuorohoitoa järjestetään.

Yhteenveto

Muutokseen ja kehittämiseen tarvitaan johtamisen huomiointia ja muutosjohtamista, johon liittyy vahvasti viestintä. Johtaminen on keskeistä ja tarvitaan foorumi lähiesimiehille, joita tulee erityisesti huomioida tässä prosessissa ja tukea ja kouluttaa heitä siinä, miten he vievät näitä asioita eteenpäin. Painokkaasti esille tuli myös se, että asiakkaat ja kokemusasiantuntijat olisivat tästä eteenpäin enemmän mukana kehittämisessä eikä ilman heitä kehitettäisi. Hyvänä esimerkkinä hankkeesta mainittiin sijaishuollon kehittäminen.

Arviointikeskustelun keskeisin viesti oli, että jatkossa tarvitaan yhteistä toiminnan organisointia ja maakunnallinen rakenne ns. kokoava taho, jonka toimintaa ohjaavat strategiset painopisteet ja priorisointi, koska yhteistä sotea ei ole. Tästä koordinoivasta tahosta käytiin keskustelua – se voi olla verkosto tai sillä voi olla johtoryhmä. Kunnat voisivat osallistua sen rahoitukseen. Tämä tarvitaan siksi, että maakunnan alueella päästäisiin LAPE-asioissa suurempaan yhtenäisyyteen ja se turvaisi tällaisen toiminnan jatkuvuuden. Hankkeen päättyessä LAPE-asioille ja sen kehittämistyölle ei ole koordinoijaa, joka pitäisi yhteistyötä yllä. Nämä ovat isoja muutosprosesseja. Tämän ”rakenteen” tehtävänä on jatkossa huolehtia nyt hyvistä ja jatkossa hyvistä käytännöistä ja käytyjen työmenetelmien koulutuksista, edistää niiden käyttöä ja esim. huolehtia koulutettujen ja työyhteisöjen kanssa työmenetelmien käyttöönotosta, niiden toimivuudesta ja siihen tarvittavasta työnohjauksesta (esim. Lapset puheeksi, systeeminen lastensuojelu, yhteistyö eri sektoreiden kesken, muodostaa luottamusta ja tukea lasta).

Kuntien tulisi varata tähän suunnitelmallisesti aikaa. On huomioitava aiemmat hyvät työmenetelmät, jotka eivät ole juurtuneet yhteisiin työkäytäntöihin. Tässä ja juurruttamisessa voidaan käyttää myös työnohjausta, kuten systeemisessä perhetyössä nyt tehdään. Näin voidaan turvata jatkuvuus ja ammattitaidon ylläpito. Huomioidaan myös aiemmat työmenetelmät ja pidetään innostusta yllä. Tarvitaan yksikkö, joka huolehtisi, että tutkimustiedon avulla tuetaan käytännön työtä ja vuoropuhelu tutkimuksen ja käytännön työn välillä kehittyisi. Samoin tulisi hahmottaa, miten vaikutuksia asiakkaan kannalta voitaisiin arvioida. Tarvitaan myös numerotietoa ja seuranta lastensuojelun toiminnasta esim. miten perhetyöntekijöiden lisääminen näkyisi lastensuojelussa ja mitkä olisivat ratkaisun kustannukset – tai jokin vastaava esimerkki koulun työstä. Tarvitaan kuvaus Länsi-Suomen lastensuojelun huippuyksiköstä ja yhteistyöstä sen kanssa Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Pohjanmaan maakuntien yhteistyöalueella. Pohjanmaan LAPE-hanke tulee tekemään omalta osaltaan jatkosuunnitelman hankkeen päättyessä ja muutosagenttien tehtävä jatkuu hankkeen päätyttyä seuraavan vuoden.

Arvioinnissa korostettiin, ettei kyse ole vain sosiaalityöstä vaan kyseessä on dialogi, jossa on mukana usean sektorin työntekijöitä, joilla on ’yhteisnäkemyks lapsesta’. Yhteiskehittämistä voidaan jatkossa tehdä esim. eri teemojen kautta. Esitettiin eri sektoreiden toimijoiden yhteistyön selkeyttämistä ja kehittämistä hoitopolkujen avulla ja miten niissä ohjata lasta ja perhettä eteenpäin. Tarvetta olisi yhteisasiakkuuksissa päihdepalveluiden, psykiatrian, lastensuojelulasten kesken, koska näihin liittyy paljon lastensuojelun tarvetta. Tämän seurantaan tarvitaan tilastotietoja ja kustannusten seuranta mukaan lukien sijaishuolto sekä yhteistä keskustelufoorumia. Muina kehittämistarpeina mainittiin perhetyön prosessikuvaus, huomion kiinnittäminen murrosikäisten sijoituksiin ja jälkihuollon haasteisiin siinä. Tarvitaan arvioitiakin ja näiden toimenpiteiden toivottiin vaikuttavan tuen ja palveluiden laatuun.

Suosituksia sisäistämiseen

Pohjanmaan LAPE-hanke on johtanut uusiin yhteistyömuotoihin ja hyvään käytäntöön, mikä on koettu antoisana ja hyödyllisenä ja mikä on käynnistänyt muutoksen toimintakulttuurissa. Monitoimijuutta, moniammatillista yhteistyötä ja yhteistyötä eri toimijoiden kesken ja sektorirajojen yli painotettiin arvioinnissa myönteisinä kokemuksina, että ensimmäistä kertaa ’istutaan samassa pöydässä’. Arvioinnissa esiin tullut suurin haaste on hyvän käytännön juurruttaminen ja yhteistyön jatkuminen, sekä näiden

toimintamuotojen sisäistäminen maakunnassa. Toivotaan, että uusi käytäntö ja yhteistyö sisäistetään toimintakulttuuriin, ja seuraavat suositukset nostetaan esille helpottamaan sisäistämistä:

1. Yhteistyö ja foorumi: Toimintakulttuurin muutoksen jatkumiseksi ja ylläpitämiseksi vaaditaan jatkuvaa moniammatillista yhteistyötä sektorirajojen yli. Myös järjestöjen rooli on tärkeä, täytyy hyödyntää järjestöjen omaavaa osaamista uuden hyvän käytännön säilyttämiseksi ja kehittämiseksi. Sosiaalialan ja koulun välisiä yhteysalueita tulee säilyttää ja kehittää edelleen.
2. Sisäistäminen vaatii aikaa ja resursseja ja pitää edetä järjestelmällisesti: Yhteistyön ylläpitäminen eri toimijoiden välillä ja sektorirajojen yli vaatii jatkuvaa työtä. Täytyy varata tarpeeksi aikaa uusien ideoiden ja muodostuneiden toimintatapojen juurruttamiseksi. Ennalta ehkäisevän työn budjetin ja yleisen sekä taloudellisen hyödyn jatkuva huomioiminen on tärkeää. Sisäistäminen vaatii järjestelmällistä ja suunnitelmallista työtä.
3. Johto ja muutosten johtaminen: Jotta yhteistyötä ylläpidetään ja toimintakulttuurin muutoksen osana pidettävää hyvää käytäntöä säilytetään, vaaditaan esimiehen/johtoportaan tukea. Vaaditaan sekä jatkuvaa yhteistyötä, hyvää johtamista että johdon kannustusta, jotta uusi hyvä käytäntö muodostuu osaksi työkuvausta.
4. Osallisuus ja käyttäjänäkökulma tulee myös nähdä itsestäänselvinä osina kehitystyössä, esimerkiksi hyödyntämällä kokemusasiantuntijoita, lapsia ja nuoria kehitystyössä.
5. Työmenetelmien ja työskentelytapojen juurruttamisesta käytännön työhön huolehditaan LAPE-hankkeen päätyttyä. Juurruttaminen koskee jo aiemmin hyviksi havaittuja, mutta puutteellisesti käyttöön otettuja työmenetelmiä ja nyt hankittuja uusia työmenetelmiä. Tällaisia on tullut esille useita ja esimerkinomaisesti mainittakoon systeeminen lastensuojelu, oppilashuollon malli koulusta poissaoloihin puuttumiseen, puheeksi ottamisen malli, perhearviointi, parisuhteen tukeminen sekä eroauttamisen työskentelytavat aikuisten ja lasten kanssa. Uusina asioina sosiaalityön porrasteisuus ja perhehoidon porrasteisuus tuovat kehitettävää. Monialaisessa työskentelyssä monialainen palvelutarpeen arviointi, monitoimijainen työskentely sekä yhteistyö erityisesti päihde-, psykiatrian ja lastensuojelun yhteisen hoitoprosessin laatimiseksi huomattiin tärkeiksi LAPE-työn edetessä.
6. Välitetään tietoa valtakunnantasolle STM:ään ja OKM:ään seuraavista esille tulleista ehdotuksista:
 - Varhaiskasvatuslain uudistamisen II osaa haluttaisiin kiirehtiä sen sisällön, erityisesti lapsen tuen tarpeiden, osalta ja saada varhaiskasvatuksen ja koulun lainsäädäntö yhteneväiseksi.
 - Maahanmuuttajataustaisten kieliopetukseen tarvitaan pikimmiten tukea, jotta lapset voivat toimia ja osallistua suomalaisessa varhaiskasvatuksessa, koulussa ja laajemmin yhteiskunnassa. Nykyisin on huomattu, että esim. nuoret saattavat käyttää keskenään ja enimmäkseen omaa kieltään, jolloin paikallinen kieli jää heikoksi tai kokonaan oppimatta. Esimerkkinä mainittiin myös, että koulun käyttämä Wilma-viestintä ei toteudu vanhempien ja koulun yhteydenpidossa, koska maahanmuuttajataustaisilla vanhemmilla ei ole riittävää suomen/ruotsin kielen taitoa.
 - Lisäksi puute ruotsinkielisestä LAPE-materiaalista ja tiedotteista jarruttaa selvästi kehittämistyötä ja tiedonsaantia, koska Pohjanmaan kunnista, LAPE-työntekijöistä ja väestöstä suurin on ruotsinkielisiä.
7. Pohjanmaalle tarvitaan ”kokoavaksi tahoksi” jonkinlainen rakenne, resurssit ja suunnitelmallista työskentelyä LAPE-työn juurruttamiseksi ja kehittämisen jatkumiseksi hankkeen päätyttyä. Työskentely sisältää koulutusten ja työn ohjauksen avulla työmenetelmien käyttöönottamisen

tukea ja samoin johtamisen, lähiesimiesten ja muutosjohtamisen tukemista, jotta työmenetelmät ja toimintatavat tulevat osaksi työkäytäntöjä. LAPE-hankkeen jälkeen liittyvät oleellisesti Väli-Suomen OT-keskus ja suunnitteilla oleva Länsi-Suomen lastensuojelun huippuyksikkö, joille myös tarvitaan jatkossa koordinaatio ja rakenne. Näin juurruttamiseen ja kehittämiseen saadaan kriittistä massaa ja riittävän suuri väestöpohja yhteistyötä varten Pohjanmaan alueelta ja Länsi-Suomen yhteistyöalueelta. Näin voidaan jatkossa ylläpitää ja kehittää myös tutkimuksen ja käytännön työn yhteyttä.

8.1. Arviointi – Systeminen lastensuojelu Pietarsaari

Torbjörn Stoor

Tausta

Pohjanmaan maakunnan LAPE-hankkeessa – Lapsi ja perhe keskiössä – on erityistason ja kaikkein vaativimman tason palvelujen kehityskokonaisuudessa suunnitelman mukaan ollut tavoitteena työskennellä moniammatillisen toimintamallin käyttöönoton puolesta. Tehtävänä oli, että lastensuojelun avohoidon toimintatapoja vahvistetaan ja uudistetaan, mikä tehdään koulutuksen ja kehitystiimin pilottihankkeen kautta. Odotettu tulos oli, että järjestelmällistä lastensuojelua Hackneymallin mukaan on kokeiltu ja otettu käyttöön. Pilotiksi valittiin Pietarsaarensuodun lastensuojelu. Koulutukseen ja juurruttamiseen osallistui täten Pietarsaaren sosiaali- ja terveydenhuoltoviraston lastensuojeluhenkilökuntaa (virasto vastaa useiden suodun kuntien palvelutuotannosta) ja Pietarsaarensuodun seurakuntayhtymän perheneuvontahenkilökuntaa. Koulutuksesta vastasi Folkhälsans förbundin henkilökunta, joka on perhetyön asiantuntija.

Työ aloitettiin systeemisen mallin koulutuksella keväällä 2018. Koulutus järjestettiin kahdelle ryhmälle ja ensimmäisen ryhmän koulutus on päättynyt. Toisen koulutusryhmän koulutus jatkuu vielä vuodenvaihteen 2018/2019 yli. Kaiken kaikkiaan neljä ryhmää on koulutettu – kolmessa lastensuojelun ryhmässä on arviointitiimi sosiaalihuollossa. Mallin juurruttamistyö on aloitettu ja tehty koulutuksen ohella.

Tätä arviointia varten niin kouluttajia kuin juurruttamistyön johtoakin on haastateltu. Lisäksi arvioinnissa on ollut käytettävissä kirjallista aineistoa esittelystä/yhteenvedosta ”Erfarenheter från fältet – Kokemuksia kentältä/Kriittisiä elementtejä systeemisen toimintamallin käyttöönotossa lastensuojelussa”. Perheisiin tai asiakkaisiin ei ole otettu yhteyttä tai haastateltu arviointia varten. On arvioitu, että on liian aikaista tehdä sellainen arviointi, kun työ on vasta aloitettu. Käytännössä on myös vaikeaa löytää sopiva määrä perheitä/asiakkaita, joilla olisi tarpeeksi kokemusta sekä aiemmasta työtavasta että tästä uudesta. FSKC – Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området on tehnyt tämän arvioinnin kompetenssikeskusten arviointitehtävien osana. Arviointitehtävät koskevat joitakin valittuja kokonaisuuksia.

Aiheita ja kysymyksiä sekä vastauksia kouluttajilta, koulutetuilta sekä juurruttamisesta

Kysymyksiä ja vastauksia, kouluttajat:

Täytyivätkö koulutustavoitteet?

Kouluttajien mielestä ensimmäiselle koulutusryhmälle asetetut tavoitteet on täytetty ja täten on voitu toimittaa kaikki tärkeä sisältö mallista ja mallin rakentamisesta, jota luultavasti tarvitaan toiminnan käynnistämiseksi. Toisen ryhmän prosessi ei vielä ole päättynyt ja siksi on vaikeaa arvioida tarkkaan täytyivätkö tavoitteet. Kuten usein käy suunniteltaessa koulutuksia ja toteutettaessa niitä, ymmärtää, että ei ehdi käsitellä kaikkea suunniteltua yksityiskohtaisesti, mutta ei ole ilmennyt, että jotakin ratkaisevaa tavoitetta tai kokonaisuutta ei olisi käsitelty. Kouluttajat ovat myös panostaneet koulutuksien

suunnitteluun ja toteuttamiseen, jotta ne täyttävät paikalliset/alueelliset tarpeet. Tämä tarkoittaa sitä, että täytyy huomioida, että koulutuspaketti ei ole valmis sellaisenaan, vaan jokaista koulutusprosessia varten on muokattava sisältöä ja tavoitteita ajankohtaisen tarvekartoituksen mukaan. Mikäli koulutettavilla ei ole kokemusta samankaltaisesta mallirakentamisesta, on syytä aloittaa peruskysymyksillä ja edetä pienin askelin, ts. asettaa/muokata tavoitteita myös koulutuksen aikana.

Jäikö jotakin keskeneräiseksi koulutuksessa – onko jotakin, josta vielä pitää kouluttaa?

Koulutuspäivät ovat kuten mainittua päättyneet ensimmäisen ryhmän osalta, mutta systeeminen työprosessi on vasta alussa. Keskeinen havainto on, että koulutetun henkilökunnan pitäisi saada tukea, ohjausta ja teoreettista tietoa tasaisin väliajoin pidemmän aikaa, jotta työtapaa olisi mahdollista juurruttaa täysin. Ts. jos varsinainen koulutus (koulutuksen aikana) ei jäisi keskeneräiseksi, pitäisi jo koulutuksen aikana olla niin hyvin ennakointia, että voi nähdä miten täydennyskoulutusprosessi tai jonkinlainen tukiprosessi toteutetaan.

Kouluttajien kokemukset koulutusprosessista

1. Paikallinen toteutus

Koulutusryhmässä on ollut hyvä yhteishenki ja on pystytty näkemään mahdollisuuksia esteiden sijasta. On todella haasteellista saada työ toimimaan käytännössä, kun asiakasmäärät eivät vielä ole optimaalisia. Kestää aikaa löytää uudet roolinsa, yhteistyötä sekä sosiaalihuoltotiimin että koulun, päivähoidon ja muiden sektoreiden kanssa täytyy säätää ja muotoilla uudella tavalla. Kaikki tällainen vie aikaa ja vaatii tilaa samanaikaisesti kun jokapäiväinen työ koko ajan rullaa eteenpäin. Mutta asenne on toiveikas ja myönteinen, joten sopivan tuen avulla tämä menee hyvin.

2. Kansallinen tuki

Kansallinen tuki on toiminut ihan hyvin. Koska Folkhälsanilla on ollut omia luotettavia koulutusten vetäjiä, niin kouluttajat ovat voineet tukeutua heihin, kun on tarvinnut pompotella ideoita ja mietteitä koulutusprosessin aikana. Tarkoitusta varten muodostetun facebook-ryhmän kautta on voinut seurata, miten muilla maan paikkakunnilla on sujunut ja siihen ryhmään THL ja muut kouluttajat ovat lisänneet uutta aineistoa tai vihanneet kiinnostavista lehtijutuista tai ajankohtaisista luennoista.

Kysymyksiä ja vastauksia, prosessiin osallistuneet ammattilaiset:

Tiimien kokemukset siitä, miten työ on muuttunut

Mitä koulutus antoi?

Koulutus välitti substanssietoa siitä, mikä systeeminen toimintamalli on ja mitä edellytyksiä se vaatii. Koulutus antoi myös perustan systeemisen mallin ajattelutapaan. Lisäksi koulutus toi myös koulutusryhmälle hienon mahdollisuuden tutustua toisiinsa koulutusprosessin aikana. Voi todeta, että ns. ”ryhmytyminen” alkoi hyvin ja jo koulutuksen aikana. Tämä oli arvokasta juurrutustyötä ajatellen.

Kouluttajat koettiin myönteisinä ja kannustavina. Heillä oli hyvä asenne oppimisprosessia ja työnohjausta varten prosessin aikana.

Mikä on muuttunut työssä?

Pietarsaarensuudulle on perustettu kolme systeemistä tiimiä. Jokaisessa tiimissä on kaksi sosiaalityöntekijää ja kaksi sosiaaliohjaajaa. Lisäksi konsultoiva sosiaalityöntekijä ja koordinoitotoimintoja on käytettävissä. Edelleen on perheterapeutteja käytettävänä resursseina. Jokatoinen viikko kokouksissa on mukana perheterapeutteja. Pietarsaarensuudulla malliin perehtyminen on aloitettu suuresti. Monet ovat halunneet kokeilla tätä tapaa ajatella ja työskennellä. Selvää on myös, että yritetään tulla ratkaisukeskeisemmiksi tämän ajattelutavan ja työn suhtautumistavan myötä. On havaittu, että eri

ammattiryhmät voivat ohjata toisiaan ratkaisukeskeisempää työtä kohti, jos aletaan siirtyä aikaisempaan tapaan, siis keskittyä enemmän juuri ongelmiin ja esteisiin.

Voidaan luultavasti siirtyä työtapaan, joka ei painottaisi lastensuojelun byrokraattista osaa, jonka ainainen ajanpuute on pakottanut esiin. Ts. näyttää siltä, että malli antaisi enemmän aikaa kontaktin jalostamiseen lasten ja perheiden kanssa.

Oletko huomannut jotakin yllättävää, myönteistä/kielteistä, prosessin aikana?

Koulutusprosessiin tai tuleviin prosesseihin oli tärkeää muodostaa hyvin konkreettisia työkaluja ja malleja, joiden avulla voi työskennellä perheiden ja lasten kanssa. Olisi myös hyvä, jos voisi varata aikaa kokeiluun. Voisi kokeilla erilaisia tapoja käyttää työkaluja ja malleja (esim. tehdä sukupuu, verkostokartoituksia y.m.) Ts. käytännön työtä rakentamalla työkalupakkia voisi lukea kehitysehdotuksena. Työkalut ovat tärkeitä, koska ne antavat järjestystä ja sisältöä tapaamisiin perheiden kanssa.

Edelleen voi huomioda, että prosessin aikana on annettu mahdollisuuksia ja tilaa sosiaalityöntekijöille kauttaaltaan olla osallisempia työssä ja työn suunnittelussa kuin aikaisemmin. Tämä on selvästi ollut mahdollista koulutusprosessin kautta.

Mallin juurruttamiseksi täytyy asettaa tavoitteet realistiselle tasolle. Käytännön työssä on tullut esille, että kokouksissa ei ehditä käydä läpi kaikkia perheitä, vaan ainoastaan 2-3 perheen asioita yhtä kokousta kohti, esim. yhtenä aamupäivänä. Järjestelmän analysointi on todella aikaa vievää ja täytyy antaa aikaa käydä läpi järjestelmää, joka on perheiden ja asiakkaiden perusta. Itse juurruttamistyölle pitää myös suoda aikaa. On kyse muutosprosessista, joka kaikista motivoivista tekijöistä huolimatta vaatii aikaa ja tukea.

Oli myös kiinnostavaa huomata, että erityisesti sosiaalityöntekijät selvästi tunnistivat systeemisen työtavan siitä, miten aikaisemmin työskenneltiin perheiden kanssa.

Oleellista on myös löytää oma roolinsa tiimissä. Esim. terapeutit ovat tottuneita kuuntelemaan ja keskustelemaan asiakkaiden kanssa ja nyt rooli muistuttaa enemmän myös työnhajaajan roolia.

Onko kollegoiden tuki koettu toisenlaiseksi?

Onko kollegoiden tuki muuttunut, lisääntynyt tai huonontunut prosessin aikana ja ovatko odotukset kollegoiden tukeen liittyen täyttyneet?

On jokseenkin selvää, että voi huomata myönteisen kehityksen kollegoiden tuessa, ts. tuki on lisääntynyt. On oltu tarkkoja siinä, että tiimikokouksissa autetaan toinen toista ja että tunnelma on luottavainen ja hyvä. On huomattu, että odotetaan kokouksia ja että jaksetaan paremmin tiedettäessä hyvän tiimikokouksen olevan tulossa. Tiimikokousten kehitetty rakenne on ollut todella tärkeä kollegoiden tuen vahvistamisessa. Vaikka tätä työtapaa on sovellettu ainoastaan huhtikuusta lähtien, voidaan jo nyt nähdä myönteisiä muutoksia.

Lisäksi on havaittu, että hyvä yhteistyökulttuuri ja luottamus perheneuvonnan ja lastensuojelutyön välillä on tukenut työtä sekä mallin juurruttamista.

Onko ollut mahdollista miettiä työpaikalla?

Oletko saanut enemmän aikaa miettiä työssäsi?

Ainakin tiimikokousten aikana on ollut aikaa ja mahdollisuuksia miettimiseen. Mutta on liian aikaista arvioida täysin, jos miettimismahdollisuus on suurempi kuin aikaisemmin. Vieläkin on suuri määrä asiakkaita ja aikaa on yhä liian vähän.

Onko päästy eroon tulipalojen sammuttamisesta?

Onko työ muuttunut järjestelmällisemmäksi?

Tulipalojen sammuttamista on vielä yllin kyllin. Tätä on myös vaikea arvioida ja tarvitaan enemmän aikaa ja kokemusta tulosten arvioimiseksi tai kuinka paljon itse malli on vähentänyt tulipalojen sammuttamispulmaa.

Todellisuudessa on – työn luonnetta ajatellen – vaikeaa suunnitella ja hallita arkipäiviä. Äkillisiä asioita ilmaantuu, jotka sitten voivat häiritä suunniteltuja prosesseja. Koko ajan perheissä tapahtuu paljon asioita ja on monta kontaktia, joita ammattilaisten on hallittava. Siksi tiimin roolijako on tärkeä.

Onko työn suunnittelu muuttunut helpommaksi ja onko työ enemmän ennustettavissa?

Nyt, kun on useampia suunnittelemassa työtä, niin on helpompaa ja työ on enemmän ennustettavissa. Esim. tiimissä tehdään ensin sukupuu yhdessä ja sitten siihen tutustutaan perheen kanssa. Ts. on tietty ero siihen, että pitäisi tehdä se yksin.

Muita muistiinpanoja sekä ehdotuksia

Systeemistä mallia voisi olla hyvä käyttää esim. myös prosessin alussa, kun perheet saavat/ottavat yhteyttä. Sukupuuta voisi alkaa työstää myös jo, kun palvelua suunnitellaan ja annetaan sosiaalihuoltolain nojalla. Joka tapauksessa on tärkeää tiedottaa systeemisestä mallista niin monelle taholle ja yhteistyökumppanille kuin mahdollista.

Tulevaisuudessa kannattaa kehittää työkalupakkia edelleen. Tarvitaan koulutusta ja täydennyskoulutusta menetelmistä sekä sisällöstä, jotta mallirakennelma pysyy hengissä, kehittyy ja jotta henkilökunta tuntee itsensä turvallisiksi työssään – pitää olla selvää, mitä työkaluja ja menetelmiä perheissä voi käyttää. Kannattaa myös panostaa lisätietoon siitä, miten työkalun antamaa sisältöä tulkitaan. Lisätieto muiden ammattilaisten menetelmistä, työlogiikasta ja teoriaperustasta on myös tarpeellista, jos haluaa kehittää ideaa ja ammattilaisten välistä luottamusta.

Päätelmiä

Tämän arviointiaineiston perusteella voidaan tehdä seuraavia päätelmiä:

1. Systeemisen toimintamallin koulutus on suoritettu Pohjanmaan LAPE-hankkeen ja Pietarsaarensuodun ammattilaisten osalta. On saavutettu tavoitteet, joita voi vaatia tämäntapaiselta koulutukselta.
2. Systeemisen toimintamallin juurruttaminen on aloitettu ja se on tuotannossa Pietarsaarensuodulla mallin edellytyksiin yhteensopivalla tavalla.
3. Kokemukset, joita hankkeen aikana on voitu kerätä, osoittavat systeemisen toimintamallin osallistuvan sisällön ja järjestelyn parantamiseen lastensuojelussa sekä Pietarsaarensuodun ammattilaisten keskuudessa.
4. Jotta voidaan taata, että mallirakennelma ja mallin sisältö kehittyvät, on tarpeellista suunnitella ja järjestää tulevaa ja jatkuvaa koulutusta sekä tukea ammattilaisille. On kehitettävä niin työkaluja kuin työkalujen antamien tulosten tulkintaa. Tarvitaan myös lisää tietoa eri ammattilaisten työstä.
5. Arviointia systeemisen toimintamallin tehtävästä, arvosta ja mahdollisuuksista asiakkaiden ja perheiden näkökulmasta on mahdollista tehdä vasta myöhemmin ja erillisenä prosessina. Sellaiseen arviointiin tarvitaan lisää aikaa ja kokemusta, koska juuri nyt on esim. vaikeaa verrata (lyhyen aikaperspektiivin seurauksena) työn tuloksia perheissä, joissa on ja joissa ei ole kokemusta systeemisestä toimintamallista.

9. Loppusanat

Pohjanmaan LAPE-muutosohjelman aikana sadat sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sivistystoimen toimijat ovat kokoontuneet yhteen monialaisesti työryhmien kokouksissa, järjestetyissä seminaareissa sekä koulutus- ja kehittämisprosesseissa. Muutoksen, toisin tekemisen ja kehittämisen avain on toisen työn tunteminen, sekä ennen muuta kohtaaminen ja vuorovaikutus. Yhdellä sanalla kuvaten kyse on luottamuksesta.

Muutosohjelman perusideologian mukaisesti monialaisuus on toteutunut Pohjanmaan työskentelyssä hyvin. Tässä käsikirjassa on koottu kehittämistyötä Pohjanmaalla, paljon on saatu lyhyessä ajassa aikaan ja työn tulokset ovat vapaasti hyödynnettävissä lapsi- ja perhepalveluissa. Jatkokehittämistä, jota toki tarvitaan, on hyvä perustua myös kansalliseen kehittämiseen sekä myös muiden maakuntien kehittämistyöhön. Sote- ja maakuntauudistuksen viivästyminen on tuonut omat haasteensa, koska yhteiset rakenteet, joihin osa kehittämistyötä olisi maakuntatasoisesti voitu juurruttaa puuttuvat vielä. Toisaalta LAPE:n aikana syntyneet ja vahvistuneet maakunnalliset verkostot voivat osaltaan olla sparraamassa kunnallisia ja alueellisia toimijoita kehittämisessä.

Kansallinen ohjeistus (ktso. esim. [LAPE-teesit](#)) ja maakunnallinen kehittämistyö antavat hyvän pohjan, jolle rakentaa LAPE-palveluita. Jotta lapsi- ja perhelähtöisiä monialaisia palvelukokonaisuuksia, esimerkiksi perhekeskusta tai sivistys- ja sote-sektorin yhteisiä työmenetelmiä, kuten lapset puheeksi-työmenetelmää saadaan käyttöön maakunnassa, on kyse myös johtamisesta. (Katso liite 7.) Maakunnassa on kunnalliset LAPE-ryhmät jokaisessa kunnassa, jotka voivat viedä eteenpäin kehittämistä paikallisesti. LAPE-ryhmien puheenjohtajat muodostavat yhden avaintoimijoiden verkoston. Tämän lisäksi rakentumassa on sivistys-sotejohdon yhteistyöryhmä, joka tarvitsee vahvan mandaatin ohjata kehittämistyön suuntaa maakunnassa. Palveluiden kehittämistä tulee ajatella lasten- ja perheiden arjen toimivuuden näkökulmasta yhtenä kokonaisuutena ja lasten- ja perheiden ääntä kehittämisessä tulee edelleen vahvistaa. Tarvitaan strategista ajattelua ja johtamista tiedolla kohti yhteistä päämäärää, lapsiystävällisempää Pohjanmaata. Yhdessä valittuja indikaattoreita seuraten tulee valita paikalliset ja alueelliset kehittämiskohteet.

Tämän käsikirjan kirjoittamiseen ovat osallistuneet 18 LAPE-toimijaa, jotka ovat olleet mukana Pohjanmaan kehittämisessä vuosien 2017-2018 aikana. Kiitos panoksestanne! Kiitos kaikille ammattilaisille jotka olette panoksellanne vieneet kehittämistyötä eteenpäin! Ja ennen kaikkea kiitos nuorille ja vanhemmille joiden ääni on tullut kuulluksi kehittämisessä! Työ jatkuu ja hankkeen nimi *Lapsi- ja perhe keskiöön* olkoon ohjenuorana myös jatkossa.

10. Lähteet

- Backman Ann. 2018. Stöd i arbetet genom att skapa en samarbetsmodell och forum för fleraktörsskap inom specialservicen. I publikationen: Uudistuva erityistason palvelukokonaisuus: Yhteisen työskentelyn suuntaviivoja Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmasta (LAPE). Santala, Reima; Kaukonen, Päivi; Mäkelä, Jukka; Sinkkonen, Minna; Petrelius, Päivi; Tapiola, Mia; Huittinen, Matleena.
<http://www.julkari.fi/handle/10024/137341>
- Enroos R. & Mäntysaari M. (2017) Sosiaalityön tutkimuksen mielekkyydestä ja missiosta. Teoksessa Enroos R., Mäntysaari M. & Ranta-Tyrkkö, S. (toim.) Mielekäs tutkimus. Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin. Tampere University Press, Tampere, 7-40.
- Eriksson, E. & Arnkil, T.E. 2006. Ta upp oron : En handbok i tidiga dialoger. Stakes
- Fattore, T., Manson, J., & Watson, E. (2009). When children are asked about their well-being: towards a framework for guiding policy. Child Indicators Research, 2, 57-77.
- Finlex. Lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (1977/519)
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1977/19770519>
- Finlex. Lagen om klienters ställning och rättigheter inom socialvården (2000/812)
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2000/20000812>
- Finlex. Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Finlex. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>
- Finlex. Perusopetuslaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Finlex. Sosiaalihuoltolaki. 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>
- Heinonen, Olli-Pekka, Ikonen, Anna-Kaisa, Kaivosoja, Matti, Reina, Timo. Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi - Selvitys lapsi- ja nuoriso- ja perhepalveluiden toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinnista muuttuvassa toimintaympäristössä. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 8/2017.
- Hyvönen, Ulf & Alexanderson, Karin (2014) Barnen vill-vågar vi? Barns och ungdomars brukarmedverkan i den sociala barnvården. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- Krogstrup, Hanne Kathrine (2014) Asiakaslähtöinen arviointimalli: Bikva-malli
- Krooks Tiia. 2018. Monitoimijainen malli yhteistoiminta-alueella. Lasten kaltoinkohtelun yhteiskehittämispäivä – Miten suojataan lasta ja tuetaan perhettä monitoimijaisesti? 12.10.2018. Källa: <http://www.vasso.fi/wordpress/wp-content/uploads/2018/10/7.-Krooks-Tiia.pdf>
- Lapsille ja nuorille hyvä sote: LAPE-teesit sote-palveluiden uudistamisen tueksi. THL. 2018.
<http://www.julkari.fi/handle/10024/137190>
- Lastensuojelun asiantuntija-apu ja asiantuntijaryhmä. THL. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/lastensuojelun-asiantuntija-apu-ja-asiantuntijaryhma>
- Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisu 2014: 4
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-laatusuositus>
- LAVA: Lapsivaikutusten arviointi. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. 2018.
<http://www.julkari.fi/handle/10024/136377>
- Mäkelä J., Hietanen-Peltola M, Petrelius P., Kekkonen M, ja Normia-Ahlsten L. 2018. Yhteinen lähestymistapa monitoimijaiseen / monialaiseen arviointiin - esimerkkinä Australian Common Approach -

malli. <https://thl.fi/documents/605877/3817914/M%C3%A4kel%C3%A4.pdf/8dd704aa-ab8e-46fe-8a50-d61d483a4d0d>

Mäkelä, Jukka & Sinkkonen, Minna (toim.). 2017. LASTA-hanke Kokemuksia viranomaisten yhteistyön ja tietojenvaihdon koordinoinnista lapseen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilytilanteissa. THL, Raportti 2/2017

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134582/URN_ISBN_978-952-302-850-0.pdf?sequence=1

Pollari, Kirsi (2017) Barnets rätt att delta. <https://thl.fi/fi/web/handbok-for-handikappservice/barn-familjer/barnets-rattigheter/barnets-ratt-att-delta>

Ponnert, Lina (2007) Mellan klient och rättssystem. Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv. Lund dissertations in social work. Lund: Lunds universitet.

Savaya, Riki & Gardner, Fiona & Stange, Dorit (2011) Stressful Encounters with Social Work Clients: Descriptions Based on Critical Incidents. Social Work 56 (1), 63–71

Social- och hälsovårdsministeriet (2016) Program för utveckling av barn- och familjetjänster, projektplan 8.3.2016.

https://stm.fi/documents/1271139/1953486/Hankesuunnitelma_FINAL_080316_SV.pdf/28fd4c38-a638-4017-b6be-bb121c44886a/Hankesuunnitelma_FINAL_080316_SV.pdf.pdf

Socialstyrelsen (2014c) Delaktighet och inflytande i arbetet med genomförandeplaner – kunskapsstöd till verksamheter för personer med funktionsnedsättning.

<https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19531/2014-10-6.pdf>

Stenhammar, Ann-Marie, Rinnan, Tove & Nydahl, Erika (2011) Bättre stöd när barn och ungdomar är delaktiga. Lyssna på oss.

<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/systemimporter/publikationer2/lyssna-pa-oss.pdf>

Summanen Anna-Mari, Rumpu Niina, Huhtanen Mari. 2018. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arviointi esi- ja perusopetuksessa sekä lukiokoulutuksessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Sähköinen perhekeskus. Kehittämistarpeet, tavoitetila, skenaariot ja toimenpide-ehdotukset. STM. 2018.

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161209>

THL, Institutet för hälsa och välfärd (2016) Lapsen osallisuus. Lastensuojelun käsikirja.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

Tulensalo Hanna. 2016. Moniammatilliset asiantuntijaryhmät lastensuojelussa - Selvitys toiminnasta ja kehittämisehdotukset. Työpaperi. 16/2016. <http://www.julkari.fi/handle/10024/130505>

Uggerhøj, Lars (2014) The powerful meeting between social workers and service users: Needs, barriers and possibilities in participation processes in agency settings. I verket Matthies, Aila-Leena 39 & Uggerhøj, Lars (red.) Participation, marginalization and welfare services. Ashgate publishing: England.

Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma: LAPE-hankkeeseen liittyvän moniammatillista tiedonhallintaa kehittävän työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. 03.10.2017. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017:36 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3886-1>

Yksi lapsi, yksi tilannekuva -työryhmä. STM 062:00/2018. <https://stm.fi/hanke/-/hankesivu/hanke?tunnus=STM062:00/2018>

11. Liitteet

Liite 1. Hyvät käytännöt-kysymykset

Liite 2. Vanhempien ääni

Liite 3. Toimintakortit

Liite 4. Maakunnallisien ryhmien jäsenet

Liite 5. K5:n toimintakortti

Liite 6. Posterit: nuorten kehittäjäryhmä

Liite 7: Muutosstrategia

Liite 8. Sosiaalihuollon arviointiprosessi

Liite 9. Yhteenveto laatukriteerien työskentelystä

Liitteet ovat ladattavissa Innokylästä: <https://www.innokyla.fi/web/arbetsplatform8329176/materiaalit>